

Izvod iz knjige:

شعتران و شجره

Preveli i izbor priredili:
Munir Drkić, prof i hfz. mr.
Munir Mujić
Hfz. Dževad Hrvaić, prof.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28 - 167 . 64 - 423 . 3

IBN Qayyim, al-Jawziyya
Šejtanove zamke / Ibn Kajjim el-Dževzijje ;
[preveli i izbor priredili Munir Drkić i Munir
Mujić]. Sarajevo : Bookline, 2004. - 296 str. ;
21 cm

Prijevod djela: Igasetu lehefan min mesajidi
Šejtan. - Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 9958 9240 7 - 2

I. Ibn Kajjim, el-Dževzijje vidi Ibn Qayyim,
al-Jawziyya
COBISS. BH ID 13591814

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

28-167.62

ИБН КАЈИМ ел-ЏЕВЗИЈЕ

Šejtanove zamke Ibn Kajjim el-Dževzijje [preveli i izbor pripremili
Munir Drkić i Munir Mujić]. Novi Pazar: El-Kelimeh, 2004. (Sarajevo: Bemust).
-296 str. ; 24 cm

Tekst djelimično na arp. Jeziku. Tiraž 1.000 Biografija imama Ibn Kajjima el-
Dževzijje:

Str. 5 12. Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 86-83707-25-3

COBISS. SR ID 116826636

Ibn Kaljīm el-Dževzīje

Šejtanove zamke

Sarajevo, 2004

Biografija imama Ibn Kajjima El-Dževzije

Puno ime ovog imama, fekiha, mufessira i gramatičara je Ebu 'Abdillah, Šemsuddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Ejjub b. Sa'd b. Hariz b. Mekki Zejnuddin ez-Zur'i, iz Damaska, hanbelija. Poznati je kao Ibn Kajjim el-Dževzije.

Nadimak *Ibn Kajjim El-Dževzije* dobio je po školi koju je osnovao Muhjiddin Ebu-l-Mehasin Jusuf b. 'Abdirrahman b. 'Ali b. 'Ubejdillah b. El-Dževzi, u kojoj je njegov otac radio kao upravnik.¹

Njegovo rođenje

Rođen je 691. h. godine.

Njegov naučni pravac, moralne vrline i akida

Ibn Kajjim je imao hrabro srce i široko znanje. Dobro je poznao nauku o moralu (*ahlak*) i fikh prvih generacija muslimana². Svoje fikhske (pravne) nazore je bazirao na hanbelijskom mezhebu. Bio je veliki protivnik novotarija u ibadetima. Davao je fetve. Toliko je bio vezan za Ibn Tejmijju da se nije protivio njegovim mišljenjima ni po čemu. Njegov otac je, kao što smo malo prije napomenuli, bio upravnik škole "El-Dževzije", što je bio jedan od faktora njegovog bistrog uma, iskristalisane inteligencije i širokih nazora.

Ovi moralni ideali su od njega načinili velikog asketu (*zahida*) u pitanju ovosvjetskih blagodati. Bio je pobožan i privržen islamu. Pokazivao je veliko zanimanje za šeriat. U tefsiru nije

¹ Ibn Kajjim El-Dževzije bi u prijevodu značilo: Sin upravnika (škole) El-Dževzije.

² Prvih generacija muslimana.

imao premca. U usul-i dinu³ je dostigao vrhunac. Što se tiče hadisa, njegovih značenja, odredaba i pravila koja se iz njega crpe, Ibn Kajjim je u to polje ušao do detalja. Dostigao je visok stepen u fikhu⁴, metodologiji fikha (*usul*) i arapskoj gramatici. Proučavao je arapski jezik, književnost i druge discipline. Poznavao je nauku o moralu, izreke sufija, njihove mudrosti i suptilnosti. U svim tadašnjim disciplinama je dostigao zavidan stepen.

Bio je posvećen ibadetu, namazu i učenju Kur'ana. Nije bio zavidan niti je koga mrzio. Neprestano se družio s knjigama i trudio se da ih sakupi što više. O tome najbolje govori podatak da su njegovi nasljednici dugo vremena prodavali njegove knjige, osim jednog dijela koji su ostavili za sebe.

Već smo rekli da je njegova metoda bila metoda selefi-saliha⁵... Takvo mu je bilo i vjerovanje (*akida*). Na početku svoje poeme "Nunijja" je rekao: "Mi ne poričemo osobine našeg Uzvišenog Gospodara. Radi toga nas mu'tezilije⁶ i džehmije⁷ nazivaju

³ Osnovama vjere – akidi. – Prim. prev.

⁴ Šeriatsko pravo. – Prim. prev.

⁵ Dobrih prethodnika iz prvih generacija islama.

⁶ Osnivač ove frakcije je Vasil b. 'Ata'. On je u prisustvu Hasan El-Basrije, Allah mu se smilovao, kazao kako počinitelj velikog grijeha nije potpuni vjernik niti potpuni nevjernik. Zbog toga ga je Hasan udaljio sa svog predavanja riječima *i'tezil*. Po tom izrazu Vasil i njegovi sljedbenici su dobili ime *mu'tezilije* (udaljeni).

Njihovo vjerovanje se sastoji od pet stvari: pravednost (*el-'adl*), obećanje i prijetnja (*el-va'du ve-l-ve'idu*), mjesto između dva mjesta (*el-menziletu bejne-emenziletejni*), podsticanje na dobro i odvrćanje od zla (*el-emru bi-l-ma'rufi ven-nehju 'ani-l-munker*) i jednoboštvo (*tevhid*).

Ova frakcija se dijeli na više grupa. Po pitanju Allahovih imena i atributa, oni attribute potpuno negiraju, a priznaju imena lišavajući ih svakog smisla, kako ne bi Allaha opisali kao sličnog stvorenjima.

⁷ Sljedbenici Džehma b. Safwana koji je umro u vrijeme tabi'ina. Smatraju da Allah nije uzeo Ibrahima za prijatelja i da nije govorio sa Musaom.

Vjeruju u prolaznost i stvorenost Allahovih imena. Za njih, ona su odvojena od Allaha; ona pripadaju Njegovom govoru, a govor je odvojen od Njega. Ono što je odvojeno od njega to je stvoreno. Na taj način su zanijekali svojstva, postupke i imena Milostivog (V.: 'Amir 'Abdullah Falih, Mu'džem elfaz el-'akida,

mudžessidima⁸, mušebbihima⁹ ili hašvijjama¹⁰. Ako je tedžsim (zagovaranje da Allah ima tijelo) to što mi Njemu priznajemo svojstva, onda ja pripadam toj grupi". O Kur'anu je rekao: "To je objavljeni Allahov govor koji nije stvoren. Od Njega potiče i Njemu se vraća. Allah ga je iskreno izgovorio, Džibril ga je u cjelosti prenio i dostavio ga Muhammedu ﷺ putem objave. Tako su ajeti ﴿ن﴾; ﴿ق﴾; ﴿الر﴾; ﴿عسق﴾; ﴿حم﴾; ﴿كهيعص﴾ izravan Allahov govor. Ko kaže da je to djelo ljudi, taj je nevjernik i Allah će ga uvesti u Pakao. On je običavao govoriti da je Allah ﷻ iznad Svojeg neba, da boravi na 'Aršu, da bdije nad Svojim stvorenjima. U Njegovim stvorenjima nema ničega od Njegovog bića, niti u Njegovom biću ima nešto od stvorenja. Oni koji negiraju Allahova svojstva vrše izjednačavanje sa onim što ne postoji, što je najgnusnija laž; a davanje Allahu tijela je idolopoklonstvo onoga ko je pretjerao u opisivaju i procjenjivanju. Srce *muvehhida* – jednobosca je vezano za Onoga kome nema ništa slično, i Koji sve čuje i sve vidi.

Bilans ovog slijeđenja je bilo hapšenje zajedno sa njegovim šejhom Ibn Tejmijom u tvrđavi, nakon što je ponižen i što je nošen na devu i udaran bičevima. Nakon smrti Ibn Tejmije, Ibn Kajjim biva pušten. Maltretiran je još jednom radi svojih fetvi. Bio je hapšen i radi kritiziranja putovanja u posjetu Halilovoj džamiji. Davao je i druge fetve radi kojih je trpio mučenje, ali to mu je samo povećalo strpljenje, hrabrost i izdržljivost.

Njegova djela:

1. El-Idžtihadu we-t-taklid, ١. الاجتهاد والتقليد.
2. Idžtima' u-l-džuzuš-i-l-islamijje, ٢. اجتماع الجيوش الإسلامية.
3. Ahkamu ehli-z-zimme, ٣. أحكام أهل الذمة.

Obeikan, Rijad, 1997. g., str. 128).

⁸ Oni koji zagovaraju da Allah ima tijelo. – Prim. prev.

⁹ Oni koji porede Allaha sa nečim drugim. – Prim. prev.

¹⁰ Ibn Kajjim hašvijjama smatra one koji smatraju da je Allah na nebesima iznad Svojih stvorenja i da je obavijen (od glagola *hašewe*) stvorenim stvarima (V.: Mu'džem elfaz el-'akida, Obeikan, Rijad, 1997. g., str. 142)

4.	I'lamu-l-muwekki'ine 'an Rabbi-l-'alemin,	٤. إعلام الموقعين عن رب العالمين.
5.	Igasetu-l-lehfān fi hukmi talaki-l-gadban,	٥. إغاثة اللفهان في حكم طلاق الغضبان.
6.	Igasetu-l-lehfān min mesajidi-š-šejtan,	٦. إغاثة اللفهان من مصائد الشيطان.
7.	Emsalu-l-Kur'an,	٧. أمثال القرآن.
8.	Beda'i'u-l-fewa'd,	٨. بدائع الفوائد.
9.	Butlanu-l-kimija min erbe'ine wedžha,	٩. بطلان الكيمياء من أربعين وجها.
10.	Bejanu-d-delili 'ala istignai-l-musabekati 'ani-t-tahlil,	١٠. بيان الدليل على استغناء المسابقة عن التحليل.
11.	Et-tibjanu fi aksami-l-Kur'an,	١١. التبيان في أقسام القرآن.
12.	Et-tahbiru lima jehillu we jahru-mu min libasi-l-harir,	١٢. التحبير لما يحل ويحرم من لباس الحرير.
13.	Et-tuhfetu-l-mekkiije,	١٣. التحفة المكية.
14.	Tuhfetu-l-wedud fi ahkami-l-mewlud,	١٤. تحفة الودود في أحكام المولود.
15.	Tefsiru-l-Fatiha,	١٥. تفسير الفاتحة.
16.	Tefsiru-l-Mu'awwizetejni "tubi'a min Beda'i'i-l-fewa'id"	١٦. تفسير الموعودتين "طبع من بدائع الفوائد"
17.	Tefdilu Mekke 'ala Medine,	١٧. تفضيل مكة على المدينة.
18.	Tehzib Muhtesari Suneni Ebi Dawud we idahu muškilatihi we-l-kelamu 'ala ma fihi mine-l-ehadisi-l-ma'lule.	١٨. تهذيب مختصر سنن أبي داود وإيضاح مشكلاته والكلام على ما فيه من الأحاديث المعلولة.
19.	Džela'u-l-efham fi-s-salati we-s-selami 'ala hajri-l-enami,	١٩. جلاء الأفهام في الصلاة والسلام على

خير الأنام.	
20. Džewabatu 'abidi-s-sulban we enne ma hum 'alejhi dinu-š-šejtan,	٢٠. جوابات عابدي الصلبان وأن ما هم عليه دين الشيطان.
21. El-džewabu-l-kafi limen se'ele 'ani-d-dewa'i-š-šafi,	٢١. الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي.
22. Hadi-l-erwah ila Biladi-l-efrah,	٢٢. حادي الأرواح إلى بلاد الأفراح.
23. Hurmetu-s-sema',	٢٣. حرمة السماع.
24. Hukmu igmami hilali ramadan,	٢٤. حكم إغمام هلال رمضان.
25. Hukmu tariki-s-salah,	٢٥. حكم تارك الصلاة.
26. Er-risaletu-l-halebijeh fi-t-tarikati-l-muhammedijeh,	٢٦. الرسالة الحلبية في الطريقة المحمدية.
27. Ref'u-t-tenzil,	٢٧. رفع التنزيل.
28. Ref'u-l-jedejni fi-s-salah,	٢٨. رفع اليدين في الصلاة.
29. Er-ruh,	٢٩. الروح.
30. Rewdatu-l-muhibbin we nuzhetu-l-muštakin,	٣٠. روضة المحبين ونزهة المشتاقين.
31. Zadu-l-musafirine ila menazili-s-su'ada' we hedji Hatemi-l-enbija',	٣١. زاد المسافرين إلى منازل السعداء في هدي خاتم الأنبياء.
32. Zadu-l-me'ad fi hedji hajri-l-'ibad,	٣٢. زاد المعاد في هدي خير العباد.
33. Es-sunnetu we-l-bid'ah,	٣٣. السنة والبدعة.
34. Šerhu esma'i-l-Kitabi-l-'Aziz,	٣٤. شرح أسماء الكتاب العزيز.
35. Šerhu-l-esma'i-l-husna,	٣٥. شرح الأسماء الحسنى.
36. Šifa'u-l-'alil,	٣٦. شفاء العليل.
37. Es-sabru wes-s-sekenu,	٣٧. الصبر والسكن.

38. Es-siratu-l-mustekim fi ahkami ehli-l-džehim, الصراط المستقيم في أحكام أهل الجحيم.
39. Es-sawa'iku-l-munzele 'ala-l-džehmije we-l-mu'attile, الصواعق المنزلة على الجهمية والمعتلة.
40. Et-ta'un, ٤٠. الطاعون.
41. Tibbu-l-kulub, ٤١. طب القلوب.
42. Et-turuku-l-hukmijje fi-s-sijaseti-š-šer'ijje, ٤٢. الطرق الحكمية في السياسة الشرعية.
43. Tariku-l-hidžretejn we babu-s-se'adetejn, ٤٣. طريق المحترمين وباب السعادتين.
44. 'Uddetu-s-sabirin we zehiretu-š-šakirin, ٤٤. عدة الصابرين وذخيرة الشاكرين.
45. 'Akdu muhkemi-l-enbija' bejne-l-kelimi-t-tajjibi we-l-'ameli-s-salihi-l-merfu'i ila Rabbi-s-sema' ٤٥. عقد محكم بين الكلم الطيب والعمل الصالح المرفوع إلى رب السماء.
46. El-fethu-l-kudusi, ٤٦. الفتح القدسي.
47. El-ferku bejne-l-hulle we-l-mehabbe we munazaretu-l-halili likawmih, ٤٧. الفرق بين الخلّة والحبة ومناظرة الخليل لقومه.
48. El-furusijje el-muhammedijje, ٤٨. الفروسية المحمدية.
49. Fadlu-l-'ilm, ٤٩. فضل العلم.
50. El-fewa'id, ٥٠. الفوائد.
51. El-fewa'idu-l-mešukatu ila 'ulu-mi-l-Kur'an we 'ilmi-l-bejan, ٥١. الفوائد المشوقة إلى علوم القرآن وعلم البيان.
52. El-kafijetu-š-šafijetu fi-l-intisari lil-firkati-n-nadžijeti we hije-l-kasidetu-n-Nunijje fi-s-sunne, ٥٢. الكافية الشافية في الانتصار للفرقة الناجية وهي القصيدة النونية في السنة.

ŠEJTANOVE ZAMKE

53. El-kafijetu-š-šafijetu fi-n-nahv,	٥٣. الكافية الشافية في النحو.
54. El-keba'ir,	٥٤. الكبائر.
55. El-kelimu-t-tajjibu ve-l-'amelu-s-salih,	٥٥. الكلم الطيب والعمل الصالح.
56. Medaridžu-s-salikin,	٥٦. مدارج السالكين.
57. El-mesa'ilu-t-tarablusijje,	٥٧. المسائل الطرابلسية.
58. Me'ani-l-edewati we-l-huruf,	٥٨. معاني الأدوات والحروف.
59. Miftahu dari-s-se'ade,	٥٩. مفتاح دار السعادة.
60. El-menaru-l-munif fi-s-sahihi we-d-da'if,	٦٠. المنار المنيف في الصحيح والضعيف.
61. El-mehdi,	٦١. المهدي.
62. El-muzehheb,	٦٢. المذهب.
63. Nakdu-l-menkul we-l-mahki-l-mumejjezi bejne-l-merdudi we-l-makbuli,	٦٣. نقد المنقول والمحك المميز بين المردود والمقبول.
64. Nikahu-l-muharrem,	٦٤. نكاح المحرم.
65. Nuru-l-mu'mini we hajatuhu,	٦٥. نور المؤمن وحياته.
66. Hidajetu-l-hajara fi edžwibeti-l-jehudi we-n-nesara,	٦٦. هداية الحيارى في أجوبة اليهود والنصارى.
67. El-wabilu-s-sajjibu mine-l-kelimi-t-tajjibi,	٦٧. الوابل الصيب من الكلم الطيب.

i druga djela

Smrt Ibn Kajjima

Ovaj veliki alim je na Ahiret preselio u noći 13. redžeba, u vrijeme jacijskog ezana, 751 g. h. u šezdesetoj godini.

Dženaza – namaz mu je klanjana sutradan poslije podne – namaza u Emevijskoj džamiji. Ogromna masa se bila okupila da klanja i prati njegovu dženazu. Prisustvovalo je mnogo značajnih

ličnosti, sudija, alima i pobožnjaka iz viših i nižih društvenih krugova. Ljudi su se gurali kako bi nosili njegov tabut. Sahranjen je u Damasku, na greblju "Mala vrata" pored svoje majke (Allah im se smilovao).¹¹

¹¹ Ova biografija je, sa nekim odstupanjima, preuzeta iz slijedećih knjiga:

ذيل طبقات الحنابلة، ٤٤٧/٢-٤٥١؛ البداية والنهاية لابن كثير ٢٠٢/١٤-٢٠٥؛ الوافي بالوفيات ٢٧٠/٢-٢٧٢؛ شذرات الذهب ١٦٨/٦-١٧٠؛ الدرر الكامنة، ١٦٤/٣، ٢٢/٤٠، ٢٣؛ جلاء العيون في محاكمة الأحمد بن اللؤلؤسي ص ٣٠؛ و ما بعدها. التقريب لفقهاء ابن القيم ١٩/١-٢٥٣ وإعلام الموقعين للمؤلف رحمه الله وأيضاً النونية، ومفتاح دار السعادة وزاد المعاد.

Zejl tabekat el-hanabile, 2/447-451; El-bidaje we-n-nihaje, Ibn Kesir, 14/202-205; El-wafi bi-l-wefejat, 2/270-272; Šezeratu-z-zeheb, 6/168-170; Ed-dureru-l-kamine, 3/164, 40/22-23; Džela'u-l-'ajnejn fi muhakemeti-l-Ahmedejn, Alusi, str. 30 i dalje; Et-takribu lifikhi-bni-Kajjim, 1/19-253; I'lamu-l-muwekki'ine, Ibn Kajjim, Nunijje, Ibn Kajjim, Miftahu Dari-se'ade i Zadu-l-Me'ad.

PRVO POGLAVLJE

O PODJELI SRCA NA ZDRAVA, BOLESNA I MRTVA

Za srce se običava kazati da je živo ili da nije živo. Shodno tome pravi se i podjela koja kaže da se srce može nalaziti u jednom od tri spomenuta stanja.

Zdravo je srce čisto (*selīm*) srce; na Sudnjem će danu biti spašeni samo oni koji pred Allaha dođu takvog srca, jer Uzvišeni kaže:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿١﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٢﴾

“Na Dan kada neće nikakvo blago, a ni sinovi, od koristi biti, samo će onaj koji Allahu čista srca dođe spašen biti” (Eš-Šu’ara, 88-89),

Riječ *selīm* znači “zdrav, čist, neporočan”, a upotrijebljena je u ovom obliku da bi se naglašeno izrazilo svojstvo, tako se za nekoga kaže da je čista srca (*selīmūl-kalbi*) ukoliko je čistota i neporočnost njegova postojana odlika. Riječ *selīm* ima oprečno značenje u odnosu na riječi *merīd*, *sekīm*, *‘alil* (bolestan, slab).

Različiti se izrazi i formulacije koriste da bi se kazalo šta se podrazumijeva pod zdravim srcem, ali sve one kazuju da je to srce koje je lišeno bilo koje strasti protivne Allahovim zapovijedima i zabranama i bilo koje sumnje koja bi se pojavila spram onoga što je On kazao. Takvo srce čisto je od obožavanja ikoga osim Allaha i od povodenja za nekim osim za Njegovim Vjerovjesnikom. Ono je besprijekorno predano ljubavi prema Allahu i slijeđenju Njegova Vjerovjesnika. Njega se boji i Njemu upravlja nadu, na Njega se oslanja, Njemu se obraća i pokorava i uvijek teži onome čime je On zadovoljan, a kloni se, na svaki način, Njegove srdžbe. Ovo je suština obožavanja, a ono je valjano samo ako je upravljeno jedinom Allahu.

Zdravo je srce ono u kome ne postoji bilo kakav vid mnogo-boštva, ono je do krajnje iskrenosti posvećeno obožavanju Uzvišenog Allaha: putem volje, ljubavi, oslanjanja na Njega, obraćanja Njemu, pokoravanja, straha i nade. Šta god čini takvo srce čini u ime Allaha. Kada voli – voli u ime Allaha; kada mrzi – mrzi u ime Allaha; kada daje – daje u ime Allaha i kada uskraćuje – uskraćuje u ime Allaha. Pobrojano nije dovoljno srcu da bude zdravo, ono će to biti tek kad se oslobodi povoda za bilo kim ko se protivi Vjerovjesniku, s.a.v.s., i kad njemu da zavjet kojim se obavezuje da će jedino njemu biti vjerno i slijediti ga u onome što govori i radi. Govor je srca vjerovanje, a govor jezika kazuje šta je u srcu. Djela srca jesu volja, ljubav, mržnja i sve što ide uz spomenuto. Djela drugih organa prosuđuju se na osnovu Objave, koju je prenio Vjerovjesnik, s.a.v.s., i onoga što je on činio i kazao; tome se nikakvo drugo vjerovanje, govor ili djelo ne mogu pretpostavljati, jer je Uzvišeni kazao:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ

سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾

“O vjernici, ne odlučujte se ni na što dok za to ne upitate Allaha i Poslanika Njegova” (El-Hudžurat, 1).

Neki su iz prethodnih generacija kazali: za svako djelo – makar i sitno bilo – otvaraju se dvije knjige: jedna za *zašto*, a druga za *kako*? To jeste zašto je nešto urađeno i kako je urađeno. Prvim pitanjem traži se šta je uzrok i povod zbog kojeg je djelo učinjeno: da li je učinjeno zato da bi onaj koji ga je učinio postigao neko zadovoljstvo i da bi ostvario neki ovosvjetski cilj u suštini kojega je želja da ga ljudi hvale ili strah da ga ne bi kudili, ili je to pak učinio da bi tim djelom pridobio naklonost nekoga do koga mu je stalo, odnosno da bi odagnao nekoga koga prezire. Dakle, da li je nešto od ovoga bio razlog ili je djelo učinjeno iz pokornosti Gospodaru, Slavljenom i Uzvišenom, radi pridobijanja Njegove ljubavi i približavanja Njemu.

Ovo bi pitanje moglo glasiti i ovako: da li si ovo djelo trebao

uraditi u ime svoga Gospodara ili si ga uradio zbog vlastitog zadovoljstva i prohtjeva?

Drugim se pitanjem pita da li je onaj koji je učinio djelo nastojao pri tome slijediti Vjerovjesnika, s.a.v.s., tj. da li je to djelo nešto što je propisano preko Vjerovjesnika, s.a.v.s., ili je to nešto što nije propisano i čime Allah nije zadovoljan.

Prvo postavljeno pitanje tiče se iskrenosti, a drugo slijeđenja. Uzvišeni Allah ne prima djela bez ovog dvoga.

Što se tiče prvog pitanja, put koji vodi spasu jeste u potpunoj iskrenosti, a kada je posrijedi drugo pitanje, put je u istinskom slijeđenju i u tome da srce bude čisto od svake želje koja je suprotna iskrenosti i svakog prohtjeva koji je u suprotnosti sa slijeđenjem. Ovo je suština zdravlja srca koja mu osigurava spas i sreću.

O MRTVOM SRCU

Ovo je srce u potpunoj opreci s prvim. To je mrtvo, beživotno srce (*el-kalbul-mejitu*). Ono ne zna ko mu je Gospodar; ne pokorava Mu se na način da izvršava ono što je On naredio; ono Ga ne voli i nije zadovoljno Njime, već ustrajava u prohtjevima i nasladama i onda kad to povlači Njegov gnjev i srdžbu. Ono ne mari kad postigne ono čemu ga strast i prohtjevi vode, da li je zbog toga njegov Gospodar zadovoljan ili srdit, jer ono obožava nekoga drugog bilo zbog toga što ga voli ili ga se boji ili zbog toga što želi postići njegovo zadovoljstvo i izbjeći ljutnju ili da bi ga veličalo i bilo mu ponizno. Kad takvo srce nešto voli, ono to voli zbog strasti koja ga tome vodi, kad mrzi, čini to zbog strasti, i kad daje ili uskraćuje, čini to zbog strasti. Strast mu je preča i draža od zadovoljstva njegova Gospodara. Ona mu je vođa, užitak mu je zapovjednik, neznanje njime upravlja, a nemar mu je lađa. Ono je zavedeno razmišljanjima o tome kako će postići ovosvjetske ciljeve i opijeno strašću i ljubavlju prema prolaznim stvarima. Ono zove Allahu i budućem svijetu odnekud izdaleka, ne obazire se na onoga ko ga savjetuje i slijedi šejtana svakog, prkosnog.

Ovaj je svijet ono što ga ljuti i čini zadovoljnim, a strast ga čini gluhim i slijepim za sve osim za neistinu. Takvo je srce na ovom svijetu poput Lejle:

*Dušmanin je onome što se s njime zavadi, a prema svojima srca je
čista,
koga će to Lejla naći da je više voli i da joj bliži bude.*

Dolaziti u dodir s osobom koja ima takvo srce jeste bolest, prijateljevati s njom jeste otrov, a boraviti u njenom društvu jeste propast.

O BOLESNOM SRCU

Ovo je srce živo, ali bolesno. Ono ima dvije sastavnice: nekad preteže jedna, drugi put druga. Srce je onakvo kakva je sastavnica koja prevladava u njemu. Tako u srcu ima ljubavi prema Uzvišenom Allahu, vjere, iskrenosti i oslanjanja na Njega, što čini sastavnicu srca koja znači život. S druge strane, u srcu ima i ljubavi prema strastima, davanja prednosti njima, žudnje da se one ostvare, zavisti, oholosti, samodopadljivosti i ljubavi prema uzdizanju i činjenju nereda putem posjedovanja vođstva, što čini sastavnicu srca koja znači propast i pokvarenost. Ovo je srce tako stavljeno na kušnju između dva stremljenja: jednog koje ga zove Allahu, Njegovom Vjerovjesniku i budućem svijetu, i drugog koje ga zove onome što je prolazno. Ono se odaziva onome čija su mu vrata bliža i onome što mu nije predaleko.

Prvo je srce živo, skrušeno, životno i svjesno, drugo je kruto i mrtvo, a treće, bolesno, ili je bliže čistoti i zdravlju ili pokvarenosti i bolesti.

Allah, neka je slavljen, sva tri je ova srca spomenuo u sljedećim ajetima:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٠﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٠١﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ

أَوْتُوا أَلْعَلَمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ أَلَلَّهَ
لَهَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

“Prije tebe Mi nijednog poslanika i vjerovjesnika nismo poslali, a da šejtan nije, kad bi on što kazivao, u kazivanje njegovo nešto ubacio; Allah bi ono što bi šejtan ubacio uklonio, a zatim bi uzvratio: ‘Ovo je istina od Gospodara tvoga, pa u njega povjerovali i da mu srca njihova budu sklona. A Allah će vjernike, doista, na Pravi put izvesti’” (El-Hadždž, 52-54).

Allah, slavljen i uzvišen neka je, podijelio je u ovome ajetu srca na tri vrste: dva srca koja su zavedena i jedno srce koje je spašeno.

Dva zavedena srca jesu: bolesno srce i ono koje je grubo, a spašeno je srce ono koje vjeruje i Allahu se pokorava; ono je predano Allahu i prema Njemu okrenuto.

Srce bi trebalo kao i drugi organi biti zdravo i ne bi trebalo biti napadnuto nekom bolešću ili nedostatkom, kako bi moglo obavljati funkciju za koju je stvoreno.

Isto tako, ono se ne treba povinovati okorjelosti i grubosti niti činiti nešto za što nije stvoreno.

Od srca se očekuje da ne bude kao uzeta ruka, nijemi jezik, spljošteni nos ili oko koje ništa ne vidi, ili pak da zbog nekog nedostatka, odnosno bolesti, nije u stanju obavljati svoje funkcije valjano. Zbog toga su srca podijeljena u ove tri kategorije.

Što se tiče srca koje je zdravo i čisto, između njega, istine, ljubavi prema istini i naklonosti prema njoj stoji samo spoznaja. Ono na valjan način doseže do istine, u potpunosti se povodi za njom i prihvata je.

Mrtvo, otvrdnulo srce ne prihvata istinu i ne slijedi je.

Što se, pak, bolesnog srca (*el-kalbul-merid*) tiče, ukoliko ga nadvlada bolest, ono se pridružuje mrtvom, otvrdnulom srcu, a ukoliko u njemu prevlada zdravlje, pridružuje se zdravom srcu.

Riječi koje šejtan ubacuje u uši i sumnje i nedoumice koje unosi u srca kušnja su za dva posljednja srca, a snaga za srce koje je živo i zdravo, jer kad naiđe na ono što šejtan donosi, ovo srce to prezre i zamrzi jer zna da je istina u onome što je suprotno, te se predaje istini, smiruje se i slijedi je. Ono zna da je neistina ono što šejtan donosi, te još jače uzvjeruje u istinu, još jače je zavoli, a neistinu još više zaniječe i zamrzi.

Zavedeno srce uvijek je izloženo šejtanovom namamljivanju. Zdravom i čistom srcu nikada ne može nauditi šejtanov zov i mamljenje.

قَالَ حُذَيْفَةُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: "تُعْرَضُ الْفِتْنُ عَلَى الْقُلُوبِ كَالْخَصِيرِ عَوْدًا وَعَوْدًا. فَأَيُّ قَلْبٍ أَشْرَبَهَا نُكِبَتْ فِيهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، وَأَيُّ قَلْبٍ أَنْكَرَهَا نُكِبَتْ فِيهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءٌ، حَتَّى تَصِيرَ عَلَى قَلْبَيْنِ عَلَى أَبِيضٍ مِثْلَ الصَّفَا فَلَا تَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ."

Huzejfa bin Jeman, r.a., kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Kušnje navaljuju na srca poput nizanja stabljica pri tkanju hasure. Srce koje ih prihvati biva obilježeno crnim biljegom, a srce koje ih odbaci biva obilježeno bijelim biljegom. Tako se srca razdijele u dvije vrste: jedna su vrsta crna, garava srca – ona su poput ispražnjena vrča: ne prihvataju dobro i ne odbacuju ono što je loše, a prihvataju jedino ono što utoljuje njihove prohtjeve; druga su vrsta bijela srca, kojima nikakva kušnja nauditi neće dok je nebesa i Zemlje."¹²

Kušnje navaljuju na srce malo-pomalo, te je napravljena usporedba s nizanjem stabljica na hasuri, jer ona zadobiva svoju čvrstinu postepeno sa svakom stabljicom. S obzirom na to kako se prema kušnjama ponesu, srca su podijeljena u dvije skupine: srce koje biva podložno kušnjama poput spužve koja upija vodu,

¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim i Ahmed.

te biva obilježeno crnim biljegom; ono neprestano podliježe svakoj kušnji sve dok ne pocrni i ne izobliči se, odnosno, kako je u hadisu kazano, "poput ispražnjena vrča", tj. prašnja, odbačena vrča. Kad pocrni i izobliči se, ono zbog ova dva nedostatka biva izloženo dvjema bolestima koje dolaze jedna za drugom i odvede ga u propast. Jedna je bolest da ovom srcu dobro i loše postanu slični, te ne prihvata ono što je dobro niti odbacuje ono što je loše. Ova bolest može i ovladati srcem u cijelosti, tako da ono počne vjerovati za dobro da je loše, a za loše počne vjerovati da je dobro; za ono što je Vjerovjesnikova tradicija počne vjerovati da je novotarija, a za novotariju da je Vjerovjesnikova tradicija; za istinu počne vjerovati da je neistina, a za neistinu da je istina.

Druga je bolest da strast u njemu nadvlada ono s čime je došao Vjerovjesnik, s.a.v.s., i da se povodi za strašću i slijedi je.

Svijetlo srce obasjano je svjetlom vjere. U njemu su užegnute svjetiljke vjere. Kad kušnje i smutnje napadnu ovo srce, ono ih zaniječe i odbaci, a njegovo svjetlo i snaga ojačaju.

Kušnje koje napadaju srca uzrok su njihove bolesti. To su kušnje strasti, kušnje sumnji i nedoumice, kušnje zablude i stranputice, kušnje neposlušnosti i novotarstva, kušnje nepravde i neznanja. Neke od njih dovode do izopačenja volje, a druge do izopačenja znanja i vjerovanja.

Ashabi, r.a., podijelili su srca u četiri skupine.

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ: "الْقُلُوبُ أَرْبَعَةٌ: قَلْبٌ أَجْرَدٌ، فِيهِ سِرَاجٌ يَزْهَرُ، فَذَلِكَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ، وَقَلْبٌ أَغْلَفٌ، فَذَلِكَ قَلْبُ الْكَافِرِ، وَقَلْبٌ مَنكُوسٌ، فَذَلِكَ قَلْبُ الْمُنَافِقِ، عَرَفَ ثُمَّ أَنْكَرَ، وَأَبْصَرَ ثُمَّ عَمِيَ، وَقَلْبٌ مَكْدُهُ مَادَّتَانِ: مَادَّةُ إِيْمَانٍ، وَمَادَّةُ نِفَاقٍ، وَهُوَ لَمَّا غَابَ عَلَيْهِ مِنْهُمَا".

Pouzdanost je preneseno da je Huzejfa bin Jeman kazao: "Srca se dijele u četiri skupine: čisto srce, u kome postoji svjetiljka koja obasjava – to je srce vjernika; ućahureno srce – to je srce nevjernika; preokrenuto srce – to je srce dvoličnjaka, koje spozna, a zatim zaniječe, koje vidi pa ne vidi; te srce u kome se nalaze dvije sastavnice, sastavnica vjere i ona dvoličnjaštva; ovo je srce onakvo kakva je sastavnica koja prevlada."

Čisto je srce srce koje je posvećeno samo Allahu i Njegovom Vjerovjesniku; ono je slobodno od svega što nije istina; svjetiljka koja obasjava to srce jeste svjetiljka vjerovanja. To je srce čisto od sumnji koje vode u neistinu i strasti koje vode u zabludu, a smještanjem svjetiljke u srce htjelo se ukazati na to da je takvo srce obasjano svjetlošću znanja i vjere.

Za srce nevjernika kazano je da je to učahureno srce jer je ono obavijeno koprenom nevjerovanja, tako da do njega ne može doprijeti svjetlo znanja i vjerovanja, kao što je Uzvišeni, govoreći o jevrejima, kazao: ﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ﴾ – “Oni govore: ‘Naša srca su okorjela’” (El-Bekara, 88; En-Nisa, 155). U ovom je ajetu upotrijebljena riječ *gulf*, što je množina riječi *aglef*, koja označava nešto učahureno u samom sebi. Radi se o tome da je Allah stavio koprenu na njihova srca kao kaznu zbog toga što odbijaju istinu i obijesno se odnose prema njoj. To je koprena na srcu, gluhoća ušiju, sljepoća očiju, to je onaj nevidljivi zastor što zaklanja oči, o kojem Uzvišeni kaže:

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بَالًا خِرَةً حِجَابًا
مَسْتُورًا ۖ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِذَا
ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَوْ أَعْلَىٰ أَدْبَرْتَهُمْ نُفُورًا ۚ

“Kad čitaš Kur'an, između tebe i onih koji u onaj svijet ne vjeruju Mi zastor nevidljiv stavimo, a na srca njihova pokrivače, da ga ne bi razumjeli, i gluhim ih učinimo” (El-Isra, 45-46).

Kad se ovim srcima spomene da samo u Allaha vjeruju i samo Njega slijede, onda se oni što takva srca imaju u bijeg dadnu.

Pod preokrenutim srcem Huzejfa, r.a., misli na srce dvoličnjaka u onom smislu u kojem Uzvišeni kaže:

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرَكَّهُمْ بِمَا كَسَبُوا

“Zašto se podvajate kad su u pitanju licemjeri koje je Allah vratio u nevjernike zbog postupaka njihovih?” (En-Nisa, 88),

tj. Allah ih je okrenuo ponovo zabludi u kojoj su bili zbog toga što su činili postupke koji vode u zabludu. To je najgore i najuprljanije srce; takvo srce laž drži za istinu i naklonjeno je sljedbenicima laži, a istinu drži neistinom i neprijateljski se odnosi prema sljedbenicima istine. Allah je Onaj od koga treba pomoć tražiti.

Pod srcem koje ima dvije sastavnice on misli na srce u kome se vjera nije ukorijenila i u kome nije zasjala svjetiljka vjere, tako da se ono nikada u potpunosti ne predaje onoj čistoj istini koju je Allah dostavio po Svome Vjerovjesniku, već u njemu ima i istine i onoga što joj je protivno, tako da u jedan mah biva bliže nevjerovanju nego vjerovanju, a u drugi biva bliže vjerovanju nego nevjerovanju, dakle ono će biti ovakvo ili onakvo, shodno onome što u njemu prevlada.

DRUGO POGLAVLJE

O SUŠTINI BOLESTI SRCA

Govoreći o dvoličnjacima, Uzvišeni je Allah rekao:

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

“Njihova su srca bolesna, a Allah njihovu bolest još povećava”
(El-Bekara, 10). Uzvišeni je kazao i:

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقَى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ

“... da bi ono što je šejtan ubacio učinio iskušenjem za one čija su srca bolesna” (El-Hadždž, 53), a kazao je i:

يٰۤاَيُّهَا النِّسَاءُ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ
فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٦٦﴾

“O žene Vjerovjesnikove, vi niste kao druge žene! Ako se Allah bojite, na sebe pažnju govorom ne skrećite, pa da u napast dođe onaj čije je srce bolesno” (El-Ahzab, 32).

Allah im, naime, naređuje da ne govore izričito tanahnim glasom, kako to rade neke druge žene, pa kod onoga čije je srce bolesno pobuđuje strast, te da ne govore nešto što je neprimjereno, kako takav ne bi naumio nešto nedolično, već da govore neusljesno, obično.

لَّيْنٌ لِّمَن يَنْتَهِيَ الْمُتَنَفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي
الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ

“Ako se licemjeri” – veli Uzvišeni – “i oni čija su srca bolesna i oni koji po Medini šire laži ne okane, Mi ćemo ti vlast nad njima prepustiti” (El-Ahzab, 60). Uzvišeni kazuje i ovo:

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّةَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا
لِيَسْتَيَقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزِدَّادَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا
أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا

“Mi smo čuvarima vatre meleke postavili i odredili broj njihov kao iskušenje onima koji ne vjeruju – da se oni kojima je Knjiga data uvjere, i da se onima koji vjeruju vjerovanja učvrsti, i da oni kojima je Knjiga data i oni koji su vjernici ne sumnjaju, i da oni čija su srca bolesna i oni koji su nevjernici – kažu: ‘Šta je Allah htio ovim primjerom?’” (El-Muddessir, 31).

Allah, neka je slavljen, pojašnjava u čemu je šmisao toga što je odredio da broj meleka zaduženih za vatru bude devetnaest i pritome navodi pet razloga, a to su: da se iskušaju nevjernici, pa da im to još poveća nevjerovanje i zabludu u kojoj se nalaze; da time još jače uvjeri sljedbenike Knjige, kako bi još čvršće vjerovali da je to podudarno s onim što je objavljeno vjerovjesnicima koje oni slijede iako se ti vjerovjesnici nisu sreli s Muhammedom, s.a.v.s. Svemu je ovome cilj da se iznese argument koji govori protiv njihove tvrdoglavosti i odbijanja, kako bi oni koje Allah hoće uputiti krenuli putem vjere.

Jedan od razloga je i taj da vjernici, tako što će u to povjerovati i prihvatiti to, još čvršće uzvjeruju, te da nestane sumnje kod sljedbenika Knjige odlučnim prihvatanjem toga, a i kod vjernika čvrstim vjerovanjem u to.

Ovo su četiri razloga, dakle: da se iskušaju nevjernici, da se sljedbenici Knjige uvjere, da se vjernicima poveća vjerovanje te da se odagna sumnja od vjernika i sljedbenika Knjige.

Peti je da se nevjernici i oni u čijim srcima ima bolesti smetu

te da im se srce učini slijepim za smisao koji se krije u ovome te da oni budu navedeni da pitaju: "Šta je Allah htio ovim primjerom?"

Ovako se ponašaju srca kad se pojavi objavljena im istina: neko srce biva istinom dovedeno u kušnju, tako da počne nijekati i odbacivati; u nekom srcu istina poveća vjerovanje i očitovanje vjerovanja; neko, opet, putem nje dođe do čvrstog uvjerenja i uzima je kao dokaz, a u nekom srcu istina uzrokuje smetenost i sljepilo, tako da ono ne shvaća šta se njome želi.

Ukoliko se čvrsto uvjerenje i odagnavanje sumnje na ovome mjestu odnose na jednu stvar, onda je odagnavanje sumnje navedeno kao potvrda čvrstom uvjerenju i kao negacija svega što je na bilo koji način protivno čvrstom uvjerenju. Ukoliko se, pak, odnose na dvije stvari, onda se čvrsto uvjerenje odnosi na navedenu obavijest o broju meleka, a odagnavanje sumnje na sve što je kazao Vjerovjesnik, s.a.v.s. Za ovu obavijest može se znati jedino ako se iskreno vjeruje Vjerovjesniku, s.a.v.s. Naime, onaj ko vjeruje Vjerovjesniku, s.a.v.s., ne može sumnjati u nju. Ovim tumačenjem smisao navođenja ove obavijesti pokazuje se jasnim.

Cilj naprijed kazanoga jeste da se iznese suština bolesti srca.

Uzvišeni je Allah kazao:

يَتَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

"O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima" (Junus, 57).

Radi se o lijeku za bolest neznanja i zablude koja se nalazi u srcima. Neznanje je bolest za koju je lijek znanje i uputa, a zablude je bolest čiji je lijek spoznaja. Uzvišeni je Allah Svoga Vjerovjesnika sačuvao od ovih dviju bolesti. Tako On kaže:

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿٦٠﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٦١﴾

"Tako Mi zvijezde kad zalazi, vaš drug nije s Pravog puta"

skrenuo i nije zalutao!” (En-Nedžm, 1-2).

Vjerovjesnik, s.a.v.s., opisujući halife koji će doći poslije nje-
ga, naveo je svojstva koja su suprotna dvjema spomenutim boles-
tima. Naime, on je kazao:

عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ

“Dužni ste slijediti moj put i put razboritih i pravovjernih
halifa koji će doći poslije mene.”¹³

Uzvišeni je Svoj govor učinio poukom svima ljudima, a upu-
tom i milošću onima koji vjeruju u Njega i potpunim lijekom za
srce. Ko se njime liječi ozdravi i oslobodi se bolesti, a ko se ne
liječi njime – taj je kao onaj za koga je rečeno:

*Kad se oporavi od bolesti što ga je spopala, tad pomisli da spašen je,
a on od bolesti što će ga ubiti bolestan je*

Uzvišeni kazuje:

وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا

خَسَارًا

“Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernici-
ma, a nevjernicima on samo povećava propast” (El-Isra, 82).

Isticanje prijedloga *min*, koji je upotrijebljen u ajetu, ima cilj
označiti sveukupnost, što će reći da je cijeli Kur'an lijek i milost
vjernicima.

O UZROCIMA KOJI DOVODE DO BOLESTI TIJELA I SRCA TE O NJENIM OSOBENOSTIMA

Bolest tijela jest stanje suprotno njegovom zdravlju, to je us-
tvari izlazak iz njegove prirodne ravnoteže, do čega, opet, dolazi

¹³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi i Ibn Madža.

zbog određenog poremećaja kojem tijelo biva izloženo. Na spomenuti način remete se prirodne sposobnosti i funkcije koje tijelo posjeduje. Može se raditi o potpunom odsustvu sposobnosti, kao u slučaju sljepila, gluhoće i oduzetosti, ili o manjkavosti koja se javlja usljed slabosti organa putem kojih se realizira određena sposobnost, ili pak o tome da se stvari doživljavaju suprotno od onoga kakve doista jesu, kao da se ono što je slatko osjeća gorkim ili da se nešto ružno vidi lijepim, a lijepo ružnim.

Kad su posrijedi prirodne funkcije tijela, onda može, primjerice, doći do slabljenja sposobnosti probave ili slabljenja sposobnosti tjelesne kohezije, te se u tijelu javlja bol u mjeri u kojoj ono izlazi iz ravnoteže, mada ga to ne dovodi do granice smrti ili propasti. Štaviše, u njemu i dalje postoje sposobnosti i funkcije.

Razlog izlaska iz ravnoteže može biti poremećaj koji se tiče količine ili onaj koji se tiče kakvoće. Do prvospomenutog dolazi zbog pomanjkanja određene materije, te je potrebno povećati je, ili zbog povećanja iste, te je potrebno smanjiti je.

Do ovog drugog dolazi usljed povećanja temperature ili njenog smanjenja, povećanja vlage ili suhoće, ili njihova smanjenja u odnosu na prirodnu mjeru.

Liječenje se provodi ovisno o pobrojanom, a domet zdravlja ovisi o čuvanju njegovih sposobnosti, o čuvanju od svega što je škodljivo te o uklanjanju štetnih materija. Ljekarov pogled obuhvata ova tri principa; te principe sadrži i Kur'an i na njih upućuje Onaj Koji je Kur'an objavio kao lijek i milost.

Kad je riječ o čuvanju snage, Uzvišeni je odredio da putnik i bolesnik ne moraju postiti ramazanski post. Putnik će nadoknaditi post kad završi putovanje, a bolesnik kad ozdravi. Post bi inače oslabio bolesnikovo tijelo, a putnik mora sačuvati snagu za teškoće koje sa sobom nosi put a koju bi mu post umanjio.

Kad je posrijedi čuvanje od onoga što je škodljivo, Uzvišeni čuva bolesnika od korištenja hladne vode prilikom uzimanja abdesta ili prilikom kupanja, pa je odredio da se ima koristiti tejemumom. Na taj način On ga štiti od onoga što je izvanjski štetno po njegovo tijelo, a kako ga tek štiti od onoga što je štetno po nje-

govu nutrinu.

Kad se govori o uklanjanju štetnih materija, može se navesti primjer kako Uzvišeni dopušta i onima koji su u ihramima da obriju glavu ukoliko imaju bolove u glavi, kako bi na taj način došlo do isparenja onoga što ih uznemirava. Ovo je jedan od najjednostavnijih načina uklanjanja štetnih materija i njime je ukazano na slučajeve kada je to potrebnije učiniti.

Jedne su prilike u Egiptu o navedenom raspravljali neki od prvaka u medicini, pa su kazali: "Tako nam Allaha, kad bi čovjek putovao sve do krajnjeg zapada da spozna nešto ovako korisno, bio bi to kratak put."

Ima li se na umu sve ovo, onda je i samom srcu potrebno nešto što će mu pomoći da sačuva snagu, a to je vjerovanje i pokoravanje, te nešto što će ga štititi od svega što mu škodi, a to se ogleda u izbjegavanju grijeha i nepokornosti. Srcu je potrebno i to da se liši svake štetne materije kojoj je izloženo, a to se postiže iskrenim pokajanjem i traženjem oprost od Onoga koji oprašta grijeh. Bolest srca ogleda se u poremećaju koji ga pogađa i koji remeti viđenje istine i potkopava želju za istinom, tako da srce ne vidi istinu istinom ili je vidi suprotno od onoga kakvom ona jeste ili, opet, poimanje istine čini manjkavim te krnji želju za istinom tako što nastoji omrznuti istinu, koja je korisna, te privlačnom učiniti laž, koja je štetna, ili se u srcu javlja istovremeno i jedno i drugo, što je najčešći slučaj. Zbog ovoga se bolest koja pogađa srce jednom tumači kao sumnja i nedoumica – tako, naime, Mudžahid i Katada tumače sljedeće riječi Uzvišenog: ﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ "Njihova su srca bolesna" (El-Bekara, 10), a drugi put kao strast za činjenjem bluda, kako su protumačene sljedeće riječi Uzvišenog Allaha: ﴿فَيَطْمَعُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ "... pa da u napast dođe onaj čije je srce bolesno" (El-Ahzab, 32).

U prvom se slučaju radi o bolesti sumnje, a u drugom je posrijedi bolest strasti.

Zdravlje se čuva onim što je zdravlju slično, a bolest se odagnava onim što joj je oprečno. Bolest čini snažnijom ono što sliči njenom uzroku, a otklanja je ono što mu je suprotno, dok zdravlju

u prilog ide ono što sličí njegovu uzroku, a slabi ga i ništi ono što je njegovu uzroku oprečno.

Bolesnom tijelu smetaju stvari koje zdravom tijelu ne smetaju, kao, naprimjer, malo više vrućine ili hladnoće ili kretanja i tome slično; isto tako, ukoliko je i srce bolesno, smeta mu i najmanja sumnja ili strast jer im se ne može oduprijeti. S druge strane, srce koje je zdravo zahvaljujući svojoj snazi i zdravlju odbija mnogostruko jače napade.

Općenito kazano, kad se kod bolesnika pojavi nešto poput onoga što mu je uzrokovalo bolest, tad se njegova bolest povećá i on doživljava propadanje sve dok se ne domogne nečega što će ojačati njegovu snagu i odagnati bolest.

TREĆE POGLAVLJE

LIJEKOVI ZA BOLEST SRCA DIJELE SE NA PRIRODNE I VJERSKE

Dvije su vrste bolesti srca: jedna su vrsta bolesti od kojih onaj što ih ima ne osjeća bol zbog toga što ima takvu bolest, što je najraširenija vrsta bolesti. Takve su: bolest neznanja, bolest povoda za nejasnim stvarima, bolest sumnji i bolest strasti. Ova je vrsta bolesti najbolnija, ali zbog iskvarenosti srca kao i zbog toga što se opijenost neznanjem priječi između srca i osjećaja za bol, čovjek ne osjeća bol. Jer da nije tako, čovjek bi osjećao bol i nastojao bi ga ukloniti radeći nešto što je suprotno onome što ga izaziva. Ova vrsta bolesti opasnija je i teža. Lijek za ovu bolest poznaju vjerovjesnici i oni koji ih slijede; oni su ljekari za ovu bolest.

U drugu vrstu spadaju bolesti usljed kojih čovjek osjeća bol. Takve su bolesti: briga, tuga, žalost i srdžba. One se uklanjaju prirodnim lijekovima, tako da se uklone njihovi uzroci ili da se osnaži ono što je suprotno tim uzrocima i što odagnava mogućnosti njihova postojanja. U tome smislu uzmimo za primjer kako srce osjeća bol zbog onoga zbog čega i tijelo osjeća bol: ono pati zbog istih razloga zbog kojih pati i tijelo. Isto tako i tijelo često osjeća bol zbog bola koji osjeća srce i pati od onoga od čega pati i srce.

Bolesti srca koje se liječe prirodnim lijekovima spadaju u kategoriju tjelesnih bolesti koje neće uzrokovati patnju i bol nakon smrti. S druge strane, bolesti srca koje se odagnavaju samo lijekovima vjere jesu te koje uzrokuju vječni bol i patnju ukoliko se one ne liječe lijekovima koji suzbijaju takve bolesti. Ako čovjek koristi takve lijekove, postići će zdravlje. Zbog toga se za čovjeka kaže: *Izliječio je svoju srdžbu*, i to onda kad se desi da se osveti neprijatelju koji ga je bio nadvladao i nanio mu bol, tada je njegovo srce izliječeno. Uzvišeni tako kazuje:

قَتَلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَتُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ

قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

*“Borite se protiv njih! Allah će ih rukama vašim kazniti i poni-
ziti, a vas će protiv njih pomoći, i grudi vjernika zaliječiti i iz
srca njihovih brigu odstraniti. A Allah će onome kome On hoće
oprostiti”* (Et-Tevba, 14-15).

On je naredio vjernicima da se bore protiv svojih neprijatelja
i podučio ih da u tome ima šest korisnih stvari.

Briga pričinjava srcu bol; srce se u tom slučaju liječi tako što
se liječi briga. Ukoliko se srce liječi nečim što je ispravno i istinito,
tada će ozdraviti, ali ako se liječi nečim što je nepravedno i ništav-
no, ono će obolijevati u mjeri u kojoj čovjek bude smatrao da ga
liječi, kao naprimjer kad bi neko bolest ljubavi liječio tako da čini
nemoral s voljenom osobom.

To bi još povećalo njegovu bolest i dovelo bi do drugih bo-
lesti koje su teže od bolesti ljubavi, o čemu će, ako Bog da, biti
govora u nastavku. Tjeskoba, briga i tuga također su bolesti srca i
liječe se onim što im je suprotno: radošću i veseljem. Ukoliko se
to čini na valjan način, srce će biti izliječeno i ozdravit će; čini li se
to, međutim, na način koji nije valjan, bolest će poprimiti drukčiji
oblik, pritajiti se i uslijedit će teže i opasnije bolesti.

Neznanje je također bolest od koje obolijeva srce. Neki ovu
bolest liječe znanjem od kojeg nema koristi, smatrajući pritom da
će srce ozdraviti od ove bolesti zahvaljujući takvom znanju. Istina
je, međutim, da ono čini srce još više bolesnim. Štaviše, srce biva
zabavljeno tim znanjem umjesto da traga za bolom koji se krije u
njemu. Tome je razlog to što srce ne poznaje znanje koje je koris-
no, a što je inače uvjet da bi bilo zdravo. Neki su dali svoje mišlje-
nje o nekom pitanju, pa je onaj što je pitao doživio propast; za
njih je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao:

”قَتَلُوهُ فَتَلَّهُمُ اللَّهُ الْأَسْأَلُ إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السَّوَالُ.”

“Oni su ga ubili, neka ih Allah ubije! Zašto nisu pitali ako

nisu znali? Jedini lijek za slabost jest pitati.”¹⁴

Naime, Vjerovjesnik, s.a.v.s., neznanje je nazvao bolešću i kazao da je lijek za tu bolest pitati one koji znaju.

Srce onoga koji sumnja u nešto također osjeća bol dok ne zadobije pouzdano znanje. Kako takav bol uzrokuje povećanje temperature u čovjeku to se za onoga ko postigne pouzdano znanje kaže *saludža sadrahu* (srce mu se rashladilo) ili *hasale lehu berdul-jekin* (dostigao je razgalu iz vjernosti). U traženju Pravog puta srce biva pritiješnjeno neznanjem i zabludom a otvori se zahvaljujući uputi i znanju. Uzvišeni, tako, kaže:

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ، يَشْرَحْ صَدْرَهُ، لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ، تَجْعَلْ
صَدْرَهُ ضَيْقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

“Onome koga Allah želi uputiti – On srce njegovo prema islamu raspoloži, a onome koga želi u zabludi ostaviti – On srce njegovo stegne i umornim učini kao kad čini napor da na nebo uzleti” (El-En’am, 125).

O bolesti koja se ogleda u pritiješnjnosti srca, o njenim uzrocima i o tome čime se liječi bit će, ako Bog da, govora u nastavku.

Ukratko kazano, postoje bolesti srca koje se liječe prirodnim i one koje se liječe samo lijekovima vjere.

Srce ima život i smrt, bolest i ozdravljenje, i to na ozbiljniji način nego samo tijelo.

¹⁴ Ovo je predanje slabe vjerodostojnosti. Bilježe ga Ahmed, Davud i Ibn Ma-dža.

ČETVRTO POGLAVLJE

ŽIVOTNOST I PROSVIJETLJENOST SRCA TEMELJ SU SVAKOG DOBRA U NJEMU, A NJEGOVA UMRTVLJENOST I POMRAČENOST TEMELJ SU SVAKOG ZLA U NJEMU

Osnova svakog dobra i sreće za čovjeka koji robuje Allahu, ustvari za svakog čovjeka jeste cjelovitost njegova života i cjelovitost njegova svjetla. Život i svjetlo temelj su sveg dobra. Uzvišeni Allah kazuje:

أَوَمَنْ كَانَ مِيتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا

“Zar je onaj koji je bio u zabludi, a kome smo Mi dali život i svjetlo pomoću kojeg se među ljudima kreće, kao onaj koji je u tminama iz kojih ne izlazi?” (El-En’am, 122).

Dvije osnove: život i svjetlo spomenute su zajedno, pri čemu se riječju život upućuje na snagu, sluh, vid, stid, uljudnost, hrabrost, strpljenje i sve druge plemenite osobine kao što su ljubav prema svemu što je dobro i mržnja prema svemu što je loše. Kako god jača život u čovjeku, tako u njemu bivaju jače ove osobine; s druge strane, malaksava li život, malaksavaju u čovjeku i ova svojstva. Stid od činjenja ružnih djela srazmjeran je životu samoga srca; tako zdravo, živo srce – kad na njega napadnu ružna djela – po samoj svojoj prirodi bježi od njih i prezire ih ne osvrćući se na njih, za razliku od mrtvog srca, koje ne razlikuje dobro i loše. Abdullah bin Mesud u tom je smislu kazao: “Propao je onaj čije srce ne raspoznaje dobro i loše.”

Srce koje je oboljelo od strasti usljed ove bolesti teži strasti koja mu se nudi u mjeri u kojoj je ta bolest snažna ili nije.

Isto tako, kad je svjetlo srca snažno i kad je srce prosvijetlje-

no, slike stvari i njihova suština otkrivaju mu se onakvim kakve jesu. Tako srce svojim svjetlom razaznaje po čemu je dobro ono što je dobro i teži za time u svom životu, a isto tako razaznaje i po čemu je loše ono što je loše. Allah, uzvišen i slavljen neka je, spominje ove dvije osnove na više mjesta u Svojoj knjizi; tako On kaže:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِي مَا أَلَكْتُبُ وَلَا
الْإِيمَنُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدَى
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾

“Na takav način Mi i tebi objavljujemo ono što ti se objavljuje (rūh). Ti nisi znao šta je Knjiga niti si poznavao vjerske propise, ali smo je Mi učinili svjetlom pomoću kojeg upućujemo one robove Svoje koje želimo. A Ti, zaista, upućuješ na Pravi put” (Eš-Šura, 52).

Uzvišeni zajedno spominje rūh (dušu), pomoću kojeg se uspostavlja život, i *svjetlo*, pomoću kojeg se postiže prosvijetljenost, i kazuje da Knjiga koju je objavio Svom Vjerovjesniku, s.a.v.s., objedinjuje u sebi ove dvije stvari. To su, dakle, rūh, zahvaljujući kojem su srca živa, i svjetlo, zahvaljujući kojem ona bivaju prosvijetljena. Uzvišeni je rekao i ovo:

أَوْمَن كَانَ مِيتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن
مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا

“Zar je onaj koji je bio u zabludi, a kome smo Mi dali život i svjetlo pomoću kojeg se među ljudima kreće, kao onaj koji je u tmini iz kojih ne izlazi?” (El-En’am, 122),

tj. zar je onaj koji je nevjernik, mrtvog srca, zalutao u tmini neznaboštva, kao onaj kojeg smo Mi uputili na Pravi put, pomogli mu da postane vjernikom i srce njegovo učinili živim nakon što je mrtvo bilo i učinili ga prosvijetljenim nakon što je u tmini bilo? Za

nevjernika je Uzvišeni, zbog toga što Mu je nepokoran, što ne mari da Ga spozna, niti za to da je On samo jedan, niti mari za propise Njegove vjere, nije zadovoljan sudbinom koju mu je On odredio, niti radi ono što bi ga odvelo spasu i sreći – zbog toga je On za njega kazao da je mrtvac. A mrtvac samome sebi ne može pomoći niti od sebe može nešto neželjeno odvratiti. Onda ga je uputio u islam i tako ga u život vratio, te je počeo razaznavati šta je to što mu šteti, a šta mu koristi, i raditi ono što će ga osloboditi od Allahove srdžbe i kazne. Na taj je način ugledao istinu nakon što je slijep spram nje bio, spoznao ju je nakon što ju je zanemario i slijediti je počeo nakon što joj se protivio. Time je stekao svjetlo što mu obasjava put i pomoću kojeg hodi među ljudima koji stoje u dubokoj tmini, onako kako se to kaže i u sljedećim stihovima:

*Lejla, na licu je tvome istok svjetla
dok tama se međ' ljudima širi.
Svi su u tmini dubokoj,
a mi na svjetlu danjem.*

U ovome smislu Allah, slavljen neka je, navodi primjer vode i vatre, aludirajući pri tome na Objavu i na Svoje robove.

Kad je posrijedi ovo prvo, u suri Er-Ra'd On kaže:

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا
وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ ۚ كَذَلِكَ يَضْرِبُ
اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ
فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

“On pušta kišu s neba, pa rijeke teku koritima s mjerom, i bujica nosi otpatke koji plivaju po površini. I ono što ljudi tope na vatri u želji da dobiju nakit ili oruđe ima također otpatke, slične onima. – Tako Allah navodi primjer za istinu i neistinu: ot-

paci se odbacuju, dok one što koristi ljudima ostaje na zemlji. Tako, eto, Allah objašnjava primjere” (Er-Ra'd, 17).

On za Objavu kao primjer uzima vodu, budući da ona donosi život, i vatru, jer ona daje svjetlost.

Uzvišeni kazuje kako rijeke teku s mjerom, tako da veliko korito može primiti mnogo vode, a malo korito prima malo vode. Srca su poput rijeka: veliko srce može primiti mnogo znanja, a malo opet onoliko koliko je i ono samo. Sumnje i strasti što ih u sebi nose srca, zbog toga što se miješaju s Objavom i što se ona izdvaja od njih, usporedio je s otpacima koje nosi poplava. Ništavnost tih sumnji spram postojanosti korisnog znanja što ga u sebi srca nose On poredi s odbacivanjem otpadaka i s time kako ih rijeka odbacuje, dok u njoj ostaje samo voda koja donosi korist. Isto značenje sadržano je i u primjeru koji slijedi, gdje se kazuje o tome kako se otpad izdvaja iz same materije, a ostaje čista materija.

Što se tiče primjene ova dva primjera na Allahove robove, pogledajmo šta On kaže u suri el-Bekara:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمُّ بَكْمٌ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

“Slični su onima koji potpale vatru, i kad ona osvijetli njihovu okolinu, Allah im oduzme svjetlo i ostavi ih u mraku, i oni ništa ne vide! Glubi, nijemi i slijepi su, nikako da se osvijeste” (El-Bekara, 17-18).

Ovo je primjer u kome se pravi poređenje s vatrom. Allah, dž.š., potom je kazao:

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَنُقُرُّ يُجْعَلُونَ أَصْصِعُهُمْ فِي ءَاذَانِهِم مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۚ

“Ili, oni su nalik na one koji, za vrijeme silnog pljuskas s neba, u

punom mraku, usred grmljavina i munja, stavljaju zbog gromova prste u uši svoje bojeći se smrti” (El-Bekara, 19), a ovo je primjer u kome se pravi poređenje s vodom.

Već smo govorili o suštini ovih dvaju primjera i o smislu koji njedre u sebi, i to u *Kitab el-me'ālimu*, i na drugim mjestima.

Sušтина je u sljedećem: krepost, sreća i spas srca počivaju na ovim dvjema osnovama.

Uzvišeni kaže:

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾ لِيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

“Ovo je samo pouka - Kur'an jasni, da opominje onoga ko ima pameti” (Ja-Sin, 69-70).

On je ovim stavio do znanja da će se Kur'anom okoristiti i pouku prihvatiti samo onaj čije je srce živo, o čemu govori i na jednom drugom mjestu:

إِنْ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِّمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ

“U tome je, zaista, pouka za onoga ko razum (srce) ima” (Kaf, 37).

Uzvišeni kazuje i sljedeće:

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

“O vjernici, odazovite se Allahu i Poslaniku kad od vas zatraže da činite ono što će vam život osigurati” (El-Enfal, 24).

Ovim nam On, slavljen i uzvišen neka je, stavlja do znanja da smo živi samo ukoliko se odazivamo znanju i vjerovanju, čemu nas pozivaju Allah i Vjerovjesnik, i uči da gubljenjem toga dolazi do umiranja i propasti srca.

One koji se ne odazivaju Njegovom Vjerovjesniku Uzvišeni

poredi s mrtvima. Ovo je prelijepo poređenje; njihova su tijela tek grobovi njihovih srca. Njihova su srca umrla i sahranjena su u njihovim tijelima.

U tom smislu Uzvišeni Allah govori:

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾

“Allah će učiniti da čuje onaj koga On odabere, a ti ne možeš one u grobovima dozvati” (El-Fatir, 22).

Neko lijepo каза:¹⁵

*U nemaru, prije smrti, umiru nemarni,
tijela su njihova, prije nego u grobove odu, grobovi.
Duše im u tijelima tuguju;
prije proživljenja života njima nema.*

Zbog navedenog Uzvišeni je Objavu koju je slao vjerovjesnicima nazvao *rūh* (duša), npr.:

يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

“... koji šalje Objavu (*rūh*), riječi Svoje – kome hoće od robova Svojih” (Gafir, 15).

To je uradio na dva mjesta u Kur'anu; tako je kazao i:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا
الْإِيمَنُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَهْدَى
إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٩٦﴾

¹⁵ Radi se o šejhul-islamu Ibnul-Mubareku, neka mu se Allah smiluje.

“Na takav način Mi i tebi objavljujemo ono (rūh) što ti se objavljuje” (Eš-Šura, 52).

Razlog je tome što je život za dušu i srce Objava i što takav plemeniti život smjera On, slavljen neka je, kroz Svoju Objavu i postupanje po njoj.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٧﴾

“Onome ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život, i doista ćemo ih nagraditi boljom nagradom od one koju su zaslužili” (En-Nahl, 97), kaže Allah, dž.š.

Ovakvim je osobama, dakle, Slavljeni i Uzvišeni namijenio lijep život na oba svijeta. Slično ovome Uzvišeni je kazao:

وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَّعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى
وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ۖ

“... da od Gospodara svoga oprosta tražite i da se pokajete, a On će vam dati da do smrtnog časa lijepo proživite i svakom čestitom dat će zasluženu nagradu” (Hud, 3);

﴿ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرٌ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ
الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴾

“Oni koji čine dobra djela imat će još na ovom svijetu lijepu nagradu, a onaj je svijet, sigurno, još bolji. O kako će boravište onih koji su se Allaha bojali – divno biti” (En-Nahl, 30);

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ

“One koji na ovom svijetu dobra djela budu činili čeka nagrada, a Allahova je zemlja prostrana” (Ez-Zumer, 10).

Allah, slavljen neka je, jasno kazuje da će onoga ko dobro čini usrećiti Svojim dobročinstvom na ovom i na budućem svijetu. Također je stavio do znanja da će, onako kako to On čini, unesrećiti onoga ko loše čini i na ovom i na onom svijetu. Tako Uzvišeni Allah kaže:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
أَعْمَى ﴿١٧٤﴾

“A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepa oživiti” (Ta-Ha, 124).

Spominjući obje ove vrste, Uzvišeni je rekao ovo:

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ
صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ
الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧٥﴾

“Onome koga Allah želi uputiti – On srce njegovo prema islamu oraspoloži, a onome koga želi u zabludi ostaviti – On srce njegovo stegne i umornim učini kao kad čini napor da na nebo uzleti. Eto, tako Allah one koji ne vjeruju bez podrške ostavi” (El-En’am, 125).

U prsima onih koji slijede Pravi put i vjeruju jeste širina i prostranost, a u prsima onih što su na stranputici tjeskoba je i muka.

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ

“Zar je isti onaj čije je srce Allah učinio sklonim islamu, pa on

slijedi svjetlo Gospodara svoga?" (Ez-Zumer, 22).

Vjernici imaju svjetlo i unutrašnju širinu, a oni koji su na krivom putu tminu i tjeskobu u sebi nose.

U poglavlju o čistoti srca bit će, ako Bog da, više riječi o ovome.

Suština je u tome da je život srca i njegova prosvijetljenost temelj svakog dobra u njemu, a njegova umrtvljenost i pomračenost temelj je svakog zla u srcu.

PETO POGLAVLJE

ŽIVOT I ZDRAVLJE SRCA MOGUĆI SU SAMO AKO ONO SHVATA ISTINU, ŽELI JE I DAJE JOJ PREDNOST NAD ONIM ŠTO NIJE ISTINA

S obzirom da srce ima dvije sposobnosti: sposobnost znanja i rasuđivanja te sposobnost želje i ljubavi, to se njegovo savršenstvo i valjanost postižu samo ukoliko se ove dvije sposobnosti upotrebljavaju za nešto što koristi srcu i što mu donosi krepost i sreću. Savršenstvo se srca, tako, ispoljava u tome da se sposobnost znanja koristi da bi se shvatila i spoznala istina i razlučila od neistine, a onda da se sposobnost želje i ljubavi koristi u traganju za istinom i ljubavi prema istini i davanju prednosti istini nad neistinom. Ko ne poznaje istinu, taj je u zabludi, onaj koji je, pak, spozna, pa da prednost onome što nije istina, toga će srdžba snaći. A onaj ko istinu spozna i slijedi je blagodatima će obasut biti.

Allah, slavljen i uzvišen neka je, zapovjedio nam je da Ga molimo da nas uputi na put onih kojima je milost Svoju dao, a ne na put onih koju su protiv sebe srdžbu izazvali. Zbog navedenog kršćani su, prije negoli drugi, u zabludi, jer su oni zajednica koja ne zna; s druge strane, jevreji su, prije negoli drugi, ti koji srdžbu protiv sebe zazivaju jer su oni zajednica inada, a naša zajednica jesu oni kojima je milost data.

Zbog ovoga Sufjan bin Ujejna veli: "Naši vjernici koji zasrane sličje kršćanima, a naši učenjaci koji zastrane sličje jevrejima. Naime, kršćani obožavaju ono što obožavaju jer ne znaju, jevreji, pak, znaju istinu, ali su odustali od nje."

U Tirmizijevom *Musnedu* zabilježen je hadis koji je Adijj bin Hatim prenio od Vjerovjesnika, s.a.v.s.:

"الْيَهُودُ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ وَالنَّصَارَى ضَالُّونَ."

"Jevreji su protiv sebe srdžbu izazvali, a kršćani su u zblu-

“Elif-Lam-Mim. Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je Svima onima koji se budu Allaha bojali; onima koji u nevidljivi svijet budu vjerovali i molitvu obavljali i udjeljivali dio od onoga što im Mi budemo davali, i onima koji budu vjerovali u ono što se objavljuje tebi i u ono što je objavljeno prije tebe, i onima koji u onaj svijet budu čvrsto vjerovali. Njima će Gospodar njihov na Pravi put ukazati i oni će ono što žele ostvariti.” (El-Bekara, 1-5).

U sredini ove sure Uzvišeni govori:

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾

“Čestiti su oni koji vjeruju u Allaha, i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike, i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i siročadi, i siromasima, i putnicima – namjernicima, i prosjacima, i za otkup iz ropstva, i koji molitvu obavljaju i zekat daju” (El-Bekara, 177). Na drugom mjestu On kaže:

﴿وَالْعَصْرِ ۝ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خُسْرٍ ۝ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝﴾

“Tako mi vremena, čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugim preporučuju strpljenje” (El-Asr, 1-3).

Allah, slavljen i uzvišen neka je, zaklinje se vremenom, a u vremenu se čine djela što donese dobit ili gubitak, dakle, zaklinje se da je na gubitku svako ko svoju sposobnost znanja ne upotpuni kroz vjerovanje u Allaha, a sposobnost činjenja ne upotpuni kroz činjenje djela kojima se očituje pokornost Njemu. Ovo predstavlja usavršavanje čovjekove ličnosti, zatim dolazi usavršavanje drugih, što čovjek postiže tako da im preporučuje da čine spomenuto i da im preporučuje ono što će im to omogućiti, a to je strpljenje. Na taj način čovjek usavršava sebe kroz korisno znanje i dobra djela i pomaže drugima time što ih tome uči i preporučuje im da pritom budu strpljivi. Imam je Šafi u ovom smislu kazao: "Kada bi ljudi promislili o suri El-Asr, bilo bi im dovoljno."

Kur'an na mnogo mjesta govori u ovom smislu stavljajući pri tome do znanja da su sretni oni koji spoznaju istinu i slijede je, a da su nesretni oni koji ne znaju istinu i koji su na stranputici ili je znaju, pa su postupali suprotno njoj i povodili se za nečim drugim.

Treba znati da ove dvije sposobnosti neće mirovati u srcu. Naime, čovjek koristi svoju sposobnost znanja da bi spoznao i dokučio istinu, u protivnom koristi je da bi spoznao neistinu koja mu odgovara. Tako i voljnu i djelatnu sposobnost koristi ili da bi postupao u skladu s istinom ili za nešto suprotno tome, jer je čovjek zemljoradnik (*haris*) i zaokupljen (*hemmam*), kao što Vjerovjesnik, s.a.v.s., reče: "أَصْدَقُ الْأَسْمَاءِ: حَارِثٌ وَهَمَامٌ" "**Najvaljanija imena bila bi: Haris i Hemmam**".¹⁷ Smisao leži u tome što je *zemljoradnik* neko ko stječe i radi, a *zaokupljen čovjek* je neko ko se nada. Duša je pokretač želje, to je jedna od njezinih stalnih osobina, sama želja iziskuje predmet želje o kojem ona formira predodžbu.

Ukoliko ona ne formira sebi predodžbu o istini i ne bude tražila i željela nju, onda će formirati sebi predodžbu o nečemu što nije istina i neizostavno će tražiti i željeti to. O ovome će podrobnije biti govora u poglavlju koje slijedi.

¹⁷ Predanje je slabo. Bilježe ga Ahmed, Ebu Davud i Nesai.

ŠESTO POGLAVLJE

SREĆA, UŽIVANJE BLAGODATI I ZDRAVLJE U SRCU MOGUĆI SU SAMO AKO ONO VJERUJE DA JE JEDINO ALLAH BOG, AKO VJERUJE DA JE ON JEDINI NJEGOV STVORITELJ, AKO JEDINO NJEMU ROBUJE, AKO MU JE KRAJNI CILJ POSTIĆI NJEGOVO ZADOVOLJSTVO I AKO MU JE ON DRAŽI OD SVEGA DRUGOGA

Poznato je da sve živo, osim Allaha, slavljen neka je, a to su: meleki, ljudi, džini i životinje uslijed vlastite nedostatnosti teže onome što će im koristiti i nastoje odagnati ono što će im štetiti. To može biti ostvareno samo ukoliko se ima predodžba o tome šta je korisno a šta štetno. Korisno spada u kategoriju blagostanja i naslade, a štetno u kategoriju bola i patnje.

Svako biće mora voditi računa o dvije stvari: jedna je spoznati šta je to što voli i želi a što će mu koristiti i čije će mu ostvarenje donijeti užitek; druga je spoznati šta je to što pomaže i vodi do ostvarenja toga cilja. Nasuprot tome stoje druge dvije stvari, jedna je pokuđena, omražena i štetna, a druga mu pomaže i štiti ga od prve. Radi se dakle o četiri stvari:

prva je ono što je poželjno i čije je postojanje poželjno; druga je ono što je pokuđeno i za šta je poželjno da ne postoji; treća je ono što vodi postizanju željenog; a četvrta je ono što vodi odađnavanju pokuđenog.

Ove se četiri stvari nužno moraju naći kod pobožnog čovjeka, ustvari, kod svakog živog bića, jer njegovo postojanje i valjanost nisu mogući bez njih.

Ako se tvrdnja postavi ovako, onda je Uzvišeni Allah nužno Onaj Kome se stremiti, Koga se poziva i želi i Onaj Čije se zadovoljstvo i blizina nastoje doseći. On pomaže da se to postigne.

Obožavati nekog ili nešto osim Njega i okretati se nečemu takvom te vezivati se za to pokuđeno je i štetno, i Allah pomaže

da se to preduprijedi. On, uzvišen neka je, objedinjuje ove četiri stvari i niko drugi. On je Onaj Koji se obožava, voli i Kome se stremi. On pomaže Svome robu da dođe do Njega i pomaže mu da Mu robuje. Ono što je pokuđeno i mrsko postoji samo zato što On to hoće i što je tako odredio.

On pomaže Svome robu da to odagna od sebe. Onaj što najbolje poznaje Allaha, dž.š., kazao je:

"أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عِقَابِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ."

"Utječem se zadovoljstvu Tvome od srdžbe Tvoje, utječem se oprostui Tvome od kazne Tvoje, utječem se Tebi od Tebe."¹⁸

"أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ."

"Bože moj, predajem Ti se i upravljam svoje lice Tebi, prepustam Tebi moju sudbinu, tražim utočište kod Tebe iz želje i straha. Nema utočišta i spasa od Tebe osim kod Tebe".¹⁹

Spas dolazi od Njega, pribježište je kod Njega, kod Njega se traži pomoć od zla koje postoji na osnovu Njegovog htijenja i određenja. Pomoć je Njegov čin a i ono za šta se traži pomoć Njegov je čin, odnosno djelo koje je On stvorio po Svome htijenju.

Njemu pripada svaka stvar, sva hvala pripada Njemu, sva vlast pripada Njemu i sve je dobro u Njegovim rukama. Nijedno Njegovo stvorenje nije u stanju pobrojati hvale što Mu pripadaju. On je onakav kakvim Sebe samoga hvali i iznad je hvale što je iznosi svako Njegovo stvorenje.

Sljedstveno ovome, krepost i sreća Njegova roba jesu u os-

¹⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Ahmed, Tirmizi i Nesai.

¹⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim i Tirmizi.

tvarenju značenja koje u sebi nose kur'anske riječi: "*Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo*" (El-Fatiha, 5). Obožavanje uključuje postizanje onoga što se želi, i to na najpotpuniji način, a Onaj od Koga se traži pomoć pomaže da se željeno postigne. Ovo prvo podrazumijeva da je samo Allah Bog, a drugo da je On jedini Gospodar. Bog (*ilāh*) je Onaj Koga srca obožavaju iz ljubavi, moleći oprost, veličajući Ga, odajući Mu počast, uzdižući Ga, iskazujući Mu poniznost i pokornost, strahujući od Njega i upravljajući nandanja Njemu. Gospodar (*rabb*) odgaja Svoga roba, daje mu čudorednost i upućuje ga onome što je dobro za njega.

Jedino je On Bog i Gospodar. Robovanje bilo kome drugome najgora je zabluda kao i obožavanje bilo koga drugoga.

Uzvišeni Allah na više mjesta u Svojoj knjizi spominje zajedno ova dva temelja, tako On kaže:

فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ

"... zato se samo Njemu klanjaj i samo se u Njega uzdaj!" (Hud, 123).

Govoreći o vjerovjesniku Šuajbu rekao je:

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

"... a uspjeh moj zavisi samo od Allaha; u Njega se uzdam i Njemu se obraćam" (Hud, 88).

Uzvišeni također kaže:

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ

"Ti se pouzdaj u Živog, Koji ne može umrijeti, i veličaj Ga, i bvali" (El-Furkan, 58).

وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ۖ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا

“... i Njemu se potpuno posveti, On je Gospodar istoka i zapada, nema boga osim Njega, i Njega uzmi za zaštitnika” (El-Muzzemmil, 8-9).

قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ

“Reci: 'On je Gospodar moj, nema boga osim Njega, u Njega se uzdam i Njemu se obraćam'” (Er-Ra'd, 30).

A u vezi pravovjernih sljedbenika Ibrahima, a.s., On kazuje kako su govorili:

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

“Gospodaru naš, u Tebe se uzdamo i Tebi se obraćamo i Tebi ćemo se vratiti” (El-Mumtehina, 4).

Ovo je sedam mjesta u Kur'anu na kojima se ova dva temelja navode u smislu da je jedino Allah Bog, te da bez ova dva temelja nikako nema sreće za čovjeka:

drugo: Allah Uzvišeni, slavljen neka je, stvorio je ljude da Mu robuju, da nastoje spoznati Ga, da Mu se obraćaju, vole Ga i budu Mu iskreno predani. Njihova srca i duše nalaze smiraj u spominjanju Allaha, oni se raduju Njegovu viđenju na budućem svijetu, i to će za njih biti vrhunac blagodati. Ništa od onoga što će im podariti na budućem svijetu njima neće biti draže od toga. Neće biti veće radosti njihovim očima niti veće blagodati za njihova srca od toga da gledaju u Njega i slušaju Njegove riječi bez ikakva posredovanja.

Na ovom svijetu im, opet, nije podario ništa bolje niti draže od vjerovanja u Njega, ljubavi i čežnje prema Njemu, prisnosti u Njegovoj blizini i uživanja u Njegovu spominjanju.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., objedinio je ove dvije stvari u dovi koju su zabilježili Nesai i imam Ahmed te Ibn Hiban u svom *Sabihu*,

kao i neki drugi. Naime, Ammar bin Jasir prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, učio ovu dovu:

"اللَّهُمَّ يَعْلَمُكَ الْغَيْبُ وَقُدِّرَتْكَ عَلَى الْخَلْقِ أَحْيَانِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي اللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقُطُ وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بَعْدَ الْقَضَاءِ وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ صَرَاءٍ مُضِرَّةٍ وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ وَاجْعَلْنَا هَذَاهُ مُهْتَدِينَ."

“Bože moj, Ti znaš nepoznato i moći Svojom upravljaš stvaranjima, daj mi da živim onoliko koliko je po Tvome znanju dobro za mene, i daj da umrem onda kada to bude dobro za mene. Daj da Te se bojim, i kada me ljudi ne vide i onda kada me vide. Daj da govorim istinu i u srdžbi i u zadovoljstvu. Daj da budem umjeren i u neimaštini i u bogatstvu. Podari mi blagodat neprolaznu. Podari mi radost neprekidnu. Daj da budem zadovoljan sudbinom. Podari mi ugodno življenje nakon smrti. Daj da se naslađujem gledajući Tvoje lice. Daj da čeznem za susretom s Tobom i da me ne zavedu kakve nesreće niti kušnja koja bi me na stranputicu odvela. Bože moj, ukrasi nas krasotom vjerovanja i daj da idemo naprijed Pravim putem.”²⁰

U ovoj dovi, goleme vrijednosti, Vjerovjesnik, s.a.v.s, objedinio je najbolju stvar na ovome svijetu, a to je čežnja za susretom s Uzvišenim Allahom, i najljepšu stvar na onome svijetu, a to je gledanje u Njegovo lice.

S obzirom da cjelinu s time čini da čovjeka ne pogađaju nesreće u životu niti kušnje u vjeri, to je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “... i da me ne zadesi kakva nesreća niti kušnja koja bi me na stranputicu odvela.”

²⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Nesai, Ibn Hibban i Hakim.

A kako se zrelost vjernika ogleda u tome da zna istinu, da je slijedi i druge podučava i upućuje njoj, on je kazao: "Daj da idemo naprijed Pravim putem."

Zadovoljstvo je korisno i ono vodi postizanju željenog cilja. Ovdje je riječ o zadovoljstvu koje uslijedi nakon što se desi ono što je određeno, a ne prije toga, jer takvo zadovoljstvo počiva u riješenosti da se bude zadovoljno. Međutim, kada se desi ono što je suđeno da se desi, onda se događa da to zadovoljstvo iščezne. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., molio u dovi da bude zadovoljan nakon što se nešto desi. Ono što je određeno zaklonjeno je dvjema stvarima: učenjem dove da se desi ono što je najbolje te zadovoljstvom nakon što se desi ono što je suđeno da se desi. Čovjekova sreća ogleda se u tome da objedini ove dvije stvari. U *Musnedu*, te na drugim mjestima, zabilježeno je da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao:

"إِنَّ مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ اسْتِخَارَةَ اللَّهِ وَرِضَاهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ ، وَإِنَّ مِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ تَرَكُّ اسْتِخَارَةِ اللَّهِ وَسُخْطُهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ تَعَالَى لَهُ."

"Čovjekova se sreća ogleda u tome da moli Allaha da mu da ono što je dobro i da bude zadovoljan onim što mu je On odredio, a nesreća je za čovjeka da ne moli Allaha da mu da ono što je dobro i da se ljuti na ono što je On odredio."²¹

Bojati se Uzvišenog Allaha jeste najveće dobro, kako onda kada drugi vide što se čini, tako i onda kada ne vide, zato je Resulullah, s.a.v.s., molio Allaha, dž.š., da ga učini bogobojažnim i kada ga ljudi vide i kada ga ne vide.

Većina ljudi istinu govore samo kada su zadovoljni, a kada se rasrde, onda ih srdžba navede da govore ono što nije istina. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., molio Allaha, dž.š., da mu dā da govori istinu i onda kada je ljut i onda kada je zadovoljan. U tome smislu su naši stari govorili: "Nemoj biti kao oni koje zadovoljstvo odvede u neistinu, a kada su ljuti, onda ih ljutnja izvede iz istine."

²¹ Predanje je slabe vjerodostojnosti. Bilježe ga Ahmed, Tirmizi i Hakim.

Siromaštvo i bogatstvo jesu dvije nevolje i kušnje kojima Allah kuša Svoje robove. Tako se ljudi u bogatstvu ponašaju rasipnički a u siromaštvu su stisnute ruke. Vjerovjesnik, s.a.v.s., moli da mu Allah, dž.š., podari umjerenost i u jednom i u drugom slučaju, tj. da se ne ponaša ni rasipnički niti da škrtari.

Dvije su vrste uživanja: jedna se odnosi na tijelo, a druga na srce. Ova druga ogleda se u radosti. Savršenstvo te blagodati jeste u njenoj trajnosti i stalnosti. To dvoje Vjerovjesnik, s.a.v.s., zajedno spominje i kaže: "Podari mi blagodat neprolaznu i radost neprekidnu."

Dvije su vrste ukrasa: ukras tijela i ukras srca. Ukras je srca vredniji i značajniji. Ako se on posjeduje, onda se naposljetku posjeduje i ukras tijela i to u najljepšem obliku. Tako Vjerovjesnik, s.a.v.s., moli svoga Gospodara da mu podari skriveni ukras i kaže: "Ukrasi nas krasotom vjerovanja."

Življenje na ovom svijetu nikome nije posve lagodno, štaviše, ispunjeno je nevoljama, teškoćama, skrivenim i vidljivim mukama. Zato Vjerovjesnik, s.a.v.s., moli da mu Allah, dž.š., podari ugodno življenje nakon smrti.

Smisao je u tome da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u ovoj dovi obredinio najbolje stvari na ovom i na budućem svijetu.

Ljudi su ovisni o svome Gospodaru u pogledu pokoravanja i obožavanja isto kao što su ovisni o Njemu jer ih On stvara, opskrbljuje, uzdržava njihova tijela, omogućava im da sakriju svoja sramotna mjesta, daje im sigurnost pred strahovima. Ustvari, ovisnost ljudi o svome Gospodaru u pogledu obožavanja, ljubavi i pokornosti Njemu veća je jer je to smisao njihova življenja bez kojeg ljudima nema nikakva dobra, blagostanja, spasa, uživanja niti sreće. Zbog toga izgovoriti *la ilabe illallah* (nema boga osim Allaha) predstavlja najbolje djelo. Vjerovati da je jedino Allah Bog (*tevhidul-ilahija*) jeste vrhunac svega, i vjerovati da je samo On gospodar (*tevhidur-rububijja*) također je vrhunac.

Zbog toga su robovi dužni pokoravati se Allahu i nikoga Mu ravnim ne smiju smatrati, kako stoji u jednom vjerodostojnom hadisu koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Muaz bin Džebel,

r.a. U tome hadisu Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže:

"أَتَدْرِي مَا حَقَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ؟ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّ حَقَّهُ عَلَيْهِمْ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا: قَالَ: أَتَدْرِي مَا حَقَّهُمْ عَلَى اللَّهِ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ؟ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ."

"Znadeš li šta su robovi Allahovi dužni prema Njemu?' – 'Allah i Njegov Vjerovjesnik najbolje znaju', rekoh. 'Robovi su Njegovi dužni da Ga obožavaju i da Mu nikoga ravnim ne smatraju', reče on, pa upita: 'Znadeš li čime se Allah obavezuje prema Svojim robovima ukoliko oni tako čine?' – 'Allah i Njegov Vjerovjesnik znaju najbolje', rekoh. 'On se obavezuje prema njima da ih neće kazniti vatrom', reče Vjerovjesnik, s.a.v.s."²²

Uzvišeni tako voli Svoje robove pravovjerne, koji samo u Njega vjeruju i raduje se njihovu pokajanju. I za samoga roba u tome je najveće uživanje, sreća i blagodat. Ne postoji ništa pored Allaha gdje bi srce moglo naći smiraj, prisnost i uživanje. Ko obožava nekoga drugog pored Uzvišenog Allaha i pri tome postigne kakvu korist i uživanje, šteta koja će ga zbog toga zadesiti bit će mnogostruko veća. To je usporedivo sa uzimanjem ukusne hrane koja je otrovana.

Uostalom, kao što bi se nebesa i Zemlja poremetili da na njima ima drugih bogova osim Allaha, kao što Uzvišeni kaže:

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

"Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se" (El-Enbija, 22).

Tako se i srce poremeti ukoliko je u njemu neko drugi osim Uzvišenog Allaha, tada se njegovom ozdravljenju može nadati jedino kada ono što se obožava pored Allaha izade iz srca, a Allah Uzvišeni bude jedini koga ono obožava, voli, boji Ga se, pouzdava

²² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ahmed i Tirmizi.

se u Njega i obraća Mu se;

treće: rob je ovisan o tome da obožava samo Uzvišenog Al-laha i da Mu nikoga ravnim ne pripisuju i to na neusporediv način. To bi se, ipak, unekoliko moglo usporediti s potrebom koju tijelo osjeća za hranom, pićem i disanjem, s tim što između ovoga dvoga postoje brojne razlike. Naime, bit čovjeka čini njegovo srce i duša. On ostvaruje vlastitu svrsishovitost samo ukoliko obožava istinskoga Boga, pored Kojeg drugog boga nema, unutarnji smiraj nalazi jedino u svjesnosti o Njemu, a smiraj u spoznaji i ljubavi prema Njemu. Rob nastoji doći do Njega i sresti Ga, i neizostavno će Ga sresti. Vlastitu svrsishodnost postići će ukoliko voli samo Al-laha, ukoliko jedino Njemu robuje, jedino Njega se boji i jedino Njemu upravlja svoje nade. Postigne li pak čovjek zadovoljstva i radosti u nečemu drugom, ona neće biti duga vijeka već će prelaziti iz jedne vrste u drugu i s jedne osobe na drugu, čovjek u tome slučaju uživa jedan put u ovome, drugi put u onome, a to u čemu uživa počesto mu biva glavnim uzrokom bola i nevolje.

U svako vrijeme i na svakom mjestu čovjek ovisi o svome Bogu Istinskom, gdje god da pođe, vjeruje u Njega, voli Ga, pokorava Mu se, veliča Ga i spominje, a to je čovjeku hrana, snaga i postojanost onako kako je to slučaj s vjernicima, onako kako na to ukazuju Kur'an i sunnet i kako to doživljavaju čista ljudska priroda i duša, a ne onako kako o tome govore oni što su tek neznatno odmakli u spoznavanju suštine i što dobro posve malo čine. Takvi, naime, kažu: 'Biti pokoran Bogu, spominjati Ga i zahvaljivati Mu doista je obaveza i teret, jer to se radi samo zbog polaganja računa ili nagrade koja će uslijediti kao nadoknada tome, a koje nalikuje davanju protivvrijednosti koja je određena cijenom ili pak zbog pukog discipliniranja ličnosti i njena uljudivanja kako bi se ona uzdigla iznad stupnja životinja. Tako govore oni čije je znanje o Milostivom skromno i koji su posve malo okusili od suštine vjerovanja, takvi se ponose naplavinama vlastitog mišljenja i umovanja. A vjerovati samo u Allaha i Njemu zahvalan biti radost je za čovjeka, najbolji užitek za dušu i srce i najljepša blagodat što je dobiju oni koji ovakvi jesu. Allah je Onaj od Koga pomoć treba tražiti i u Njega se treba pouzdavati.

Smisao vršenja ibadeta i drugih dužnosti nije u prvom redu obavezivanje, mada je i to u određenoj mjeri uključeno kao popratno zbog određenih razloga koji to iziskuju a koji su neizostavni za čovjekovo uzdizanje.

Zapovijesti kojima je Uzvišeni obavezao Svoje robove i propisi koje im je propisao radost su i uživanje za srca te blagodat za dušu, u tome je lijek, sreća i spas za srce i dušu, u tome je njihovo savršenstvo i na ovom i na onom svijetu. Ustvari, nema istinske radosti, uživanja i blagodati bez toga, a evo kako o tome govori Uzvišeni:

يَتَأْتِيَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا
هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

“O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima. Reci: 'Neka se zato Allahovoj blagodati i milosti raduju, to je bolje od onoga što gomilaju” (Junus, 57-58).

Ebu Seid el-Hudri kaže: “Allahov je dar Kur'an a milost Njegova je to što nas je učinio sljedbenicima Kur'ana.” A Hilal bin Jessar veli: “Islam kojem vas je uputio i Kur'an kojem vas je podučio bolji su vam od zlata i srebra koje sakupljate.” Ibn Abbas, Hasan i Katada vele: “Njegov je dar islam, a milost Njegova je Kur'an.”

Suština je u tome da je i jedno i drugo opisano kao dar i milost, i jedno i drugo Allah, dž.š., vezuje za Vjerovjesnika, s.a.v.s., i kaže:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِي مَا أَلَكْتُبُ وَلَا
الْإِيمَنُ

“Na takav način Mi i tebi objavljujemo ono što ti se objavljuje.

Ti nisi znao šta je Knjiga niti si poznavao vjerske propise" (Eš-Šura, 52).

Allah Uzvišeni uzdiže onoga koga uzdiže putem Kur'ana i vjere i unižava onoga koga unižava ostavljajući ga bez Kur'ana i vjerovanja.

Neko bi kazao kako je to u Kur'anu nazvano obavezom, jer Kur'an kaže:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

"Allah nikoga ne obavezuje preko mogućnosti njegovih" (El-Bekara, 286).

لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

"Mi nikoga preko njegove mogućnosti ne zadužujemo" (El-En'am, 152),

onda bi se takvom moglo odgovoriti sljedeće: obavezivanje se ovdje spominje u odričnom kontekstu, a Uzvišeni nikada nije Svoje zapovijedi, upute i propise nazvao obavezivanjem. Štaviše, On ih naziva: *rûh, svjetlo, lijek, uputa, milost, život, zavjet, oporuka* i sl.;

četvrto: najbolja, najsajjnija i najveća blagodat na budućem svijetu jeste gledanje u lice Uzvišenog Gospodara i slušanje Njegovih riječi. Evo kako to opisuje hadis koji, u *Sahihu*, Muslim prenosi od Suhejba, r.a., a u kojem Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže:

"إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، نَادَى مُنَادٍ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا، قَالُوا أَلَمْ يُبَيِّضْ وَجُوهَنَا وَيُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلَنَا الْجَنَّةَ؟ قَالُوا بَلَى، فَيَنْكَشِفُ الْحِجَابُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ."

"Kada stanovnici Dženneta uđu u njega, pozvat će ih jedan glasnik i reći: 'Stanovnici Dženneta, ima jedno obećanje koje vam je Allah dao i želi vam ga ispuniti.' Oni će na to kazati: 'Šta bi to moglo biti? Zar nam nije lica učinio svijetlim, dao

da pretegnu naša dobra djela, uveo nas u Džennet i sačuvao nas Džehennema?' Tada će se podići koprena i oni će Ga ugledati. Ništa od onoga što će im podariti neće im biti draže od toga."²³

U jednom drugom hadisu kaže se: مَا إِلَى شَيْءٍ مِنَ النَّعِيمِ مَا فَلَا يَلْتَفِتُونَ إِلَى شَيْءٍ مِنَ النَّعِيمِ مَا دَامُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ "Neće se obazirati na bilo koju blagodat sve dok budu gledali u Njega."²⁴ Vjerovjesnik, s.a.v.s., pojašnjava da će stanovnicima Dženneta pored savršenog uživanja koje će u njemu imati najdraže biti gledanje u Allaha, dž.š. To će im biti doista najdraže, jer će ugođaj, uživanje i radost koju će u tome nalaziti nadilaziti uživanje u jelu piću i lijepookim hurijama. Ove dvije blagodati i uživanja ne mogu se ni uporediti. U ovome smislu, Uzvišeni govoreći o nevjernicima kaže:

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّحَجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾

"Uistinu, oni će toga dana od Gospodara svoga zaklonjeni biti, zatim će sigurno u oganj ući" (El-Mutaffifin, 15-16).

Dakle, pripremit će nevjernicima dvije vrste kazne: patnju u vatri i zaklonjenost od Uzvišenog Allaha, a dobrim robovima Svojim pripremit će dvije vrste blagodati: uživanje u onome što se nalazi u Džennetu i uživanje u gledanju Allaha, dž.š. U istoj suri Uzvišeni spominje ove četiri vrste blagodati; tako o dobrim robovima kaže:

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾

"Dobri će, zaista, u nasladama boraviti, sa divana će gledati" (El-Mutaffifin, 22-23).

Neki su značenje ovih ajeta razumjeli ovako: gledat će u svoje dušmane kako se pate, ili gledat će u svoje palače i vrtove, ili gledat će jedni u druge. Sve ovo odstupa od željenog značenja koje

²³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ahmed, Tirmizi i Ibn Madža.

²⁴ Hadis je munker. Bilježi ga Ibn Madža.

glasi: gledat će u lice svoga Gospodara nasuprot nevjernicima koji će biti zaklonjeni od Njega: “*Zatim će sigurno u oganj ući*” (El-Mutaffifin, 16). Pogledaj dobro kako će Uzvišeni na budućem svijetu preokrenuti situaciju protiv nevjernika, koji na ovome svijetu podrugljivo govore o onima koje drže za svoje neprijatelje. Kada vjernici prolaze pored nevjernika, ovi namiguju jedni drugima i podsmjehuju se, kad ih ugledaju, govore: ﴿إِنْ هَؤُلَاءِ لَصَّالُونَ﴾ “*Ovi su, doista, zalutali*” (El-Mutaffifin, 32). A Uzvišeni na to kaže: ﴿فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ﴾ “*Danas će oni koji su vjerovali – nevjernicima se podsmijavati*” (El-Mutaffifin, 34). To će biti odgovor na njihovo namigivanje i podsmijavanje. Potom Uzvišeni kaže: ﴿عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ﴾ “*... sa divana će gledati*” (El-Mutaffifin, 35), pri čemu je samo spomenuo gledanje, ne vezujući ga za bilo koji predmet. Najveličanstvenije u šta će gledati jeste On, Allah, uzvišen neka je. Gledanje je u Njega najuzvišenije i najodabranije gledanje, to je najveći stupanj upute, a pogledaj, na drugoj strani, kako su nevjernici govorili: “*Ovi su, doista, zalutali*” (El-Mutaffifin, 32).

Neprijeporno je da se na dva spomenuta mjesta misli na gledanje u Uzvišenog Gospodara, bilo da se obrati pažnja na posebnost povoda ovih ajeta ili pak na općenitost poruke. Ko god dobro promisli o kontekstu naći će kako ova dva ajeta mogu značiti jedino ovo.

UŽIVANJE U GLEDANJU ALLAHOVOG LICA NA SUDNJEM DANU PLOD JE SPOZNAJE ALLAHA I LJUBAVI PREMA NJEMU NA OVOM SVIJETU

Nijedan užitak u Džennetu nije usporediv s užitkom gledanja Njegova lica, slavljen neka je. Isto tako nijedan užitak na ovome svijetu nije usporediv s užitkom koji donosi ljubav prema Allahu, spoznavanje Allaha, čežnja i približavanje Njemu. Ustvari, uživanje u gledanju u Njega na Sudnjem danu plod je spoznavanja i ljubavi, jer užitak slijedi osjećaje i ljubav. Što onaj koji voli više poznaje onoga koga voli i što ga više voli, to će i uživanje u njegovoj blizini i gledanju u njega biti veće;

peto: čovjeku ne može niko donijeti korist ili štetu, ne može mu ništa dati niti ga spriječiti da nešto dobije, ne može ga uputiti niti zavesti na stranputicu, ne može mu pomoći niti odmoći niti ga

može uniziti ni uzdići. Jedini koji mu to može učiniti jeste Allah, dž.š. On kaže:

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢١﴾

“Milost koju Allah podari ljudima niko ne može uskratiti, a ono što On uskrati niko ne može, poslije Njega, dati. On je silan i mudar” (Fatir, 2);

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ ۚ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾

“Ako ti Allah dade kakvu nevolju, niko je osim Njega ne može otkloniti, a ako ti zaželi dobro, pa niko ne može blagodat Njegovu spriječiti, On njome nagrađuje onoga koga hoće od robova Svojih; On prašta i milostiv je” (Junus, 107);

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٢٣﴾

“Ako vas Allah pomogne, niko vas neće moći pobijediti, a ako vas ostavi bez podrške, ko je taj ko vam, osim Njega, može pomoći?” (Alu Imran, 160);

ءَاتَاكَ مِنْ دُونِهِ ۚ ءَالِهَةٌ إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونَ ﴿٢٤﴾

“Zašto da prihvatim druge bogove mimo Njega? Ako Milostivi hoće da me snađe neko zlo, njihovo posredovanje neće mi biti ni od kakve koristi i oni me neće moći spasiti” (Ja-Sin, 23);

يَتَأْتِيهَا النَّاسُ أَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنْ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنْتُمْ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

“O ljudi, sjetite se milosti kojom vas Allah obasipa. Postoji li, osim Allaha, ikakav drugi stvoritelj koji vas s neba i iz zemlje opskrbljuje? Osim Njega nema drugog boga, pa kuda se onda odmećete?” (Fatir, 3);

أَمْ مَنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا
فِي غُرُورٍ ﴿٣١﴾ أَمْ مَنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُوا فِي عُتُوٍّ
وَنُفُورٍ ﴿٣٢﴾

“Ili, ko je taj koji će biti vojska vaša i vama pomoći, osim Milostivog? – Nevjernici su samo obmanuti. Ili, ko je taj koji će vas nahraniti, ako On hranu Svoju uskrati? – Ali, oni su uporni u bahatosti i u bježanju od istine” (El-Mulk, 20-21).

Uzvišeni zajedno spominje pomoć i opskrbu, jer je čovjek primoran okrenuti se nekome ko će ga odbraniti od njegovih neprijatelja i ko će mu pomoći, te nekome ko će mu osigurati opskrbu i ono što mu je potrebno. Dakle, čovjeku je nužan pomagač i opskrbitelj. Jedino Allah pomaže i daje opskrbu. Zrelost čovjekova razuma i znanja ogleda se u tome da zna sljedeće: ako ga zadesi neko zlo, niko mu to osim Allaha ne može otkloniti, a ako mu On da neku blagodat, niko mu je osim Njega ne može oduzeti. Spominje se kako je Uzvišeni Allah nekom od vjerovjesnika objavio: “Budi prema Meni na lijep način razborit i u osami se lijepo odnosi prema Meni jer Ja to volim.” On je upitao: ‘Gospodaru moj, šta znači biti razborit na lijep način?’ ‘Znači da kada na tebe sleti mušica, da trebaš imati na umu da sam je Ja poslao, pa Me zamoli da je otjeram’, odgovorio mu je Gospodar. ‘A šta znači da se prema Tebi i u osami lijepo odnosim’, upitao je vjerovjesnik. ‘Kad stekneš zрно, trebaš znati da sam te se njime sjetio’, odgovorio mu je Gospodar.”

Govoreći o čarobnjacima Uzvišeni Allah veli:

وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

“... *ali nisu mogli time nikome bez Allahove volje nauditi*” (El-Bekara, 102).

Imam Ahmed kaže: “Abdurrezzak je ispričao da je Muamer kazao: 'Čuo sam Vehba kako je rekao: 'Allah Uzvišeni je u nekoj od Svojih knjiga kazao: 'Veličine Mi Moje, onome ko traži kod Mene utočište – makar se nebesa i ono što je na njima i Zemlja i ono što je na njoj urotili protiv njega – Ja ću mu dati izlaz. A onome ko ne traži kod Mene utočište Ja ću mu ruke odsjeći da se za nebo ne može hvatati i dat ću da se zemlja pod njim rastupi, ostavit ću ga tako u zraku prepuštenom samome sebi. Ja sam dovoljan Mome robu. Ako Mi je rob Moj pokoran, Ja ću mu dati prije nego što Me zamoli i odazvati mu se prije nego Me pozove jer Ja bolje od njega znam šta mu treba.'”

Ahmed kaže: “Ispričao nam je Hašim ibn el-Kasim, njemu Ebu Seid el-Mueddeb, a njemu neko ko je čuo Ataa el-Horosanija da je ovaj ispričao sljedeće: 'Sreo sam Vehba bin Munebbiha dok je on činio tavaf oko Kabe i rekao mu: 'Ispričaj mi jedan hadis da ga od tebe zapamtim na ovome mjestu.' On mi kaza: 'Uredu. Allah, blagoslovljen i uzvišen neka je, objavio je Davudu: 'Davude, tako Mi moći i veličine Moje, koji god od robova Mojih traži utočište samo kod Mene, a ja to znam iz njegova nauma, kada bi se protiv njega urotilo sedam nebesa i ono što je na njima i sedam zemalja i ono što je na njima, Ja bih mu dao izlaz iz toga. Tako Mi moći i veličine Moje, koji god od robova Mojih traži utočište od nekoga drugog osim Mene, a Ja to znam iz njegova nauma, Ja ću mu vezu s nebom prekinuti a zemlju pod njim rastvoriti i neću mariti gdje će skončati.'”

Ovaj vid robovanja Uzvišenom bliži je poimanju običnoga čovjeka nego prethodno spomenuti, zbog toga se Kur'an obraća ljudima govoreći o ovom posljednjem više, dok se vjerovjesnici više pozivaju prvospomenutom. Kada razuman čovjek promisli o Kur'anu uvidjet će da kada Allah Uzvišeni poziva Svoje robove

ovom vidu robovanja, time ih, ustvari, poziva onom prvospomenutom, jer spomenuti vid robovanja podrazumijeva oslanjanje na Uzvišenog Allaha, traženje pomoći od Njega i upućivanje molbi samo Njemu. Također podrazumijeva i ljubav prema Njemu zbog dobročinstva i blagodati kojima obasipa čovjeka. Ako čovjek voli Allaha, dž.š., obožava Ga i oslanja se na Njega na ovakav način, onda će samim time postići i ono što je prvo spomenuto.

Navedeno bi se moglo usporediti sa sljedećim: kada nekoga zadesi kakva golema nevolja ili ga proganja strah, on počne upućivati molbe Uzvišenom Allahu i počne Mu biti pokoran. Tad mu On podari slast u iskrenom obraćanju Allahu, vjerovanju i predanosti Njemu, te mu to postane draže od one potrebe koju je prvobitno tražio, mada to nije znao prije;

šesto: može se desiti da se čovjek vezuje za nešto drugo osim Uzvišenog Allaha, a što mu donosi štetu. Do toga dolazi kada čovjek počne uzimati više nego što mu treba ne koristeći to da bi iskazao pokornost Allahu, dž.š. Tako, kada čovjek prekomjerno uživa u hrani, piću, spolnom uživanju, odjeći, to mu šteti. Ako voli nešto više od Allaha, čovjek to mora napustiti, jer će mu ljubav prema tome neizostavno štetiti i zbog toga će biti kažnjen, na ovome ili na budućem svijetu, a najvjerojatnije će biti kažnjen na oba svijeta. Uzvišeni kaže:

وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٦٦﴾ يَوْمَ تُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ
تَكْتُمُونَ ﴿٦٧﴾

“Onima koji zlato i srebro gomilaju i ne troše ga na Allahovu putu – navijesti bolnu patnju na Dan kad se ono u vatri džehe-nemskoj bude usijalo, pa se njima čela njihova i slabine njihove i leđa njihova budu žigosala. ‘Ovo je ono što ste za sebe zgrtali, iskusite zato kaznu za ono što ste gomilali!’” (Et-Tevba, 34-

35);

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

“Neka te ne oduševljavaju bogatstva njihova, a ni djeca njihova! Allah hoće da ih njima kazni na ovom svijetu i da skončaju kao nevjernici” (Et-Tevba, 55).

Nisu u pravu oni koji kažu da je u ovom ajetu primijenjen stilski postupak mijenjanja uobičajenog redoslijeda riječi. Jedan od takvih je Džurdžani, a po njima bi ovaj ajet trebalo razumjeti na sljedeći način:

“Neka te ne oduševljavaju bogatstva njihova, a ni djeca njihova” - na ovom svijetu *“Allah hoće da djeca njihova...”* - na ovom svijetu. *“Allah hoće da ih njima kazni”* - na budućem svijetu. Ovakvo se mišljenje prenosi od Ibn Abbasa, r.a., a ovo su mišljenje preuzeli i Katada te veliki broj učenjaka.

Moguće je da je njima bilo teško shvatljivo da neko bude na ovome svijetu kažnjen bogatstvom i djecom jer se ljudi tome vesele i uživaju u tome, tako da su to protumačili kao stilski postupak mijenjanja uobičajenog redoslijeda riječi.

Kada su posrijedi oni koji ovaj ajet razumijevaju držeći se redoslijeda riječi kakav jeste u ajetu, oni se razilaze oko toga na koji će način ti ljudi biti kažnjeni imovinom i djecom. Hasan Basri to tumači ovako: “Kaznit će ih tako što će biti iskušavani davanjem zekata na imovinu i što će morati trošiti u borbi.” To je mišljenje prihvatio Ibn Džerir i dao sljedeće pojašnjenje: “Kažnjavanje djecom i imovinom ogleda se u dužnostima i obavezama prema imovini i djeci koje je Allah propisao ljudima, jer su to obaveze koje se uzimaju od čovjeka, mada on to nije rad dati, ne radi to da bi dobio nagradu od Allaha niti to čini iz zahvalnosti Njemu, već to daje pod prisilom i nevoljno.

Ovo nije u skladu sa smislom kažnjavanja na ovom svijetu i odstupa od značenja ovog ajeta.

Neki, opet, kažu: "Bit će kažnjeni na način da će, zbog toga što su bezbožnici, njihova imovina završiti kao ratni plijen, a djeca će im dopasti ropstva."

Na takav se način postupa s bezbožnicima, a oni su u suštini bezbožnici. Slučaj o kojem je riječ, također spada u kategoriju naprijed spomenutog slučaja.

Naime, Uzvišeni Allah zaštitio je imovinu i djecu dvoličnjaka tako što oni prividno prakticiraju islam. Da je smisao ajeta onakav kakvim ga vidi ova skupina, onda bi se to i ispunilo, tj. njihov bi imetak postao plijen, a djeca bi im postala zarobljenici. Volja se Božija u ovome ajetu spominje u smislu univerzalnog htijenja; ono što Allah hoće to, neizostavno, biva, a ono što neće to se ne događa.

Ispravno bi bilo, a Allah najbolje zna, sljedeće tumačenje: spomenuta se kazna ogleda u očitoj patnji kojoj je izložen neko ko traži ovaj svijet, ko ga voli i daje mu prednost nad budućim svijetom. To se ogleda u sljedećem: ovakva osoba žudi za stjecanjem imovine, podnosi ogroman napor pri tome i trpi različite nedaće.

Nećeš tako naći nikoga ko bi bio više opterećen od onoga kome je dunjaluk najveća briga i ko ulaže stalni napor u stjecanju imetka. Kazna su, u ovom slučaju, patnja, napor i nevolje, u smislu u kojem Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "**Putovanje je neka vrsta patnje**"²⁵ ili "**Umrlo me je patnja plač njegove porodice za njim**",²⁶ tj. on osjeća bol zbog toga.

U hadisu, koji bilježe Tirmizi i drugi, Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže:

"مَنْ كَانَتْ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ وَمَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ، وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ."

"Onome ko je zaokupljen budućim svijetom Allah podari

²⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim i drugi.

²⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim i drugi.

bogatstvo u srcu i skladan život. Takvome dunjaluk ponizno dolazi. A onome ko je zaokupljen ovim svijetom Allah da siromaštvo pred očima i neskladan život, a od ovoga svijeta mu podari onoliko koliko mu je suđeno.”²⁷

Jedna od najvećih patnji na ovome svijetu jeste unutarnja nesređenost i podvojenost srca, te stanje u kojem je čovjeku siromaštvo stalno pred očima.

Da zaljubljenici u ovaj svijet nisu opijeni tom ljubavlju, oni bi molili za pomoć da se zaštite od ove patnje. Međutim, oni se neprestano žale i vajakaju zbog dunjaluka. U Tirmizijevoj zbirci zabilježeno je da je Ebu Hurejra prenio sljedeće Vjerovjesnikove riječi:

”إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمْلاً صَدْرَكَ غِنًى وَأَسَدَ فَقْرَكَ، وَإِنْ لَا تَفْعَلْ مَلَأْتُ يَدَيْكَ شُغْلًا وَلَمْ أَسَدَ فَقْرَكَ.”

“Allah, blagoslovljen i uzvišen neka je, govori: 'Čovječe, predaj se ibadetu, ispunit ću ti srce bogatstvom, a ne budeš li tako činio, dat ću ti pune ruke posla ali, neću zatomiti tvoje siromaštvo.”²⁸

To je također jedna vrsta kazne koja se ogleda u zauzetosti srca i tijela ovosvjetskim nevoljama i borbom protiv njih te trpljenja teškoća koje one pričinjavaju. Evo šta su o tome kazali neki iz prethodnih generacija: “Ko voli ovaj svijet neka se pripremi za podnošenje nevolja. Čovjeka koji voli ovaj svijet nikada ne napušta troje: briga neizbježna, muka vječita i jad neprolazni.”¹⁸

Razlog je navedenom to što neko ko voli ovaj svijet, čim ostvari nešto ovosvjetsko, odmah poželi da mu je više. Tako stoji u sljedećem vjerodostojnom hadisu:

”لَوْ كَانَ لابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَا بُتْغَى ثَالِثًا.”

“Kada bi čovjek imao dvije doline imovine, poželio bi da ima

²⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ibn Madža i Begavi.

²⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

¹⁸ Prenosi Ibn Ebi Dun'ja kao riječi koje je kazao Isa, a.s., kudeći ovaj svijet.

i treću.”³⁰

Isa, sin Merjemin, a.s., usporedio je zaljubljenika u ovaj svijet s onim što pije vino, što ga više pije, više je žedan.³¹

Ibn Ebu Dun'ja navodi kako je Hasan el-Basri pisao Omeru bin Abdulazizu sljedeće: “Ovaj je svijet prolazno boravište, on nije kuća za vječno boravljenje. Adem, a.s., poslan je na njega po kazni, i, zato, pripazi ga se, zapovjedniče pravovjernih, jer opskrba ovo-svjetska nosi u sebi i ostajanje bez nje, a bogatstvo nosi u sebi i siromaštvo. U svakome trenu ovaj svijet nekoga ubija; unižava onoga ko ga zavoli i ostavlja siromašnim onoga ko ga nastoji imati. To je otrov što ga jede onaj ko ne zna da je otrov; on je njegova smrt. Budi kao onaj koji sebi vida rane tako što se malo čuva da ne bi dugo patio i strpljivo podnosi gorčinu lijeka, jer se boji duga bolovanja.

Zato, pripazi se ove kuće obmane, što zavodi i maštanje nudi, okićene varkama, prekrivene nadama, nagizdane kao za udaju, poput mlade na svadbi. Oči su upravljene u nju, srca trepere za njom, duše su zaljubljene u nju. Pogled njen je ubitačan, ko se u nju zaljubi zaboravi na sebe, padne u samoobmanu i osili se, zaboravi na povratak, sve dok ne dođe vrijeme da je napusti. Tada u njemu prevlada kajanje i uveća se jad, sretnu se gorčina i bol što ih donosi smrt i pojavi se tuga zbog osjećaja prolaznosti. Zaljubljenik u ovaj svijet tako ne postiže na njemu ono što je želio, živi u mucu i napušta ga s gorčinom ne našavši ono za čime je tragao. Duša se njegova ne odmori od muke, a on odlazi bez zarade i ne nalazi počivališta.

Budi najplemenitiji i najobazriviji na ovome svijetu, jer kad god čovjek nađe zadovoljstvo i radost u nečemu što je zabranjeno, to mu donese nevolje, a ono što je priželjkivao da bude vječno – prođe. Radosti su ovosvjetske pomiješane s tugom, želje su lažne, nadanja zaludna, čistota ovoga svijeta pomućena je, a življenje je na njemu muka.

³⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buharija, Muslim, Ahmed i Tirmizi.

³¹ Bilježi Ibn Ebu Dun'ja.

Da Gospodar naš nije ni kazao ništa o ovome svijetu niti za njega primjera naveo, i tada bi se uspavani trebao probuditi i nemarni prenuti. Kako bi tek trebalo biti već kada je Allah poslao nekoga da opominje i upozorava? Ovaj svijet nema vrijednosti kod Allaha, našem su Vjerovjesniku bili ponuđeni njegovi ključevi i riznice, a on je odbio prihvatiti ih jer mu je bilo neprihvatljivo voljeti nešto što njegov Stvoritelj ne voli, odnosno uzdizati ono što je Njegov vladar učinio manje vrijednim. Allah, dž.š., sklonio je ovosvjetska uživanja od dobrih robova želeći ih time učiniti odabranima, a razastro ih je pred neprijateljima Svojim kako bi ih time zaveo. Zavedeni, kada zaimadne ovaj svijet, pomisli kako mu je time ukazana počast, a zaboravlja pri tome da je Allah Uzvišeni Svoga Vjerovjesnika dovodio u takvu situaciju, pa je on zbog gladi pritezao kamen na trbuh.”³²

“Neki ljudi”, kaže Hasan, “ukazuju počasti ovome svijetu, pa ih on raskuje na drvetu. Zato ga omalovažite, jer on je najsnishodljiviji onda kada ga omalovažite.”³³

Oni što posjeduju ovosvjetska dobra i što su zaljubljeni u ovaj svijet najbolje znaju kakve teškoće i patnje moraju podnositi dok za rečenim tragaju.

Kako god je ovaj svijet najveća briga nekome ko ne vjeruje u budući svijet i ne žudi za susretom sa svojim Gospodarom, to su i patnja i napori koje podnosi da bi ga stekao isto tako najveći.

Ako želiš znati kakvu patnju podnose te osobe, onda zamisli zaljubljenog čija se voljena udaljava od njega kad god joj se želi približiti; ne udovoljava mu; napušta ga i odlazi njegovom neprijatelju. On želi s voljenom biti i u najtežim životnim okolnostima, draže mu je umrijeti nego biti bez nje. Međutim, njegova je voljena posve nevjerna, gruba, ima mnogo ljubavnika, brzo se pretvara, obmanjuje, biva ovakvom i onakvom, tako da njen voljeni nije pored nje siguran ni za sebe niti za svoju imovinu. Pored toga, on ne može naći mira niti rasonode bez nje, niti se može vezati za

³² Ovo predanje ima prekinut lanac prenosilaca. Bilježi ga Ibn Ebu Dun'ja.

³³ Ovo predanje ima nepouzdan lanac prenosilaca. Bilježi ga Ibn Ebu Dun'ja.

bilo koju drugu osobu. Kada bi zaljubljenik u ovaj svijet patio samo od ovih nevolja što ga za života pogađaju, i to bi mu bilo dosta.

Šta će tek biti s njim kada bude odvojen od svih užitaka i kada mu ono što mu je nekada bilo uživanje, postane kaznom u istoj mjeri u kojoj mu je bilo uživanjem. A upravo ga je to uživanje odvrćalo od stjecanja valjane opskrbe i traganja za čestitim mjestom povratka?

Ovoj temi u potpunijoj mjeri vratit ćemo se u poglavlju koje govori o bolesti srca do koje dolazi usljed zaljubljenosti u ovaj svijet. Dakle, smisao je u tome da će onaj ko voli nešto više od Allaha, na način da to nešto ne voli radi Allaha, ili radi toga što mu to pomaže da iskaže pokornost Uzvišenom Allahu, biti kažnjen prije Sudnjeg dana. Evo šta je kazao neki pjesnik:

*Žrtva ćeš biti zbog ljubavi svoje,
zato izaberi sebi šta ćeš voljeti.*

Kada na Dan ponovnog proživljenja Uzvišeni bude pravedne presude donosio, s čovjekom će biti sve ono što je volio na dunjaluku, bilo kao blagodat ili kao kazna. Tako će se onome ko je bio imućan imetak njegov ukazati kao odvažan, šugav čovjek koji će ga uzeti za donju vilicu i reći: 'Ja sam tvoj imetak, ja sam tvoja riznica.' Onda će uzeti ploče iz vatre i njima će mu se peglati čelo, slabine i leđa.³⁴ Uzvišeni kaže:

الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ

"Tog će dana oni koji su jedni drugima bili prijatelji postati neprijatelji" (Ez-Zuhruf, 67).

Uzvišeni kazuje o tome kako će oni koji su se na ovome svijetu voljeli nalazeći zajedništvo u mnogoboštvu, nijekati na Sud-

³⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim i Ahmed.

njem danu da su jedni drugima prijatelji bili, jedni će druge proklinjati, a boravište će im u vatri biti i niko im neće moći pomoći. A onaj ko voli bit će s onim koga voli i na ovome i na budućem svijetu.

Uzvišeni će tako na Sudnjem danu kazati ljudima:

“Zar nije pravedno od Mene da svakome kao prijatelju dam onoga ko mu je bio prijatelj na dunjaluku?” A Vjerovjesnik, s.a.v.s., veli: "المراء مع من أحب" "Čovjek je s onim koga voli."³⁵

Allah, uzvišen neka je, kaže:

وَيَوْمَ يَعِضُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿١٧٦﴾
يَوْبِلُنِي لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿١٧٧﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ
جَاءَنِي وَكَارَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُلًا ﴿١٧٨﴾

“Na Dan kad nevjernik prste svoje bude grizao govoreći: ‘Kamo sreće da sam se uz Poslanika Pravog puta držao, kamo sreće, teško meni, da toga i toga za prijatelja nisam uzeo, on me je od Kur’ana odvratio nakon što mi je priopćen bio!’, a šejtan čovjeka uvijek ostavlja na cjedilu” (El-Furkan, 27-29).

﴿١٧٩﴾ أَحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿١٨٠﴾ مِّنْ دُونِ اللَّهِ
فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿١٨١﴾ وَقِفُوهُمْ ۚ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿١٨٢﴾ مَا لَكُمْ لَا
تَنَاصَرُونَ ﴿١٨٣﴾

“Sakupite nevjernike i one koji su se s njima družili i one kojima su se klanjali mimo Allaha, i pokažite im put koji u Džehennem vodi i zaustavite ih, oni će biti pitani: ‘Šta vam je, zašto to jedni drugima ne pomognete?’” (Es-Saffat, 22-25).

³⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ahmed i Tirmizi.

Omer ibn Hattab veli: "Njihovi su bračni drugovi poput njih."

Allah Uzvišeni kaže: ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ "I kad se duše združe..." (Et-Tekvir, 7), tj. svemu će biti dat njegov oblik i svakome će biti pridružen njegov prijatelj i sudrug, onome ko je bio dobar bit će pridružen neko ko je dobar, a grješnom grješan.³⁶

Smisao je u sljedećem: ko god voli nešto više od Uzvišenog Allaha, to će mu donijeti štetu, kako onda kada ima to što voli, tako i onda kada to izgubi. Naime, ako ostane bez toga, čovjek pati zbog gubitka i osjeća bol shodno tome koliko je bio vezan za ono što je izgubio. A i onda kada to ostvari, patnja koju je osjećao dok to nije stekao, pa nevolje u vremenu dok to ima, te žal za time nakon što bez njega ostane mnogostruko su veći od užitka.

*Na zemlji nema većeg nesretnika od zaljubljenoga,
čak i onda kada ljubav slatkom nalazi.
On plače ako su daleko, zato što čezne,
a ako su blizu, plače jer od rastanka strepi.
Pri susretu suze mu vrele u oči naviru,
a vrele mu suze i pri rastanku poteku.*

Ovo je posve pouzdano i iskustvo to pokazuje. Zbog toga Vjerovjesnik, s.a.v.s., u hadisu, koji prenose Tirmizi i drugi, kaže:

"الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ، مَلْعُونٌ مَا فِيهَا، إِلَّا ذَكَرَ اللَّهَ وَمَا وَالَاهُ، وَعَالِمًا وَمُتَعَلِّمًا"

"Ovaj svijet je proklet, proketo je na njemu sve osim spominjanja Allaha i onoga što Njemu vodi."³⁷

Pod spominjanjem Allaha misli se na sve vrste pokornosti Njemu, jer ko god Mu je pokoran taj Ga i spominje, čak i onda kada to ne čini samim jezikom. Koga Allah pomaže voli ga i približi ga Sebi;

³⁶ Vidi: *Ed-Durrul-mensur*, 6/319.

³⁷ Hadis je hasen. Bilježe ga Tirmizi, Ibn Madža i drugi.

sedmo: kada se čovjek oslanja na ljude, to mu, neizostavno, donosi nevolje. U tome će se slučaju neizbježno razočarati u nešto za šta je mislio da će mu biti od pomoći, kudit će ga oni za koje je mislio da će ga hvaliti. Ovo je jasno potvrđeno Kur'anom i sunnetom, a poznato je i na temelju životnog iskustva.

Uzvišeni Allah kaže:

وَاتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ۖ كَلَّا ۖ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨١﴾

“Oni kao zagovornike nekakva božanstva, a ne Allaha, uzimaju. A ne valja tako! Božanstva će poreći da su im se klanjali, bit će im protivnici” (Merjem, 81-82).

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَا تَحْزَنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٨٣﴾

“Već pored Allaha druge bogove prihvataju u nadi da će im oni na pomoći biti; oni im, međutim, neće moći pomoći, a oni su njima poslušna vojska” (Ja-Sin, 75-76), tj. zauzimaju se za njih i bore se onako kako se vojska bori za gospodare svoje, a oni im ne mogu pomoći, ustvari, u potpunosti su ovisni o njima samim. Uzvišeni je kazao i ovo:

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ۖ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۚ وَمَا زَادُهُمْ إِلَّا تَتَابَعٌ ﴿٨٤﴾

“Mi nismo prema njima bili nepravедni, već oni sami prema sebi. I kad bi pala naredba Gospodara tvoga, ništa im nisu pomogla božanstva njihova kojima su se, a ne Allahu, klanjali, samo bi im propast njihovu povećali” (Hud, 101);

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونُ مِنَ الْمَعْدُوبِينَ ﴿٨٥﴾

“Zato se, mimo Allaha, ne moli drugom bogu – da ne bi bio jedan od onih koji će biti mučeni!” (Eš-Šuara, 213);

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ﴿٢١٣﴾

“Ne stavljaš uz Allaha nekog drugog boga – da ne bi osudu zaslužio i bez podrške ostao” (El-Isra, 22).

Oni koji pridružuju Allahu nekoga čine to nekada tražeći pomoć, a nekada, opet, na način da nekome zahvaljuju za ono za što se jedino zahvaljuje Allahu ili nekoga hvale onako kako se samo Allah hvali. Uzvišeni govori da će se takvima desiti suprotno od onoga čemu se nadaju, tj. osudu će zaslužiti i bez podrške ostavljeni biti.

Ovim se želi kazati da je pouzdavanje u ljude na spomenuti način u suprotnosti s pouzdavanjem u Stvoritelja, slavljen neka je On.

Čestitost srca, njegova sreća i spas jesu u obožavanju Uzvišenog Allaha i traženju pomoći od Njega, a propast, patnja i šteta koja će srce zadesiti prije ili poslije jeste u obožavanju stvorenja i traženju pomoći od njih;

osmo: Allah, slavljen neka je, ne ovisi ni o kome, plemenit je, silan i samilostan. Čini dobro Svome robu, iako ne ovisi o njemu ni u kom pogledu, želi mu dobro i otklanja od njega zlo ne da bi od roba pribavio neku korist za sebe niti da bi kakvu štetu odagnao, već iz milosti i dobročinstva. Uzvišeni nije stvorio ljude da bi se dičio njihovim brojem niti da bi se time uzdizao, nije ih stvorio da Ga opskrbljuju ni da mu koriste niti da Ga brane. Tako On kaže:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿١٧٩﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ﴿١٨٠﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿١٨١﴾

“Džine i ljude stvorio sam samo zato da Mi se klanjaju, Ja ne tražim od njih opskrbu niti želim da Me brane, opskrbu daje

jedino Allah, Moćni i Jaki!” (Ez-Zarijat, 56-58);

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبْرَهُ تَكْبِيرًا ﴿٥٨﴾

“I reci: 'Hvaljen neka je Allah koji Sebi nije uzeo djeteta i koji u vlasti nema ortaka, i Kome ne treba zaštitnik zbog nemoći, i hvaleći Ga veličaj’” (El-Isra, 111).

Allah nije naklonjen onima kojima je naklonjen, zbog nemoći, kao što ljudi prijateljuju jedni s drugima, On je naklonjen Svojim dobrim robovima, samo zbog dobročinstva, milosti i ljubavi prema njima. A što se tiče ljudi, Uzvišeni kaže: *﴿وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ﴾* “Allah je bogat, a vi ste siromašni” (Muhammed, 38).

Naime, ljudi samo zbog ovisnosti i potreba čine dobro jedni drugima, te da bi iz toga, prije ili kasnije, izvukli korist za sebe. U suprotnom, da ne vide takve koristi, ne bi ni činili dobro drugima. Čovjek u suštini želi dobro samome sebi, a dobro koje čini drugima služi mu kao sredstvo i način da pribavi neku korist za sebe. U nekim slučajevima čovjek čini drugima dobro jer očekuje da će za to u dogledno vrijeme dobiti neku vrstu nagrade koja mu je potrebna, ili očekuje da bude uzvraćeno nekom vrstom dobročinstva, ili pak očekuje pohvalu i zahvalnost. Tako čovjek čineći dobro drugima čini dobro samome sebi. I onda kada činjenjem dobra želi postići nagradu kod Uzvišenog Allaha na budućem svijetu, on čini dobro sebi samome. Ustvari, na taj način samo odgađa svoju nagradu do Dana kada će biti u oskudici.

A tada čovjek neće koriti sebe zbog toga što je tako postupao, jer će biti nemoćan i potrebna će mu biti pomoć. Nemoć i ovisnost o pomoći svakako su odlike ljudskog bića, a savršenstvo se njegovo ogleda u nastojanju da postigne ono što će mu koristiti i da pri tome ne posustaje. Uzvišeni je kazao: *﴿إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَغْلِبُونَ﴾* “Ako činite dobro, sebi ga činite” (El-Isra, 7);

وَمَا تَنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُغْلَبُونَ ﴿٧﴾

“... a ono što od imetka udijelite drugima nadoknadit će vam se potpuno, neće vam biti učinjeno krivo” (El-Bekara, 272).

Vjerovjesnik, s.a.v.s., prenosi da je Uzvišeni kazao:

"يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي، يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوفِّيْكُمْ بِهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيُحْمَدِ اللَّهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ".

“Robovi moji, vi doista nećete uraditi ništa korisno da bi time mogli Meni korist donijeti, niti ćete uraditi išta štetno da bi time mogli Meni štetu nanijeti. Robovi moji, to su samo vaša djela, koja ću vam pobrojati i za koja ću vam nagradu ili kaznu dati. Oni koji dožive dobro neka budu zahvalni Allahu, a oni koji ne dožive dobro neka kore sami sebe.”³⁸

Ljudi ti ne namjeravaju u prvom redu učiniti nešto što je korisno za tebe. Ustvari, oni žele učiniti nešto korisno za sebe. A Gospodar Uzvišeni samo želi za tebe uraditi nešto korisno, a ne da se pri tome i On okoristi. To je korist u kojoj nema ničega šetnog, za razliku od slučaja kada ti ljudi žele učiniti nešto korisno, jer u tome biva i šetnog po tebe, makar se to ogledalo i u prigovaranju za učinjeno dobro.

Dobro promisli o ovome. Imaš li to na umu, onda nećeš svoja nadanja upravljati ljudima i nećeš se obraćati njima, umjesto Uzvišenom Allahu. Isto tako, nećeš od ljudi tražiti pomoć i zaštiti i nećeš se srcem vezivati za njih jer oni se, u konačnome, žele okoristiti tobom, a ne, bezuvjetno, biti tebi od koristi.

Tako se svi ljudi odnose jedni prema drugima, tako se odnosi roditelj prema djetetu, jedan braćni drug prema drugome, rob prema gospodaru, ortak prema ortaku. Sretan je onaj ko prema drugima postupa onako kako je Allah zapovijedio i ko drugima čini dobro u ime Allaha Uzvišenog, bojeći se pri tome Allaha, a ne ljudi. Takav moli Allaha Uzvišenog za sebe da bude dobrostiv prema ljudima ali ne moli ljude; voli ljude u ime Allaha, ali ne izje-

³⁸ Ovaj hadisi-kudsi je vjerodostojan. Bilježi ga Muslim.

dnačuje ljubav prema njima i prema Allahu. Dobri robovi Uzvišenog Allaha govore:

إِنَّمَا نَطْعُمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا ﴿١﴾

“Mi vas samo za Allahovu ljubav branimo, od vas ni priznanja ni zahvalnosti ne tražimo!” (El-Insan, 9);

deveto: čovjek ne može znati šta je u konačnici dobro za tebe dok ga Allah Uzvišeni tome ne poduči, niti ti može to omogućiti sve dok mu Uzvišeni Allah ne da sposobnost da to uradi. On to ne može ni poželjeti dok Allah ne stvori u njemu volju i htijenje. Tako se sve vraća Onome od Koga počinje, to je Onaj u Čijoj je ruci svo dobro i o Kome sve ovisi. Stoga je vezivanje srca za bilo koga drugoga zbog nade, straha, traženja oslonca ili pokornosti čista šteta; u tome nema nikakve koristi, a iako je bude, onda je bude jer ti je Allah odredio i olakšao ti da do nje dođeš;

deseto: većina ljudi isključivo nastoji kod tebe postići ono što njima treba makar time naudili i tvojoj vjeri i tvojoj imovini, a Gospodar, blagoslovljen i uzvišen neka je, želi ti samo dobro i to radi tebe samoga, a ne da bi Sebi time kakvu korist pribavio, te želi od tebe odagnati sve što bi ti štetilo.

Kako bi ti onda mogao vezivati svoje nade i želje za nekoga osim Njega?

Sve kazano moglo bi se sažeti u sljedećem:

"وَأَعْلَمُ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَإِنْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ."

“Kada bi se svi ljudi sastali da ti donesu neku korist, ne bi mogli učiniti ništa što ti nije već propisao Allah, a kada bi se sastali da ti učine neku štetu, ne bi ti mogli naštetiti ničim što ti Allah nije već propisao.”³⁹

³⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ahmed, Hakim i drugi.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

“Reci: 'Dogodit će nam se samo ono što nam Allah odredi, on je Gospodar naš.' I neka se vjernici samo u Allaha pouzdaju!”
(Et-Tevba, 51).

ZAVRŠETAK OVOG POGLAVLJA

Svakog čovjeka, ustvari svako ljudsko biće pokreće volja. Stoga se čovjek ne može odvojiti od znanja, volje i postupanja po volji. Čovjek ima cilj kojem teži, način i povod koji vodi tome cilju i koji mu pomaže da ga ostvari. Ponekad se povod nalazi u samom čovjeku a ponekad u nečemu izvan čovjeka. Tako je čovjek, po prirodi, predodređen da nešto želi postići te da pri tome traži pomoć u nečemu i oslanja se na nešto da bi postigao to što želi.

Cilj može biti dvojak: jedan je ono što čovjek želi sebi, a drugi ono što želi drugima.

Onaj ili ono od koga se, tj. od čega se traži pomoć također mogu biti od dvije vrste: prva je neko ili nešto što je u stanju samo pomoći, a druga je nešto što pripada prvoj vrsti ili neko sredstvo.

Dakle, postoje četiri stvari: ono što se želi sebi, ono što se želi drugome, onaj od koga se lično traži pomoći i neko sredstvo ili nešto drugo što mu pripada.

Srce mora postići cilj kojem teži da bi postiglo smiraj u kojem će njegova ljubav naći zadovoljstvo. Stoga, čovjek mora imati nešto što će ga voditi tome cilju i nekoga od koga će tražiti pomoć; takvome se upućuju molbe i traženja. Pokornost i traženje pomoći počesto prate jedno drugo. Srce je pokorno i snishodljivo prema onome na koga se oslanja u traženju opskrbe i pomoći; ono se povodi za njim i voli ga zbog toga, čak i ako ga ne voli zbog njega samoga. Međutim, dešava se da zakon situacije u kojoj se nalazi nadvlada, i da ga počne voljeti zbog njega samoga, zaboravivši pri tome šta želi postići od njega.

Ponekad srce ne traži pomoć od onoga koga voli, već od nekoga drugog. Kao, naprimjer, kada neko voli imetak ili položaj ili neku ženu i uvidi da mu je neko koga voli u stanju pomoći da ostvari svoj cilj, on tada zatraži od njega pomoć. Tako se kod njega istovremeno nađu ljubav prema toj osobi i traženje pomoći od nje.

Riječ je, dakle, o četverodijelnoj podjeli unutar koje postoji: neko koga čovjek voli lično zbog njega samoga, i od koga lično

traži pomoć. Taj neko je na prvom mjestu u podjeli o kojoj govorimo, a to nije niko drugi do Allah. Sve osim Njega treba se voljeti samo zbog toga što se voli On i od svega drugog se traži pomoć samo kao od sredstva ili načina na koji se dolazi do pomoći. Na drugom mjestu dolazi neko koga čovjek voli zbog nekog razloga, i od takvoga traži pomoć. Uzmimo za primjer voljenu osobu koja može pomoći onome koji je voli da ostvari neki cilj. Na trećem je mjestu neko koga čovjek voli zbog nekog drugog, a na četvrtom mjestu je neko od koga čovjek traži pomoć, ali ga ne voli.

Kada se ovo zna, onda je jasno ko ponajprije zavređuje da ga se obožava i da se od njega traži pomoć. Jasno je i da ljubav prema bilo kome drugome i traženje pomoći od bilo koga drugog, ukoliko nisu u službi ljubavi prema Njemu i traženju pomoći od Njega, predstavljaju opasnost za čovjeka i najveću štetu njegovom dobru.

Od Allaha treba tražiti pomoć i na Njega se treba oslanjati.

SEDMO POGLAVLJE

KUR'AN U SEBI SADRŽI LIJEK ZA SRCE I NJIME SE LIJEČE SVE BOLESTI SRCA

Uzvišeni Allah kaže:

يَتَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ

“O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i za vaša srca lijek...” (Junus, 57);

وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا

خَسَارًا

“Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima” (El-Isra, 82).

Naprijed smo kazali kako bolesti srca uključuju bolesti sumnji i strasti. Kur'an je lijek i za jedne i za druge. On donosi posve jasne dokaze i pojašnjenja kojima razlučuje istinu od neistine i uklanja bolesti sumnje, što remete znanje, predodžbe i razumijevanje. Zahvaljujući tome, čovjek može vidjeti stvari onakvima kakve uistinu jesu. Pod nebeskim svodom ne postoji ni jedna knjiga koja, kao Kur'an, nosi u sebi jasne dokaze i znakove o visokim ciljevima kakvi su vjerovanje u Jednog i Jedinog Boga (*tevhid*), vjerovanje u Allahova svojstva (*sifat*), vjerovanje u ponovno proživljenje te vjerovanje u poslanstvo i opovrgavanje slijeđenja i mišljenja koja vode u neistinu. Kur'an je jamac za sve to, on to objedinjuje na najpotpuniji, najljepši, razumu najbliži i najočitiiji način. On je istinski lijek za bolesti, nedoumice i sumnje. Naravno, preduvjet tome je razumijevanje i spoznaja značenja Kur'ana. Koga Uzvišeni Allah obdari time on će jasno svojim srcem vidjeti i isti-

nu i laž, onako kao što vidi dan i noć, te će znati da sve druge knjige koje su sastavili ljudi, njihova gledišta i razmišljanja nisu bezuvjetno pouzdani. To su tek mišljenja i slijeđenja drugih ili neutemeljene pretpostavke koje nimalo ne doprinose istini, ili stvari koje su ispravne same po sebi, ali u njima nema nikakve koristi za srce. I same valjane nauke koje krče put prema istini, nastojeći doći do nje, nadugo i naširoko govore o njoj, ali od toga biva malo koristi.

Još je bolje za primjer uzeti učenjake *ilmul-kelama* i neke druge koji o Kur'anu iznose najispravnija mišljenja i najbolja tumačenja, a koja u suštini nisu ništa drugo nego natjecanje u jezičkim finesama, potanka objašnjavanja i kompliciranja, upravo onako kako je neko kazao u sljedećim stihovima:

*Da nije ovosvjetskog natjecanja, ne bi bile
knjige rasprava, El-Mugni i El-Umd napisane.
Nejasnoće, kako tvrde, oni tumače,
ali zbog toga što pišu, nejasnoće postaju još veće.*

Dakle, oni tvrde da se onim što pišu odagnaju nedoumice i sumnje, no učen i uman čovjek zna da se time nedoumice i sumnje povećavaju. Nemoguće je da se do lijeka i upute, znanja i izvjesnosti ne dolazi iz Knjige Uzvišenog Allaha i riječi Njegovog Vjerovjesnika, već iz onoga što su kazali ovi zbunjeni autori, a o čemu je jedan učenjak, koji je bio krajnje upućen u njihove poduhvate i ciljeve, kazao:⁴⁰

*Krajnji je doseg razuma do kape,
a najveći trud učenjak završava u zabludi.
Dok naše duše prebivaju u hladnoći naših tijela,
bol i nesreća dešavaju se našim životima.
Nikakve koristi od našeg traganja cijeloga života ne bi,*

⁴⁰ Riječ je o Fahru er-Raziju.

“Proučio sam dobro postavke učenjaka, *ilmul-kelama*, i filozofske metode. Ne nadoh da su bolnome lijek niti da žednome utoljuju žed. Najprihvatljivijim metodom nadoh onaj kur’anski. Čitaj kako Kur’an potvrđuje: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ 'Milostivi, Koji upravlja svemirom svim...' (Ta-Ha, 5); ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ﴾ 'K Njemu se dižu lijepe riječi, i dobro djelo On prima' (Fatir, 10), i čitaj kako Kur’an opovrgava. ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ 'Niko nije kao On!' (Eš-Šura, 11); ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ 'A oni znanjem ne mogu Njega obuhvatiti' (Ta-Ha, 110). Ko iskuša ono što sam kušao ja, spoznat će ono što sam spoznao ja.”

Ovo su riječi koje je autor kazao na kraju svoje knjige. On je, u svoje vrijeme, bio posve bez premca u *ilmul-kelamu* i filozofiji. Slično su kazali i mnogi drugi koje smo spomenuli u djelu *Es-Savā'ik* i drugdje. Neki su upućeni kazali: “Učenjaci *ilmul-kelama* na kraju počnu sumnjati, a sufije počnu lutati.”

Kur’an te pak vodi samoj suštini izvjesnosti u pogledu ovih ciljeva, koji su najuzvišeniji vjernikovi ciljevi. Zbog toga je Allah objavio Kur’an učinivši ga lijekom za srca i uputom i milošću vjernicima.

Kur’an je lijek za bolesti strasti jer su u njemu sadržane mudrosti i savjeti koji podstiču i zabranjuju; podstiču na suzdržanost prema ovosvjetskim uživanjima i na trud radi postizanja onosvjetskog dobra. Kur’an sadrži i primjere i pripovijesti što nose u sebi pouke i očevodne prikaze kako se treba ponašati. Tako, kada srce koje je zdravo uoči šta mu koristi na ovom i na budućem svijetu, ono to počne želiti, a ono što će mu štetiti počne odbacivati. Time srce postaje srcem što voli Pravi put i mrzi stranputicu.

Kur’an uklanja bolesti što stvaraju želje za nečim što je loše, liječi srce, liječi čovjekovu volju i vraća ga čistoj prirodi, u kojoj je i stvoren. Kur’an čini da čovjekovo postupanje po volji postane valjano kao što se tijelo putem liječenja i ozdravljenja vraća priro-

⁴¹ Vidi: *Sijeru ealamun-nubela*.

dnom stanju. Na ovaj način srce prihvata samo istinu, poput novorođenčeta koje pije samo mlijeko.

Srce se hrani vjerovanjem i Kur'anom, oni ga čiste, daju mu snagu, podršku, radost, sreću, polet i sposobnost, isto kao što se i tijelo hrani onim što mu daje snagu. I srce i tijelo moraju se njegovati kako bi rasli i razvijali se te postigli zrelost i zdravlje. Kako god tijelo ima potrebu da uzima valjanu a odbacuje štetnu hranu, jer se razvija jedino ako mu se daje ono što mu koristi, i kako god ima potrebu da bude čuvano od onoga što mu šteti, tako i srce nije zdravo niti se razvija bez kazanog. Jediní način da srce ovo postigne nalazi se u Kur'anu. Postigne li nešto od toga na neki drugi način, to će ipak biti tek neznatna mrva kojom se neće u potpunosti postići željeno. Bez ove dvije stvari ni sijanje usjeva ne može uspjeti.

Budući da život i blagostanje srca nisu mogući bez stasavanja i čistote, to ćemo, pored ovoga što smo kazali, iznijeti ono što slijedi.

OSMO POGLAVLJE

O ČISTOTI SRCA

Riječ *zekat* u jeziku označava rast, povećavanje i upotpunjavanje nečega u pozitivnom smislu. Tako Uzvišeni kaže:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

“Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime očistiš i uvećaš dobra” (Et-Tevba, 103).

U vezu su dovedene dvije stvari: čistota i rast jer one podrazumijevaju jedna drugu. Nečistota ružnih dijela i grijeha za srce su isto što i ružne materije koje dospiju u tijelo, kao što je i korov u bilju ili jalovina u zlatu, srebru, bakru ili željezu. Kada se tijelo liši nečistih materija, prirodna se sposobnost tijela oslobodi i obavlja svoju funkciju bez ikakve smetnje i zapreke, a tijelo se razvija. Isto tako, kada se pokajanjem srce očisti od grijeha, njegove sposobnosti i volja oslobode se i usmjere ka dobru. Srce se tako oslobađa loših sklonosti i ružnih primjera, ono raste, razvija se, snaži, i zaposjeda svoje prijestolje, sprovodi svoju vlast među svojim podanicima, a oni ga slušaju i pokoravaju mu se. Srce može stasavati samo ako je čisto.

Uzvišeni Allah kaže:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ
إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

“Reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; to im je bolje, jer Allah, uistinu, zna ono što oni rade” (En-Nur, 30).

Obaranje pogleda pred onim što je zabranjeno gledati donosi tri važne i veoma vrijedne koristi. Jedna od njih jeste slast vjerovanja koja je slađa i ljepša od onoga zbog čega čovjek, u ime Allaha, obara pogled.

Kada se neko kloni nečega u ime Allaha, On mu to nadoknadi nečim što je bolje. Duša je privržena gledanju lijepih slika, a oko vodi srce. Tako srce šalje svoga vodiča da izvidi, pa ako ga izvijesti o lijepom prizoru, u njemu se rađa želja koja počesto slo-mi njegova vodiča. Neko je kazao:

*Onda kad svoj pogled kao izvidnika
srca svoga poslao si, ono što si vidio smorilo te.
Vidje ono što cijelo vidjeti nisi mogao,
a strpiti se nisi dao da dio vidiš samo.*

Kada taj izvidnik otkrije i izvidi, srce se okani okolišanja u traženju i željama. Ko pogled baca dugo se kaje. Gledanje rađa želju i nastaje veza kojom se srce povezuje s onim što gleda; želja jača i postaje žarkom, srce joj se u potpunosti predaje; potom ona još jača i pretvara se u strast koja ne napušta srce, a onda se pretvara u ljubav. To je neumjerena ljubav koja potom još jača i pretvara se u opsjednutost. Takva ljubav dopijeva do same srži srca, jača, i postaje pokoravateljkom. Srce onda počinje robovati nečemu čemu ne bi trebalo robovati.

Sve je ovo haranje pogleda. Srce pada u ropstvo i postaje zatočenikom nakon što je bilo vladar, dopijeva u zatvor nakon što je bilo na slobodi, žali se na pogled, a pogled mu govori: "Ja sam tvoj vodič i izaslanik, ti si me poslao." Na ovaj način srca u kojima nema ljubavi i iskrenosti prema Allahu bivaju dovedena u iskušnje, jer srce se mora vezati za nekoga koga voli.

Ukoliko Allah nije Jedini Koga voli, ono se neizostavno predaje nekome drugom. Uzvišeni govori o Jusufu, a.s.:

كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“... tako bi da odvratimo od njega izdajstvo i blud, jer je on uistinu bio Naš iskreni rob” (Jusuf, 24).

Naime, namjesnikova žena koja bijaše mnogoboškinja zagledala se u Jusufa, a.s., mada je bila udata, a i on se zagledao u nju. Međutim, Jusuf je bio iskreno predat Uzvišenom Allahu, te se spasio te kušnje iako je bio mlad, neoženjen, usamljen i rob.

Druga korist koju sobom nosi obaranje pogleda jeste prosvjetljenost srca i ispravno prosuđivanje.

“Ko se u životu bude javno pridržavao sunneta”, kaže Ebu Šudža el-Kermani, “te i u osami uvijek bude vodio računa o njemu, zatim se bude suzdržavao od strasti, obarao pogled i bude umjeren u uzimanju onoga što je halal neće mu se desiti da pogrešno prosuđuje. Govoreći o Lutovom narodu i iskušenju u koje su pali, Uzvišeni kaže: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ﴾ *“To su, zaista, pouke za one koji posmatraju”* (El-Hidžr, 75), tj. to su oni koji ne gledaju u zabranjeno i nedolično. U ajetu koji slijedi, ubrzo nakon ajeta u kojem naređuje vjernicima da obore poglede i da vode računa o svojim stidnim mjestima, Uzvišeni kaže: ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ *“Allah je izvor Svjetlosti nebesa i zemlje!”* (En-Nur, 35).

Suština se u ovome slučaju ogleda u tome da je nagrada iz iste vrste kao i djelo. Ko obori pogled da ne gleda ono što je Allah, dž.š., zabranio, On mu nadoknadi boljim. Ko svjetlu svojih očiju ne dopusti da se upravi prema onome što je zabranjeno, Allah mu podari svjetlo u njegovom razboru i srcu, te vidi ono što ne mogu vidjeti oni što gledaju stvari koje je Allah Uzvišeni zabranio gledati. To je nešto što čovjek osjeti svojom dušom. Srce je kao ogledalo, a strast kao hrđa na njemu. Ukoliko je ogledalo čisto od hrđe, u njemu se prilike pojavljuju onakvim kakve uistinu jesu.

Ukoliko je pak ogledalo zahrđalo, onda se u njemu slike ne odslikavaju valjano, te o onome što se u njemu ogleda govori samo površno i nudi čovjeku da naslućuje.

Treća je korist što srce postaje snažno, postojano i hrabro.

U Allaha je snaga, i On srcu daje sposobnost da pobijedi, u Njega je svjetlo, i On daje srcu sposobnost da utemeljeno rasuđuje. Dakle, On mu daje ove dvije sposobnosti, i šejtan bježi od njega, kao što stoji u sljedećem predanju: "Doista, šejtan uzmiče od sjene onoga ko se strasti svojoj ne predaje."

U tome smislu, vidjet ćemo da neko ko se predaje strastima doživljava samoponiženje, slabost, i nipodaštavanje koje doživljavaju i oni što su neposlušni Allahu. Uzvišeni uzdiže one koji su Mu pokorni i unižava one koji su Mu neposlušni.

وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

"A snaga je u Allahu i u Poslanika Njegova i vjernika..." (El-Munafikun, 8), kaže Uzvišeni Allah. On je također rekao:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Ne gubite hrabrost i ne žalostite se i vi ćete pobijediti ako budete vjernici" (Alu Imran, 139).

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا

"Ako neko želi veličinu, pa – u Allaha je sva veličina!" (Fatir, 10).

Ko traži veličinu neka je, dakle, traži u pokornosti Allahu, lijepom riječju i dobrim djelom. Neki su stari govorili: "Ljudi traže veličinu pred vratima vladara, a naći će je jedino u pokoravanju Allahu."

Suština je u tome da stasavanje srca ovisi o činjenici da li je ono čisto ili ne, kao što i razvoj tijela ovisi o tome da u njemu nema štetnih materija. Uzvišeni kaže:

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي

مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, nijedan se od vas ne bi nikad od grijeha očistio; ali Allah čisti onoga koga On hoće. Allah sve čuje i sve zna” (En-Nur, 21).

Ovo je Uzvišeni Allah kazao nakon ajeta u kojima govori o zabrani bluda, kazni za blud i sklapanju braka s bludnicom, što upućuje da se čistota ogleda u izbjegavanju ovakvih djela. O čistoti Uzvišeni također govori i u vezi s traženjem dozvole za ulazak u nečiju kuću:

وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ آرْجِعُوا فَآرْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ

“... a ako vam se rekne: 'Vratite se!', vi se vratite, to vam je čistije” (En-Nur, 28).

Ukoliko domaćin kaže onome ko traži dozvolu za ulazak da se vrati kako ne bi vidio nešto što spada u intimnost i što domaćinu ne bi bilo drago da se vidi, to im je bolje (*čistije*), kao što je bolje i čistije odvratiti i oboriti pogled pred nečim što je zabranjeno gledati. Uzvišeni kaže:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ ۖ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ

“Postići će što želi onaj koji se očisti i spomene ime Gospodara svoga pa molitvu obavi” (El-E’ala, 14-15).

Musa je, a.s., kako kazuje Uzvišeni Allah, rekao faraonu: هَلْ لَكَ إِلَٰهٌ إِلَّا أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ *“Da li bi ti da se očistiš?”* (En-Naziat, 18). Allah je Uzvišeni kazao i sljedeće:

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ۚ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

“A teško onima koji Njemu druge ravnim smatraju, koji zekat ne daju i koji u onaj svijet ne vjeruju!” (Fussilet, 6-7).

Većina tumača Kur’ana, kako iz prvih generacija, tako i iz onih poslije, tumače da se pod ovom čistotom podrazumijeva: tev-

hid, svjedočenje da je jedino Allah Bog, i vjerovanje koje čisti srce, jer ovo uključuje da srce negira postojanje bilo kojeg drugog boga osim Allaha. To je, ustvari, čišćenje srca i postojano vjerovanje da je samo Allah Bog, što je temelj svakom napredovanju i razvijanju. Stasavanje se, mada je u njegovoj suštini povećavanje i rast, postiže samo ukoliko se ukloni ono što je loše.

Temelj čistote za srce i dušu jeste vjerovati samo u Allaha, a čišćenje znači nešto učiniti čistim, bilo u doslovnom smislu ili pak u smislu uvjerenja i govorenja o tome. U tome smislu, Uzvišeni kaže: ﴿فَلَا تَزْكُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ *“Zato se ne hvališite da su vaše duše čiste...”* (En-Nedžm, 32) ili u sličnom značenju: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ *“Uspjet će samo onaj ko je očisti”* (Eš-Šems, 9). U prvom ajetu Allah, dž.š., govori kako ne treba govoriti: “Mi smo čisti, čestiti, bogobojazni”, te stoga u nastavku kaže: ﴿هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ *“On dobro zna onoga koji se grijeha kloni”* (En-Nedžm, 32).

Zejneb se prvobitno zvala Berre (čista, bezgriješna), neko je zbog toga za nju kazao: “Njena je duša čista.” Resulullah, s.a.v.s., čuo je to, i predio joj ime u Zejneb.⁴²

Resulullah, s.a.v.s., veli: “Allah najbolje zna ko je od vas dobročinitelj.”⁴³

Uzvišeni Allah kazao je: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ﴾ *“Zar ne vidiš one koji sebe smatraju od grijeha čistim”* (En-Nisa, 49), dakle, smatraju da su čisti i to govore. Oni su poput svjedoka koji je nešto vidio i koji za sebe govori da je čist. U nastavku Uzvišeni kaže: ﴿بَلِ اللَّهُ يُرَكِّي مِنْ بَشَاءٍ﴾ *“Međutim, Allah oslobađa od grijeha onoga koga On hoće”* (En-Nisa, 49), tj. On je Taj Koji će čovjeka očistiti od grijeha i reći da nema grijeha.

Za razliku od ovoga, na drugom mjestu Uzvišeni Allah kaže: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ *“Uspjet će samo onaj ko dušu očisti.”* (Eš-Šems, 9) Spomenuti je ajet u duhu ajeta koji kaže: ﴿هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى﴾ *“Da li bi ti da se očistiš?”* (En-Naziat, 18), tj. da li bi htio biti pokoran Uzvišenom Allahu i na taj način postati čist. Slično stoji i u sljede-

⁴² Radi se o velikoj ženi, ashabu, majci pravovjernih, Zejneb bint Džahš, r.a.

⁴³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud i Ibn Sa'd.

ćem ajetu: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ "Postići će šta želi onaj koji se očisti" (El-E'ala, 14).

Postoji razilaženje o tome na koga se misli kada se u ajetu kaže "onaj ko je očisti" (*men zekkaha*). Neki će reći da se misli na Allaha, tj. spašena će biti ona duša koju Allah, dž.š., učini čistom. Drugi će kazati da se misli na subjekat glagola "uspjeti" (*efleha*), a to je zamjenica "koji" (*men*), jer da se misli na Uzvišenog Allaha, onda bi bilo kazano: *kad efleha men zekkahu ve kad habe men desah* (Uspjet će onaj koga On očisti, a bit će izgubljen onaj koga On na stranputicu odvede).

I jedno i drugo mišljenje u skladu je s pravilima arapskog jezika.

Oni koji daju prednost prvom mišljenju kažu: "Dokaz da je naše mišljenje ispravno jeste hadis koji prenosi Ibn Ebu Mulejka od Aiše, r.a., koja mu je ispričala sljedeće: 'Jedne noći zatekla sam Vjerovjesnika, s.a.v.s., kako govori:

"اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا."

'Gospodaru moj, podari duši mojoj bogobojažnost i očisti je. Ti ćeš je najbolje očistiti, Ti si njen zaštitnik i ona tebe voli."⁴⁴

Ova je dova u neku ruku tumačenje ajeta o kojem je riječ. Allah Uzvišeni čisti duše i one postaju čiste, On je Onaj Koji čisti, a čovjek je onaj koji se čisti. Razlika između ovoga dvoga jeste to što se u prvom slučaju radi o aktivnom, a u drugom o pasivnom činiocu. "To što se u Kur'anu čišćenje pripisuje čovjeku", kažu zastupnici ovog mišljenja, "ima jedan drugi smisao." To je jednako slučaju kada Allah Uzvišeni kaže: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ "Postići će šta želi onaj koji se očisti" (El-E'ala, 14), te: ﴿هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى﴾ "Da li bi ti da se očistiš?" (En-Naziat, 18). Znači: hoćeš li prihvatiti očišćenje koje ti nudi Uzvišeni Allah i tako se očistiti? "To je pravo značenje", kažu oni, "jer spašen će biti samo onaj koga Allah, dž.š., očisti." Oni još kažu i da je ovakav stav zauzeo i tumač Kur'ana,

⁴⁴ Hadis bilježe Ahmed i Muslim.

Ibn Abbas. Ali bin Ebu Talha, Ata i el-Kelbi prenose kako je on kazao: "Uspjet će onaj čiju dušu očisti Uzvišeni Allah." I Ibn Zejd kaže: "Uspjet će onaj čiju dušu očisti Uzvišeni Allah", što je tumačenje kojem se priklanja i Ibn Džerir.

Ovakvom tumačenju, prema njihovom mišljenju, u prilog ide i ajet koji se nalazi ispred ajeta o kojem je riječ, a koji glasi: ﴿فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ "...*pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini*" (Eš-Šems, 8), "gdje", kažu oni, "Allah Uzvišeni kazuje da je on stvorio dušu i njena svojstva."

Zagovornici drugog mišljenja drže kako gramatičko značenje i stilske osobine spomenutog ajeta iziskuju da se kao činilac radnje podrazumijeva *men* (koji). Ovakvo razumijevanje daje se samo po sebi. Ustvari, tako će ga razumjeti skoro svako drugi. Na takav će način, uostalom, svi razumjeti i kada bi se kazalo: "Ovo je robinja od koje će zaraditi onaj ko je kupi" ili: "Ovo je namaz zbog kojeg će biti sretan onaj ko ga obavi" ili: "To je izgubljena stvar zbog koje će propasti onaj ko je uzme sebi."

DEVETO POGLAVLJE

ČIŠĆENJE SRCA OD NEČISTOTA I PR LJAVŠTINA

Ova je tema unekoliko obrađena u okviru prethodnog poglavlja, gdje smo pojasnili kako se rast može odvijati jedino uz prisustvo čistote. Kao posebno poglavlje izdvojili smo je kako bismo pojasnili smisao čistote srca, potrebu za njom, te da bi pojasnili kako Kur'an i sunnet govore o toj temi.

Uzvišeni Allah kaže:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾

“O ti, pokriveni! Ustani i opominji! I Gospodara svoga veličaj! I haljine svoje očisti!” (El-Muddessir, 1-4).

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ ۚ هُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي
الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٥﴾

“To su oni čija srca Allah ne želi očistiti, njih na ovom svijetu čeka poniženje, a na onom svijetu patnja golema” (El-Maida, 41).

Većina tumača Kur'ana, kako onih iz prvih generacija tako i onih iz potonjih, su na stanovištu da se pod odjećom na ovom mjestu podrazumijeva srce, a pod čišćenjem se misli na nastojanje da se čine dobra djela i da se valjanije ponaša.

“Mufessiri”, kako kaže El-Vahidi, “različito tumače šta se misli pod čišćenjem u ovom ajetu.” Ata tako prenosi da je Ibn Abbas kazao da se misli na čišćenje od grijeha koji su činjeni u vrijeme džahilijeta. A evo šta o tome kažu Katada i Mudžahid: “Dušu svoju očisti od grijeha.” Slično su kazali Ibrahim, Dahhak i

Zuhri. Što se tiče korištenja riječi *sijab* (odjeća) u značenju duša, treba kazati da Arapi koriste riječ odjeća u prenesenom smislu misleći na dušu. Tako Antar veli:

*I probih kopljem odjeću (srce) njegovu,
ni junaku nema od koplja spasa.*

U predanju koje se prenosi od El-Kelbija stoji ovakvo tumačenje: "Nemoj obmanjivati i biti nemaran jer ćeš tako uprljati dušu." Seid bin Džubejr kaže: "Kada neko obmanjuje, za njega se kaže da je nečiste duše." Ikrima pak, oslanjajući se na predanje koje se prenosi od Ibn Abbasa kaže kako je smisao ajeta sljedeći: "Nemoj u odjeću (dušu) svoju odijevati ono što je grijeh." Kao argument naveo je i sljedeći stih:

*A ja, Bogu hvala, odjeću obmane ne obukoh,
niti na kakvu sramotu pristadoh.*

Ovakvo značenje smjeraju oni koji kažu da se u ajetu o kojem je riječ želi kazati: "I djela svoja boljim učini." Takvo je mišljenje zastupao Ebu Rizin, a prenijeli su ga Mensur i Mudžahid bin Revk. Es-Suddi napominje: "Za čovjeka koji je dobar kaže se da je 'čiste odjeće', a za grješna čovjeka kaže se da je 'prljave odjeće'." Neki je pjesnik spjevao sljedeće stihove:

*Ne oni, već Amr bin Džehm
u odjeći nečistoj hadž obavi.*

Dakle, on je bio uprljan grijesima. Tako se, znači, za nekoga ko obmanjuje i grijehe čini kaže da je nečiste odjeće, a za onoga ko dobra djela čini da je čiste odjeće. Imru ul-Kajs kaže:

Odjeća je plemena Benu Avf čista i blistava.

Pjesnik želi kazati kako oni nisu ti koji iznevjere, već ispu-

njavaju obećano. El-Hasan kaže da ajet o kojem je riječ znači 'svoj moral poboljšaj'. Takvog je mišljenja i Kurtubi. Prema ovome mišljenju, odjeća podrazumijeva moral, ponašanje, jer čovjekovo ponašanje obuhvata čovjeka onako kao što ga obuhvata odjeća.

El-Aufi, vezano za ovaj ajet, prenosi od Ibn Abbasa ovakvo tumačenje: "Neka odjeća koju nosiš ne bude stečena na neprimjeren način." Znači, neka ne bude oteta ili stečena na nedozvoljen način. Pretosi se da tumačenje Seīda bin Džubejra glasi: "Srce svoje i nijet svoj očisti." Ebul-Abbas kaže da se navedena riječ (*sijab*) odnosi na odjeću, a neki kažu na srce. Tako je neko pjevao:

Moje se srce razvedrilo kad je srce tvoje utjehu našlo.

Neki su pak pribjegli doslovnom tumačenju ovog ajeta i kazali: "Ovim je ajetom naređeno čovjeku da očisti svoju odjeću od nečistoća s kojima nije dopušteno obavljati namaz." Ovo je mišljenje Ibn Sirina i Ibn Zejda. Ebu Ishak navodi sljedeće tumačenje: "Potkrati svoju odjeću." A pojašnjava to time što se odjeća čuva od nečistoće skraćivanjem, jer ako se vuče po zemlji, nije sigurna od prljanja. Ovo je, inače, mišljenje Tavusa.

Ibn Arefe predmetni ajet tumači ovako: "Učinite da vaše žene budu čiste." Naime, on posmatra riječ *odjeća* kao metaforu za žene, oslanjajući se na sljedeći ajet:

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ
لَهُنَّ

"Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama; one su odjeća vaša, a vi ste odjeća njihova"
(El-Bekara, 187).

Neki za žene kao metaforu upotrebljavaju riječ *ogrtač*. Tako je El-Berra bin Mearur kazao Vjerovjesniku, s.a.v.s., u noći kada je postignut sporazum na Akabi sljedeće:

Štitit ćemo te od svega od čega štitimo naše ogrtače.

(Htio je kazati: "Štitit ćemo te od svega od čega štitimo i svoje žene.")

Moje je mišljenje da navedeni ajet obuhvata sve ovo i upućuje na to tako što upozorava i obavezuje. Mada nije doslovno kazano, ali ako je čišćenje srca to što je naređeno, onda čišćenje odjeće i valjan način njenog stjecanja pomaže potpunijem čišćenju srca, jer nečistoća odjeće čini da i srce poprima ružna svojstva. Isti je slučaj i s nečistoćom u hrani. Zbog toga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u nekoliko vjerodostojnih hadisa zabranio da se kao odjeća koristi koža leoparda i ostalih grabljivih zvjeri jer srce poprima svojstva slična svojstvima tih životinja budući da se izvanjska odjeća odražava i na unutarnje u čovjeku.

Tako je muškarcima zabranjeno nositi svilu i zlato, zbog toga što srce poprima one osobine koje pripadaju ženama te uznositim i oholim ljudima.

Smisao je u sljedećem: čistoća odjeće i njeno stjecanje na valjan način upotpunjuju čistotu i savršenstvo srca. Ako je čistota i savršenstvo srca to što je naređeno u ajetu, onda je čistoća odjeće i njeno stjecanje na valjan način tek jedno sredstvo za postizanje nečeg drugog. Najprihvatljivije je da je naređeno ono što je sami cilj. Uzmemo li da je naređeno čišćenje srca i duše, onda se potpunost takvog čišćenja postiže tek ako je i odjeća čista. Zato promisli i o jednom i o drugom na temelju onoga što govori Kur'an: *"To su oni čija srca Allah ne želi da očisti"* (El-Maida, 41). Dakle, kada se čovjek osloni na to da sluša neistinu i prihvata je, onda ga to navede da iskrivljuje istine. Kada prihvati neistinu, zavoli je i postane njome zadovoljan, tako da kada mu dođe istina kao suprotnost neistini, on je, ako je u stanju, pobije, a ako nije, onda je iskrivi, kako to rade džehmijje,⁴⁵ kada su posrijedi ajeti i hadisi koji govore o Božijim svojstvima. Naime, oni posežu za ezoterijskim

⁴⁵ Radi se o jednoj sljedbi nastaloj u prvom periodu islama kod koje se javlja neispravno vjerovanje suprotno sljedbenicima ispravnog puta.

tumačenjem u takvim prilikama i pri tome niječu istinu. Oni se oslanjaju i na hadise s nedovoljnim brojem prenosilaca, na koje se inače nije dozvoljeno oslanjati u spoznavanju svojstava i imena Uzvišenog Allaha. Oni su kao i njihova braća kojima Allah ne želi očistiti srca. Da su njihova srca čista, tad ne bi odbacivala istinu i ne bi neistinu prihvatila kao nadomjestak za riječi Uzvišenog Allaha i Njegovog Vjerovjesnika.

Isto tako, i oni što zastupaju apsolutnu slobodu čovjekove volje, zbog toga što srca njihova nisu čista, slušaju šejtana umjesto da slušaju Kur'an i ono što nalaže vjera.

Osman bin Affan, r.a., kaže: "Kada bi naša srca bila čista, ne bi se nikada zasitila Božijeg govora."

Čisto srce, usljed savršenstva njegova življenja, usljed toga što je obasjano svjetlom i što odbacuje nečistotu, ne može se nasiti Kur'ana, ono se hrani samo kur'anskim istinama i liječi se samo njegovim lijekovima. Suprotno njemu, srce koje Allah ne učini čistim hrani se hranom koja mu odgovara s obzirom na nečistotu koju sadrži. Nečisto je srce poput bolesna tijela. Njemu ne odgovara hrana koja odgovara zdravom tijelu.

Navedeni ajet upućuje na to da čistota srca ovisi o volji Uzvišenog Allaha, te da On, slavljen neka je, ne želi učiniti čistima srca onih koji govore neistinu i koji izokreću istinu. O tome smo iscrpno pisali u našoj velikoj knjizi koja govori o sudbini.

Ajet također upućuje na to da onaj čije srce Allah ne očisti neizostavno doživljava poniženje na ovom i kaznu na budućem svijetu, shodno tome koliko je njegovo srce nečisto. Allah, slavljen neka je, učinio je Džennet nedostupnim za one u čijim srcima ima nečistote. Takvi će u njega ući tek nakon što srce učine boljim i očiste ga, jer Džennet je boravište dobrih robova. Bit će im rečeno:

طَبِّئُمْ فَأَدْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾

"Od grijeha ste čisti, zato uđite u njega, u njemu ćete vječno boraviti" (Ez-Zumer, 73), tj. uđite u Džennet zato što ste

dobra djela činili.

Ovo je radosna vijest za ovakve osobe koja se samo njima u času smrtnom kazuje. Uzvišeni kaže:

الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ أَذْخَلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

"... one kojima će meleki duše uzeti – a oni čisti, i kojima će govoriti: 'Mir vama! Uđite u džennet zbog onoga što ste činili!'"
(En-Nahl, 32).

U Džennet neće ući neko ko je nečist niti neko kod koga postoji kakve nečistote. Onaj ko se očisti na ovome svijetu te dođe pred Allaha čist ući će u Džennet bez ikakve zapreke. Onaj pak ko se ne očisti na ovome svijetu, i čija nečistota bude posvemašnja, kao u slučaju nevjernika, takav neće ući ni u kom slučaju. Onaj pak čija nečistota bude rezultat nekog počinjenog grijeha, i koja je kao takva prolazna, ući će u Džennet nakon što se u vatri očisti od te nečistote i više neće izlaziti iz Dženneta. Čak će i vjernici, dok budu prelazili preko sirat-čuprije, biti zaustavljeni između Dženneta i Džehennema te će čistiti ostatke koji su ostali na njima i zbog kojih ne mogu ući u Džennet, a koji, opet, nisu takvi da bi bili bačeni u vatru. Nakon što se očiste, bit će im dopušteno ući u Džennet.

Allah, slavljen neka je, mudrošću Svojom odredio je da pred Njega može stati samo onaj ko je čist. Tako niko ne može pristupiti namazu ukoliko nije čist. Radi toga je propisano da onaj ko uzima abdest treba po njegovom završetku kazati:

"أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ،
اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ."

"Svjedočim da je samo Allah Bog, i da je Muhammed Njegov rob i Njegov vjerovjesnik. Bože moj, daj da budem od onih

koji se kaju i daj da budem od onih koji se čiste.”⁴⁶

Upitao sam šejhul-islama⁴⁷ o značenju dove u kojoj Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže:

"اللَّهُمَّ طَهِّرْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالتَّلَجِّ وَالْبَرْدِ."

“Bože moj, očisti me od mojih grijeha vodom, ledom i hladnoćom.”⁴⁸

Pitao sam kako se time brišu grijesi? Zbog čega su pobrojane upravo ove stvari, te zašto je na jednom drugom mjestu spomenuta hladna voda, mada topla voda bolje čisti?

On je odgovorio: “Grijesi neizostavno stvaraju u srcu usplamtjelost, nečistotu i slabost. Srce malaksava, u njemu se budi vatra strasti i onečišćava ga. Grijesi su kao zapaljena drva, što ih je više, vatra u srcu je jača, a samo je srce slabije. Voda pere prljavštinu i gasi vatru. Ukoliko je voda hladna, onda daje tijelu čistoću i snagu, ako usto u njoj ima i leda, onda jače hladi i daje tijelu veću čvrstoću i postojanost, te tako uspješnije uklanja grijeha.” Ovo je smisao riječi koje je kazao Vjerovjesnik, s.a.v.s.

Sve ovo traži dodatno pojašnjenje.

Znaj da, vezano za ovo, treba imati na umu četiri stvari: dvije su konkretne, a druge dvije apstraktne. Nečistoća i voda koja je uklanja konkretne su, dok su trag koji ostavljaju grijesi kada se potaru pokajanjem i traženjem oprosta, te onim što briše grijeha, apstraktne stvari. Da bi srce bilo zdravo, živo i valjano, mora uključivati i jedne i druge. Vjerovjesnik, s.a.v.s., kada je spomenuo dio iz jedne vrste, istovremeno je ukazao i na drugi dio iz druge vrste, tako da njegove riječi, krajnje sažeto posmatrano, obuhvataju sve četiri pobrojane stvari. Sličan je slučaj s dovom koju Vjerovjesnik, s.a.v.s, preporučuje poslije uzimanja abdesta i u kojoj kaže: “Bože moj, daj da budem od onih koji se kaju i daj da budem od onih koji se čiste”, gdje, također, obuhvata sve četiri spomenute

⁴⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ahmed i drugi.

⁴⁷ Riječ je o Ibn Tejmiyyu, Allah neka mu se smiluje.

⁴⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ahmed, Nesai i drugi.

stvari.

Savršenstvo Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., načina izražavanja i efektivnost u izražavanju onoga što želi kazati, odnosno narediti, ogleda se u tome što apstraktno predočava uz pomoć konkretnog. Mnogo je takvih primjera u onome što je kazao. Navedimo hadis koji je prenio Alija bin Ebu Talib: "Moli Allaha da te uputi i da ti podari sposobnost da pogodiš ono što želiš. Pod uputom mislim na to da te uputi na Pravi put, a pod gađanjem mislim na gađanje strijelom."

Ovo je poduka i savjet iskazan na vrlo rječit način. Naime, ovdje je preporučeno čovjeku da kada traži od Allaha da ga uputi na Pravi put; kada moli da Allah bude zadovoljan njime i podari mu Džennet, da pri tome zamisli da je putnik koji je zalutao i ne zna kuda treba krenuti, a onda se pojavi čovjek koji poznaje put u tančine te njega pita da mu pokaže kuda da ide. Takav je slučaj s putem koji vodi prema budućem svijetu, on je usporediv s običnim putem kojim čovjek hodi.

Dakako, onaj koji putuje Allahu Uzvišenom u daleko je većoj ovisnosti o Njegovoj uputi nego što je putnik ovisan o nekoj me ko će mu pokazati put. Moć postizanja željenog, bilo da je riječ o govoru ili o djelima, usporediva je s gađanjem strijelom, pri čemu strijela pogađa ciljano mjesto. Za takvog se strijelca kaže da je valjano naciljao i pogodio te da nije promašio. Onaj ko dođe do istine, kada govori ili radi, poput je strijelca koji pogodi cilj.

U Kur'anu se počesto prave slična poređenja. Tako, naprimjer, Uzvišeni kaže: ﴿وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى﴾ "I onim, što vam je potrebno za put, snabdijte se. A najbolja je opskrba bogobojaznost" (El-Bekara, 197). Allah, dž.š., naređuje onima koji kreću na hadž da se opskrbe za put i da ne putuju bez opskrbe, a potom im skreće pažnju na to da je najbolja opskrba za buduću svijet bogobojaznost. Kako god putnik može doći do željenog mjesta samo ako se spremio za put, tako i onaj koji putuje Allahu i putuje prema budućem svijetu može stići tamo gdje je krenuo samo ako je opskrbljen bogobojaznošću. Dakle, Uzvišeni je na jednom mjestu spomenuo dvije vrste opskrbe. Uzvišeni je također rekao:

يَبْنِيْءَ آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَرِّى سَوَءَ تِكْمٍ وَرِدْشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى
ذَلِكَ خَيْرٌ

“O sinovi Ademovi, dali smo vam odjeću koja će pokrivati stidna mjesta vaša, a i raskošna odijela, ali odjeća čestitosti – to je ono najbolje” (El-E’raf, 26).

U ovom su ajetu dovedeni u vezu dva ukrasa: odjeća, kao ukras tijela, te bogobojaznost, kao ukras srca. Jedan je vidljiv, a drugi je ukras nevidljiv. Jedan predstavlja unutrašnju, a drugi izvanjsku urednost. Uzvišeni je Allah također rekao: ﴿فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾ “Onaj ko bude slijedio uputu Moju neće zalutati i neće nesrećan biti” (Ta-Ha, 123). Dakle, Uzvišeni kazuje da onaj ko slijedi Pravi put neće upasti u zabludu koja je patnja i za srce i za dušu, niti će ga zadesiti nesreća zbog koje pati i tijelo i duša. On je, kao blagodat za srce i tijelo, dao uputu i spas. Navedimo u ovom smislu i slučaj namjesnikove žene, koja je, kada su žene koje su je ogovarale ugledale Jusufa, a.s., rekla: ﴿قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ﴾ “E to vam je onaj zbog koga ste me korile” (Jusuf, 32), misleći pri tome na njegovu tjelesnu ljepotu, a potom je, ukazujući na njegovu nutarnju ljepotu i čednost, dodala: ﴿وَلَقَدْ رَآودْنَهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ﴾ “Istina je da sam htjela da ga na grijeh navratim, ali on se odupro” (Jusuf, 32). Dakle, ona im je istovremeno ukazala i na njegovu unutarnju i na njegovu vanjsku fizičku ljepotu.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao je: “Bože moj, očisti me od grijeha vodom, ledom i hladnoćom” i podvukao na taj način pažnju da je tijelu i srcu nužno potrebno ono što će ih očistiti, rashladiti i ojačati. Njegova dova zato sadrži sve pobrojano. Allah najbolje zna.

U ovome smislu mogli bismo navesti i to da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., običavao po izlasku iz zahoda kazati: “gufraneke” (“Molim te da mi oprostiš”). U tome, a Allah najbolje zna, postoji skriveni smisao, koji se ogleda u sljedećem: izmet predstavlja tijelu smetnju i uznemirava ga svojim prisustvom, a grijesi predstavljaju teškoću za srce i uznemiravaju ga svojim prisustvom. Dakle, to dvoje uz-

nemiruje tijelo i srce. Vjerovjesnik, s.a.v.s., na ovaj način iskazuje zahvalnost Allahu što ga je oslobodio onoga što uznemiruje njegovo tijelo i moli Ga da ga oslobodi ovog drugog uznemiravanja, tj. grijeha, da mu od toga oslobodi srce i olakša mu.

Smisao Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., riječi i dova nadvladavaju obično shvatanje.

O NEČISTOTI KOJU SA SOBOM NOSE MNOGOBOŠTVO, BLUD I SODOMIJA

Allah, slavljen neka je, u Kur'anu je žigosao mnogoboštvo, blud i sodomiju kao nečistotu i prljavštinu i izdvojio ih u odnosu na ostale grijeha. Mada i drugi grijesi nose u sebi prljavštinu Uzvišeni u Kur'anu kaže: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾ "O vjernici, mnogobošci su *sāmā* pogan" (Et-Teṭba, 28). O onima koji praktici-
raju sodomiju Kur'an kaže:

وَلَوْ طَأَّ أَتَيْنَتْهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ
الْخَبِيثَاتِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَسَقِينَ ﴿٧٤﴾

"I Lūtu mudrost i znanje dadosmo i iz grada ga, u kojem su stanovnici njegovi odvratne stvari činili, izbavismo – to, uistinu, bijaše narod razvratan i zao" (El-Enbija, 74).

Nastrani Lutovi sunarodnjaci govorili su: ﴿أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّنْ أَهْلِهَا﴾ "Istjerajte Lutovu porodicu iz grada vašeg, oni su ljudi – čistunci!" (En-Neml, 56). Na taj su način priznali da su sami nečisti i pogani, a da su Lut i njegova porodica čisti. U vezi s činjenjem bluda, Uzvišeni je Allah rekao:

الْحَيِّثُ لِلْخَيْثِثِينَ وَالْخَيْثُوثُ لِلْخَيْثِثَاتِ ۖ

"Nevaljale žene su za nevaljale muškarce, a nevaljali muškarci su za nevaljale žene" (En-Nur, 26).

Dvije su vrste nečistote mnogoboštva: krupna i lahka. Krupna nečistota ogleda se u najgorem mnogoboštvu koje Allah, dž.š.,

ne oprašta. Allah ne oprašta da Mu se neko smatra ravnim. Lahka nečistota ogleda se u najnižem vidu mnogoboštva, kao što je neka vrsta dvoličnjaštva pri vršenju vjerskih dužnosti te prijetvornost naspram ljudi, zaklinjanje ljudima, strah od njih i upravljanje nade prema njima. Nečistoća mnogoboštva vidljiva je. Zbog toga je Uzvišeni za mnogoboštvo kazao da je to *nedžes* (nečistoća). On nije kazao da su mnogobošci *nedžis* (nečisti) već da su *nedžes* (nečistoća).

Za odjeću se, recimo, kada na nju padne vino ili mokraća, kaže da je nečista (*nedžis*). Najveća nečistota je mnogoboštvo koje je ujedno i najveća nepravda.

Jezički i pravno gledano, nečistoća je nešto što treba odstraniti tako da je se ne dotiče, da se ne osjeti njen miris i da se ne vidi, ne uzimajući u obzir odvratnost koju prema njoj čovjek osjeća. Što je čovjekov život savršeniji i što je njegov stid postojaniji to više odbacuje nečistoću i osjeća jaču odvratnost prema njoj.

I nečisti pogledi uznemiravaju tijelo ili srce ili i jedno i drugo. Nečistoća se nekad ogleda u uznemiravanju mirisom, a nekad je riječ o prljanju bez obzira da li ima ružan miris.

Smisao je u sljedećem: nečistoća je nekad konkretna i vidljiva, a nekad apstraktna i nevidljiva. Tako se dešava da nečistota ovlada i dušom i srcem te onaj čije je srce zdravo osjeća miris takve duše i srca, i taj mu miris smeta onako kako mu smeta smrad. Neprijatni miris umnogome se očituje i u znoju, a dobar čovjek ima prijatan znoj. Resulullah, s.a.v.s., imao je najprijatniji znoj. Ummu Seleme je osjetila znoj kod njega i on ju je upitao u vezi s tim. Njen odgovor je bio: **“To je kao najprijatniji miris.”**⁴⁹ Nečistota u nečistoj duši povećava se do te mjere da se počinje pojavljivati na tijelu.

Čista duša ima suprotna svojstva. Kada se ona izdvoji iz tijela i izađe vani, pojavi se kao najljepši miris miska, koji se može naći na zemlji, a nečista duša pojavi se kao najodvratniji smrad

⁴⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježi ga Muslim.

lešine, koji se može naći na zemlji.

Smisao je još i u sljedećem: mnogoboštvo je najveća nepravda, najružnije djelo, najgori prijestup i Allahu najmrže djelo. Ono za sobom povlači kaznu na ovom i na budućem svijetu kakvu ne povlači nijedan drugi grijeh.

Allah je kazao da taj grijeh neće oprostiti, te da su oni koji ga čine nečisti. Zabranio im je da se približavaju Njegovom hramu. Zabranio je vjernicima da jedu meso životinja koje su zaklali mnogobošci te im je zabranio i da sklapaju s njima brak. Allah, dž.š., naredio je da vjernici ne prijateljuju s njima te ih okarakterisao kao Svoje neprijatelje te neprijatelje Njegovih meleka, vjerovjesnika i svih vjernika. A to je sve zbog toga što mnogoboštvo potire vjerovanje u Allaha, kao jedinog Gospodara, Božiju veličinu prikazuje manjkavom, te stvara nedolično mišljenje o Gospodaru svjetova. Tako Uzvišeni Allah kaže:

وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ
ظُرِبَ السَّوْءُ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾

“I da bi kaznio licemjere i licemjerke i mnogobošce i mnogoboškinje koji o Allahu zlo misle – neka zlo njih snađe! Allah se na njih rasrdio i prokleo ih i pripremio za Džehennem, a grozno je on boravište!” (El-Feth, 6).

Nikome Allah, dž.š., nije priprijetio takvim kaznama kao mnogobošcima. Takvi o Njemu misle loše i onda mu počnu neko-ga ravnim smatrati, a kada bi dobro o Njemu mislili, samo bi u Njega, istinski, vjerovali. Zbog toga On, slavljen neka je, na tri mjesta u Kur'anu govori da mnogobošci ne znaju Allaha kako treba. A kako bi ga i mogli znati onako kako treba oni koji Mu druge ravnim smatraju. Vole te druge, boje ih se, upravljaju prema njima svoje nade, ponizni su im, uzmiču pred njihovom srdžbom i nastoje pridobiti njihovo zadovoljstvo. Uzvišeni Allah o takvima kaže:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ

“Ima ljudi koji su, umjesto Allaha, kumire prihvatili, vole ih kao što se Allah voli” (El-Bekara, 165).

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

“Hvaljen neka je Allah, Koji je nebesa i Zemlju stvorio i tmine i svjetlo dao, pa opet oni koji ne vjeruju – druge s Gospodarom svojim izjednačuju” (El-En’am, 1), tj. druge obožavaju onako kako Njega treba obožavati, vole ih i veličaju onako kako Njega treba voljeti i veličati.

Ovakvo izjednačavanje, koje mnogobošci prave između Allaha i svojih božanstava, jeste zabluda. Oni će to spoznati kada se nađu u vatri i tada će govoriti svojim božanstvima, koja će zajedno s njima biti u vatri:

تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٧٧﴾ إِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٧٨﴾

“Allaha nam, bili smo, doista, u očitoj zabludi kad smo vas s Gospodarom svjetova izjednačavali” (Eš-Šuara, 97-98).

Poznato je, svakako, da oni koji druge izjednačavaju s Allahom ne čine to na način da te druge smatraju Njemu ravnima u pogledu same Božije biti, Njegovih svojstava i djela. Tako oni neće kazati da su oni koje obožavaju stvorili nebesa i Zemlju, niti da daju život i smrt. Oni ih izjednačavaju s Allahom, dž.š., tako što ih vole i veličaju kao što se voli i veliča Allah, dž.š., i robuju im kao što se Njemu robuje. Takvima, naime, vjernici vide mnogobošce.

Čudno je da mnogobošci, opet, prigovaraju vjernicima to što se povode za vjerskim učenjacima, vjerovjesnicima i dobrim ljudima. No, kakav bi bio grijeh ovih pobrojanih, osim što sami za sebe kažu da su robovi koji ne mogu ni sebi ni drugima ništa ni pomoći niti nauditi, niti mogu ikome podariti smrt ili život, niti koga oži-

viti. Oni se ne zauzimaju za one koji bi ih obožavali, ustvari, tako nešto Allah zabranjuje. Oni se, bez Allahove dozvole, ne mogu zauzimati ni za vjernike. Oni ne upravljaju ničim, već Allah upravlja svime. Opraštanje grijeha i zaštita u potpunosti pripadaju Allahu. Samo se On može zauzeti za čovjeka i zaštititi ga.

Mnogoboštvo (*širk*) i negiranje Božijih svojstava (*te'atīl*) poživaju na neispravnom mišljenju o Uzvišenom Allahu. Zato Ibrahim, predvodnik pravih vjernika, reče mnogobošcima koji su se prepirali s njim:

أَيْفَكَاءَ إِلَهَةٍ دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٢٨﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

“Zar lažna božanstva umjesto Allaha hoćete? I šta o Gospodaru svjetova mislite?” (Es-Saffat, 86-87).

Uzmimo da je smisao ovog ajeta sljedeći: šta mislite, šta će On s vama učiniti i kako će vas kazniti, kad obožavate druge pored Njega i suparnika Mu pripisujete? Iz ovakve prijetnje možeš izvući i sljedeće pitanje: kako to nakaradno mislite o Gospodaru vašem kada ste u stanju, pored Njega, druge obožavati?

Mnogoboštvo se može očitovati u tome da se smatra kako je Allahu, slavljen neka je, potreban neki namjesnik ili pomoćnik da uz Njega upravlja svijetom, što predstavlja najgori način pripisivanja manjkavosti Onome Koji je dovoljan Sebi i neovisan od svega drugog i o Kome sve drugo ovisi.

Mnogoboštvo se može ogledati i u tome da čovjek misli kako je moć Allahova potpuna jedino ukoliko uz nju sudjeluje moć nekoga koga smatra Allahu ravnim, ili pak da misli kako Allah sazna nešto tek nakon što mu to kažu posrednici, ili da se neće smilovati prije nego što kakvi posrednici izmole milost kod Njega.

Mnogoboštvo se može ogledati i u tome da čovjek ne vjeruje da mu je dovoljan samo Allah ili da Allah neće učiniti čovjeku na volju, dok se za to kakvi posrednici ne zauzmu kod Njega, onako kako se ljudi zauzimaju jedni kod drugih, te zbog toga osjeća potrebu da se za njega neko zauzima, da mu pomaže i podržava ga. Mnogoboštvo je i da se vjeruje kako Allah neće udovoljiti molbi

Svoga roba prije nego što neki posrednici zamole da se ta njegova molba usliši, onako kakav je slučaj s ovosvjetskim vladarima.

Navedeno predstavlja temelj na kojem počiva mnogoboštvo, a ono se može ogledati i u tome da čovjek misli kako Allah, dž.š., ne čuje njegovu molbu zbog daljine, te posrednici trebaju da pomognu pri tome, ili pak da vjeruje kako neki od ljudi imaju posebno mjesto kod Allaha pa Ga onda pri molbama zaklinju tim ljudima i nastoje izmoliti to što žele posredstvom njih, upravo onako kako ljudi nastoje isposlovati kod velikaša i vladara ono što žele posredstvom osoba koje su ovima posebno drage.

Sve pobrojano predstavlja krnjenje vjerovanja u Allaha kao jedinog Gospodara.

Da u svemu tome i nema ničega drugog nego krnjenja u srcu mnogobošca ljubavi prema Allahu, krnjenja straha od Njega, nadanja u Njega, oslanjanja na Njega i obraćanja Njemu, jer sve ovo mnogobožac dijeli između Allaha i onoga koga Mu smatra ravnim. Zbog toga veličanje, ljubav, strah i nada koji trebaju biti upravljani samo Allahu bivaju manjkavi i nedostatni jer većinu ili dio toga mnogobožac daruje nekome drugom osim Allahu, dakle i da nije svega rečenog, bilo bi dovoljno toga da se mnogoboštvo smatra ružnim.

Mnogoboštvo (*širk*) neizostavno podrazumijeva krnjavo vjerovanje u Allaha kao jedinog Gospodara, htio to neko ko Allahu druge ravnim smatra priznati, ili ne. Zbog toga je On, slavljen neka je, Koji je jedini Gospodar, odredio da onome ko mu ravna pripisuje neće biti oprošteno i da će vječno u patnji bolnoj biti, i time ga najnesretnijim stvorenjem učinio. Nećeš naći ni jednog čovjeka koji druge Allahu ravnim smatra a da pri tome njegova vjera u Allaha nije krnjava, makar on tvrdio da na taj način veliča Allaha.

Također nećeš naći nikoga ko se drži kakvih, po vjeru štetnih novotarija, a da nema manjkavosti u slijeđenju Vjerovjesnika, s.a.v.s., makar tvrdio da on tim novotarijama nastoji uzvisiti Vjerovjesnika, s.a.v.s. Takav će ustvrditi kako su te novotarije bolje i od samog sunneta i kako su bliže suštini, ili će, pak, tvrditi da je upravo to Sunnet ukoliko je neznalica koji slijepo slijedi druge.

Ukoliko, opet, zna da je to što čini novotarija, onda prkosi Allahu i Njegovom Vjerovjesniku.

Oni koji su kod Allaha, Vjerovjesnika i dobrih Allahovih robova krnjavi i koji su sami sebe krnjavim učinili – to su mnogobošci i pristalice novotarija koje su štetne po vjerovanje. Naročito su takvi oni koji vjeruju da su Allahove i Vjerovjesnikove riječi izričajni dokazi koji ne vode čvrstom vjerovanju, niti išta koriste čvrstom vjerovanju i znanju. Takvi su i oni koji niječu savršena svojstva Uzvišenog Gospodara, i to iz bojazni od toga da ljudi ne bi sebi predočili sliku o Bogu kakva nalikuje ljudskoj tjelesnosti. Takvo se krnjavo razmišljanje o Bogu pojavljuje usprkos tome što je Uzvišeni Sebe opisao savršenim svojstvima.

Zaključimo: ove dvije kategorije imaju krnjavu predodžbu o samoj suštini. Ustvari, to su ljudi koji prednjače u tome, njima je pristupio šejtan i naveo ih da povjeruju kako je to što oni krnje suštinu upravo potpunost. Zbog toga su novotarije koje su štetne po vjeru u Allahovoj knjizi spomenute naporedo s mnogoboštvom.

Uzvišeni Allah tako kaže:

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ
الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا
تَعْمَلُونَ ﴿١٠١﴾

“Reci: 'Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potpuni, i grijehe, i neopravdanu primjenu sile, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate” (El-E’raf, 33).

Grijeih i nepravličnost idu jedno uz drugo, a novotarije koje štete vjeri idu uz mnogoboštvo.

O NEČISTOĆI

Što se tiče nečistote oličene u grijesima i neposluhu, ona se očituje na drukčiji način. Takva nečistota, naime, nužno podrazumijeva manjkavost vjerovanja u to da je Allah jedini Gospodar, ali ne podrazumijeva nedolično i neispravno mišljenje o Uzvišenom Allahu. Radi toga je Allah, slavljen neka je, odredio za to kazne i odredbe, kakve je odredio i za samo mnogoboštvo. Šerijatski propisi tolerišu nečistoću koja ostane nakon čišćenja poslije nužde, ili onu s obuće ili mokraću dojenčeta i slično, ali ne tolerišu tešku nečistoću. Isto tako, Uzvišeni prelazi preko malih grijeha, ali ne prelazi preko velikih. Zatim oprašta onima čije je vjerovanje u Allahovu jednoću čisto i nije onečišćeno širkom, oprašta im ono što ne oprašta drugima. Tako, ako bi onaj ko vjeruje da je samo Allah jedan i nikada Mu nekoga ravnim ne smatra došao pred Allaha s toliko grijeha kolika je Zemlja, On bi mu podario i oprosta kolika je Zemlja. Nešto ovako neće doživjeti onaj čije je vjerovanje u Allahovu jednoću manjkavo i pomućeno širkom. Uz čisto vjerovanje u Allahovu jednoću (*tevhid halis*), koje nije pomućeno širkom, grijeh ne može ostati. Ovakvo vjerovanje nosi u sebi takvu ljubav prema Uzvišenom Allahu, veličanje Allaha, strah od Njega, i nadanje koje je upravljeno samo Njemu, da nužno dovodi do potiranja grijeha, makar bili veliki kao Zemlja, jer su grijesi kod ovakve osobe nešto prolazno. Nečistoća je u ovakvom slučaju prolazna stvar, a odbacivanje nečistoće je nužno tako da se ona ne može ukorijeniti.

Treba imati na umu da blud i sodomija predstavljaju nečistotu koja je teža od ostalih nečistoća, s obzirom da to kvari srce i jako slabi vjerovanje u Allahovu jednoću. Radi toga oni koji su najveći mnogobošci čine ova nečista djela. Što je mnogoboštvo više prisutno kod čovjeka, to je više ove nečistoće, a opet, što je čovjek iskrenije predan vjeri, to je dalje od ove nečistoće. U tome smislu Uzvišeni Allah kazuje o Jusufu, a.s.:

كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“... tako bi, da odvratimo od njega izdajstvo i blud, jer je on uistinu bio Naš iskreni rob” (Jusuf, 24).

Biti zaljubljen u neki lik na nedozvoljen način jeste vid ropske predanosti, ustvari to je jedan od najizraženijih načina obožavanja, naročito u slučaju kada takav lik ovlada srcem i kada ono postane zaneseno njime. Zanesenost također znači ropsku predanost. Tako zaljubljena osoba postaje robom onoga u koga je zaljubljena.

Počesto se dešava da ta ljubav, sjećanje, čežnja i nastojanje da se pridobije naklonost voljene osobe nadvisi ljubav prema Allahu, spominjanje Allaha i nastojanje da se stekne Njegovo zadovoljstvo. Štaviše, često se dešava da svega toga nestane iz srca zaljubljenog te on postaje u cijelosti vezan za lik osobe koju voli. On se ponaša kao da tu osobu stalno gleda, te ona postaje njegovim božanstvom, pored Uzvišenog Allaha. On daje prednost zadovoljstvu i ljubavi te osobe nad Allahovim zadovoljstvom i ljubavi, nastoji joj se približiti više nego Allahu Uzvišenom, te ulaže u stjecanje njene naklonosti više nego u stjecanje Allahove naklonosti, kloni se srdžbe te osobe više nego što se kloni srdžbe Uzvišenog Allaha. Ta mu osoba postaje bliža nego njegov Gospodar: u pogledu ljubavi, poniznosti pred njom i poslušnosti.

Zbog navedenog ljubav i širk dvije su usko povezane stvari. Uzvišeni Allah kaže za Lutov narod da su bili mnogobošci, a isto kaže i za namjesnikovu ženu, koja je u vrijeme dok je spletkarila bila mnogoboškinja. Što je čovjek više uronio u mnogoboštvo, to je na većoj kušnji kada je u pitanju ljubav prema osobama. S druge strane, što snažnije vjeruje u jednoću Uzvišenog Allaha, to je takva kušnja dalje od njega. Vrhunac bluda i sodomije jeste u zaljubljenosti. Onaj što čini spomenute poroke nikako nije lišen zaljubljenosti, on se zaljubljuje sad tamo sad onamo. Njegova zaljubljenost ne ostaje vezana za jedno mjesto, već se dijeli u mnogo smjerova, svaka osoba koju voli dobija dio njegova obožavanja i robovanja.

Među grijesima ne postoje pogubniji po srce i vjeru od ova dva razvratna djela. Oni naročito udaljavaju srce od Allaha, jer spadaju u najružnija djela.

Kada srce postane obojeno njima, počne se udaljavati od onoga što je dobro, a Allah prima samo dobra djela. Što je srce više nečisto, to je dalje od Allaha. Zbog toga je Isa, a.s., kako prenosi imam Ahmed u Poglavlju o skrušenosti (*Kitabuz-zuhd*), kazao: Grješni nemarnici neće postati mudraci niti će bludnici ući u carstvo nebesko.

S obzirom da je blud blizak širku, Uzvišeni Allah kaže u Kur'anu:

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرَكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ
وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

“Bludnik ne treba da se ženi osim bludnicom ili mnogoboškinjom, a bludnica ne treba da bude poželjna osim bludniku ili mnogobošcu, to je zabranjeno vjernicima” (En-Nur, 3).

Ovaj ajet nosi u sebi propis po kojem se ima postupati i nije ničim derogiran, nosi u sebi obavijest i zabranu. Niko nije iznio neki argument da je odredba izrečena u ovom ajetu derogirana. Ono što mnogima čini problem je, hvala Uzvišenom Allahu, jasno. Naime, njima se nejasnim pričinja značenje sljedećih riječi Uzvišenog Allaha: *“Bludnik ne treba da se ženi osim bludnicom ili mnogoboškinjom”*, tj. da li se radi o obavijesnom iskazu, zabrani ili dopuštanju? Kako bismo mogli prihvatiti da je riječ o obavijesnom iskazu ako vidimo da se mnogi bludnici žene čestitim ženama. Kako ćemo uzeti da je riječ o zabrani kada je već bludnicima zabranjeno ženiti se drugim ženama osim bludnicama ili mnogoboškinjama, a to onda treba značiti da im je zabranjeno ženiti se čestitim vjernicama a dopušteno ženiti se mnogoboškinjama i bludnicama.

Budući da je ovo unekoliko nejasno, počelo se tragati za značenjem koje bi moglo biti ispravno.

Tako su neki kazali da se pod ženidbom, u ovom ajetu, misli na snošaj i blud, te bi značenje trebalo biti: bludnik ne smije bludničiti osim s bludnicom ili mnogoboškinjom.

Ovo je neprihvatljivo i beskorisno tumačenje. Allahov je govor čist od sličnih stvari. Samo se po sebi podrazumijeva da bludnik bludniči samo s bludnicom. Kakav bi onda bio smisao da se govori o tome? Pošto su učenjaci uvidjeli ništavnost ovakvog tumačenja, odbacili su ga.

Neki su, opet, kazali kako je iskaz u ovome ajetu općenit a značenje specifično, te kako se misli na određenog muškarca i određenu ženu. Ona je bila prostitutka u doba džahilijeta a on njen podvodač. Kada je on prihvatio islam, upitao je Vjerovjesnika, s.a.v.s., za dopuštenje da se njome oženi i tada je objavljen ovaj ajet.

Ovo je također neprihvatljivo tumačenje. Kada bismo uzeli da je ova konkretna situacija i bila povodom objavljivanja tih ajeta, trebali bismo znati da se Kur'an ne zadovoljava povodima koji su nerazumljivi i apsurdni. Da i jeste tako, onda izvođenje propisa na osnovu njih ne bi bilo primjenljivo na druge slučajeve.

Neki pak kažu da je ovaj ajet derogiran ajetom koji kaže: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ﴾ *“Udavajte neudate i ženite neoženjene”* (En-Nur, 32).

Ovo je tumačenje najneprihvatljivije tumačenje, jer između ova dva ajeta nema nikakve protivrječnosti i sučeljavanja. Uzvišeni je ustvari naredio da treba udavati neudate i ženiti neoženjene i zabranio je ženidbu bludnicom kao što je zabranio i ženidbu sa ženom koja je udata te onom koja je u određenom stupnju rodbinskog srodstva. Šta je onda u ovom slučaju derogirano i čime?

Neko će kazati: šta je onda značenje ajeta? Značenje ajeta je, a Allah najbolje zna, da je onome ko se hoće oženiti naređeno da se oženi čestitom i čednom osobom. Dakle, dozvoljeno mu je oženiti se nekom ženom jedino pod ovim uvjetom, o čemu Uzvišeni govori u surama En-Nisa i El-Maida. Propis koji je vezan za uvjet prestaje važiti onda kada prestane postojati taj uvjet. U ovom slučaju dopuštenje je vezano s uvjetom čestitosti; ukoliko osoba nije čestita, prestaje biti dopušteno ženiti se njome. Onaj ko se namjerava oženiti on će se pridržavati Allahovih propisa i zakona koje je propisao posredstvom Svoga Vjerovjesnika ili se neće

pridržavati toga. Ukoliko se ne pridržava toga, onda je mnogobožac s kojim u brak može stupiti jedino osoba koja je mnogobožac kao i on. Ukoliko se pridržava Allahovog zakona, pa ipak učini ono što je suprotno tom zakonu, te se oženi osobom kojom mu je zabranjeno ženiti se, takav brak se neće smatrati valjanim.

Ovo u potpunosti pojašnjava značenje kur'anskih riječi: “... *ne treba se ženiti osim bludnicom ili mnogoboškinjom.*” Isti propis važi i za ženu.

Ovakav propis ne samo da iziskuje Kur'an već i sama čista ljudska priroda (*fitra*) i razum. Uzvišeni je Allah zabranio vjerniku da se ponaša tako kao da mu je svejedno za nedopuštene postupke u porodici pa da se ženi prostitutkom. On je ljudsku prirodu stvorio takvom da joj je mrsko i strano nešto kao ovo. Oni koji pretjeruju grdeći čovjeka koji ne mari za moralom supruge nazivaju ga “mužem bludnice”. Allah je zabranio muslimanu da doživi nešto tako.

Suština zabrane o kojoj je riječ ovim je postala očita a značenje ajeta jasno. Allah daje svaki uspjeh.

Kao pojašnjenje ovoj zabrani koja odslikava Allahov potpuni zakon navest ćemo sljedeće: ako žena čini ovakvu vrstu prijestupa, to se odražava kao povreda bračne veze i remećenje potomstva koje je Allah podario ljudima za njihovo dobro ubrajajući ga među ostale blagodati koje im je podario. Blud dovodi do miješanja sjemena te do toga da se ne može sa sigurnošću znati porijeklo potomka. Stoga je jedna od lijepih stvari koje Šerijat nosi sa sobom ta da je zabranjeno ženiti se bludnicom, izuzev ako se pokaje i prestane činiti to što je činila.

Bludnica je također nevaljala žena, o čemu je prethodno bilo riječi, a Uzvišeni je Allah doveo brak u uzročnu vezu s ljubavlju (*meveddet*) i samilosti (*rahmet*). *Meveddet* označava čistu ljubav. Kako onda nevaljalu ženu može voljeti čestiti muškarac i kako mu ona može biti suprugom?

Za supružnika se upotrebljava riječ *zevdž* jer ona označava sličnost, te bi supružnici prema tome trebali biti dvije međusobno slične osobe. S druge strane, između čestitog muškarca i nevaljale

žene postoji jasna nepodudarnost kako u pogledu šerijatskih propisa tako i u pogledu općih mjerila. Među takvim osobama ne može biti međusobne srodnosti, samilosti i ljubavi. Krajnje je divno učinio Onaj Koji je odredio ovako i zabranio muškarcu da bude suprug prostitutke.

Kako je daleko od ovoga onaj koji smatra da je čovjeku dozvoljeno oženiti se takvom ženom i općiti s njom noćas, a neki je bludnik s njom općio prošle noći. Sjeme bludnika ne nosi u sebi *hurmet* (dostojanstvenost i nepovredivost), a sjeme muža nosi. Kako bi onda moglo biti dopušteno da se ova dva sjemena nađu zajedno u istoj materici.

Smisao je u sljedećem: Uzvišeni Allah nazvao je bludnike nevaljalim, nečistim (*habisun* i *habisat*). Za takvo činjenje propisano je čišćenje. Ukoliko je onečišćenje (općenje) dozvoljeno, onda se onaj koji ga čini naziva *džunub* (udaljen), jer mu nije dopušteno pristupiti učenju Kur'ana, obavljanju namaza ili ulasku u džamiju. Sve mu je to zabranjeno dok se ne očisti vodom. Ukoliko je onečišćenje učinjeno na nedozvoljen način, onda srce biva udaljeno od Allaha. Između srca i vjerovanja stvara se prepreka sve dok se ono u potpunosti ne očisti pokajanjem a tijelo vodom. Lutov je narod govorio: ﴿أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّطْهَرُونَ﴾ "Istjerajte Lutovu porodicu iz grada vašeg, oni su ljudi – čistunci!" (En-Neml, 56). To što su oni govorili bilo je zbog istog razloga zbog kojeg su se 'oni što su rovove iskopali' (*ashabul-uhdud*) svetili vjernicima: ﴿وَمَا نَقْمُوا﴾ "A svetili su im se samo zato što su u Allaha, Silnóga i Hvale dostojnog, vjerovali" (El-Burudž, 8). Slično tome je i sljedeće:

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنفِقُونَ مِنَّا إِلَّا أَن ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا
أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَن أَكْثَرُكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾

"Reci: 'O sljedbenici Knjige, zar da nas osuđujete zato što vjerujemo u Allaha i u ono što nam se objavljuje, i u ono što je objavljeno prije'" (El-Maida, 59).

Mnogobošci se isto tako svete vjernicima i osuđuju ih zbog

toga što su u potpunosti predati vjerovanju u Jednoga Boga i što ne dopuštaju da im mnogoboštvo pomuti to vjerovanje. Oni koji izmišljaju i slijede po vjeru štetne novotarije se, opet, svete i osuđuju one koji su predati slijeđenju Vjerovjesnika i njegova sunneta i koji ne dopuštaju da im to pomute mišljenja koja iznose ljudi niti bilo šta što je s time u suprotnosti.

Onome koji vjeruje u Allahovu jednoću i slijedi Vjerovjesnika, s.a.v.s., bolje je, korisnije i lakše podnositi osvetu i osude mnogobožaca i onih što slijede, po vjeru, štetne novotarije nego trpjeti Allahovu i Vjerovjesnikovu osudu zbog slijeđenja mnogobožaca i onih što slijede, po vjeru, štetne novotarije i radi ugađanja njima.

*Kada se već strpiti mora, strpljiv budi zbog onoga što je pravo.
Tome ćeš strpljenju na kraju zahvalan biti.*

DESETO POGLAVLJE

O ZNAKOVIMA BOLESTI I ZDRAVLJA SRCA

Svaki organ tijela stvoren je radi posebne funkcije koju obavlja. Organ je bolestan ukoliko nije u stanju vršiti funkciju zbog koje je stvoren ili je vrši uz određene poremećaje. Ruka je bolesna ako se ne može njome uzimati, oko je bolesno ako se njime ne može gledati, jezik je bolestan ako se njime ne može govoriti, tijelo je bolesno ako nije u stanju vršiti prirodne pokrete ili ako ih teško vrši. Srce je bolesno ako nije u stanju činiti ono zbog čega je stvoreno, tj. spoznavati Allaha, voljeti Ga, čeznuti za susretom s Njim, predati Mu se i davati Mu prednost nad svime drugim. Kada bi čovjek spoznao sve, a ne bi spoznao svoga Gospodara, bilo bi to kao da nije spoznao ništa. Kada bi dokučio svaku ovosvjetsku sreću i užitak, a ne bi postigao to da voli Allaha, da čezne za Njim i uživa u Njegovoj blizini, bilo bi to kao da nije osjetio nijedan užitak, blagodat ili radost.

Ustvari, ukoliko u srcu nema navedenog, onda će mu se sva sreća i svi užici neizostavno vratiti kao patnja, i početak će trpjeti patnju od onoga u čemu je uživao. Tome postoje dva razloga: jedan je razočarenje i tuga zbog toga što su sreća i užici prošli, te su mu sada nedostupni mada je puno vezan za njih; drugi je razlog to što ga je mašilo ono što mu je bolje, korisnije i trajnije i što nije činio nešto tako. Tako, naposljetku, ono što je volio i imao prošlo je, a što je najviše volio nije postigao. Onaj ko bude spoznao Allaha i bude Ga volio te iskreno Mu robovao, neizostavno će postići ono što želi. Srce onoga kome je nešto draže od Allaha bolesno je. To je kao kada se želudac navikne da jede nešto ružno i počne ga voljeti više nego ono što je lijepo. U želucu tada malaksa želja za onim što je lijepo.

Dešava se da srce oboli i da bolest uzme maha, a da čovjek to i ne zna jer ne nastoji spoznati u čemu se ogleda zdravlje srca. Čak

se dešava da srce i umire, a da čovjek ne osjeti kako je mrtvo. Znak za to je da ga ne bole rane koje sa sobom nose ružna djela niti ga boli to što ne poznaje istinu te to što vjeruje u zabludu. S druge strane, kad je srce živo, ono osjeća bol kada ga zadesi nešto ružno, također osjeti bol zbog nepoznavanja istine o životu.

Pjesnik je kazao:

*Mrtvoga rana ne boli.*⁵⁰

Čovjek ponekad i osjeća bol, ali mu je mučno podnositi gorčinu lijeka, tako da više voli i dalje trpjeti bol nego se nositi s lijekom. Njegov je lijek suprotan onome što voli. Takvo nešto je za čovjeka najteže, ali nema ničega korisnijeg od toga.

Ponekad se čovjek navikne na strpljivo liječenje, a onda njegova odlučnost iščezne i ne biva u stanju dalje nastaviti s time usljed nedostatnog znanja, razboritosti i strpljenja. On je tada kao neko ko krene na put i plaši se toga puta nakon kojeg se nalazi posve sigurno mjesto: pri tome zna da ako bude strpljiv, da će strah proći i da će uslijediti sigurnost.

Zbog toga mu je potrebna snaga strpljivosti i čvrsto uvjerenje o mjestu na koje ide. Kada mu strpljenje i uvjerenje malaksaju, on se vrati s puta ne upuštajući se u teškoće koje put nosi sa sobom. To se naročito dešava ako nema druga te se osjeti usamljenim i počne govoriti: "Gdje su ljudi?"

Tako se dešava s većinom ljudi i to ih odvodi u propast. Iskrena strpljivost ne dopušta da se čovjek osjeti usamljenim usljed toga što ima malo drugova, saputnika, niti zbog gubitka druga ukoliko srce osjeća da je u društvu vjerovjesnika, pravednika, šehida i dobrih ljudi kojima je Allah podario svoju blagodat. Kako su oni divna skupina! Tako čovjek koji je pokoran Allahu može sam pronaći putokaz koji ga vodi u valjanom smjeru.

⁵⁰ Ovo je drugi dio stiha koji je kazao glasoviti pjesnik El-Mutenebbi, a prvi dio glasi: *Ko je snishodljiv lahko ga je poniziti.*

Ishaku bin Rahivejhu jednom su prilikom postavili neko pitanje, i on je odgovorio. Na to su mu kazali: "Tvoj brat Ahmed bin Hanbel o tome pitanju kaže to i to." A on je odvratio: "Ne mislim da će se iko slagati sa mnom u vezi s ovim pitanjem." Dakle, nije se osjetio usamljenim nakon što je uvidio da se s njim ne slaže niko. Kada se istina jasno pojavi, nije joj potreban ni jedan argument da je podupre. Srce vidi istinu onako kao što oko vidi sunce. Kada čovjek ugleda sunce, nije mu potreban niko da mu posvjedoči i složi se s njim da je sunce izašlo, jer on to zna i uvjeren je u to.⁵¹

Ebu Muhammed bin Ismail, poznat kao Ebu Šama lijepo je kazao u svojoj knjizi o novotarijama: "Kada je došla naredba o džematu (zajednici), to je značilo da je naređena istina i slijeđenje istine i to i onda kada je bilo malo onih koji se nje pridržavaju a puno onih koji rade suprotno od nje."

Kazao je tako jer je prava zajednica (džemat) u vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s., i njegovih ashaba bila jedinstvena kada je u pitanju istina, a nije uzimao u obzir veliki broj onih koji su poslije slijedili novotarije. Amr bih Mejmun ispričao je sljedeće: "Bio sam sa Muazom u Jemenu, nisam ga napuštao sve dok ga nisam izgubio u prašini Šama. Nakon njega družio sam se s najpronicljivijim čovjekom, Abdullahom bin Mesudom, r.a., koga sam čuo kako kaže: 'Morate paziti na zajednicu jer je Allahova pomoć i zaštita nad zajednicom.' Jednog dana čuo sam ga kako kaže: 'Doći će vam vladari koji će kasniti s obavljanjem namaza i obavljat će ga izvan njegova vremena, zato vi klanjajte namaz na vrijeme jer je to stroga dužnost, a onda klanjajte s njima i to će vam biti kao dobrovoljni namaz.' Onda sam upitao: 'Ashabi Muhammedovi, ne razumijem to što nam govorite?' 'A šta to?', kaza on. 'Ti mi preporučuješ zajednicu i podstičeš me na nju a zatim kažeš: 'Klanjaj namaz sam jer je namaz stroga dužnost, a onda klanjaj u džematu pa će ti taj namaz biti kao dobrovoljni namaz?'" On mi odgovori: 'Amre

⁵¹ Fudajl ibn Ijad divno je kazao: "Idi Pravim putem i nemoj se osjećati usamljenikom zbog toga što je malo onih koji njime hode, a čuvaj se puta zablude i ne daj da te zavara mnoštvo onih što idu u propast."

bin Mejmune, smatrao sam te jednim od najpronicljivijih ljudi u ovom kraju. Znaš li ti šta je to zajednica (džemat)?' 'Ne', rekoh. 'Većina zajednice su oni koji su je napustili. Zajednica su', reče, 'oni koji su složni u istini, pa makar to bio i ti sam.'

U drugoj verziji ovog predanja stoji: "Potapšao me je po leđima i kazao: 'Jadan ti, većina ljudi se okrenula od zajednice. Zajednica, to su oni koji su složni u pokornosti Uzvišenom Allahu.'"

A Neim bin Hammad kazao je ovako: "Znači, kada se zajednica poremeti, dužan si činiti ono što je zajednica činila dok se nije bila poremetila, pa makar bio i sam, jer ti si tada zajednica."⁵² Hasan el-Basri, kako prenosi Ebu Šama od Mubareka, kazivao je sljedeće: "Sunnet je, tako mi Onoga pored Kojeg drugog boga nema, između fanatičnog zanesenjaka i grubog neotesanca. Zato budite strpljivi u slijeđenju sunneta, Allah neka vam se smiluje. Sljedbenici sunneta bili su u prošlosti najmalobrojniji među ljudima, a bit će najmalobrojniji i ubuduće. To su oni koji se nisu povelili za onima što su se predali raskoši i uživanju, niti za onima koji su počeli slijediti, po vjeru, štetne novotarije. Oni su sa strpljivim u slijeđenju sunneta, sve do susreta s Allahom. Uz pomoć Allahovu budite takvi."⁵³

Muhammed bin Eslem et-Tusi, vođa (imam) koga su svi kao takvog prihvatili bio je, bez obzira na položaj, najbolji sljedbenik sunneta u to vrijeme. On je, tako, govorio: "Za bilo kakav postupak Allahovog Vjerovjesnika, s.a.v.s., za koji sam saznao, ja sam ga slijedio. Pokušavao sam i obaviti tavaf oko Kabe jašući, ali nisam uspio." Neke učenjake što su živjeli u njegovo vrijeme upitali su o glavnini koja se spominje u sljedećem hadisu: "Kada se ljudi počnu razilaziti, držite se glavnine." Odgovor tih učenjaka bio je: "Muhammed bin Eslem et-Tusi jeste glavnina. Kada u bilo kojem vremenu živi dobar poznavalac sunneta koji poziva na slijeđenje sunneta on je dokaz vjere (*hudždže*), on je stjecište jedinstva, on je glavnina, onako kako postupa on to je put vjernika. Ko god ne

⁵² Vidi: Ebu Šama, *El-Ba'is*.

⁵³ Bilježi Darimi u svome *Sunenu*, 1/71-72.

slijedi taj put, a slijedi neki drugi, Allah će ga pustiti da i dalje čini to što čini i onda će ga baciti u Džehennem, a to je grozno boravište.”⁵⁴

Smisao je u sljedećem: znaci koji govore o bolesti srca jesu kada srce odustane od hrane koja je za njega korisna i prikladna i okrene se štetnoj hrani. Zatim kada odustane od lijeka koji je koristan za njega i okrene se lijeku koji je štetan. Postoje, dakle, četiri stvari: korisna hrana, lijek koji liječi, štetna hrana i smrtonosni lijek.

Srce koje je zdravo daje prednost stvarima koje su korisne i ljekovite nad onima koje su štetne i bolne. Bolesno srce čini suprotno.

Najkorisnija je hrana hrana vjerovanja, a najkorisniji lijek je Kur'an, s tim što i u jednom i u drugom ima i hrane i lijeka.

Znaci koji kazuju da je srce zdravo sljedeći su: ako se ponaša kao da napušta ovaj svijet kako bi otišlo na buduću i ostalo tamo kao da njemu pripada, te ako se ponaša kao da je stranac na ovome svijetu koji je došao samo da uzme ono što mu treba i da se vrati u svoju domovinu, onako kako je Resulullah, s.a.v.s., kazao Abdulahu bin Omeru:

"كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ."

"Ponašaj se na ovome svijetu kao da si stranac ili prolaznik i smatraj se stanovnikom kabura."⁵⁵

Ali bin Ebu Talib, r.a., veli: "Ovaj svijet putuje odlazeći, a buduću svijet putuje dolazeći. I jedan i drugi imaju svoje pristalice, zato budite pristalice budućeg svijeta, a ne budite pristalice ovoga svijeta, jer danas se radi a ne polaže račun, a sutra će se polagati račun i neće se moći ništa činiti."

Što je srce zdravije, to je bliže ahiretu, sve dok ne postane u

⁵⁴ Vidi: Eš-Šatibi, *El-I'tisam*.

⁵⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ibn el-Mubarek, Tirmizi i Ibn Ma-dža.

cijelosti ahiretsko, a što je slabije, to više naginje dunjaluku, sve dok ne postaje u cijelosti dunjalučko.

Jedan od znakova koji kazuju da je srce zdravo jeste to da ono stalno navodi onoga u čijim je grudima da bude predan i pokoran Allahu, da se veže za Njega kao što je zaljubljeni prisiljen biti vezan za voljenu osobu jer ne može živjeti bez nje, jer ne može doživjeti bilo kakvu sreću i radost ako ona nije zadovoljna njime, ako mu nije blizu i ako mu nije naklonjena. Kod nje nalazi smiraj, utočište, radost, oslonac, povjerenje, upravlja svoja nadanja i bojazni prema njoj. Vraćanje njoj mu je lijek.

Kada srce spozna Gospodara, nađe kod Njega utočište i smiraj, a nedaće i tjeskobe nestanu, i prestane siromaštvo, a u srcu postoji takvo siromaštvo koje ne može iskorijeniti niko drugi osim Uzvišenog Allaha, i takva nesređenost koju ne može urediti ništa drugo osim da se čovjek okrene Allahu, i takva bolest koju ne može iskorijeniti ništa drugo do iskrenost i pokornost Njemu. Zdravo srce stalno navodi čovjeka da nađe smiraj kod svoga Gospodara kako bi pronašao i okusio dah ispravnog življenja. Na taj način njegov život postaje drukčiji od života nemarnika koji ne mare za ono zbog čega su i stvoreni svi ljudi, ne mare zbog čega su stvoreni Džennet i Džehennem, poslati vjerovjesnici i objavljene knjige. Kada i ne bi bilo nagrađivanja, dovoljna bi nagrada bila to postići, a dovoljan gubitak to propustiti.

Neki vrlo pobožni znalac (*arif*) kazao je: "Siromasi ovoga svijeta napustili su ga a da nisu okusili ono što je najbolje na njemu." Na pitanje šta je to najbolje na njemu, on je kazao: "Voljeti Allaha, težiti Njemu, čeznuti za susretom s Njim i uživati spominjući Ga i pokoravajući Mu se."

Jedan drugi veli: "Tako proživljavam vrijeme da bih mogao reći: ako je ovako stanovnicima Dženneta, onda oni lijepo žive."

A jedan je, opet, kazao: "Tako mi Allaha, ovaj svijet i nije dobar bez ljubavi i pokornosti Njemu, niti bi Džennet bio dobar da se u Njemu ne vidi Allah."

"Život srca jeste u spominjanju Živoga, Koji neće nikada umrijeti, a prijatno življenje ogleda se u življenju s vjerom u Alla-

ha, ne drukčije”, kazao je Ebu el-Husejn el-Verrak.

Pobožnim znalcima teže pada prolaznost života od smrti jer prolazak znači prekidanje veze s Istinom (*hakk*), a smrt je prekid veze s ljudima. Između ova dva prekida golema je razlika.

“Ko se raduje Allahu”, rekao je neko, “njemu se raduje svako, a onaj ko se ne raduje Allahu, njegovo će srce na ovome svijetu razjedati jad.”

Jahja bin Muaz veli ovako: “Koga raduje da služi Allahu, sve će ljude radovati da služe njemu, ako se bude veselio Allahu, svako će se veseliti njemu kada ga vidi.”

U znakove zdravog srca spada i sljedeće:

da srce ne izbjegava spominjati Allaha, da mu ne predstavlja teškoću služiti Mu, niti da se okrene nekome drugom, izuzev ako ga taj neko upućuje Allahu i zajedno Ga s njim spominje;

da je bol koju osjeća zbog onoga što je propustilo veća od boli koju osjeća onaj što žudi za imetkom kada ga izgubi;

da nastoji služiti Allahu onako kao što gladni nastoji doći do vode i hrane;

da kada započne obavljati namaz, odbaci sve ovosvjetske brige, te da mu teško pada kraj namaza jer u njemu nalazi užitak i radost, da brine samo o jednom, i da to bude Allah;

da bude škrt prema vremenu i da mu je više stalo do toga da mu ono zalud ne prođe, nego što je najškrtijem čovjeku stalo do njegova imetka;

da više pazi da mu djela budu ispravna nego uspješna, te da nastoji iskreno savjetovati druge, valjano raditi i činiti dobročinstvo, pri čemu opaža darove kojima ga Allah daruje i propuste koje čini prema Allahu.

Ovo je šest stanja koja može doživjeti samo ono srce koje je živo i zdravo.

Općenito govoreći, zdravo je srce ono koje je zaokupljeno jedino Allahom, sva njegova ljubav i stremljenja usmjereni su Al-

lahu. Ukoliko je čovjekovo srce zdravo, njegovo tijelo, djela, san, java i govor upravljani su Allahom. O Njemu mu je draže govoriti nego o bilo čemu drugom. Njegove misli kruže oko onoga čime je On zadovoljan i što On voli. Čovjeku čije je srce zdravo draže je biti sam nego u društvu, osim ako je takvo društvo draže Allahom i ukoliko u njemu doživljava radost i spokoj. Kad god opazi kako duša naginje nečemu drugom, srce je podsjeti učenjem sljedećih ajeta:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً

“A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan” (El-Fedžr, 27-28).

Ono joj ponavlja ove riječi kako bi ih čula od svoga Gospodara na dan susreta s Njim i kako bi se one urezale u srce kao pečat istinskog pokoravanja Allahom i kako bi pokoravanje postalo njegovo svojstvo i način osjećanja, a ne puka forma. Srce kroz tu pokornost nastoji iskazati ljubav i približiti se Allahom, dž.š., onako kao što zaljubljeni nastoji voljenoj osobi biti na usluzi i učiniti za nju ono što treba. Kad god čovjek vidi pred sobom neku zapovijed ili zabranu koja dolazi od Njegova Gospodara, osjeti kako njegovo srce govori: “Odazivam Ti se i pokoravam Ti se. Slušam i pokoran sam. Za to ću imati od Tebe nagradu a zahvala za to pripada Tebi.”

Kada čovjeka čije je srce zdravo nešto zadesi, ono tada govori Allahom: “Ja sam Tvoj rob i siromašak Tvoj, a Ti si moj Svemoguć i Svemilosni Gospodar. Ja se ne mogu strpiti ako me Ti ne učiniš strpljivim, niti smoći snage ako mi Ti ne podariš snagu. Nigdje se od Tebe ne mogu skloniti doli kod Tebe i nemam od koga pomoći tražiti osim od Tebe, nemam se kuda vratiti ispred Tvojih vrata, niti imam gdje otići od Tebe.”

Kada je tako potpuno predat Allahom i oslonjen na Njega, čovjek će, ako ga zadesi nešto što ne voli, reći: “Ovo je milost koja mi je podarena i koristan lijek od Samilosna ljekara.” A ako ga omaši ono što bi volio da mu se desi, on kaže: “To je zlo koje me je omašilo.”

Kad ga zadesi nešto dobro ili loše, takav čovjek se okrene

Allahu, i otvore mu se vrata, slično onome što je kazao neki pjesnik:

*Kad god me zadesi nešto što bi mi mrsko ili drago,
ja s time Tebi podoh.*

*Propiši mi da u odredbi našem zadovoljstvo,
u nevolji Te uvijek za prijatelja nađoh.*

Allahu je znano sve što je u srcima i sve misli skrivene. On zna šta je u riznicama koje si pohranio. On zna najtanahnije tajne, a to će naročito vidljivo biti na Dan kada tajne budu objelodanjene.

JEDANAESTO POGLAVLJE

LIJEČENJE BOLESTI SRCA KAKO NE BI NJIME OVLADALA STRAST

Ovo je poglavlje neka vrsta temelja poglavljima koja slijede, jer sve bolesti srca dolaze upravo od nefsa - strasti.

Tu se zameću sve nevaljale stvari i potom se šire u organe. Prvo što im se nađe na domašaju jeste srce. Resulullah, s.a.v.s., držeći hutbu kazao je:

"الحمد لله، نستعينه ونستهديه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا."

"Hvala Allahu, od Njega pomoći tražimo, molimo Ga da nas uputi na Prvi put i da nam oprosti grijehе. Utječemo se Allahu od zla duša naših i od ružnih postupaka naših."⁵⁶

Božiji Poslanik, s.a.v.s, zamolio je Allaha, dž.š., da ga sačuva općenito od svih zala što ih donosi *nefs*, te od loših djela koja se u njemu začinju i od prijestupa i kazni koje potom uslijede. Na taj način doveo je u vezu traženje utočišta od nefsa i od loših djela.

Postoje dva moguća načina razumijevanja navedenog:

jedan je da se radi o dovođenju u vezu vrste i kategorije kojoj vrsta pripada, te bi značenje bilo: utječem Ti se od te vrste djela;

drugi je da se pod time podrazumijevaju kazne za učinjena djela koje će zadesiti onoga koji je ta djela učinio.

Uzme li se u obzir prvo, onda je Vjerovjesnik, s.a.v.s., tražio od Allaha, dž.š., da ga zaštiti od osobina nefsa i djela koja pod utjecajem nefsa nastaju.

⁵⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ahmed, Ebu Davud i drugi.

Po drugom, Vjerovjesnik, s.a.v.s., tražio je da ga Allah, dž.š., zaštititi od kazni i uzroka koji dovode do kazni.

On je loša djela pripisao *nefs*. Ukoliko se radi o značenjima: sačuvaj me da ne budem kažnjen za ono što sam učinio, ili sačuvaj me od mojih loših djela, prednost se daje prvom. Naime, traženje utočišta od počinjenih djela jeste traženje utočišta od kazne za ta djela jer neka se stvar ne može otkloniti njom samom.

Pobožnjaci koji se nastoje približiti Allahu (*es-salikun ilallah*), bez obzira na različite puteve kojima hode i neistovjetne postupke, slažu se u tome da *nefs* kida vezu kojom se srce kani prikučiti Gospodaru, te da će do Njega, uzvišen neka je, dospjeti samo onaj ko umrtvi *nefs*, ko ga odbaci i pobijedi.

Ljudi se dijele u dvije vrste: na one koje njihov *nefs* nadvlada, zagospodari njima i uništi ih, te mu postanu pokorni i ponizni, te one koji nadvladavaju svoj *nefs*, poraze ga, te im on postane pokoran i izvršava ono što mu narede.

Neki pobožni znalci kazaše: "Krajnji cilj puta kojim hode pobožni tragaoci jeste pobijediti vlastiti *nefs*. Onaj ko pobijedi svoj *nefs* uspio je i spašen je, a onaj koga nadvlada njegov *nefs* poražen je i propao je." Uzvišeni je kazao:

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ۖ وَءَاثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۖ فَإِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَأْوٰى ۖ
وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ۖ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ
الْمَأْوٰى

"Onda će onome ko je obijestan bio i život na ovom svijetu više volio Džehennem prebivalište postati sigurno. A onome koji je pred dostojanstvom Gospodara svoga strepio i dušu od prohtjeva uzdržao Džennet će boravište biti sigurno" (En-Naziat, 37-41).

Nefs zove na obijest i na davanje prednosti ovom svijetu, a Gospodar zove roba Svoga da Ga se boji i da *nefs* svoj uzdrži od prohtjeva. Srce se tako nalazi između dva zova, jednom se okrene

ovome, drugi puta onome.

To je situacija propitivanja i kušnje. Uzvišeni je u Kur'anu opisao dušu (*nefs*) trima svojstvima: smirena duša (*el-mutmeinna*), duša sklona zlu (*el-emmara bis-sūi*) i duša što sama sebe kori (*el-levvam*).

Postoji razilaženje oko toga da li je, onda, duša jedna, ukoliko je ovako opisana, ili čovjek ima tri duše: onu smirenu, onu što sama sebe kori i onu što je sklona zlu.

Prvi stav preferiraju islamski pravnici (*fukahā*), apologetičari (*mutekellimūn*) i većina tumača Kur'ana (*mufessirūn*), a drugo je stav golemog broja sufija.

U suštini nema nekog spora između ove dvije grupe, jer duša je jedna kao subjekt a trostruka je s obzirom na pripadajuće joj osobine. Ukoliko se podrazumijeva duša kao subjekt, onda je ona jedna, ali ako se podrazumijeva svako njeno svojstvo ponaosob, onda je ona višestruka. Ne držim da je kazano kako svako ima tri duše od kojih je svaka zasebna i samosvojna, i po definiciji i suštini jednaka onoj drugoj, i da se čovjeku, kada mu se uzima duša, uzimaju tri duše od kojih je svaka samostalna.

Tamo gdje Uzvišeni Allah spominje ljudsku dušu (*nefs*), spominje je u jednini, isti je slučaj i u svim hadisima. Niti na jednom mjestu ne stoji 'tvoje duše' ili 'njegove duše'. Množina se ove riječi upotrebljava tek tamo gdje se o duši govori općenito, kao u sljedećem ajetu: ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ رُوِّجَتْ﴾ "... i kada se duše s tijelima spare" (Et-Tekvir, 7) ili kada se govori o množini, kao, recimo, kada Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "إنما أنفسنا بيد الله" "Naše su duše, doista, u Allahovoj ruci."⁵⁷

Da čovjek ima tri duše, onda bi riječ *duša* bila upotrijebljena u množini kada se govori o čovjeku barem na jednom mjestu.

Kada se duša pouzda u Allaha, nađe mir u spominjanju Allaha, preda Mu se, čezne za susretom s Njim i osjeća dragost u Njegovoj blizini, onda je to smirena duša kojoj će, kada čovjek bude

⁵⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Ahmed i Nesai.

na samrti, biti kazano:

يَتَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾

“A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan” (El-Fedžr, 27-28).

Ibn Abbas kaže da se riječima: “A ti, o dušo smirena...” misli na dušu koja čvrsto vjeruje.

Katada daje sljedeće tumačenje: “To je vjernik čija je duša smirena u onome što je Allah obećao.” A El-Hasan veli: “To je duša koja je smirena u vezi s onim što je Allah kazao i koja čvrsto vjeruje u to.” “To je predana i pokorna duša”, tumači još Katada, “koja je sigurna da joj je Allah Gospodar, nepokolebljivo izvršava Njegove zapovijedi i pokorava Mu se i sigurna je u susret s Njim.”

Sušтина smirenosti jeste mir i postojanost, što će reći da je smirena duša ona koja je našla mir kod svoga Gospodara tako što Mu se pokorava, izvršava ono što je naredio i spominje Ga, a ne ona koja je svoj mir našla u nečemu drugom. Ova duša nalazi mir jedino u tome da voli Allaha, dž.š., pokorava Mu se, spominje Ga; ona nalazi mir u onome što je On naredio, zabranio i o čemu govori; nalazi mir u vjerovanju da su Njegova imena i svojstva sušta istina, nalazi mir u zadovoljstvu da joj On bude Gospodar, da joj islam bude vjera, a Muhammed vjerovjesnik, nalazi mir u Njegovom određenju sudbine i nalazi mir u vjerovanju da joj je Allah dovoljan i da joj On pruža sigurnost, i nalazi mir u tome što joj je jedino On Gospodar i Bog, što jedino Njega obožava i pokorava Mu se, što jedino On njome vlada, što će se Njemu vratiti i što ne može bez Njega ni koliko iznosi treptaj oka.

Ukoliko je suprotno, onda je riječ o duši što navraća na loše. Ona zapovijeda čovjeku da se preda prohtjevima i hirovima i da slijedi neistinu. Takva je duša stjecište svega lošeg. Ako joj se čovjek pokori, ona će ga voditi svemu ružnom i zabranjenom. Uzvišeni je takvu dušu nazvao *emmara bis-sūi* (duša koja naređuje ono što je loše), jer takva duša to mnogo čini, to je njena navika i običaj.

Ako joj se Allah smiluje i učini je čistom, ona onda navraća na dobro. To je onda rezultat Allahove milosti, a ne njezina nastojanja, jer ona je sama po sebi ta koja navraća na loše, budući da je u osnovi stvorena kao neznabožačka i silnička. Ona je takva osim ako joj se Allah smiluje. Takvu dušu pohodi i pravda i znanje i to kroz nadahnuće njezina Gospodara i Stvoritelja. Ukoliko ne krene Pravim putem, zahvaljujući tome, ostaje i dalje nepravedna i neznalačka. Takva duša i navraća na loše zbog neznanja i nepravednosti. Da nije Allahove dobrote i milosti prema vjernicima, nijedna duša ne bi bila čista.

Kada Allah želi nekome dobro, onda podari njegovoj duši želje i misli koje će je navesti da se popravi i očisti, a ukoliko to ne želi, onda je ostavi u neznanju i nepravdi onakvom kakva je i stvorena.

Uzrok nepravdi jeste ili neznanje ili kakva potreba.

Potreba je u osnovi stvar neznanja, a duša neizostavno nešto treba. Duša koja naređuje loše mora to činiti ukoliko je Allah ne obaspe Svojom dobrotom i milošću.

Zbog toga treba znati da je čovjeku potreban Njegov Gospodar više nego bilo šta drugo. Toj potrebi nema ravne, jer ukoliko bi mu On uskratio Svoju milost, pomoć i uputu, za treptaj oka propao bi.

DUŠA KOJA SAMA SEBE KORI

Postoji razilaženje vezano za korijen riječi '*levvama*' (koja sama sebe kori), da li je to riječ izvedena iz '*et-televvum*' što znači 'oklijevanje i dvoumljenje', ili je izvedena iz '*el-levm*', što znači 'koriti, osuđivati'? Tumačenja starih učenjaka kreću se oko ova dva značenja.

Seid bin Džubejr kaže: "Upitao sam Ibn Abbasa: 'Šta znači riječ *el-levvame*? On je odgovorio: 'To je nevaljala duša.'" Mudžahid veli sljedeće: "To je ona duša koja se kaje zbog onoga što je prošlo i kori se zbog toga." Katada kaže: "To je grješna duša."

"To je duša koja se kori i zbog onoga što je dobro i zbog onoga što je loše", rekao je Ikrima.

Ata prenosi od Ibn Abbasa da je kazao: "To je svaka duša koja će se koristiti na Sudnjem danu. Duša čovjeka koji je činio dobro korit će se zbog toga što nije još više činila dobro, a duša grješnika korit će se zbog toga što se nije okanila činjenja loših djela."

El-Hasan kaže: "Vjernik se, tako mi Allaha, kad god ga ugledaš, kori u svakoj situaciji. Misli da je mogao učiniti više, kaje se i kori se. A grješnik će provesti i vječnost ne pokajavši se."

Ovo su tumačenja onih koji smatraju da je riječ '*el-levvama*' nastala od riječi '*el-lvm*' (koriti).

Oni koji smatraju da je riječ '*el-levvama*' nastala od riječi '*et-televvum*' (oklijevati) povodili su se karakterom te duše koja se mnogo dvoumi i koja nije postojana u jednom stanju.

Prvo tumačenje je prihvatljivije, jer da se u ajetu htjelo upotrijebiti za dušu drugonavedeno značenje, onda bi bila upotrijebljena riječ '*el-mutelevvima*' ili '*el-mutereddida*' (ona koja oklijeva, ona koja se dvoumi). Međutim, ovo značenje se podrazumijeva unutar prvoga, jer duša zbog toga što je nepostojana i što se dvoumi učini nešto i potom se kori zbog toga. Dakle, oklijevanje i dvoumljenje podrazumijeva se kao nešto što je imanentno korenju.

Duša nekada navraća na zlo, nekada se kori, a nekada je smirena. Štaviše, u jednom danu ili u jednom trenu njoj se dešava da bude i ovakva i onakva. Onakva je kakvo je svojstvo koje prevladava. Smirenost je pohvalno svojstvo, navraćanje na zlo je pokudno svojstvo, a korenje samo sebe je između pohvalnog i pokudnog svojstva, ovisno o povodu zbog kojeg se kori.

Cilj nam je kazati kako se liječi srce koje je oboljelo usljed toga što je njome zagospodarila duša koja navodi na zlo. Za takvo srce postoje dva lijeka: svoditi račune s dušom i suprotstavljati joj se.

Za srce je propast ukoliko zanemari svođenje računa s dušom koja navodi na grijeh, ukoliko se slaže s njom i slijedi njene prohtjeve. U hadisu koji Ahmed i drugi prenose od Šeddada bin Evesa Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže:

الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى

على الله.

“Vješt je onaj ko natjera svoju dušu na polaganje računa i radi za ono što dolazi poslije smrti, a nesposoban je onaj ko slijedi prohtjeve i želje svoje duše dajući im prednost nad Allahom.”⁵⁸

Imam Ahmed bilježi da je Omer bin Hattab, r.a., kazao: “Sami sa sobom svodite račune prije nego što budete pozvani na polaganje računa, vagajte svoja djela prije nego što budu izvagana. Bit će vam lakše položiti račune sutra ukoliko ih svedete danas. Ukoristite se za suđenje na Sudnjem danu, toga dana bit ćete izvedeni i ništa vaše neće skriveno biti.”⁵⁹

Priča se također da je El-Hasan kazao: “Kojeg god vjernika sretnoš, on propituje svoju dušu: 'Šta želiš uraditi?' 'Šta želiš jesti?' 'Šta želiš piti?' A grješnik će provesti i vječnost, a da ne zapita sebe šta čini.”

Kur'anske riječi: ﴿وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا﴾ “... i njegovi postupci su daleko od razboritosti” (El-Kehf, 28). El-Hasan tumači ovako: “Upropastio je svoju dušu i bio nemaran. Takvog ćeš vidjeti kako vodi računa o svome imetku, a zapostavlja vjeru.”

“Čovjek je na dobrom putu”, veli El-Hasan, “sve dok ga njegova duša opominje i dok brine o polaganju računa.”

Mejmun Ibn Mihram kazao je ovo: “Čovjek neće biti bogobožan sve dok ne bude od samoga sebe tražio polaganje računa oštrije nego što to jedan ortak traži od drugog.” U tome smislu postoji izreka: “Duša je kao vjeroloman ortak. Ukoliko od nje ne tražiš polaganje računa, odnijet će ti ono što imaš.”

Mejmun Ibn Mihram kazao je i sljedeće: “Pobožan čovjek traži od samoga sebe polaganje računa čvršće nego što to traži vladar silnik ili gramziv ortak.”

Imam Ahmed prenosi da je Vehb kazao: “U mudrostima

⁵⁸ Hadis je slabe vjerodostojnosti. Bilježe ga Ahmed, Tirmizi i drugi.

⁵⁹ Vjerodostojno predanje. Bilježe ga Ahmed, Ibn Ebi Dun'ja i Ebu Neim.

Davudovih sljedbenika zapisano je: 'Pametan čovjek ne smije zanemariti četiri vremena: vrijeme kada se obraća svome Gospodaru, vrijeme kada svodi sa sobom račune, vrijeme kada se osami sa svojim prijateljima koji mu kažu njegove mahane i iskreno iznesu šta misle o njemu, te vrijeme u kojem se preda sebi i dozvoljenim užicima.' U ovom posljednjem jeste pomoć za prethodno nabrojana vremena i odmor za srca." Ovo se predanje vezuje i za Vjerovjesnika, s.a.v.s., a prenose ga Ebu Hatim, Ibn Hibban i drugi.

Ahmed ibn Kajs znao je prići svijeći i staviti prst na plamen govoreći: "Kušaj, Ahnefe, koliko možeš podnijeti za ono što si učinio jučer i koliko možeš podnijeti za ono što si učinio tog i tog dana."

Omer ibn Hattab pisao je jednom od svojih namjesnika: "Svodi račune sa sobom na miru prije nego što to budeš činio u nedaćama. Onaj ko bude sa sobom svodio račune na miru bit će zadovoljan i sretan, a onaj koga njegove strasti učine robom i zao kupe ga kajati će se i propast će doživjeti."

"Vjernik je jači od svoje duše (*nefs*)", kaže El-Hasan, "on svodi račune sam sa sobom u ime Allaha. Na Sudnjem danu lahko će biti polagati račune onim ljudima koji su svodili sa sobom račune na ovome svijetu, a to će teško biti onima koji to nisu činili. Vjernik je takav da kada mu se iznenada desi nešto što mu se dopada, on kaže: 'Tako mi Allaha, ovo sam i želio, to mi treba, ali nisam, tako mi Allaha, mogao to ostvariti, bilo je to daleko, daleko od mene.' A kada mu nešto ne pođe za rukom, on kaže samome sebi: 'Ovo nisam ni želio. Čemu će mi ovo trebati? Tako mi Allaha, neću se tome više ni vraćati.' Kur'an zaustavi vjernike i zadrži ih da ne odu u propast. Vjernik je na ovom svijetu zarobljenik koji nastoji da se oslobodi. On nije siguran sve dok ne sretne Allaha. On zna da će biti pitan za ono što je slušao, za ono što je gledao, govorio i činio. Bit će pitan za sve to."

Malik bin Dinar veli: "Allah će se smilovati onome robu koji kaže svojoj duši: 'Zar nisi takva i takva.' Potom je izgrdi, zauzda i natjera da slijedi Allahovu knjigu i tako postane njen vođa."

Duša (*nefs*) može se predstaviti kao ortak. Čovjek ne može

znati koliko je zaradio u zajedničkom poslu ukoliko na prvom mjestu ne napravi ugovor s ortakom, potom nadgleda i nadzire ono što on radi, kao drugo. Kao treće, treba tražiti od ortaka da mu polaže račune, i kao četvrto, mora ga spriječiti da ga vara ukoliko primijeti da je to činio. Isti je slučaj s dušom: čovjek treba s njom napraviti ugovor da će čuvati svih sedam organa što predstavljaju glavicu. Zarada dolazi tek poslije, jer onaj ko nema glavicu ne može očekivati zaradu. Sedam spomenutih organa su: oči, uši, usta, jezik, spolni organ, ruke i noge. To su lađe koje čovjeka nose u propast ili u spas. U propast će otići onaj ko ih zanemari i ne bude ih čuvao, a spašen će biti onaj ko ih bude čuvao i ko bude vodio računa o njima. Čuvanje tih organa temelj je svakome dobru, a njihovo zanemarivanje temelj je svakome zlu. Uzvišeni Allah kaže:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ
إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

“Reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim” (En-Nur, 30);

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ
طُولًا ﴿٣٧﴾

“Ne hodi po zemlji nadmeno, jer zemlju ne možeš probiti ni brda u visinu dostići” (El-Isra, 37);

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ
عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

“Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati” (El-Isra, 36);

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

“*Reci robovima Mojim da govore samo lijepe riječi*” (El-Isra, 53);

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

“*O vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu*” (El-Ahzab, 70);

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

“*O vjernici, Allaha se bojte, i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio*” (El-Hašr, 18).

Kada zaključi ugovor s dušom da će čuvati ove organe, vjernik onda počinje da je prati, nadzire, kontrolira i ne zapostavlja je. Ukoliko je zanemari i na trenutak, ona će, neizostavno, obmanuti ga. Potraje li čovjekov nemar prema duši, potrajat će i njeno obmanjivanje te će glavnica biti izgubljena. Zato, kada primijeti neki nedostatak, čovjek treba pristupiti svođenju računa kako bi vidio koliko je zaradio, a koliko izgubio. Ako uvidi da je na gubitku, onda će nastojati da to ispravi onako kao što bi učinio ortak s ortakom: zatražio bi da mu vrati ono od prije, a onda bi stalno pazio, nadzirao, tražio da mu polaže račune i bio oprezan da ga ne prevari.

Pri nadziranju i svođenju računa od koristi mu je saznanje da ako to danas čini više, sutra će moći biti na miru, kada drugi budu polagali račune, a što više to zanemari danas, teže će mu biti položiti račune sutra.

Od pomoći mu je i to što zna da je zarada od ovakve trgovine nastanjenje u Džennetu, gledanje u lice Gospodara, slavljen neka je, a gubitak bi bio: boravak u vatri i nedostupnost Gospodaru Uzvišenom. Ako čovjek čvrsto vjeruje u ovo, onda mu je lahko svoditi račune sa sobom. Onome ko čvrsto vjeruje u Allaha i Sudnji dan dužnost je da ne zanemaruje svođenje računa sa samim

sobom i da sputava samoga sebe pri svakom pokretu, misli i koraku.

Svaki je dah u životu dragocjeni dragulj za koji se može kupiti riznica blagodati za vječnost. Protračiti dragocjeno vrijeme ili ga zamijeniti za nešto što vodi u propast jeste golemi gubitak kakav sebi mogu dozvoliti samo najveće neznalice i ljudi bez pameti i razbora. Prava suština ovoga gubitka takvima će biti očita tek na Dan kada na vidjelo izbiju samoobmane:

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ^١
لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

“Onoga dana kad svaki čovjek pred sobom nađe dobro djelo koje je uradio i loše djelo koje je učinio – poželjet će da se između njih i njega nalazi udaljenost velika” (Alu Imran, 30).

DVIJE VRSTE SVOĐENJA RAČUNA SA SAMIM SOBOM

Jedna je vrsta učiniti to prije činjenja samog djela, a druga poslije toga.

Prva se vrsta ogleda u tome da čovjek kada naumi nešto učiniti, zastane i ne čini to što je naumio dok ne razmotri da li bi zbog nekog opravdanog razloga trebao odustati od tog djela.

El-Hasan, neka mu se Allah smiluje, kaže: “Allah neka se smiluje onome robu koji zastane kada nešto naumi učiniti, pa ako vidi da to kani učiniti u ime Allaha, nastavi, a ako je to bio naumio učiniti u ime nekoga drugog, odustane.”

Neki su to objasnili ovako: kada se duša spremi da nešto učini te čovjeka potakne na to, on prvo treba zastati i vidjeti da li to može ili ne može učiniti? Ukoliko ne može, neće ni pokušavati, a ukoliko može, onda će ponovo zastati i pogledati da li mu je to bolje učiniti ili ne? Ukoliko je posrijedi ovo drugo, onda neće činiti to djelo, a ako je posrijedi prvo, ponovo će zastati i razmisliti da li ga je na to djelo potakla želja za postizanjem Allahovog zadovoljstva i Njegove nagrade ili želja da kod ljudi stekne ugled poh-

vale i neku materijalnu korist? Ako mu je želja bila ovo drugo, onda neće učiniti spomenuto djelo, bez obzira što bi njime mogao ostvariti postavljeni cilj, kako se ne bi navikao na pripisivanje sud-ruga Allahu i na olahko činjenje djela u ime nekoga drugog osim Allaha. U mjeri u kojoj je čovjeku lahko činiti nešto u ime nekoga drugog osim Allaha, u toj mjeri mu je teško činiti nešto u ime Allaha. Vremenom mu to postane nešto najteže. Ako mu je pak želja bila ono prvo, i tada će zastati te vidjeti da li bi mu iko imao pomoći pri tome ako mu pri željenom poslu treba pomoći. Ne bude li mu imao ko pomoći, odustat će, kao što je i Vjerovjesnik, s.a.v.s., odustao u Meki od borbe dok nije stekao toliko pristalica da je to predstavljalo snagu. Nađe li pak da mu ima ko pomoći, neka pristupi tome djelu jer će biti potpomognut.

Uspjeh će izmaći samo onome ko nema neko od ovih svojstava, a kod koga se nađu ova svojstva, tome uspjeh neće izmaći.

Ovo su četiri stupnja gdje se čovjek treba preispitati prije nego učini neko djelo. Jer čovjek ne može učiniti sve što poželi, a i kada može učiniti ono što želi, nekada mu je to bolje učiniti, a nekada ne. Isto tako, ono što mu je bolje učiniti nego ne učiniti čovjek ne čini uvijek u ime Allaha, niti kada nešto čini u ime Allaha, može uvijek naći nekoga da mu pomogne.

Kada sve ovo preispita sam sa sobom, čovjek će znati da li treba neko djelo učiniti ili ne.

Druga vrsta preispitivanja samoga sebe jeste preispitivanje poslije učinjenog djela, i to se čini na tri načina:

jedan od njih je preispitati samoga sebe u vezi s nedovoljnim pokoravanjem Uzvišenom Allahu, te pronaći razlog zbog kojeg je to tako.

Čovjek je dužan, pokoravajući se Allahu, ispuniti šest stvari o kojima je prethodno bilo govora. Te stvari su: iskrenost u činjenju djela, preporučivanje da se čine djela u ime Allaha, slijedenje Vjerovjesnika, svjedočiti da je činjenje takvih djela dobročinstvo, svjedočiti o Allahovoj dobroti i svjedočiti o tome da se on sam prema Allahu ne ponaša onako kako bi trebalo.

Čovjek, dakle, treba propitati svoju dušu (sebe), da li je pos-

tigla navedene stupnjeve i da li je je doveo u stanje ovakve pokornosti?;

drugi je način da se preispita u vezi sa svakim djelom koje je bolje ne činiti nego činiti;

treći je način da se preispita u vezi s onim što je dozvoljeno činiti i što je uobičajeno, i to na način da se preispita da li je time želio postići Allahovo zadovoljstvo i budući svijet, i na taj način ostvariti zaradu ili je želio postići ovaj svijet i nešto ovosvjetsko, pri čemu bi izgubio zaradu i pri čemu bi mu uspjeh izmakao.

Posljednje o čemu ćemo govoriti jeste: šta znači biti nema-ran; ne svoditi račune sa sobom i biti ravnodušan, šta znači olahko se odnositi prema stvarima i nakaradno ih izvršavati? Ovo čovjeka vodi u propast, a to se dešava onima što su obmanuti: oni zatvara-ju oči pred posljedicama, idu nasumice, oslanjaju se na to da će im biti oprošteno, te zapostavljaju svođenje računa sa samim sobom i ne mare za posljedice. Kada tako postupe, čovjeku je lahko učiniti grijeh, naviknuti se na činjenje grijeha, a teško mu je odustati od toga. Onaj ko je upućen zna da je suzdržati se lakše nego odusta-jati i odvikavati se.

Ibn Ebi Dun'ja veli da je jedan čovjek iz plemena Kurejš, a bio je to, kako neki kažu, sin Talhe bin Ubejdullaha, ispričao kako je Tevba bin Simmet jednom prilikom, kad je zakoračio u starost, stao svoditi sa sobom račune. Tada je imao šezdeset godina. Izra-čunao je da je to dvadeset i jedna hiljada i petsto dana, a onda je uzviknuo: "Teško meni! Zar da pred svoga Gospodara izađem sa dvadeset i jednom hiljadom grijeha? A što će tek biti ako uzmem da je u svakom danu bilo na hiljade grijeha." Potom se onesvijestio i umro. Čuli su tada kako je neko kazao: "Kako ti divno u najviše dženetske bašče u trenu uđe."

Općenito uzevši, čovjek na prvome mjestu treba sa sobom srediti račune u vezi sa svojim strogim dužnostima (farzovima).

Ukoliko vidi da je nešto propustio ili manjkavo uradio, to će nadoknaditi ili popraviti. Potom će svoditi račune u vezi s onim što je zabranjeno. Kada uvidi da je počinio neki grijeh, nastojat će to nadoknaditi pokajanjem i traženjem oprosta te činjenjem dob-

rih djela, jer ona brišu loša djela. Potom će svoditi račune kad je riječ o nemaru. Ukoliko uvidi da je bio nemaran u vezi s nečim zbog čega je stvoren, nastojat će to nadomjestiti tako što će spominjati Allaha Uzvišenog i razmišljati o Njemu i biti mu posve predan. Onda će opet svoditi račune i vidjeti šta je govorio, gdje su mu sve noge kročile, šta su mu ruke činile, šta su mu uši slušale, šta je u svemu tome bila njegova nakana, u ime koga je to učinio i na koji način?

Čovjek treba znati da za svaku riječ i pokret postoje dvije bilježnice: jedna u kojoj se bilježi: zbog čega si učinio to što si učinio; i druga, u kojoj se bilježi: kako si učinio to što si učinio? Prvo je pitanje vezano za iskrenost a drugo za slijedenje.

Uzvišeni Allah kaže:

فَوَرَيْكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٣﴾

“I tako Mi Gospodara tvoga, njih ćemo sve na odgovornost pozvati za ono što su radili” (El-Hidžr, 92-93);

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٦﴾ فَلَنَقْصُصَ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٧﴾

“I sigurno ćemo pitati one kojima smo poslanike slali, a pitat ćemo, doista, i poslanike, i izložiti ćemo im, pouzdano, sve što o njima znamo, jer Mi nismo odsutni bili” (El-E'raf, 6-7).

Uzvišeni je Allah kazao i ovo:

لَيَسْأَلَنَّ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ ﴿٨٠﴾

“... Da bi On mogao da pozove na odgovornost vjerovjesnike za ono što su govorili” (El-Ahzab, 8).

Ako će i vjerovjesnici biti pozivani na odgovornost, šta misliš šta će tek biti s onima koji govore neistinu?

Mukatil ovako tumači navedeni ajet: “Uzeli smo od njih zavjet kako bismo ih mogli na odgovornost pozvati, to jeste vjerovjesnike, i pitati da li su valjano dostavili ono što im je objavljeno.” A Mudžahid kaže da se u ovom ajetu misli na dostavljače koji su dostavljali od vjerovjesnika, oni će biti pitani za to, kao što će i vjerovjesnici biti pitani da li su valjano dostavili ono što im je Allah naredio.

Kada se sve uzme u obzir, navedeni ajet obrađuje i jedno i drugo, jer je u ajetu upotrijebljena riječ '*sādikun*' koja podrazumijeva i vjerovjesnike i one koji dostavljaju od njih samih. I jedni i drugi bit će pitani da li su valjano dostavili to što su bili dužni dostaviti, a onda će na odgovornost biti pozvani i oni kojima je dostavljena Objava i bit će upitani šta su odgovorili vjerovjesnicima:

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾

“A na Dan kad ih On pozove i upita: 'Šta ste poslanicima odgovorili?'” (El-Kasas, 65).

“Dvije stvari o kojima će svi ljudi biti pitani”, veli Katada, “jesu šta ste obožavali i šta ste vjerovjesnicima odgovorili? Dakle bit će pitani o onome što su obožavali i o tome kako su obožavali.”

Uzvišeni Allah kaže:

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

“Zatim ćete toga dana za sladak život biti pitani sigurno!” (Et-Tekasur, 8).

Muhammed bin Džerir ponudio je sljedeće tumačenje ovog ajeta: “Uzvišeni će vas Allah sigurno pitati o blagodatima u kojima ste na ovome svijetu uživali. Šta ste učinili dok ste u njima uživali? Kako ste do njih došli? Šta ste s njima postigli?”

Katada, opet, kaže ovako: “Allah će zasigurno svakog roba pitati za blagodati i dužnosti koje mu je dao.”

Dvije su vrste onih koji su u blagodatima uživali i koji će biti pitani. Jedna su vrsta oni koji su blagodatni nalazili u nečemu što je dozvoljeno i koristili ih onako kako treba, takvi će biti pitani kako su zahvalni na tome bili. Druga su vrsta oni koji su blagodatni nalazili u nečemu što nije dozvoljeno i koji su uživali u nečemu što nije dozvoljeno. Oni će biti pitani šta ih je navelo da tako postupaju.

Čovjek će, kako stoji u Kur'anu, biti pitan o svemu, čak i o onome što je slušao, gledao i u srcu krio: ﴿إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ "I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati" (El-Isra, 36). Budući da je tako, onda bi čovjek doista trebao prije toga sam sa sobom svesti račune.

Kur'an upućuje na to da je čovjek obavezan sam sa sobom svoditi račune: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ "O vjernici, Allaha se bojte, i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio" (El-Hašr, 18).

Dakle, Uzvišeni kaže da svaki čovjek vidi šta je pripremio za Sudnji dan: da li su to dobra djela, kojima će postići spas ili su to loša djela, koja će ga u propast odvesti.

Katada ovako tumači navedeni ajet: "Vaš Gospodar vam stalno približava Sudnji dan, tako da on izgleda kao nešto što će se desiti sutra."

Smisao je u sljedećem: valjanost, zdravlje i čestitost srca rezultat su svođenja računa sa samim sobom, a iskvarenost srca rezultat je nemara i nesvođenja računa sa samim sobom.

U SVOĐENJU RAČUNA SA SAMIM SOBOM IMA NEKOLIKO KORISTI

U spomenute koristi spada to što će čovjek na taj način uvidjeti svoje vlastite nedostatke. A onaj ko ne uvidi vlastite nedostatke ne može ih ni otkloniti. Kada čovjek uvidi vlastite nedostatke, oni mu postanu mrski.

Imam Ahmed bilježi da je Ebu Derda, r.a., kazao: "Čovjek ne može biti posve razborit dok mu ljudi ne budu manje dragi od Allaha i dok sam sebi ne bude najmanje drag."

Mutref bin Abdullah veli: "Da ne poznajem samoga sebe, prezirao bih ljude." On je također kazao: "Bože moj, nemoj ljude odbijati zbog mene."

"Kada sam pogledao svijet koji je stajao na Arefatu", kaže Bekr bin Abdullah el-Muzni, "pomislio sam kako bi im bili oprošteni grijesi kada ja ne bih bio među njima." A Ejjub es-Sehtejani kaže: "Kada se spomenu dobri robovi, ja tu nisam ubrojan."

Kada se Sufianu es-Sevriji primakao zadnji čas, došli su mu bi ti volio da ovakvi kao ja budu spašeni od vatre?" "Da, tako mi Allaha, doista ti to želim", odgovori mu ovaj.

Kazuju kako je Muslim bin Seid el-Vasiti rekao: "Hammad bin Džafer ispričao mi je da mu je otac ispričivjedaio sljedeće. 'Kada smo krenuli u pohod na Kabil, u vojsci je bio i Ibn Ešjem. U sumrak se vojska zaustavila da odahne. Klanjali su i polijegali, a ja rekoh samome sebi: 'Pratit ću šta će on raditi.' On se iskrade i uđe u obližnje šipražje, a ja pođoh za njim. Uzeo je abdest i počeo klanjati. Utom dođe lav i približi mu se. Ja sam se popeo na jedno stablo i gledao lava. Kada je Ibn Ešjem bio na sedždi, rekoh sebi: 'Sada će ga rastrgati.' Međutim, on sjede, preda selam i reče: 'Hej lave, potraži sebi hranu na nekom drugom mjestu.' Lav se okrenu i stade tako rikati da sam pomislio kako će se brda raspasti. Nastavio je tako klanjati sve do pred zoru, a onda je sjeo i uputio zahvalu Allahu, dž.š., kakvu nisam nikada čuo. Potom je rekao: 'Bože moj, molim Te da me udaljiš od vatre. Ovakvi kao ja sitni su da bi te molili da im podariš Džennet.' Potom se vratio, a izgledao je kao da je spavao na dušek. Ja sam utom osjetio neku vrstu klonulosti. Allah najbolje zna šta je to bilo.'"

Junus bin Ubejd je rekao ovo: "Po meni, postoji stotinu dobrih svojstava. Ne znam da kod mene ima i jedno od njih."

Ibn Ebi Dun'ja bilježi da je Ibn Ejub ispričivjedaio sljedeće: "Neki monah iz Benu Israila bijaše u samostanu šezdeset godina. Jedanput mu u snu neki glas reče: 'Neki El-Iskafi je bolji od tebe.'"

To se nastavi iz noći u noć. A onda se pojavi taj El-Iskafi, i monah ga upita šta je to što on čini. On mu odgovori: 'Ja sam takav čovjek da pored mene rijetko ko prođe a da ja ne pomislim kako će on biti u Džennetu a ja u Džehennemu.' Zbog toga što je unižavao samoga sebe on je bio bolji od monaha."

Jednom prilikom neko je spomenuo Davuda el-Taija pred nekim velikašima, i oni ga pohvališe. Na to je on rekao: "Kada bi ljudi znali samo dio onoga kakvi jesmo, jezik naš ne bi nas htio poslušati da ikada nešto dobro kažemo."

"Ko ne bude optuživao svoj *nefs* u svako vrijeme i ne bude mu se suprotstavljao u svakoj situaciji", kaže Ebu Hafs, "taj je u zabludi, a onaj ko s dopadljivošću gleda u nešto što pripada *nefs*u, to će ga u propast odvesti."

Nefs zove u propast, pomaže neprijateljima, stremi svemu što je loše, slijedi svako zlo. On se po svojoj prirodi suprotstavlja.

Neizmijerna je blagodat izdići se iznad *nefsa* i osloboditi se njegovih okova, jer je *nefs* najveći zastor što stoji između roba i Uzvišenog Allaha. *Nefs* najbolje poznaju oni ljudi koji ga najviše unižavaju i koji najviše prema njemu osjećaju omraženost.

Ibn Ebi Hatim u svome *Tefsiru* navodi sljedeće: "Prenio nam je Ali bin el-Husejn el-Mukaddemi, a on je čuo od Amira bin Salih, a ovaj od svoga oca da je Ibn Omer kazao: Omer bin Hattab rekao je jednom prilikom: 'Bože moj, oprosti mi moje nasilje i nevjerništvo.' Neko je utom upitao: 'Zapovjedniče pravovjernih, jasno nam je to što se moliš za nasilje, ali zašto si se molio za nevjerništvo.' On je na to odgovorio: 'Doista čovjek čini nasilje i puno je nevjeran.'"

On dalje navodi i da je Ibn Sahban el-Henai kazao da je neko upitao Aišu, r.a., šta znače kur'anske riječi: "*Mi ćemo učiniti da Knjigu poslije naslijede oni Naši robovi koje Mi izaberemo; bit će onih koji će se prema sebi ogriješiti, bit će onih čija će dobra i loša djela podjednako teška biti, i bit će onih koji će, Allahovom voljom, svojim djelima druge nadmašiti*" (Fatir, 32). Ona je odgovorila: "Svi će oni u Džennet. Oni što će svojim djelima druge nadmašiti, jesu oni što će nastaviti postupati onako kao što se postupalo za

vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s. Za takve će on svjedočiti vezano za Džennet i opskrbu. Što se tiče onih čija će dobra i loša djela podjednaka biti, to su oni koji su živjeli u doba Vjerovjesnika i koji će nastaviti tako dok mu se ne pridruže. A oni koji će se prema sebi ogriješiti poput su mene i vas”, kazala je ona ubrojivši sebe zajedno s nama.

Imam Ahmed bilježi: “Prenio nam je Hadždžadž od Šurejka, on od Asima, ovaj od Ebu Vaila, a on od Mesruka, koji je ispričao da je Abdurrahman jednom prilikom ušao kod Ummu Seleme, r.a., i ona mu je kazala: 'Čula sam Vjerovjesnika, s.a.v.s., kako govori: 'Među mojim ashabima ima i onih koji me poslije moje smrti nikada neće vidjeti.' Abdurrahman je izašao od nje s osjećanjem straha i otišao kod Omera, r.a., i rekao mu: 'Poslušaj šta kaže tvoja majka.' Omer, r.a., ustade, ode do nje i upita je: 'Tako ti Allaha, jesam li ja jedan od njih?' 'Ne', kaza ona, 'ali poslije tebe neću nikome drugome kazati da nije on.'

Čuo sam kako naš učitelj tumači ono što je kazala. Naime, on kaže da ona nije dalje htjela otvarati razgovor o tome, a nije željela kazati: 'Jedino si ti od ashaba izuzet iz toga.'“

Unižavati samoga sebe pred Allahom svojstvo je iskrenih robova. Time se čovjek približi Allahu u jednom trenu mnogostruko više nego što Mu se približi činjenjem nekih djela.

Ibn Ebi Dun'ja navodi da je Malik bin Dinar ispričovijedao: “Israilci bijahu negdje u svome hramu za vrijeme nekog blagdana. Utom na vrata hrama stupi neki mladić. 'Ne doliči da neko poput mene ulazi s vama, ja sam takav i takav, uradio sam to i to', kaza on unižavajući samoga sebe.”

A Allah Uzvišeni objavi potom nekom od njihovih vjerovjesnika: “Taj i taj iskreni je rob.”

Imam Ahmed bilježi: “Prenio nam je Muhammed bih Hasan bih Enes od Munzira, a ovaj od Vehba sljedeće: 'Neki čovjek pokoran Allahu sedamdeset godina hodao je po džamijama, postio i živio isposničkim životom. A onda je jednog dana kada je krenuo na put stao umanjivati to što je radio, tužiti sebe pred Allahom zbog toga i priznavati svoje grijeha. Utom mu dođe glasnik od

Allaha i reče mu: 'Ovo što sada činiš draže mi je od svega što si dosada uradio u životu.'"“

Kaže Ahmed a Ebu Hilal prenosi od Katade da je Isa, a.s., kazao: "Pitajte me, ja sam mehka srca i malehan sam u svojim očima."

Ahmed bilježi i to da je Abdullah bin Rijah el-Ensari ispri-povijedao sljedeće: "Davud, a.s., ugledao je kako grupa ubogih Israilaca, bolesnih očiju, sjedi u halki. Onda je sjeo među njih i kazao: 'Bože moj, siromašak među siromašnima.'"

Priča se, a prenosi Umran bin Musa Kasir, da je Musa, a.s., upitao: "Bože moj, gdje da Te tražim?" On mu je odgovorio: "Traži Me kod onih čija su srca slomljena jer Ja im se svakoga dana približim za jedan hvat. A da nije tako oni bi klonuli."

U poglavlju o zuhdu imam Ahmed kaže da je neki čovjek iz reda Israilaca šezdeset godina bio pokoran Allahu i molio je od Njega nešto, ali mu se to ne ispuni. Onda on kaza samome sebi: "Tako mi Boga, da u meni ima ikakva dobra, bilo bi mi ispunjeno to što tražim." Onda je u snu čuo: "Pogledaj, to što si u tome trenu samoga sebe unižavao, bolje ti je nego to što si sve te godine u ibadetu provodio."

Jedna od koristi koju donosi svođenje računa sa samim sobom jeste da se time spoznaje pravo koje Uzvišeni Allah ima nad čovjekom. Ibadeti onih koji to ne spoznaju gotovo su bezvrijedni i mala je korist od njih.

Imam Ahmed bilježi: "Prenio nam je Hadždžadž od Džerira bin Hazima, a ovaj od Vehba, koji kaže: 'Čuo sam da je Božiji poslanik Musa, a.s., naišao pored nekog čovjeka koji je skrušeno upućivao dovu Allahu, dž.š. Musa potom kaza: 'Gospodaru, smiluj mu se, ja sam osjetio samilost nad njim.' A Allah mu na to objavi: 'Kada bi Me molio sve dok ne bi potpuno klonuo, Ja mu ne bih udovoljio dok ne razmisli o pravu koje imam nad njim.'"

Jedna od najkorisnijih stvari za srce jeste razmišljati o pravu koje Allah ima nad robovima. To čovjeku omogućava da samoga sebe drži ništavnim, da se oslobodi samodopadljivosti i pretvaranja, i otvara mu vrata skrušenosti i poniznosti prema Gospodaru.

Na taj način čovjek uviđa da nije samome sebi dovoljan, da mu je spas samo u Allahovom oprost i milosti. Allahovo je pravo da Mu se ljudi pokoravaju, a ne da Mu budu nepokorni, da Ga spominju a ne da Ga zaboravljaju, te da Mu zahvaljuju a ne da Mu nezahvalni budu.

Ko dobro razmisli o ovome pravu koje pripada Gospodaru pouzdano će znati da ga ne izvršava onako kako bi trebao, da mu nema spasa bez oprost, te da bi propao ukoliko bi bio prepušten onome što čini.

Ovako razmišljaju oni koji su spoznali Allaha i same sebe. To ih navodi da se ne pouzdaju u sebe same i da sva svoja nadanja vezuju za Allahov oprost i milost.

Ukoliko dobro promisliš, vidjet ćeš da većina ljudi postupa suprotno tome. Oni samo imaju u vidu pravo koje ljudi imaju kod Allaha, a ne pravo koje Allah ima nad njima. Na taj način oni se udaljavaju od Allaha, njihova srca bivaju zastrta koprenom, te nisu u stanju spoznati Ga, voljeti, čeznuti za susretom s Njim niti uživati spominjući Ga. To je vrhunac neznanja o Allahu i o samome sebi.

Svoditi račune sa samim sobom znači da čovjek porazmisli o pravu koje Allah ima nad njim, na prvom, te da porazmisli da li on tome na valjan način pristupa, na drugom mjestu. Najbolji vid razmišljanja jeste razmišljati o ovome, jer na taj način srce je pred Allahom ponizno, skrušeno, nemoćno pred Allahom, ali snažno, siromašno pred Njim, ali bogato, ponizno pred Njim, ali silno. Uzmimo da čovjek i uradi ono što je propustio prije uraditi, a ipak je dobro koje ga je mašilo bolje od onoga koje dolazi.

Imam Ahmed bilježi sljedeće: "Ispričao nam je Ibn Kasim, njemu Salih el-Medeni, a njemu Ebu Imran el-Dževni da je Ebu Dželd kazao: 'Uzvišeni Allah objavio je Musau, a.s.: 'Kada Me se sjetiš, neka ti tijelo zadrhti. Kada Me spomeneš, budi ispunjen strahopoštovanjem i smirenošću. Kada Me spominješ, neka ti jezik slijedi srce. Kada stojiš preda Mnom, budi kao rob ubogi i ponizni. Kori nefs svoj jer njega ponajprije koriti treba. Kad Me doživáš, čini to srcem, umom i iskrenim jezikom.'"

DVANAESTO POGLAVLJE

O LIJEČENJU SRCA KOJE JE OBOLJELO USLJED ŠEJTANOVOG DJELOVANJA

Ovo je jedno od najvažnijih i najkorisnijih poglavlja ove knjige mada mu današnji autori koji govore o putu ka Allahu ne posvećuju onoliko pažnje koliko posvećuju duši (*nefsu*), njenim mahanama i nedaćama koje ona donosi. Naime, toj temi daju mnogo prostora, dok ovome o čemu ćemo govoriti u ovome poglavlju govore ukratko.

Oni koji dobro prouče o čemu govori Kur'an naći će da se o šejtanu, njegovim spletkama i borbi protiv njega govori više nego o nefsu. Naime, Kur'an spominje dušu, kudeći je, gdje kaže: وَمَا إِنَّ ﴿النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ "...*duša je sklona zlu...*" (Jusuf, 53), zatim spominje dušu koja sama sebe kori: ﴿وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴾ "*I kunem se dušom koja sebe kori*" (El-Kijame, 2). Kur'an spominje dušu kudeći je i na sljedećem mjestu: ﴿وَتَنبَىٰ النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ﴾ "... *i dušu od prohtjeva uzdržao*" (En-Naziat, 40), a o šejtanu govori na više mjesta, čak mu jednu suru u potpunosti posvećuje. Dovoljno je kazati da Gospodar na više mjesta upozorava na šejtana nego na nefsa. Zlo koje se javlja u duši začinje se iz šejtanova došaptavanja (*vesvese*), duša je lađa koju ta vesvesa koristi, mjesto gdje ona prebiva i gdje se čovjek pokorava šejtanu. Uzvišeni Allah naredio je da se traži utočište od šejtana, prije učenja Kur'ana i u drugim prilikama, dok ni na jednom mjestu nije naredio da se traži utočište od nefsa, jedino je Resulullah, s.a.v.s., zatražio utočište od zla duše prilikom držanja hutbe kada je kazao: "Molimo Allaha da nas sačuva od zla duša naših i od loših postupaka naših."

Vjerovjesnik je, s.a.v.s., zajedno spomenuo traženje zaštite od šejtana i od nefsa u vjerodostojnom hadisu koji bilježi Tirmizi, a koji glasi: "Ebu Bekr es-Siddik upitao je: 'Božiji Poslaniče, poduči me nečemu što ću govoriti ujutro i navečer?' Poslanik mu je

kazao: 'Reci: 'Bože moj, Poznavaoče vidljivog i nevidljivog, Stvoritelju i Gospodaru nebesa i Zemlje i svega drugoga, svjedočim da si samo Ti Bog, utječem Ti se od zla duše moje, od zla šejtanovog i širka na koji on navodi, i utječem Ti se da sebi niti nekom muslimanu ne učinim nešto loše...' Reci ovo ujutro i navečer te pri polasku u postelju.'"

Ovaj hadis objedinjuje traženje utočišta od zla, od njegovih uzroka i posljedica. Svako zlo dolazi ili od šejtana ili od nefsa, a posljedice zla vraćaju se ili onome ko ga čini ili njegovom bratu muslimanu.

O TRAŽENJU UTOČIŠTA OD ŠEJTANA

Uzvišeni Allah kaže:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٦٦﴾ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٦٧﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

"Kad hoćeš da učiš Kur'an, zatraži od Allaha zaštitu od šejtana prokletog, on doista nema nikakve vlasti nad onima koji vjeruju i koji se u Gospodara svoga pouzdaju; njegova je vlast jedino nad onima koji njega za zaštitnika uzimaju i koji druge Allahu ravnim smatraju" (En-Nahl, 98-100).

U ajetu su upotrijebljene riječi 'iste iz *billah*', što znači 'potraži zaštitu i utočište kod Allaha'. U osnovi ovoga glagola jeste infinitiv 'a'uz', 'ijāz' i 'me'āz', (traženje utočišta i zaštite). Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao je: "Potražio sam zaštitu i utočište."

Osnovno je značenje ove riječi: "pribjeći nečemu tražeći zaklon i približiti mu se." Arapi običavaju reći: "Najukusnije je meso ono što se skrilo između kostiju." Za devu uz koju se sklanja njeno mladunče kaže se da je *ā'iz*. U hadisu koji govori o Hudejbiji stoji: "I s njima bijahu (kao *a'uz*) deve s mladunčadima svojom (metafil)."

Neki, među kojima je i autor *Džamiul-usula*, kažu da je riječ 'metafil' ustvari upotrijebljena kao metafora za žene i djecu, pa bi značenje trebalo biti da su s njima bile njihove žene i djeca. Međutim, nema potrebe takvom tumačenju, ovu riječ treba razumijevati u njenom osnovnom značenju, tj.: izašli su pred vas s konjima i devama, među kojima su čak bile i deve s mladunčadima.

Allah je naredio da se traži utočište od šejtana prije učenja Kur'ana. Postoji više mogućih tumačenja zbog čega je to naredio.

Kur'an je lijek za srca, on odagnava iz srca vesvese, strasti i poročne želje što ih donosi šejtan. Traženje utočišta kod Allaha lijek je za ono na šta navraća šejtan. On nagovara da se iz srca ukloni ono što je lijek kako bi srce postalo slobodnim prostorom za djelovanje bolesti, a ona će ga u tom slučaju nadvladati. Neko je kazao:

*Ljubav prema njoj snađe me prije nego što i znadoh šta ljubav je,
srce prazno nađe pa ga zaposjede.*

Lijek koji se ogleda u traženju utočišta kod Allaha dospijeva u srce i biva mu od koristi.

Kur'an je sastavni dio srca, a ogleda se u uputi, znanju i dobru na način kao što je voda sastavni dio biljke. A šejtan je vatra koja uništava biljku. Kad god osjeti biljku dobra, on je nastoji spaliti. Zbog toga je Allah naredio da se traži utočište od Njega kako šejtan ne bi u srcu uništio ono što mu donosi Kur'an.

Razlika između prvog i drugog tumačenja jeste u tome što se u prvom slučaju o traženju utočišta govori s ciljem postizanja koristi od Kur'ana, a u drugom se govori s ciljem učvršćenja i očuvanja te koristi.

Oni koji kažu da se *euza* (traženje zaštite od Allaha) uči nakon učenja Kur'ana kao da su imali na umu ovo tumačenje. To bi doista bilo dobro zapažanje, međutim i sunnet i ono što su kazali ashabi pokazuju da se *euza* prouči prije nego se počne učiti Kur'an. To je i mišljenje većine učenjaka iz svih generacija, i takvim se postupanjem postiže i jedno i drugo od navedenog.

Šejtan napada učača Kur'ana svom silom dok mu ne odvрати pažnju od onog što on želi postići učenjem, a to je razumijevanje i shvatanje onog što želi reći Govornik, neka je hvaljen. On se tako želi ispriječiti između srca i Kur'ana da učač ne bi imao koristi od učenja. Zato je On naredio da se uči *euza* prije početka učenja.

Učač se povjerava Uzvišenom Allahu, a Allah više sluša učača dobrog glasa nego što pjevačicu sluša onaj kome ona pjeva. Šejtanovo su učenje pjesma i pjevanje. Zato je On naredio da mu se "zapjeva" *euza* kad se povjeravamo Uzvišenom i kad nas Gospodar sluša.

Allah, neka je hvaljen, rekao je da nije poslao nijednog poslanika i vjerovjesnika, a da mu nije, kad bi ovaj nešto poželio, ubacio šejtana u njegovu želju. Svi se prethodnici slažu da to znači da kad uči Kur'an, ubaci mu šejtana u učenje. Pjesnik o Osmanu veli:

*Na početku noći želio bi Knjigu Božiju,
a na njenom kraju našao bi smrt takmičarevu.*

Ako je ovako bilo s poslanicima, neka im je mir, kako je onda s ostalima? Zato učač nekad griješi i učenje mu bude kvarno, pa mu se zamrsi jezik ili mu se smete srce i pamet. Kad učač počne učiti, nije se riješio jednog ili drugog, ili oboga. Tad je najvažnije tražiti zaštitu od njega.

Šejtan je pohlepan za onim što čovjek ima kad čini dobro. On uđe u njega i "pritisne" ga da bi ga odvratio od toga. U vjerodostojnom hadisu prenosi se od Vjerovjesnika, s.a.v.s.:

"إِنَّ شَيْطَانًا تَفَلَّتَ عَلَيَّ الْبَارِحَةَ، فَأَرَادَ أَنْ يَقْطَعَ عَلَيَّ صَلَاتِي."

"Šejtan je jučer nasrnuo na me, želio me odvratiti od namaza."⁶⁰

Sve što djelo bude korisnije čovjeku i draže Allahu, šejtan će mu se više protiviti. U *Musnedu* imama Ahmeda stoji hadis od

⁶⁰ Bilježi Buhari, Muslim i dr.

Sebre ibn Ebu el-Fakiha. On je čuo da Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže:

"إِنَّ الشَّيْطَانَ قَعَدَ لَابْنِ آدَمَ بِأَطْرَقِهِ فَقَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْإِسْلَامِ فَقَالَ: تُسَلِّمُ وَتَذَرُ دِينَكَ وَدِينَ آبَائِكَ وَأَبَاءِ أَبِيكَ فَعَصَاهُ فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْهَجْرَةِ فَقَالَ: تَهَاجِرُ وَتَدْعُ أَرْضَكَ وَسَبَاءَكَ وَإِنَّمَا مَثَلُ الْمُهَاجِرِ كَمَثَلِ الْفَرَسِ فِي الطَّوْلِ فَعَصَاهُ فَهَاجَرَ ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْجِهَادِ فَقَالَ: مُجَاهِدٌ فَهُوَ جَهْدُ النَّفْسِ وَالْمَالِ فَتَقَاتِلُ فَتُقْتَلُ فَتُنْكَحُ الْمَرْأَةُ وَيُقَسِّمُ الْمَالُ فَعَصَاهُ فَجَاهَدَ"

"Šejtan je postavljao zasjede čovjeku na mnogim putevima. Postavio mu je zasjedu na putu islama rekavši: 'Zar ćeš primiti islam, a napustiti svoju vjeru, vjeru svojih očeva i njihovih očeva?' Čovjek ga nije poslušao pa je primio islam. Zatim mu je postavio zasjedu na putu hidžre govoreći: 'Zar ćeš učiniti hidžru i napustiti svoju zemlju i svoje nebo? Muhadžir je kao konj u daljini.' Čovjek ga nije poslušao pa je učinio hidžru. Potom mu je postavio zasjedu na putu džihada, tj. borbe na Allahovom putu životom i imetkom, rekavši: 'Borit ćeš se pa ćeš poginuti, a oženit ćeš se pa će žena podijeliti imetak.' Rekao je: 'Nije ga poslušao i otišao je u džihad.'⁶¹

Šejtan vreba čovjeka u svakom hairli-poslu.

Mensur prenosi od Mudžahida, Allah mu se smilovao, sljedeće riječi: "Nijedna skupina ne pođe u Meku, a da Iblis ne spremi toliki broj svojih." Ovo prenosi Ibn Ebu Hatim u svom Tefsiru, a odnosi se na vrebaje šejtana, naročito pri učenju Kur'ana. On je, neka je hvaljen, naredio robu da se bori protiv svog neprijatelja koji mu postavlja zasjede na putu, da se prvo utječe Allahu od njege, a poslije se uputi na put, isto kao što se putnik na putu prvo odbrani od razbojnika pa onda nastavlja putovanje.

Traženje zaštite (učenje *euze*) prije učenja Kur'ana govori da je ono što slijedi poslije nje Kur'an. Zato se *euzom* ne započinje govor nekog drugog. *Euza* je uvod i pokazatelj slušaocu da poslije nje slijedi učenje Kur'ana. Kad neko čuje *euzu*, spremiće se da sluša Božiji govor, a ućać zapoćinje ućenje. A ako je sam, spome-

⁶¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Nesai, Ahmed, Ibn Hibban i dr.

nuli smo već razlog za to.

Evo nekih koristi traženja utočišta:

Ibn Mešiš prenosi "sljedeće: "Kad god je učio Kur'an, tražio je zaštitu."

Abdullah ibn Ahmed kaže: "Čuo sam svog oca, kad je učio Kur'an, da je tražio zaštitu riječima: 'Utječem se Allahu od šejtana prokletog, Allah sve čuje i sve zna.'"

U Ahmedovom *Musnedu* i kod Tirmizija stoji da je Ebu Seid el-Hudri rekao: "Kad bi Vjerovjesnik stao da klanja, donio bi početni tekbir pa bi onda rekao:

"أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ."

'Utječem se Allahu, Koji sve čuje i vidi, sve od šejtana prokletog: od njegovog bockanja, njegovog puhanja i njegovog pljuvanja.'⁶²

Ibn Munzir veli: "Od Vjerovjesnika se prenosi da je prije učenja Kur'ana govorio: 'Utječem se Allahu od šejtana prokletog.'" Šafi, Ebu Hanifa i El-Kadi u djelu *el-Džami* opredijelili su se za to da je govorio: "Utječem se Allahu od šejtana prokletog." To je Ahmedovo predanje, na osnovu 'vanjskog' smisla ajeta i hadisa koji prenosi Ibn Munzir.

Abdullah prenosi od Ahmeda: "Utječem se Allahu, Koji sve čuje i zna sve od šejtana prokletog", na osnovu Ebu Seidovog predanja, a tako misle i Hasan i Ibn Sirin. Na to upućuje i Ebu Davudovo predanje u priči o grijehu: "Vjerovjesnik, s.a.v.s. sjeo je, otkrio lice i rekao: 'Utječem se Allahu, Koji sve čuje i zna sve od šejtana prokletog.'"

U drugom Ahmedovom predanju stoji da je rekao: "Utje-

⁶² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

čem se Allahu od šejtana prokletog, On sve čuje i zna sve.” To isto tvrde Sufjan es-Sevri i Muslim ibn Jessar, a za isto se opredjeljuju El-Kadi, u djelu *El-Mudžerred*, i Ibn Ukajl, jer ajet: “*Zatraži od Allaha zaštitu od šejtana prokletog*” pokazuje da je utočište tražio riječima: “Utječem se Allahu od šejtana prokletog.”

Drugi ajet: “*Ti zatraži utočište od Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i zna sve*” pokazuje da traženje utočišta povlači za sobom i to da se spomene da On sve čuje i zna, i to posebnom rečenicom koja je naglašena jer On tako govori.

Ishak kaže da oni koji su se opredijelili za ovo ne spominju da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., govorio: “Moj Bože, utječem Ti se od šejtana prokletog: od njegovog bockanja, puhanja i pljuvanja.” U hadisu se to pojašnjava. On kaže: “Bockanje je epilepsija, puhanje je oholost, a pljuvanje poezija.”

Uzvišeni kaže:

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ ﴿١٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ تَحْضُرُونِ

“*I reci: ‘Tebi se ja, Gospodaru moj, obraćam za zaštitu od bockanja šejtanskih, i Tebi se, Gospodaru moj, obraćam da me od prisustva njihovog zaštitiš’*” (El-Mu’minun, 97-98).

Ibn Abbas i Hasan kažu da su šejtanska bockanja navraćanje na zlo i došaptavanje. Mudžahid kaže da su to oholost i poezija, a neki opet da je to epilepsija koja je slična ludilu.

Iz hadisa je jasno da se bockanje razlikuje od puhanja (oholosti) i pljuvanja (poezije). Kad se spomenu sama bockanja, označavaju sve ono čime šejtan napada na čovjeka, a kad se spomenu s puhanjem i pljuvanjem, onda su slična njima, ali nisu ista.

Potom kaže: “*I Tebi se, Gospodaru moj, obraćam da me zaštitiš od prisustva njihovog.*” Ibn Zejd kaže: “... u mojim poslovima.” El-Kelbi veli: “... pri učenju Kur’ana.” Ikrima: “... u bezizlaznoj situaciji.” Naredio je da se traži utočište od dvije stvari: napada bockanjem i njegovog približavanja.

Traženje utočišta podrazumijeva da ne idu u zlo i da mu se ne približavaju. To spominje Hvaljeni u prethodnom ajetu:

أَدْفَعْ بِأَلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ حَنْ أَعْلَمَ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

“*Ti lijepim zlo uzvрати, Mi dobro znamo šta oni iznose*” (El-Mu'minun, 96).

On je naredio da se čuvamo od šejtana među ljudima na taj način što ćemo dobrim uzvratiti na zlo, a da se od šejtana među džinima traži utočište.

Slično ovom, On veli u suri El-E'raf:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

“*Ti sa svakim – lijepo! I traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni*” (El-E'raf, 199).

Naredio mu je da se brani od neznalica tako što će ih se kloniti, a onda mu je naredio da se brani od šejtana tražeći utočište od njega, rekavši:

وَأِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

“*A ako šejtan pokuša da te na zlo navede, ti potraži utočište u Allaha, On uistinu sve čuje i zna*” (El-E'raf, 200).

Nešto slično je i u suri Fussilet:

وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ أَدْفَعْ بِأَلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾

“*Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvрати, pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati*” (Fussilet, 34).

Ovo je za odbranu od šejtana među ljudima. Potom veli:

وَمَا يَزْعَمُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

“A kad šejtan pokuša da te na zle misli navede, ti zatraži utočište kod Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i zna sve” (Fussilet, 36).

DOKIDANJE ŠEJTANOVE VLASTI

Kur'an nam je pokazao kako da se na najlakši način odbranimo od ovih dvaju neprijatelja, a to su: traženje utočišta (učenje euze), udaljavanje od neznalica i uzvraćanje dobrim na njihovo zlo.

Nagovijestio je veliku sreću onome ko to postigne, jer time prestaje zlo njegovog neprijatelja, i on se pretvara u prijatelja, time postiže da ga ljudi vole i da su mu zahvalni, pobjeđuje svoje strasti, njegovo je srce sigurno od mržnje i zlobe; ljudi će biti sigurni u njega, čak i njegovi neprijatelji. Pored toga, zaslužiti će čast kod Allaha, Njegovu nagradu i zadovoljstvo, a to je najveća sreća na ovom i na onom svijetu. Sve to postiže se samo strpljivošću: “*To mogu postići samo strpljivi*” (Fussilet, 35). Onaj ko je lahkomišlen neće se strpiti pri susretu s njim.

Pošto je srdžba šejtanovo područje, srdita duša i on saraduju protiv smirene duše kojoj je naređeno da se dobrim brani od zla. Čovjeku je naređeno da joj pomogne traženjem utočišta. Tako će se *istiaza* prenijeti na smirenu dušu i ojačati je u borbi protiv vjerske srdite duše. Onda će doći strpljenje, a s njim i pobjeda; stići će vjera i pouzdanost, i to će ukinuti šejtanovu vlast jer

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

“... on doista nema nikakve vlasti nad onima koji vjeruju i koji se u Gospodara svoga pouzdaju” (En-Nahl, 99).

Mudžahid, Ikrima i neki mufessiri kažu da on nema dokaza.

Tačno je zapravo to da on nema načina da ovlada njima, a nije u pitanju argument ili moć, jer vlast podrazumijeva moć, a argument se naziva vlašću zato što onaj ko ima argumente vlada kao

što rukom vlada onaj koji ima moć. Hvaljeni je rekao da Njegov neprijatelj nema vlasti nad Njegovim robovima koji su iskreni i koji se oslanjaju na Njega. U suri El-Hidžr On kaže:

قَالَ رَبِّ إِنَّمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أَغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٠﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿١١﴾ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿١٢﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٣﴾

“Gospodaru moj”, reče, ‘zato što si me u zabludu doveo, ja ću njima na Zemlji poroke lijepim predstaviti i potruditi ću se da ih sve zavedem, osim među njima Tvojih robova iskrenih.’ ‘Ove ću se istine Ja držati’, reče On: ‘Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim, osim nad onima koji te budu slijedili, od onih zalutalih” (El-Hidžr, 39-42).

A u suri En-Nahl kaže:

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١١٠﴾

“On doista nema nikakve vlasti nad onima koji vjeruju i koji se u Gospodara svoga pouzdaju, njegova je vlast jedino nad onima koji njega za zaštitnika uzimaju i koji druge Allahu ravnim smatraju” (En-Nahl, 99-100).

To podrazumijeva dvije stvari: prva je negiranje njegove vlasti nad pravim i iskrenim vjernicima, a druga potvrda njegove vlasti nad onima koji čine širk i onima koji od njega traže zaštitu.

Pošto je Allahov neprijatelj vidio da mu Uzvišeni neće dati da vlada pravim i iskrenim vjernicima, rekao je:

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٠٨﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٠٩﴾

“E tako mi dostojanstva Tvoga, sigurno ću ih sve na stranputi-

cu navesti, osim Tvojih među njima robova iskrenih" (Sâd, 82-83).

Allahov je neprijatelj znao da ne može zavesti i odvesti u zabludu onog ko se veže za Allaha Uzvišenog, ko je iskren vjernik i ko se oslanja na Njega. On ima vlast nad onima koji ga uzimaju za zaštitnika i koji Allahu pripisuju druga, oni su njegovo stado, a on je njihov zaštitnik, vladar i vođa.

Da je njemu Allah potvrdio vlast nad njegovim štićenicima, kako bi to onda negirao riječima:

وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ، فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا
كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُّؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنهَا فِي
شَكٍّ

"I Iblis se uvjerio da je o njima ispravno mislio, i oni su se poveli za njim, osim nekolicine vjernika nad kojima nikakve vlasti nije imao: Mi smo htjeli da ukažemo na onoga ko vjeruje u onaj svijet, a ko u njega sumnja" (Sebe, 20-21).

Ako se kaže da nad vjernicima nije imao nikakvu vlast, stvar je prosta. Ali stavljeni su na ispit da bi se vidjelo ko vjeruje u onaj svijet, a ko ne. Međutim, to se može i ovako tumačiti: dali smo mu vlast nad njima samo da bi znali ko vjeruje u onaj svijet.⁶³

Ibn Kutejba kaže sljedeće: "Pošto je Iblis zatražio od Uzvišenog Allaha da mu da vremena i pošto mu je On to dao, rekao je: 'Sigurno ću ih zavesti, u zabludu ih odvesti, naređivati im to i to i uzimat ću od Tvojih robova određeni dio.' Kad je ovo govorio, Iblis nije bio siguran u svoju moć, govorio je samo pod pretpostavkom. Pošto su ga ljudi počeli slijediti i pokoravati mu se, on se

⁶³ A ne: «Nad njima nije imao nikakve vlasti: 'Mi smo htjeli da ukažemo na onoga ko vjeruje u onaj svijet', kako stoji u prijevodu Besima Korkuta. Originalni tekst, naravno, dozvoljava oba prijevoda jer to kontekst omogućava (Prevodilac).

kod njih uvjerio u ono što je pretpostavljao. Zato je Uzvišeni rekao da mu je data vlast nad ljudima samo da bi se vidjelo ko vjeruje, a ko je u sumnji, tj. da se pokaže na licu mjesta kako bi se ostvarilo ono što je rečeno i kako bi pala nagrada (odnosno kazna)."

Prema tome, on vlast ima nad onima koji ne vjeruju u ahiret i koji sumnjaju, a to su oni koji njega uzimaju za zaštitnika i koji čine širk. Tako se vlast potvrđuje, a ne niječe pa se ovaj ajet slaže s drugim ajetima.

S druge strane, kad je u pitanju ajet iz sure Ibrahim, gdje on stanovnicima Džehennema kaže: ﴿وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ ۖ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي﴾ "Ja nisam nikakve vlasti nad vama imao, samo sam vas pozivao i vi ste mi se odazivali" (Ibrahim, 22), ovo su bile njegove riječi tako da je Allah obavijestio o njemu potvrdno, a ne negativno. Dakle, ukazao je na to da je on takav.

Ovo je dobro pitanje, a odgovor je da je vlast koja je zaniježkana u ovom slučaju argument i dokaz. Znači, ja nisam imao dokaza. Ibn Abbas kaže: "Ja nisam imao nikakva dokaza, tj. jedini mi je argument to što sam vas pozivao, a vi ste mi se odazivali, povjerovali ste mi i slijedili me bez argumenata." Što se tiče vlasti koju je On potvrdio riječima: "Njegova je vlast jedino nad onima koji njega za zaštitnika uzimaju", to je njegova vlast nad njima pomoću smutnje i dovođenja u zabludu te moć da ih navraća na nevjerovanje i širk stalno i dosađujući, ne dajući im da se prođu toga, kao što kaže Uzvišeni:

أَلَمْ تَرَ أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَوَّضَعُوا لَهَا أَعْيُنًا

"Zar ne vidiš da Mi nevjernike šejtanima prepuštamo da ih što više na zlo navraćaju" (Merjem, 83).

U pitanju je njegova vlast nad njegovim štićenicima i onima koji čine širk. Međutim, on za tu vlast nema argument; oni su se odazvali čim ih je pozvao, zato što su se njihove strasti složile s tim. Oni su ti koji su pomogli svojim dušama i omogućili svom neprijatelju da ovlada njima, slažući se s njim i slijedeći ga. Pošto su mu se predali, on je ovladao njima da bi im to bila kazna.

Ovim se pokazuje značenje riječi Uzvišenog:

وَلَنْ تَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

“Allah neće dati priliku nevjernicima da unište vjernike” (En-Nisa, 141).

Ovaj je ajet jasan: vjernici su ti koji griješe i rade ono što je protivno vjerovanju dajući tako nevjernicima priliku da ih unište, shodno tome koliko griješe. Oni su ti koji uzrokuju sebi nevolje, kao što su jednog dana bili uzrok što su ih nevjernici pobijedili kad nisu poslušali Poslanika. Allah, neka je hvaljen, neće dati šejtanu vlast nad čovjekom sve dok mu se sam čovjek ne pokori i ne počne činiti širk. Tad će Allah šejtanu dati vlast i pobjedu nad njim. Zato, koga zadesi kakvo dobro, neka zahvaljuje Uzvišenom Allahu; a koga zadesi nešto drugo, neka prekora samo sebe.

Oslanjanje na Allaha i iskrena vjera sprečavaju tu vlast, a širk i njegove 'sestre' je uzrokuju. Sve se dešava po određenju Onog od Koga potječe sve i Kome se sve vraća. Njemu pripada zadnja riječ. Da je htio, učinio bi da svi ljudi budu isti, ali Njegova mudrost, hvala i vlast odbijaju sve osim sljedećeg:

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبَرَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

“Pa neka je hvaljen Allah, Gospodar nebesa i Gospodar Zemlje, Gospodar svih svjetova! Njemu ponos i dika na nebesima i na Zemlji, On je Silni i Mudri” (El-Džasija, 36-37).*

* Poenta: zaštita vjernika od šejtana jeste u spominjanju Svemilosnog, u učenju Kur'ana i stalnom traženju utočišta i oprosta.

TRINAESTO POGLAVLJE

O SPLETKAMA KOJIMA ŠEJTAN OBMANJUJE ČOVJEKA

Kazujući o Svome neprijatelju Iblisu, Allah Uzvišeni govori kako ga je upitao šta ga je spriječilo da ne učini Ademu sedždu. On je kao razlog naveo da je bolji od Adema, a Allah ga je protjerao iz Dženneta. Šejtan je zamolio Allaha da mu dā još vremena, što mu je On udovoljio, a onda je Allahov neprijatelj šejtan kazao:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَا تَجِدُنَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾

“E zato što si odredio, pa sam u zabludu pao, kunem se da ću ih na Tvom Pravom putu presretati, pa ću im i sprijeda, i straga, i zdesna, i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti” (El-E’raf, 16-17).

Ibn Abbas kaže da se riječima: “... Tvoj Pravi put” želi kazati: “Tvoja ispravna vjera.” Ibn Mesud smatra da se radi o Allahovoj knjizi dok Džabir kaže “To je islam”, a Mudžahid: “To je istina.”

Sva navedena objašnjenja znače jedno, a to je da se radi o putu koji vodi Uzvišenom Allahu. Naprijed je naveden hadis koji prenosi Sebra ibn el-Fakih, a koji glasi: “Šejtan na svakom putu čeka čovjeka u zasjedi.” Na svakom putu koji vodi dobru čeka šejtan i presreće one koji njime hode.

Šejtan je kazao “... pa ću im prilaziti sprijeda.” Ibn Abbas, kako prenosi Atijja, pojašnjava da rečeno znači: “prilazit ću im kroz ovaj svijet” ili “Dovodit ću ih u sumnju da će biti proživljeni na budućem svijetu”, kako stoji u jednom predanju koje od njega prenosi Alija.

Hasan isto tako kaže da navedene riječi iz ajeta znače: "Prilazit ću im iz pravca ahireta tako što ću im lažnim predstavljati proživljenje, Džennet i Džehennem."

Mudžahid smatra da riječi: "Pa ću im prilaziti sprijeda" znače: "Prilazit ću im odande gdje su upravljani njihovi pogledi."

Što se tiče riječi "... i straga" Ibn Abbas to tumači ovako: "Buditi ću im želju za ovim svijetom", dok El-Hasan drži da spomenuto znači: "Prilazit ću im iz onoga što čini življenje na ovom svijetu, prikazivat ću im to lijepim i podstrekivat ću ih da za tim žude." U jednom drugom predanju od Ibn Abbasa stoji da šejtanovo prilaženje straga znači: iz pravca budućeg svijeta. A Ebu Salih daje sljedeće tumačenje: "Navoditi ću ih da sumnjaju u ahiret i prikazivat ću im ga dalekim", a Mudžahid je, opet, kazao da spomenute riječi znače: "Prilazit ću im odande gdje su upravljani njihovi pogledi."

Ibn Abbas smatra kako riječi "... i zdesna" znače: "Buditi ću im sumnje u vjerovanje", a Ebu Salih kaže: "Istinsko je značenje: 'Podstrekivat ću ih da sumnjaju u vjeru.'" Za iste riječi Ibn Abbas kaže da znače: "Prilazit ću im iz smjera odakle dolaze njihova dobra djela", dok El-Hasan daje sljedeće tumačenje: "Prilazit ću im odande odakle dolaze njihova dobra djela tako što ću ih stalno odvrćati da ih ne čine."

Ebu Salih je također kazao da riječi: "... pa ću im i sprijeda, i straga, i zdesna, i slijeva prilaziti" znače: zabavit ću ih ovim svijetom i buditi ću im želju za njim.

El-Hasan tumači riječi: "Prilazit ću im i slijeva" znače da će šejtan naređivati ljudima da čine loša djela, podstrekivati ih na njih, prikazivati im ih lijepima i pomagati im da ih čine.

"Šejtan nije rekao da će prilaziti ljudima odozgo jer je", tumači Ibn Abbas, "znao da je Allah iznad njih."

Eš-Ša'bi kaže: "Uzvišeni Allah spušta odozgo milost na ljude."

Katada je kazao sljedeće: "Šejtan ti, čovječe, prilazi sa svake strane, ali ne odozgo jer nije u stanju ispriječiti se između tebe i

Allahove milosti.”

Tumačenja koja kažu da desna strana u prenesenom smislu znači dobra, a lijeva loša djela valjana su, po El-Vahidiju, jer Arapi imaju običaj kazati: “Stavi me sa svoje desne, a ne s lijeve strane”, želeći pritome kazati: “Daj da budem od onih koji su pribrani kod tebe, a ne da budem od onih koji to nisu.” Tako je neko Ibn Dumejni izrecitirao sljedeće stihove:

*Lubna, jesi li me u desnu ruku uzela,
pa da se radujem, ili si me u lijevu vratila.*

El-Asmei je pojasnio da “biti s desne strane” znači biti priznat, ugledan; a da “biti s lijeve strane” ima suprotno značenje, te je kazao sljedeći stih:

*Vidim kako su braća oca moga, nakon što su se urotili,
dio moj, na mene se ne osvrćući (dosl.: držeći me s lijeve strane) za
sebe prigrabili.*

Neki su, kako kazuje El-Ezheri, kazali da ajet o kojem je riječ znači: “Sigurno ću ih na krivo navratiti, tako da će lažnim držati ono što se desilo narodima koji su prije njih živjeli.” Pod prilaženjem straga misli se na to da će šejtan navoditi ljude da zaniječu ponovno proživljavanje, dok prilaženje zdesna i slijeva znači: sigurno ću ih u zabludu dovoditi kroz ono što rade, jer se, recimo, kada nešto čovjek učini kaže: “Ovo je zbog onoga što su učinile tvoje ruke”, mada ruke same nisu ništa skrivile. Međutim, s obzirom da su ruke neizostavne kada se nešto radi, uzimaju se u prenesenom smislu i za sva djela koja se inače ne čine rukama.”

Neki će, a među njima su Ebu Ishak i Zamahšeri, kazati: “U ovom slučaju spomenute su strane da bi se postiglo krajnje pojačanje značenja; tako bi se moglo reći da je značenje: sigurno ću im prilaziti sa svih strana. Suština je, a Allah najbolje zna: sa svake ću ih strane navoditi na zabludu. Zamahšeri je kazao da bi značenje moglo biti i ovo: “Prilazit ću im sigurno s četiri strane s kojih većinom prilazi neprijatelj. Ovo se da usporediti s time kako šejtan,

koliko god može, donosi ljudima zle misli i navodi ih na zlo. U Kur'anu je o tome kazano:

وَأَسْتَفْزِرُ مَنْ أَسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

“I zavodi glasom svojim koga možeš i potjeraš na njih svoju konjicu i svoju pješadiju...” (El-Isra, 64).

Kazano se slaže sa Katadinim mišljenjem, koje smo naprijed naveli, tj.: “Šejtan će ti prilaziti sa svake strane osim odozgo.” Ovo je mišljenje najobuhvatnije u pogledu smisla i ne sučeljava se s onim što su kazali prethodnici, ono je kazano u stilu navođenja primjera, a ne kao precizno određivanje.

“Kad god osvanem”, kaže Šekik, “šejtan me vreba iz četiri zasjede: jedna je ispred mene, jedna iza, jedna s desne i jedna s lijeve strane. Iza one ispred mene kaže mi: “Nemoj se bojati, Allah prašta i milostiv je”, a ja na to proučim:

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ

“Ja ću sigurno oprostiti onome ko se pokaje i uzvjeruje i dobra djela čini, i koji zatim na Pravom putu istraje” (Ta-Ha, 82).

Iz zasjede iza mene plaši me kako ću, kada izađem iz kuće, izgubiti ono što ostavljam iza sebe, a ja na to proučim: ﴿وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ *“Na Zemlji nema ni jednog živog bića, a da ga Allah ne brani”* (Hud, 6). Iz zasjede s desne strane šejtan me vreba putem žena, a ja proučim: ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ *“... a lijep će ishod biti za one koji se budu Allaba bojali”* (El-E'raf, 128). Iz zasjede s lijeve strane vreba me kroz prohtjeve, a ja proučim: ﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ﴾ *“I između njih i onoga što budu željeli bit će prepreka postavljena”* (Sebe, 54).

Ja bih rekao ovako: četiri su pravca kuda ide čovjek, ne više. Nekad on ide desno, nekad lijevo, nekad naprijed, a nekad se vraća nazad. Gdje god krene, naiđe na šejtana, koji ga čeka u zasjedi. Ako se nađe na putu pokornosti, šejtan će ga odvrćati, zasretati ga, praviti mu poteškoće i usporavati ga. Ako se nađe na putu koji

vodi u grijeh, šejtan će ga podstrektivati, biti mu na usluzi, pomagati mu i buditi mu želju. Kada bi, kojim slučajem, čovjek krenuo i dolje, šejtan bi mu došao i sa te strane.

Sljedeći kur'anski ajet potvrđuje ispravnost mišljenja pret-hodnika:

﴿وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾

“Mi smo im bili odredili loše drugove koji su im lijepim prikazivali ono što su uradili i ono što će uraditi” (Fussilet, 25).

El-Kelbi pojašnjava da ovaj ajet znači: učinili smo da su stalno uz njih šejtani kao drugovi. A Mukatil kaže: “Šejtane smo im kao drugove prikladnim učinili.”

Ibn Abbas smatra da u ajetu spomenute riječi *'ma bejne ejdihim'* (ono ispred) označavaju stvari vezane za ahiret, a *'ma halfehum'* (ono iza) označavaju stvari vezane za dunjaluk.

Dakle, ti loši drugovi su im lijepim prikazivali dunjaluk, dok ga oni nisu zavoljeli više od svega, i navodili su ih da ahiret smatraju lažnim te ga zapostave.

Kelbi je kazao i sljedeće tumačenje: “Lijepim su im prikazivali drugi svijet na način da ne postoje ni Džennet ni Džehennem ni proživljenje, a ovaj su im svijet predstavljali tako što su im lijepim prikazivali stranputicu kojom idu.” Ovo je tumačenje kao dobro prihvatio El-Ferrai.

Ibn Zejdovo tumačenje je sljedeće: “Lijepim su im prikazivali njihova ružna djela koja su počinili i ona koja su namjeravali počiniti.” Značenje bi ajeta u skladu s ovim tumačenjem bilo da su im lijepim prikazivali ono što su učinili, i nisu se pokajali za to, ali i ono što su odlučili učiniti i ne kane odustati od toga.

Riječi koje je izrekao Allahov neprijatelj šejtan: “... pa ću im i sprijeta i straga prilaziti”, podrazumijevaju ovaj i budući svijet; a što se tiče riječi: “i zdesna i slijeva”, to se može posmatrati u smislu činjenice da je melek koji bilježi dobra djela na desnoj strani i potiče čovjeka na činjenje dobrih djela, a šejtan mu prilazi s te

strane i odvrća ga. Melek koji bilježi loša djela nalazi se na lijevoj strani, i on odvrća čovjeka od činjenja loših djela, a šejtan mu prilazi s te strane i podstiče ga da ih čini. Ovo bi moglo poslužiti kao pojašnjenje sljedećeg što je šejtan kazao:

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾

“E tako mi dostojanstva Tvoga, sigurno ću ih sve na stranputicu navesti” (Sâd, 82).

Uzvišeni je Allah kazao:

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَّا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿٨٣﴾
لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٨٤﴾ وَلَا ضَلَالَتَهُمْ
وَلَا مَنِينَهُمْ وَلَا مَرْئِيَهُمْ فَلْيَتَكَبَّرْ ءِذَا بَرَأَ النَّعَمَ وَلَا مَرْئِيَهُمْ فَلْيَغْيِرْ
خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا
مُّبِينًا ﴿٨٥﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٨٦﴾

“Oni se mimo Allaha ženskim kumirima klanjaju, a ne klanjaju se drugom do šejtanu prkosniku, prokleo ga Allah! A on je rekao: 'Ja ću se sigurno potruditi da preotmem za sebe određen broj Tvojih robova, i navodit ću ih, sigurno, lažnim nadama, i sigurno ću im zapovijediti, pa će stoci uši rezati, i sigurno ću im narediti, pa će stvorenja Allahova mijenjati!' A onaj ko za zaštitnika šejtana prihvati, a ne Allaha, doista će propasti! On im obećava i primamljuje ih lažnim nadama, a ono što im šejtan obeća samo je obmana” (En-Nisa, 117-120).

Ed-Dahhak pojašnjava da se riječima: “... određeni broj robova Tvojih”, misli na broj koji je poznat, a Ez-Zedždžadž kaže da to znači: broj koji sam sebi stavio u obavezu.

Ja ću kazati sljedeće: “Suštinsko značenje riječi 'mefrud' (određeni) jeste ocjena, procjena, tako bi ona u ovom ajetu trebala značiti da su oni koji slijede šejtana i pokoravaju mu se udio koji

njemu pripada. Svako ko se pokorava Allahovom neprijatelju šejtanu pribraja se njemu. Ljudi se, sljedstveno tome, dijele na dvije vrste: na one koji se smatraju šejtanovim udjelom i na Allahove prijatelje, koji su Njegova stranka i Njegovi odabranici. Šejtan je kazao: "... *zavodit ću ih sigurno*", a to znači da će ih skretati s puta istine. Ibn Abbas je protumačio kako riječi: "*I primamljivat ću ih, sigurno, lažnim nadama*" podrazumijevaju odvrćanje od tevbe i njeno odgađanje.

El-Kelbi kaže da navedene riječi znače: pružit ću im nadu da neće biti ni Dženneta ni Džehennema niti proživljenja.

Ez-Zedždžadž pak kaže da to znači: "Zavodit ću ih tako što ću ih zavaravati da će i pored toga što su na krivom putu postići na ahiretu ono što žele."

Neki su kazali da je značenje navedenog ajeta sljedeće: "Sigurno ću ih primamljivati da ustrajavaju u prohtjevima koji vode neposluhu i grješnim novotarijama." Postoji i sljedeće tumačenje: "Primamljivat ću ih time da će dugo živjeti u ovosvjetskim blagodatima. Tu ću im nadu stalno produživati kako bi dali prednost ovom svijetu nad budućim."

Šejtan je također rekao: "*Sigurno ću im zapovijediti, pa će stoci uši rezati.*" Rezanje ušiju, u ovom slučaju odnosi se na devu ili ovcu kojima se ako prilikom petog ili desetog porođaja dobiju žensko mladunče, razreže uho i od tada je njeno meso zabranjeno ženama, kako to tumače svi mufessiri. Odatle većina učenjaka drži pokuđenim da se djeci probijaju uši radi stavljanja minduša, mada neki učenjaci smatraju to dopuštenim kada je u pitanju žensko dijete, zbog potrebe da se ono ukrasi nakitom, pri čemu se kao na argument pozivaju na hadis koji prenosi Ummu Zerr.

Ahmed je, Allah mu se smilovao, iznio argumente da je spomenuto dopušteno kada je u pitanju žensko, a pokuđeno kada je u pitanju muško dijete.

"*I sigurno ću im narediti pa će stvorenja Allahova mijenjati.*" Ibn Abbas protumačio je da kazano znači da šejtan želi mijenjati Allahovu vjeru. Istog su mišljenja i Ibrahim, Mudžahid, El-Hasan, Ed-Dahhak, Katada, Seid bin el-Musejjeb, Seid bin Džubejr i Sud-

di.

Smisao navedenog jeste u tome što je Allah Uzvišeni Svoje robove stvorio u zdravoj prirodi, a ona se ogleda u pripadnosti islamu, upravo onako kako Uzvišeni kaže:

فَأَقْمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ
لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾
﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ﴾

“Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik, vjeri, djelu Allahovu, prema kojoj je On ljude načinio - ne treba da se mijenja Allahova vjera, jer to je prava vjera, ali većina ljudi to ne zna - obraćajući Mu se predano!” (Er-Rum, 30-31).

U tom je smislu Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao:

"مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجَّسَانِهِ، كَمَا
تُتَّبَعُ الْبَهِيمَةُ بِبَهِيمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ حَتَّى تَكُونُوا أَنْتُمْ
تَجْدَعُونَهَا."

*“Svako se rađa u ispravnoj vjeri, a onda ga njegovi roditelji učine židovom, kršćaninom ili vatropoklonikom, isto kao što se i stoka zdrava rađa, možete li među njom primijetiti da ima osakaćene, prije nego što je sami takvom učinite.”*⁶⁴

Kada je Resulullah, s.a.v.s., ovo kazao, Ebu Hurejra je proučio kur’anske riječi: *“... vjeri, djelu Allahovu, prema kojoj je On ljude načinio”* (Er-Rum, 30).

Resulullah, s.a.v.s., povezao je dvije stvari: mijenjanje *ispravne prirode* (fitra) požidovljenjem ili pokrštavanjem s promjenom na stvorenjima do koje dolazi osakaćenjem. To su one dvije stvari za koje je Iblis kazao da će ih ljudi po njegovu nagovoru neizostavno izmijeniti. Ispravnu prirodu on mijenja nevjerstvom. To je

⁶⁴ Hadis je vjerodostojan, bilježe ga Buhari, Muslim i Ahmed.

mijenjanje stvaranja kojim su ljudi stvoreni, a tjelesnu formu mijenja putem osakaćenja i rezanja uha. Umjesto ispravne prirode on uvodi mnogoboštvo, a umjesto skladnog stvaranja on uvodi rezanje i odsijecanje ušiju. Ovo je, ustvari, mijenjanje skladno stvorene duše i mijenjanje skladno stvorenog tijela.

U ajetu dalje stoji: *“On im obećava i primamljuje ih lažnim nadama.”* Šejtanovo se obećanje ogleda u nečemu što je čovjeku milo kao naprimjer: “Dugo ćeš živjeti”; “Na ovom ćeš svijetu postići ono što ti predstavlja zadovoljstvo”; “Nadmašit ćeš svoje prijatelje”; “Nadvladat ćeš neprijatelje”; “Ovaj će svijet pripadati tebi kako je pripadao i drugima.”

Šejtan čovjeku produžava nadu, obećava mu sve najbolje, čak i onda kada je zagazio u mnogoboštvo i grijehe te mu daje raznovrsne lažne nade. Razlika između obećanja i nada koje šejtan pruža ljudima jeste u tome što kada im obećava, onda im nudi nešto lažno, a kada im daje nadu, onda im nudi nešto što je neostvarivo. Snishodljiva duša ipak slijedi njegova obećanja i lažne nade koje nudi. Neko je kazao:

Ako je ono što željesmo istina bilo, onda su to bile želje najljepše, ako tako nije bilo, onda želeći to bezbrižno živjesmo.

Svako ko uzalud traći svoje vrijeme može pronaći sebe u kur'anskim riječima: *“On im obećava i primamljuje ih lažnim nadama, a ono što im šejtan obeća samo je obmana.”*

U ovom su smislu i sljedeće kur'anske riječi:

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ ۗ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا^٥

“Šejtan vas plaši neimaštinom i navraća vas da budete škrti, a Allah vam obećava oprost i nagradu svoju” (El-Bekara, 268).

U ajetu stoji: *“Šejtan vas plaši neimaštinom”*, tj. plaši vas govoreći: “Ako budete dijelili vaš imetak, osiromašit ćete.” Potom je

kazano: "... i navraća vas da budete škrti." U tekstu ajeta upotrijebljena je riječ *fahšā* (ružno, razvratno), koja na ovom mjestu ima specifično značenje škrtosti. Prenosi se da su Mukatil i El-Kelbi kazali: "Svaki put kad je u Kur'anu upotrijebljena riječ *fahšā* ona označava blud, razvrat, jedino na ovom mjestu znači škrtost.

Ispravno je sljedeće: riječ *fahšā* upotrijebljena u svom osnovnom značenju, označava bilo šta što je ružno, s tim što je na ovom mjestu upotrijebljena kao atribut za pojam koji je izostavljen. Pojam na koji se odnosi ovaj atribut izostavljen je da bi se postiglo značenje općenitosti, tj. šejtan naređuje da se čini sve što je ružno, a u okviru toga spada i škrtost. Uzvišeni je spomenuo šta šejtan obećava i šta naređuje: on naređuje ljudima da čine ono što je loše, a plaši ih činjenjem dobra. Ove su dvije stvari upravo ono što šejtan traži od čovjeka, jer kada zaplaši čovjeka činjenjem dobrih djela, čovjek odustane od njih, a kada mu naredi nešto što je ružno prikazujući mu ga lijepim, čovjek to učini. Uzvišeni je šejtanovo plašenje čovjeka nazvao *wa'd* (prijetnja/obećanje); neko kome je upućena prijetnja očekuje njen ishod jednako kao i ishod obećanja. Potom Uzvišeni Allah kaže da je za pokoravanje Njemu, za pridržavanje onoga što je On naredio te za klonjenje od onoga što je On zabranio obećao oprost i nagradu. Obećanim oprostom Allah štiti čovjeka od zla, a nagradom mu podaruje svako dobro.

Melek i šejtan smjenjuju se iznad srca poput smjene dana i noći; tako ima ljudi kod kojih je noć duža nego dan, a kod drugih je obratno. Kod nekih je opet cijelo vrijeme dan, a kod nekih noć.

Molimo Allaha Uzvišenog da nas sačuva od šejtana.

KAKO ŠEJTAN ČOVJEKU PRIKAŽUJE LIJEPIM ONO ŠTO JE LOŠE

Jedna od spletki koje šejtan pravi čovjeku jeste i to da ga navodi na nešto što mu se pričinjava korisnim, potom ga dovodi u situacije koje za čovjeka znače propast, a onda ga ostavi samog, iznevjeri ga, podruguje se njegovoj nesreći, ismijava ga, nagovara ga da krade, čini blud, ubija, i naposljetku upire prstom na njega i sramoti ga pred ljudima. Uzvišeni Allah kaže:

وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ

وَإِنِّي جَارٌّ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتْ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ
مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

"I kad im je šejtan kao lijepo njihove postupke predstavio i rekao: 'Niko vas danas ne može pobijediti, i ja sam vaš zaštitnik!', onda je on, kad su se dva protivnička tabora sukobila, natrag uzmaknuo, i rekao: 'Ja nemam ništa s vama, ja vidim ono što vi ne vidite, i ja se bojim Allaha, jer Allah strogo kažnjava'" (El-Enfal, 48).

Šejtan se tako mnogobošcima, kad su krenuli u Bitku na Bedru, prikazao kao Suraka bin Malik i kazao: "Ja sam vaš komšija iz plemena Benu Kinana, ako oni namjeravaju vašim porodicama i potomstvu učiniti nešto nažao, s vama sam." Međutim, kada je Allahov neprijatelj ugledao Allahove vojske meleka koje su se spustile da pomognu Vjerovjesniku, pobjegao je od njih i ostavio ih na cjedilu, upravo kao što kažu stihovi koje je spjevao Hassan:

*Zavede ih varkama, potom ih izdade,
pokvarenjak kad s nekim prijateljuje, ustvari grdno ga vara.*

Šejtan je slično postupio i s monahom koji je ubio jednu ženu i njeno dijete. Nagovorio ga je da s njom bludniči, a potom da je ubije, a potom je njenu porodicu naveo na njega i otkrio im šta se desilo. Nakon toga naredio mu je da mu učini sedždu. Monah je to učinio, a šejtan je onda pobjegao od njega i ostavio ga. Allah, slavljen neka je, objavio je:

كَمَثَلَ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

"Slični su šejtanu kad kaže čovjeku: 'Budi nevjernik!' pa kad on postane nevjernik, on onda rekne: 'Ti se mene više ne tičeš, ja se, zaista, Allaha, Gospodara svjetova, bojim!'" (El-Hašr, 16).

Navedene kur'anske riječi ne odnose se samo na naprijed navedenu pripovijest, već obuhvataju sve one koji se pokore šejtanu kada im on naredi da uznevjeruju nadajući se pri tome da će im šejtan pomoći i riješiti njihove potrebe. On će se svih njih odreći i izdati kao što će se u Džehennemu odreći svih onih koji su ga smatrali svojim prijateljem i pomagačem. Tada će on kazati: وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ ﴿﴾ *“Ja nemam ništa s tim što ste me prije smatrali Njemu ravnim”* (Ibrahim, 22). Šejtan će ih, dakle, dovesti na najgore mjesto, a onda će ih se potpuno odreći.

Šejtan će kazati: *“Ja se, zaista, Allaha bojim.”* O tome su neki raspravljali, tako da su Katada i Ibn Ishak kazali: “Allahov je neprijatelj rekao istinu kazavši: *‘Ja vidim ono što vi ne vidite’*, ali će lagati kada bude govorio: *‘Ja se, zaista, Allaha bojim’*, jer on se Allaha nikako ne boji. Ustvari, on je znao da nema snage, i da se ne može oduprijeti, zato ih je doveo tu gdje ih je doveo, a onda ih se odrekao i izdao ih. Na isti način šejtan postupa i s onima koji mu se pokore.

Neki su, opet, kazali: “Šejtan se jedino boji Allahove kazne na ovom svijetu, slično nevjerniku i razvratniku koji se boje da će biti ubijeni ili kažnjeni za razvrat, a ne boji se kazne na ahiretu! Ovo je ispravnije pojašnjenje jer strah ove vrste ne podrazumijeva vjerovanje niti spas.”

El-Kelbi kaže: “Šejtan se pobojavao da će ga Džibril razotkriti pred onima koje je zaveo, te mu se više neće pokoravati.”

Ovo je tumačenje neosnovano jer je šejtan kazao spomenute riječi tek nakon što se dao u bijeg, a da su mnogobošci znali da je onaj koji im se pridružio i poveo ih Iblis, oni mu ne bi bili poslušni poslije toga.

Ata razumijeva spomenute šejtanove riječi na sljedeći način: “Bojim se da me Allah ne uništi zajedno s onima koje će uništiti, to je strah od propasti na ovom svijetu, i šejtan neće imati koristi od takvog straha.”

Ibn Zedždžadž i El-Enbari vele: “Šejtan je pomislio da je vrijeme koje mu je dato da može zavoditi ljude isteklo”, a El-Enbari je još dodao: “Šejtan se pobojavao da je njegovo vrijeme isteklo, i da

je došla kazna. Kada je ugledao meleke, uhvatio ga je strah, pa je rekao to što je rekao iz sažaljenja prema samome sebi.”

KAKO ŠEJTAN PLAŠI VJERNIKE SVOJIM PRISTALICAMA I VOJSKOM

Jedna od spletki koje pravi Allahov neprijatelj šejtan jeste i to da plaši vjernike svojom vojskom i pristalicama, kako se vjernici ne bi borili protiv njih, kako im ne bi preporučivali da čine dobro i kako ih ne bi odvrćali od činjenja onoga što je loše. Ovo je jedna od najvećih spletki koje šejtan pravi vjernicima. Uzvišeni Allah kazuje nam o tome:

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَآءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنتُمْ

مُؤْمِنِينَ

“To vas je samo šejtan plašio pristalicama svojim, i ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici!” (Alu Imran, 175).

Svi mufessiri kažu da ovaj ajet znači to da šejtan plaši vjernike svojim pristalicama. Tako Katada smatra da je značenje ovog ajeta sljedeće: “Šejtan čini da vi u duši osjećate njegove pristalice velikim i značajnim, zbog toga Uzvišeni Allah kaže: ‘... *i ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici.*’ Kada je kod čovjeka vjera jaka, nestane iz njegovog srca straha od šejtanovih pristalica, isto tako kada kod čovjeka vjera oslabi, strah od šejtanovih pristalica postaje jači.”

Šejtan spletkari i tako što stalno opčinjava čovjekov razum dok ga ne uhvati u zamku. Od njegovog opčinjavanja (*sihra*) čovjek je siguran samo uz Allahovu pomoć.

Šejtan tako prikazuje čovjeku štetna djela kao nešto najkorisnije, a djela koja su mu najkorisnija nastoji mu omrziti tako da se čovjeku učine štetnim.

Samo je Allah Bog. Koliko je samo ljudi zavedeno ovakvim opčinjavanjem; kod koliko se ljudi ovakva opčinjenost ispriječila između srca i islama, vjerovanja i dobročinstva? Koliko puta je

šejtan laž uzdigao i predstavio je u slici nečeg lijepog i poželjnog, a koliko je puta istinu mrskom učinio prikazujući je u slici nečeg ružnog? Koliko je šejtan laži iznio na one koji ga kritikuju i koliko je izmišljotina proširio o onima koji su ga prepoznali?

On opčinjava razum ljudi dovodeći ih u različita raspoloženja i namećući im različita mišljenja i poglede, on ih navodi na bilo koji put koji vodi u zabludu, baca ih iz jedne propasti u drugu. On im lijepim prikazuje obožavanje kipova, kidanje rodbinskih veza, zakopavanje žive ženske djece, obećava im da će živjeti u rajskim blagostanjima, iako ne vjeruju i čine grijehe. Kada čovjek smatra nekoga ravnim Allahu, šejtan mu to prikazuje tek kao uvažavanje. Nijekanje svojstava Uzvišenog Gospodara, Njegove uzvišenosti i Njegovog govorenja sadržanog u Njegovim knjigama šejtan prikazuje čovjeku kao *tenziḥ* (odricanje Bogu svakog nesavršenstva). Izostavljanje dužnosti naređivanja dobra i odvrćanja od zla šejtan prikazuje čovjeku kao ljubazno postupanje prema ljudima i način da se stekne njihova naklonost, naposljetku on im kao opravdanje nudi tumačenje da oni i postupaju u skladu s riječima iz Kur'ana koje glase: ﴿عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ﴾ "Brinite se o sebi" (El-Maida, 105). Za odustajanje od Vjerovjesnikove prakse šejtan nalazi ljudima opravdanje u tome da oni samo slijede one koji znaju bolje od njih. Licemjerstvo u vjeri prikazuje im kao praktično i pametno postupanje koje omogućava čovjeku da nađe svoje mjesto među drugim ljudima.

Šejtan je onaj koji je bio s Ademom i Havom kada su istjerani iz Dženneta, on je bio uz Kabila kada je ovaj ubio svoga brata, bio je uz Nuhov narod kada je potopljen, bio je uz Ad kada su uništeni strašnim vjetrom, bio je uz Salihov narod kada su uništeni krikom, bio je uz Lutov narod kada su uništeni kamenjem koje je na njih padalo, on je bio i uz faraonov narod kada su kažnjeni najtežom kaznom, bio je i uz one koji su se klanjali teletu kada ih je zadesilo ono što ih je zadesilo, bio je i uz Kurejšije kada su prizivali pomoć za vrijeme Bitke na Bedru, on je sa svakim ko ide u propast i ko je zaveden.

SPLETKE PROTIV ADEMA I HAVE

Njegova prva spletko bila je lažno vjerovanje, tj. predstavljao se da je on njihov savjetnik i da želi da oni vječno ostanu u Džennetu. Uzvišeni kaže:

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَاتِهِمَا وَقَالَ
مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ
الْخَالِدِينَ ﴿١٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿١١﴾ فَدَلَّهُمَا بِغُرُورٍ

"I šejtan im počeo bajati da bi im otkrio stidna mjesta njihova, koja su im skrivena bila, i reče im: 'Gospodar vaš vam zabranjuje ovo drvo samo zato da ne biste meleki postali ili da ne biste besmrtni bili.' I zaklinjaše im se: 'Ja sam vam zaista savjetnik iskreni.' I na prevaru ih zavede" (El-E'raf, 20-22).

Došaptavanje je govor duši, skriveni glas. Zato se kitnjast govor nekad naziva spletkom i šejtanskom besjedom. Za čovjeka koji to radi kaže se da ga njegova duša navodi na zlo: ﴿وَنَعَلِمُ مَا تَوْسَّوُسُ بِهِ نَفْسُهُ﴾ "I znamo šta mu sve duša njegova došaptava" (Kaf, 16).

Allahov je neprijatelj znao da će im biti otkrivena stidna mjesta ako kušaju zabranjene plodove, jer će tada zgriješiti, a grijeh će ukloniti ono što pokriva ta stidna mjesta. Pošto su počinili grijeh, prekrivač je spao i oni su vidjeli svoju sramotu. Grijeh pokazuje vanjsku sramotu, tj. stidna mjesta, ali i unutrašnju. Poslanik je u snu vidio bludnike i bludnice gole: stidna su im mjesta bila otkrivena. Zato, ako neko sebe u snu vidi golog, to ukazuje na slabo vjerovanje. Jedan pjesnik veli:

*Kao da vidim bestidnoga,
međ ljudima nepovjerljivoga, gologa.*

Bog je dao dvije odjeće: vidljivu, onu koja skriva stidna mjesta i pokriva tijelo, i nevidljivu, odjeću bogobojznosti koja čovjeka

čini ljepšim i, isto tako, pokriva ga. Ako ova odjeća spadne, pojavi se unutrašnja sramota baš kao što se pojave stidna mjesta kad spadne ono što ih pokriva.

“Gospodar vaš zabranjuje vam ovo drvo samo da ne biste meleki postali”, znači iz bojazni da ne postanu meleki i iz bojazni da ne ostanu vječno u Džennetu. Šejtan im je prišao ovako jer je znao da oni žele vječno ostati u Džennetu. Ovo je glavni prolaz kroz koji on ulazi među potomke Ademove. On se kreće kroz krv dok ne stigne do duše (*nefsa*) i s njom se pomiješa, pa je upita šta ona želi. Kad to sazna, on joj pomogne protiv čovjeka. Dakle, on ulazi u čovjeka na ova vrata. Tako je naučio svoju braću i prijatelje među ljudima, kada jedni drugima žele zlo, da se približe preko onoga što ovi vole i što im je drago, jer će na taj način sigurno postići ono što žele. Ko pak želi ući na druga vrata, ona će biti zaključana i svoj cilj neće postići.

Allahov je neprijatelj prozreo našeg oca i majku osjetivši njihovu težnju i želju za besmrtnošću u tom domu, u Džennetu koji je njihovo vječno boravište. Znao je da im ne može prići drukčije pa im se zakleo Allahom da im je on uistinu iskren savjetnik, rekavši: “Gospodar vaš zabranjuje vam ovo drvo da ne biste meleki postali ili da ne biste meleki bili.”

Abdullah ibn Abbas daje drukčije tumačenje i kaže da oni nisu željeli postati meleki, već su željeli vlast, pa im je on s te strane prišao.⁶⁵ Ovome u prilog ide ajet:

يَعْتَادُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ

“O Ademe, hoćeš li da ti pokažem drvo besmrtnosti i vlast koje neće nestati?” (Ta-Ha, 120).

Vratimo se prvom mišljenju. Kako je Allahov neprijatelj naveo Adema, a.s., na pomisao da će, ako proba plodove, postati melek ako je on znao da meleki ne jedu i ne piju. Adem je dovoljno

⁶⁵ Mulk (ar.) = vlast. Ova riječ ima isti raspored slova kao riječ melek i, zbog specifičnosti arapskog jezika, može se čitati i jedno i drugo (Prevodilac).

poznavao i Allaha i sebe i meleke da ne bi želio postati jedan od njih kušajući to, pogotovo to ne bi učinio jer mu je to Uzvišeni Allah zabranio? Odgovor je sljedeći: Adem i Hava, a.s., to uopće nisu željeli. Allahov neprijatelj im je slagao, prevario ih je rekavši im da se to drvo zove drvo vječnosti (*šedžeretul-huld*), što je njegova prva spletku.

Ovako su zabranjene stvari počele dobijati imena koja ljudi vole čuti. Tako je vino prozvano majkom svih radosti, kocki je dato ime trenutak radosti, kamata je nazvana poslovanjem, teški nameti pravima države, najgora nepravda sprovođenje zakona, najveće nevjerništvo, tj. nijekanje Božijih svojstava oslobađanje Boga od svakog nesavršenstva (*tenzih*).

Pošto ga je nazvao drvetom vječnosti, šejtan je rekao: "Zabranjuje vam ovo drvo samo da ne biste probali njegove plodove i vječno ostali u Džennetu i da ne biste besmrtnima, kao meleki koji ne umiru, postali." Adem, a.s., dotad nije znao da će umrijeti, pa je poželio da postane besmrtni, a sumnja se pojavila odatle što se Allahov neprijatelj čvrsto zakleo da je on njihov iskreni savjetnik. Tako su se udružile sumnja i želja, a pomogla je i "predodređenost", pa su postali nemarni, a neprijatelj je bio budan umjesto njih, onako kao što neko kaza:

*Probudiše se, a Allah je htio da ne mare,
da izvršeno bude, što u ezelu određeno je.*

Međutim, ovom odgovoru oponiraju riječi: "... ili da ne biste besmrtni bili."

Kad neko spletkari i zanemaruje posljedice, mora postojati nešto što ukazuje na njegovu spletku, tako da nema potrebe da mi korigujemo riječi Allahovog neprijatelja ili da tražimo opravdanje. On je tražio opravdanje da uđe u Adema i ovlada njegovim sluhom. Nije im jasno rekao da će postati meleki ako kušaju zabranjene plodove, nego im je stalno ponavljao dvije stvari: sustezanje i mogućnost. Ovo je najveće lukavstvo, jer je on, pošto je naveo Adema da poželi moguće, rekao jednom i nije više ponavljao. Rekao je: "O Ademe, hoćeš li da ti pokažem drvo besmrtnosti i vlast

koje neće nestati?” Nije unio ni najmanju dozu sumnje kao što je učinio kad je rekao: “... samo da ne biste meleki postali ili da ne biste besmrtni bili.” Potom je razmislio i zaklinjući se kazao: “Ja sam vam zaista savjetnik iskreni.”

Ova rečenica sadrži nekoliko potvrda: zakleo se; izgledao je siguran; njegov se savjet odnosio na njih, a ne na njega; oni su ti koji su trebali imati koristi od toga, a ne on; upotrijebio je riječ savjetnik što je trebalo značiti da je savjetovanje njegova vrlina i prikazao je sebe kao nekoga ko im želi dati savjet. Kao da im je rekao: “Mnogi će vam ovo savjetovati, a ja sam samo jedan od njih.” Kao što se kaže kad se nekome hoće nešto narediti: “Svi se sa mnom slažu u pogledu toga, ja sam samo onaj koji će ti na to ukazati.”

*Prilazio joj je dok granicu ne prijede,
posumnjala je, iako malo htio je.*

Božiji je neprijatelj ovo lukavstvo ostavio u naslijeđe svojim prijateljima kako bi mogli obmanjivati vjernike. Tako su munafici, kad bi dolazili Poslaniku, s.a.v.s., govorili:

نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ

“Mi svjedočimo da si ti Božiji poslanik” (El-Munafikun, 1).

Oni su, dakle, potvrđivali svoju izjavu svjedočenjem i tobožnjom sigurnošću. Tu je i ajet:

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ

“Oni se zaklinju Allahom da su doista vaši, a oni nisu vaši” (Et-Tevba, 56).

Zatim Uzvišeni kaže: *“I namjerno ih zavede”*, a Ebu Ubejda to tumači ovako: prevari ih, ostavi ih na cjedilu. Ostavio ih je na cjedilu kao što se ostavi kanta u bunaru. El-Ezheri spominje dva porijekla ove riječi (*della*):

prvo: žedan čovjek se vješa o bunar da dohvati vode, ali je ne nađe i ostane visiti tako prevaren. Ta riječ označava želju za nečim od čega nema nikakve koristi, kako kaže El-Huzzeli;

drugo: namjerno ih zavede, znači ohrabri ih da probaju plodove drvetu. Šemr kaže da se ova riječ može upotrijebiti u ovom značenju, a Lekis ibn Zuheir pjeva:

*Smatram da pamet upućuje na moj narod,
ali i pametan katkad pogriješi.*

Ova se riječ upotrebljava kad neko nešto baci, pa ostane visiti, a na to ukazuju i riječi Uzvišenog: ﴿فَازْسَلُوا وَارْتَدَّوْهُمْ فَادْلَىٰ ذُلُّهُ﴾ *“Poslaše vodonošu svoga i on spusti vedro svoje”* (Jusuf, 19). Jezičari se slažu da se ova riječ odnosi na spuštanje u bunar (...) ⁶⁶ Ovdje je cilj spomenuti spletke protiv Adema i Have.

Mutrif ibn Abdullah kaže kako im je rekao: “Ja sam stvoren prije vas i imam više znanja nego vi. Zato me slijedite, a ja ću vas voditi.” Potom im se zakleo pa je prevario njih koji su vjerovali u Boga. Katada prenosi da neki učenjaci vele: “Ko nas pokuša prevariti zaklinjući se Allahom, prevarit će nas.” Vjernik je plemenit i vjeruje svakom, dok je nevjernik lukav i prepreden. U jednom vjerodostojnom hadisu stoji da je Isa, sin Merjemin, vidio nekog čovjeka kako krade pa mu je rekao: “Ukrao si!” Ovaj je odgovorio: “Nisam, tako mi Allaha, pored Kojeg drugog boga nema.” Na to je Isa rekao: “Vjerujem u Allaha, a slagale su moje oči.” ⁶⁷

Neki, tumačeći ovaj hadis, kažu da je, pošto mu se zakleo, uzeo svoju stvar, a Isa je pomislio da je kradljivac. To nije tačno, jer je Uzvišeni Allah u očima Isaa veći i bolji od toga da se neko lažno zaklinje Njime. Kad mu se kradljivac zakleo, Isa je razmišljao da li da optuži njega ili svoje oči. Na kraju je optužio svoje oči jer se ovaj potrudio i zakleo se. Tako je i Adem, a.s., smatrao da je

⁶⁶ Dalje autor objašnjava riječi istog korijena što je teško adekvatno prevesti na bosanski jezik, ali to i nije od posebne važnosti za čitaoca (Prevodilac).

⁶⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ahmed i Nesai.

Iblis iskren pošto se zakleo Allahom, i rekao: "Nikoga nisam smatrao lašcem ako se zakune Allahom."

ODVAŽNOST I SUZDRŽLJIVOST

Njegova neobična splotka jeste to što promatra čovjeka dok ne uvidi koja od dviju snaga njim ovladava: smjelost i hrabrost ili suzdržljivost i slabost.

Ako vidi da ovladava suzdržljivost i slabost, on ga počne gušiti, slabiti njegovu odlučnost i odvrćati ga od onog što mu je naređeno prikazujući mu to teškim. Pri tome mu kao olakšanje nudi da to ne izvrši sve dok ga potpuno ne ostavi ili svede na malu mjeru.

Ako vidi da je odlučan i odvažan, navodi ga na reduciranje naređenog (svih obaveza) ili obmanjuje ga da mu to nije dovoljno te da mu treba još nešto. Tako čovjek jedno počne zapostavljati, a u drugom pretjerivati. Prethodnici su kazali: "Za sve što je Allah naredio šejtan ima dvije ružne misli kojima nastoji zaokupiti ljude: zapostavljanje toga ili pretjerivanje. Svejedno je koje će prevladati."

Većina ljudi, osim malo njih, pala je u zamku zapostavljanja ili u zamku pretjerivanja. Rijetki su čvrsti na Pravom putu, na kojem su bili Božiji Poslanik i njegovi drugovi.

Neki ljudi zapostavljaju obaveze čistoće, a neki pretjeruju toliko da su time opsjednuti. Neki škrtare kad je u pitanju imetak, a drugi, opet, pretjeruju toliko da potroše sve i raspu na ljude, protraćivši sve što imaju.

Ima ljudi koji se sustežu od jela, pića i odijevanja koji su im potrebni, nanoseći tako štetu tijelu i duši, a ima i onih koji pretjeruju toliko da uzimaju preko svojih potreba, pa i oni nanose štetu svojim tijelima i dušama.

Neki su uskraćivali prava poslanicima i njihovim nasljednicima pa su ih čak i ubijali, a drugi su im, opet, pretjerujući, robovali.

Postoje ljudi koji su skroz smanjili druženje s drugim ljudi-

ma, izdvojivši se tako u stvarima kao što su džuma-namaz, džemat i borba na Allahovom putu, dok se drugi toliko miješaju da zajedno čine neprevdu i grijeh.

Jedni se libe zaklati vrapca ili ovcu radi jela, drugi, opet, pretjeruju pa kolju toliko da se to može nazvati krvoproličem.

Pojedinci zapostavljaju bavljenje naukom koja im koristi, a drugi je dižu na takav nivo da im ona postaje cilj, a ne rade po onome što znaju.

Pojedini ljudi reduciraju svoje jelo na travu i biljke, a drugi pretjeruju i jedu i ono što je očito haram.

Nekima se dobrim čini zapostavljanje prakse Božijeg Poslanika, s.a.v.s., o pitanju braka, pa ga mrze iz dna duše, a drugi pretjeruju i čine svaki haram do kojeg stignu.

Ima ljudi koji ne priznaju pametne ljude koji poznaju vjeru i ispravno djelovanje i suprotstavljaju im se, a ima i onih koji pretjeruju do te mjere da ih počnu obožavati, pored Allaha Uzvišenog.

Pojedinci, isto tako, ne priznaju ono što učenici ljudi govore i uopće ne mare za to, a neki drugi zaista pretjeruju smatrajući dozvoljenim ono što im oni dozvole, a zabranjenim ono što oni zabrane, dajući tako prednost onome što oni govore nad jasnim i ispravnim sunnetom Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Ima onih koji govore da Allah, neka je hvaljen, nema moć nad ljudskim djelima niti ima veze s njima, već ih oni čine neovisno od Njega i bez Njegovog određenja. Drugi pretjeruju i govore da ljudi uopće ne čine svoja djela, da je Allah Taj Koji ih uistinu obavlja, da su to Njegova djela, a ne njihova. Božiji robovi, po njima, nemaju nikakve moći ni djelovanja.

Neki ljudi govore da se Gospodar svjetova ne nalazi među Svojim stvorenjima i da se ne pojavljuje, da nije iznad njih i ispod njih, iza njih i ispred njih, s njihove desne i lijeve strane. Drugi naučavaju da je On na svakom mjestu fizički prisutan, isto kao što se zrak nalazi na svakom mjestu.

Ima onih koji niječu da je Allah, neka je hvaljen, direktno govorio s bilo kime, a ima ih i koji govore da još uvijek govori i da

će uvijek govoriti: "O Iblise, šta te je spriječilo da učiniš sedždu, Ja sam te stvorio." Da govori Musau: "*Idi faraonu*" (Ta-Ha, 24). Po njima, On još uvijek govori ovo, a oni ga slušaju isto kao što je vječno Njegovo svojstvo života.

Jedni govore da Allah, neka je hvaljen, ni od koga neće primiti zauzimanje u korist bilo koga i da se nikome neće smilovati bilo čijim zauzimanjem (*šefa*). Drugi čak drže da će se stvorenja kod Njega zauzimati bez Njegove dozvole, isto kao što se ugledni ljudi zauzimaju kod vladara.

Ima ih koji govore da je iman naveo ljude na grijšenje i nepravdu, kao što je slučaj s imanom Džibrila i Mikaila, pogotovo Ebu Bekra i Omera. Drugi pretjeruju i kažu da samo jedan veliki grijeh izvodi iz islama.

Neki ljudi niječu istinu o postojanja Božijih imena i svojstva i kažu da Mu ona ne pristaju. Drugi pak pretjeruju, poredeći ih sa svojstvima stvorenja i izjednačavajući ih s njima.

Bilo je onih koji su protjerali Poslanikovu porodicu i borili se protiv nje smatrajući dozvoljenim da je ekskomuniciraju, a drugi su im, opet, pripisali neka poslanička svojstva kao što je bezgrješnost i sl., pa možda čak i Božije osobine.

Jevreji su Mesiha smatrali lašcem, protjerali su njega i njegovu majku zato što je Allah kazao da nije tačno ono za šta su njih dvoje optuživani. Kršćani su ga, s druge strane, proglasili Božijim sinom i bogom kojeg treba obožavati, pored Allaha.

Neki drže da ne postoje ljudski nagoni, narav i priroda, drugi ih smatraju neophodnim i misle da se oni ne mogu promijeniti ili nečim zamijeniti, neki od njih prikazali su ih gotovo neovisnim.

Neki su narodi ogrezli u nečistoći, kao što su kršćani i njima slični. Neke su njihove smutnje odvele u ropstvo, a to su jevreji.

Pojedini se ljudi dotjeruju radi drugih ljudi, služe im i obožavaju ih. Drugi, opet, čine loša djela kojima gube ugled kod ljudi. Oni sebe nazivaju melamijama.

Neki su zapostavili djela srca, ne pridaju im nikakvu važnost i ne daju im nikakvu zaslugu. Drugi su toliko pretjerali da su svoje

mišljenje i djelovanje sveli na njih i odrekli se djelovanja svojim rukama i nogama.

Kad bi željeli ovo potpuno objasniti, bilo bi to veoma dugo poglavlje. Mi smo samo ukazali na njega onoliko koliko je neophodno.

LAŽNE RIJEČI

U šejtanove trikove spadaju: lažne riječi, stavovi koji sami sebe opovrgavaju i kontradiktorne predodžbe koje pomućuju razum i ogoljavaju misli. To je pjena kojom su prekrivena crna zburnjena srca, pa su im jednaki istina i laž, pogrešno i ispravno, a valovi sumnje poigravaju se s njima i oblaci slutnje nadvijaju se nad njima.

Njihov brod (spasa) jesu: rekla-kazala, sumnja i navođenje na sumnju i brojne rasprave u kojima ne vjeruju u ono što zastupaju niti to ima veze s istinom. Jedni druge varaju kitnjastim govorom. Zato su napustili Kur'an i govore neistinu i ružne stvari, opijeni su svojom sumnjom, stalno se vraćaju svojim nedoumicama, odbacili su Allahovu knjigu, iako posjeduju znanje, slijede ono što šejtani govore svojim sljedbenicima koji su u zabludi. Oni to oponašaju i svađaju se oko toga. Napustili su dokaze i slijede one koji su zalutali, koji su mnoge u zabludu odveli i koji su s Pravog puta skrenuli.

“ALLAHOV I POSLANIKOV GOVOR SAMO SU JEZIČKI FENOMEN”

Šejtan izvodi iz vjere i znanja govoreći ljudima da su Božiji govor i govor Njegovog Poslanika samo jezički fenomen koji ne doprinosi stvarnom uvjerenju. Rekao im je da filozofija daje definitivno i održivo uvjerenje, kao i apologetika (*ilmul-kelam*) i njihovi postulati. Ispriječio se između njih i upute iz svjetla Kur'ana uputivši ih na grčku logiku i lažnu propagandu bez dokaza. Rekao im je: “To su stare nauke koje su brusili pamet i razum, koje su izdržale mnoga stoljeća.”

Pogledaj kako ih je pridobio varkama i spletkama dok ih nije izveo iz vjere. Kao da je iščupao dlaku iz kose.

NJEGOVE SPLETKE PROTIV SUFIJA

On je podmetnuo neobrazovanim sufijama plesove i razne grozne stvari, pokazao im to kao put otkrića gurnuvši ih tako u razne laži i besmislice i otvorio im vrata za iznošenje raznih tvrdnji.

On im se obraća govoreći kako postoji put izvan znanja, koji će ih, budu li ga slijedili, dovesti do "pravog otkrića" i oslobodit će ih pridržavanja sunneta i Kur'ana. Učinio im je lijepim vježbanje i glačanje duše i prečišćavanje morala, uz to ih navodi da se sustegnu od onog što rade obični ljudi, oni koji vladaju i tumače propise i oni koji se bave naukom. Učinio im je lijepim pražnjenje srca pa ih navodi da ga oslobode svega kako bi se u njemu ukazala istina bez posrednika. Pošto se oslobodilo onog znanja s kojim je došao Poslanik, šejtan je u njega ugravirao razne laži i spletke na koje je spreman, sve dok ga nije učinio prizorom otkrića i uvjerenja. Potom su oni "nasljednicima poslanika"⁶⁸ rekli: "Vi posjedujete izvanjsko znanje, a mi unutarnju suštinu. Vama pripada izvanjski zakon (Šerijat), a nama unutrašnja istina (hakikat), vi imate koru, a mi srž." Pošto je uspio učiniti ovo s njihovim srcima, odvojio ih je od Knjige i sunneta, baš kao što je dan odvojen od noći. Zatim ih je naveo da se ponašaju po tome što su umislili i obmanuo ih da su to jasni dokazi, da su to nadahnuća i obznane od Allaha, neka je hvaljen, te da se ne protive sunnetu i Kur'anu i da postupaju pravilno i pokorno. Radi nekog drugog, ne radi Allaha, šejtan im je otkrio svoje ideje, plesove i razne besmislice. Što su se više udaljavali od Kur'ana i onoga s čime je došao Poslanik, s.a.v.s., on je njihovim srcima otkrivao više.

SPLETKA PROTIV ČOVJEKA LIJEPIM PONAŠANJEM

Jedna vrsta lukavstva jeste i to što šejtan navodi čovjeka na razne grijehе i razvrat radosno i lijepim ponašanjem. Sastavi ga s onim koji je loš i kojeg izbjegava. Neprijatelj (šejtan) učini mu lijepim da ga dočekuje veselo, radosno i lijepim riječima dok ne

⁶⁸ Riječ je o učenjacima, jer je Poslanik, s.a.v.s., rekao da su učenjaci nasljednici poslanika (Prevodilac).

postane ovisan o njemu. Onda on pokuša da ga se oslobodi, ali ne može. Neprijatelj se i dalje kreće među njima dok ne zadovolji svoje potrebe. Dakle, on čovjeku prilazi pomoću spletke lijepog ponašanja. Zato su oni koji liječe srca preporučivali izbjegavanje novatora, selamljenje s njima, okretanje lica prema njima, preporučivali su da se s njima sreće samo ljutito i odbojno.

Preporučivali su isto ovo onima koji se boje iskušenja prilikom sretanja žena i govorili su: "Kad se ženama nasmiješ, otkrit će šta ti je na zubima, a kad ih sretnješ namrštenog lica, zaštitit ćeš se od njihovog zla."

Njegova spletku jeste i to što srećeš siromahe i one koji imaju kakvu potrebu namrštenog lica i ne pokazuješ im svoju radost i vedrinu. Onda oni poželeva loše tebi, tvoj ugled opadne kod njih, i prestanu učiti dove za te i voljeti te. Onda ti on naredi da se ružno ponašaš, zabrani ti da se prema njima lijepo ophodiš, a naredi ti da se lijepo ponašaš prema onim prvim kako bi ti otvorio vrata zla, a zatvorio vrata dobra.

SPLETKE PROTIV ČOVJEKA SILJENJEM I UZDIZANJEM

On te navraća da se osiliš i uzdigneš toliko, da je tvom Gospodaru zadovoljstvo da te ponizi, kao što je slučaj s džihadom nevjernika i licemjera. Šejtan navraća razvratnike i nepravедnike da čine dobro, a odvraća ih od zla, a tebi pokazuje kako je to tebi poniženje, te da će neprijatelji ovladati tobom i pokoriti te budeš li činio dobro i izbjegavao ono što je loše. Tako se tebi učini da će ti opasti ugled, te da poslije toga ništa od tebe neće biti primljeno niti ćeš biti slušan.

Također ti naređuje da ponižavaš svoju dušu tako da njoj kao izlaz ukaže to da se osili i uzdigne. Naređuje ti neposlušnost vladarima i njihovo vrijeđanje. On ti predočava da tako jačaš svoju dušu, da postaješ moćniji ponižavajući ih, kao da ti spominje riječi pjesnika što kaza:

*Unižavam ih da bih se uzdigao iznad njih.
Nije vrijedan ko vrijeđati ne zna.*

Ovaj je pjesnik napravio grešku. Naime, unižavati se može samo u ime Allaha, i to u sljedećem smislu: kad god rob unizi samoga sebe pred Allahom, On mu ukaže počast i ojača ga. A ti, kad god unižavaš nekoga, unižavaš sebe kod Allaha i Njegovih dobrih robova i postaješ bezvrijedan.

POVLAČENJE U DŽAMIJE

Šejtan naređuje čovjeku da se povuče u džamiju, tekiju ili turbe, i zatvori ga tamo. Zabranjuje mu izlazak govoreći: "Ako izađeš, ponizit ćeš se pred ljudima, postat ćeš manji u njihovim očima i izgubit ćeš ugled kod njih. A možda ćeš napolju vidjeti i nešto ružno."

Neprijatelj ovdje ima skrivene namjere, a to su: oholost, preziranje ljudi, čuvanje skrovišta i vladanje, a druženje s ljudima ne ide s tim. Takav čovjek želi da bude posjećivan, a on ne posjećuje druge, da mu se ljudi obraćaju, a on njima ne, raduje se kad mu dolaze vladari, kad se ljudi sakupljaju kod njega i ljube mu ruku. On napušta obaveze, poželjne stvari i ostalo što ga približava Allahu, a navikava se na ono što ljude približava njemu.

A Božiji Poslanik, Bog mu se smilovao i spasio ga, izlazio je u čaršiju. Neki hadiski učenjaci kažu: "Kupovao je ono što mu je bilo potrebno i nosio je to lično." Ovo spominje Ebu el-Feredž el-Dževzi i drugi.⁶⁹ I Ebu Bekr, r.a., izlazio je u čaršiju noseći odjeću i tamo prodavao i kupovao. Abdullah ibn Selam, r.a., na glavi je nosio zavežljaj drva, pa ga je neko upitao: "Zašto to носиš kad te je Uzvišeni Allah oslobodio toga?" "Hoću da time otjeram oholost od sebe, a čuo sam Božijeg Poslanika kako govori:

"لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ."

'Neće ući u Džennet onaj u čijem srcu ima i najmanji trun oholosti.'⁷⁰

Ebu Hurejra je nosio drva i druge potrepštine, dok je bio up-

⁶⁹ To stoji u njegovoj knjizi: *Sajd el-hatir*.

⁷⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi i Ibn Madža.

ravitelj Medine, i govorio: "Napravite mjesta svom upravitelju, napravite mjesta svom upravitelju."⁷¹ Omer ibn el-Hattab, r.a., izašao je pješice radi neke svoje potrebe, a bio je halifa. Umorio se pa je vidio jednog dječaka na magarcu i rekao mu: "Dječče, pomoz mi, umoran sam." Dječak je sjahao sa životinje i rekao: "Uzjaši, vladaru pravovjernih." Na to je ovaj rekao: "Ne, ti uzjaši, a ja ću iza tebe." Potom je uzjahao iza dječaka i stigli su do Medine, a ljudi su to gledali.⁷²

OHRABRIVANJE

On ohrabruje ljude ljubeći im ruke, umiljavajući im se, hvaleći ih, tražeći da upute dovu za njega i slično tome. Tad čovjek vidi svoju dušu i začudi se. Ako se takvom čovjeku rekne: "Ti si među najboljim ljudima na Zemlji i s tobom nestaju nesreće ljudi", on pomisli da je to istina. Ili mu se govori da se spominjući njega obraća Allahu i moli za oprost, a da On tako uslišava molbe, tada to obuzme njegovo srce i bude mu drago jer to smatra istinom, a ustvari je to potpuno uništenje. Ako vidi da je neko hladan prema njemu ili mu ne podilazi, biva time nezadovoljan i to smatra lošim. Ovo je zlo gospodara oholosti, a i oni su bliži spasu od onoga koga zavedu.

NAPUŠTANJE ŠERIJATSKIH PROPISA

Onima koji vole zuhd, osamljivanje i razna prakticiranja šejtan učini lijepim to što osjećaju, kao što im lijepim prikaže to da ne izvršavaju ono što im je naređeno.

Takvi govore: "Kad Allah čuva srce, ono što ono želi i misli oslobođeno je grešaka." Ovo se ubraja u najveće spletke neprijatelja.

Postoje tri vrste ovih misli i želja: one koje dolaze od Allaha (*rahmanijje*), one koje dolaze od šejtana (*šejtaniije*) i one što potječu iz čovjekove duše (*nefsanijje*), kakav je slučaj i sa snovima. Ma

⁷¹ Vidi: *Medaridžus-salikin*.

⁷² Vidi: *El-Muntehab minel-kenz*.

koliki stepen čovjek postigao u zuhdu i ibadetu, šejtan je s njim i neće ga napustiti do smrti, jer se kreće njegovim venama. Nepogrešivi su samo vjerovjesnici, koji posreduju između Allaha i ljudi dostavljajući im Njegove zapovijedi, zabrane, obećanja i prijetnje. Svako drugi i pravo čini i griješi. Dakle, bezgriješnost ne može biti odlika običnih ljudi.

I sam Omer ibn el-Hattab, mada je prednjačio u pronicljivosti, znao je kazati nešto s čime se ne bi složio neko ko mu nije bio dorastao, i njemu bi postalo jasno da je pogriješio. On bi razmotrio to što je kazao, i ako to ne bi bilo u skladu s Kur'anom i sunnetom, ne bi se više obazirao na to niti bi donosio odluke i postupao po tome.

A ove neznalice smatraju nekog među njima najpozvanijim za svaku stvar. Taj sudi po vlastitom nahodanju, protivno Knjizi i sunnetu, ne poziva se na njih i govori: "Moje srce mi je pričalo o mom Gospodaru. Mi uzimamo od Živog, Koji ne umire. Vi uzimate posredno, a mi uzimamo pravu istinu. Vi slijedite parafraze i slične govore koji su nevjerništvo i varka, a cilj onih koji to govore jeste da budete neznalice koje imaju opravdanje za svoje neznanje." Onda ih neko upita zašto ne odu i ne slušaju hadis od Abdurrezzaka, a oni kažu: "Šta je onaj koji sluša Abdurrezzaka za onog koji sluša Vladara, Stvoritelja?"

To predstavlja dno neznanja, jer samo je Musa, sin Imranov, slušao Vladara, Stvoritelja. Što se tiče ovih i njima sličnih, oni nisu slušali ni neke nasljednike poslanika, a tvrde da su slušali govor Onog Koji ga je poslao da bi bili neovisni o vanjskom znanju. Možda je onaj ko je govorio s njima sam šejtan, ili njihova duša nemarna, ili, možda, oboje zajedno, ili odvojeno. Onaj ko misli da može bez onog s čim je došao Poslanik zato što mu njegovo srce daje neke misli taj je najveći nevjernik. Potpuno je isto ako smatra da se nekad može zadovoljiti ovim, a nekad onim. Od onog što srce sluša nema ništa, niti išta vrijedi ako je u suprotnosti s onim što je Poslanik donio ili s čim se složio, jer ako je tako, onda je to govor nefs-a ili šejtana.

Abullahu ibn Mesudu jednom prilikom postavljeno je pitanje na koje je trebao odgovoriti za mjesec dana. Kada je prošao

mjesec, on je odgovorio: "Reći ću onako kako mislim. Ako bude tačno, to je od Allaha. Bude li pak netačno, to je od mene ili od šejtana, a Allah i Njegov Poslanik nemaju ništa s tim."⁷³

Jedan je hazreti Omerov pisar pred njim napisao: "Ovako je Allah naučio Omera." Omer je rekao: "Izbriši to i napiši: 'Ovako misli Omer.'"

Nekom prilikom Omer je rekao: "Ljudi, podredite mišljenje vjeri. Vidjeli ste me kako sam postupao u Boju kod Ebu Džendela, mada bih tada da sam mogao odbiti Poslanikovu naredbu, to sigurno učinio."

Mnogo je slučajeva gdje su ashabi pobijali svoja mišljenja, a oni imaju najbolja srca, najveće znanje i najdalji su od šejtana u cijelom umetu, najviše su slijedili sunnet i najočitije pobijali svoja mišljenja. A ovi rade suprotno.

Sljedbenici Pravog puta hodili su tom stazom i nisu uzimali u obzir misli, nahođenja i inspiracije ako to nisu potvrdila dva svjedoka.⁷⁴

El-Džunejd veli da je Ebu Sulejman ed-Darani kazao: "Nekada mi na um padne neka od narodnih dosjetki, ali je primim samo uz dva pravedna svjedoka: Kur'an i sunnet."

Ebu Zejd preporučuje da ako ugledamo čovjeka koji izvodi *keramete* (nadnaravna djela), pa čak i da poleti, da mu se ne čudimo dok ne vidimo kako se odnosi prema naredbama, zabranama i čuvanju granica.

On kaže: "Onaj ko napusti učenje Kur'ana, obaveze u zajednici, odlazak na dženaze i posjećivanje bolesnika, ko zanemari ovo sve i on će biti zanemaren."

Džunejd veli: "Naš put počiva na Knjizi i sunnetu. Ko ne čuva Knjigu, ne zapisuje hadise i ne konsultuje ih, na njega se ne

⁷³ Prenosi Ebu Davud. U lancu prenosilaca spominje se Katada, koji je krivotvorio hadise.

⁷⁴ Misli se na Kur'an i sunnet. (Prevodilac)

treba oslanjati.”

“Ko prijeđe granice naredbi i zabrana”, kaže Ebu Bekr ed-Dekkak, “neće moći vidjeti svoje srce.”

“Koga vidiš”, kaže Ebu Husein en-Nuri, “da se pored Allaha poziva na nešto što izlazi iz granica Šerijata, ne približavaj mu se, a ko se poziva na nešto čime neće sačuvati svoju vanjštinu (*zahir*), sumnjaj u njegovu vjeru.”

El-Džeriri veli: “Naša je vjera skupljena u jednoj stvari: obavezati srce da se kontroliše i držati znanje ne razini izvanjskog (*zahir*).”

Ebu Hafs rekao je veliku stvar: “Onoga ko ne usklađuje svoje postupke s Knjigom i sunnetom i ko ne sumnja u svoje nahođenje ne ubrajajte u ljude dostojne razgovora.”

Kako je lijepo ono što je rekao Ebu Ahmed eš-Širazi: “Sufije su se nekada rugale šejtanu, a sad se šejtan ruga sufijama.”

Neki učenjaci govore slično: “Nekada je šejtan prilazio ljudima, a sad je čovjek taj koji prilazi šejtanu.”

DAVANJE OBAVEZA

Šejtan nekim ljudima naređuje da obavezno nose jednu odjeću, da se drže određenog izgleda i načina hodanja, da slijede određenog šejha i neki tarikata, i stavi im u dužnost da se toga drže kao farza. Oni to izvršavaju, a grde i ponižavaju onog ko to ne radi. Neki među njima čak određeno mjesto smatraju obaveznim za obavljanje namaza, i klanjaju samo na njemu. A Poslanik, Bog mu se smilovao i spasio ga, zabranio je da se čovjek drži samo jednog mjesta na kome će obavljati namaz, onako kao što se deva navikne na jedno mjesto.⁷⁵ Tako ćeš nekog od njih vidjeti da klanja na sedžadi, a Poslanik nije klanjao na sedžadi, niti je ona bila prostrta pred njim. Klanjao je na zemlji, ponekad je činio sedždu na njoj, klanjao je na hasuri ili na onom što je bilo prostrto, a ako ne bi bilo ništa, klanjao je na zemlji.

⁷⁵ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ebu Davud, Nesai, Ahmed i drugi.

Ovi se opterećuju čuvanjem formalnosti na štetu Šerijata i suštine, pa su počeli uvoditi nove formalnosti i bez saglasnosti uleme. Onaj ko zna ne veže se za formalnosti jer one spadaju u najneprovidnije zastore između srca i Allaha. Ko se ograniči formalnostima zaustavi putovanje svog srca, a to je najgore stanje za srce, da stagnira, da se ne kreće, bez obzira da li napreduje ili nazaduje. Uzvišeni kaže: ﴿لَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ﴾ *“Onome među vama ko želi ići naprijed ili nazad...”* (El-Mudessir, 37). Nema, dakle, stajanja na putu, postoji ili napredovanje ili povratak i nazadovanje.

Oni koji razmisle o putu Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i o njegovom životu shvatit će da njihov put nije isto što i njegov. On je nekad oblačio košulju, nekad kaftan, nekad džubu, a nekad ogrtač. Jahao je devu sam ili s nekim drugim, jahao je konja sa sedlom i bez sedla, a jahao je i magarca. Jeo je ono što je imao. Nekad je sjedio na zemlji, nekad na hasuri, a nekad i na ćilimu. Ponekad je hodao sam, a ponekad sa svojim drugovima. On se ponašao tako da se nije obavezivao i ograničavao onim što mu nije naredio njegov Gospodar. Između njegovog puta i puta ovih velika je udaljenost.

NAVOĐENJE NA ZLO

Ovo je jedna od spletki kojom šejtan zavodi neznalice. To je navođenje na zlo kada se radi o čistoći i nijetu za namaz kojima ih navodi na grijehenje i odvaja ih od sljedbenika sunneta Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Šejtan, naime, uvjerava neke od njih da ono s čim je došao Poslanik nije dovoljno, dok se tome još nešto ne doda. Tako ih je naveo da pogrešno misle i da se zamaraju pretjerivanjem.

Nema sumnje da šejtan poziva na zlo, a njegovi sljedbenici mu se pokoravaju, slušaju njegov poziv i slijede njegove naredbe, a mrže sljedbenike Poslanikovog sunneta i puta. To ide tako daleko da neki misle da ako se budu abdestili kao Poslanik ili se budu kupali kao on, neće se moći očistiti. Da nije tako, to ne bi bilo dovoljno ni Poslaniku, a on je za abdest upotrebljavao minimalnu količinu vode, a isto tako i za kupanje. Zlobnici smatraju da im to

nije dovoljno ni za pranje jedne ruke. Pouzdano se zna da Poslanik pri uzimanju abdesta nije prao jedan dio tijela više od tri puta i da je govorio: **“Ko bude radio preko toga postupit će loše, preći će mjeru i učiniti ružnu stvar.”**⁷⁶ Zlobnici su ovakvi prema svjedočenju Božijeg Poslanika. Kako će se, onda, približiti Allahu lošim postupcima i prelaženjem granica koje je On uspostavio!?

Prenosi se da su se Poslanik i Aiša, r.a., kupali iz posude u kojoj su bili ostaci tijesta.⁷⁷ Da zlobnik vidi nekog da radi ovo, nikad to ne bi odobrio. Govorio bi: “Kako je ta količina dovoljna da se dvoje okupa? Kako se može kupati kad se tijesto rastvorilo u vodi i izmijenilo je? I kad se voda poprska kapljicama, po nekima od njih ona postaje nečista, a, po nekima, neupotrebljiva. A Poslanik, Bog mu se smilovao i spasio ga, radio je ovo ne samo s Aišom, već i sa Ummu Selemom i Mejmunom, a to sve stoji u vjerodostojnom hadisu.

Također, pouzdano se zna da je Ibn Omer govorio: “Ljudi i žene u Poslanikovo doba uzimali su abdest iz jedne posude.”⁷⁸ Posude iz kojih su se kupali Poslanik i njegove žene, i ashabi i njihove žene, nisu bile velike i nisu imale pipe kao u hamamima i slično. Nisu ni pazili hoće li poplaviti kad voda počne prelijevati preko ivica, kao što paze nezalice u kadama i hamamima.

Onome ko ima averziju prema onom što je radio Poslanik, njegov je sunnet odbojan. Dozvoljeno je kupati se u koritima i banjama, pa čak i ako nisu popunjene. Ko čeka da se banja skroz napuni i koristi se njom sam on je novotar koji ne radi u skladu sa Šerijatom.

Naš šejh veli: “Puni prijekor zaslužuju oni koji propisuju ono što Allah nije dozvolio i koji Ga novatorski obožavaju.”

Ovi vjerodostojni hadisi pokazuju da Poslanik, s.a.v.s., i ashabi nisu puno prosipali vodu, a tako su postupali i tabiini.

⁷⁶ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Huzejma i drugi.

⁷⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i drugi.

⁷⁸ Eser je vjerodostojan. Bilježi ga Buhari.

Seid ibn Musejeb priča: "Ja se operem poslije nužde iz vrča, uzmem abdest i ostavim još vode za svoje ukućane."

Imam Ahmed kaže: "Pametan je onaj čovjek koji ne rasipa vodu."

Muruži je pričao: "Pomagao sam Ebu Abdullahu pri uzimanju abdesta. Bili smo s vojskom pa sam ga zaklonio od ljudi kako ne bi kazali da ne uzima abdest ispravno jer troši malo vode. Ahmed je uzimao abdest, pri tom jedva navlaživši zemlju."

Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., uzimao abdest iz korita pa je stavio ruku unutra i iz njega oprao usta i nos.⁷⁹ To je isto radio i kad se kupao: stavljao je ruku u posudu i iz nje uzimao vode, a po ovim zlobnicima to nije moguće jer će se, po njima, tako voda uprljati.

Njihove im se duše uopće ne pokoravaju u slijedenju Božijeg Poslanika. Kako će se natjerati da se zajedno sa svojim ženama kupaju u banji od približno pet damaskih ratla, da u nju zagnjure ruke i da se iz nje polijevaju? Zlobnicima je to odvratno, isto kao što mušrici ne vole kad se spominje Božije ime.

Oni govore da su bili na oprezu radi svoje vjere i da su radili po riječima Poslanika, koji je kazao:

"دَعْ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ"

"Ostavi ono u šta sumnjaš i prijedi na ono u šta ne sumnjaš"⁸⁰;

"فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ"

"Ko ostavi sumnjive stvari sačuvat će svoju vjeru i čast"⁸¹;

"والإثم ما حاك في صدرك"

"Grijev je ono što je duboko usađeno u srcu."⁸²

⁷⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i drugi.

⁸⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ahmed, Nesai i Abdurrezzak.

⁸¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Buhari, Muslim, Ebu Davud i Tirmizi.

Neki su stari govorili da grijeh mijenja srca, tj. ometa ih i zbunjuje. Vjerovjesnik, s.a.v.s., jednom je našao hurmu i rekao: "Da se ne bojim da bi mogla biti sadaka, pojeo bih je."⁸² Zar iz ovog nije jasno da je nije pojeo iz opreza?

Malik je izdao fetvu da ako čovjek pusti ženu, a nije siguran je li to prvi ili treći put, treba to računati kao treći, i to iz opreza prema svom spolnom organu (tj. da bi se sačuvao i ne bi otišao u postelju sa ženom koja mu nije dozvoljena).

Također je izdao fetvu za onog koji se zakune razvodom za stvar kao što je slučaj u ovoj izjavi: "U ovom bademu nalaze se dvije košpice." U tom ga slučaju sljeduje to čime se zakleo, jer se zakleo za ono što ne zna.

Ko ostavi jednu od svojih žena, a ne zna koju, po Maliku, on se razveo od svih. Razlog ovakvom stavu jeste oprez u odagnavanju sumnje. Malikovi učenici za zakletvu koja se kasnije zaboravi kažu da onog koji se zakleo obavezuje sve čime se obično zaklinje. Obavezuje ga razvod braka, oslobađanje roba, sadaka trećine imetka, kefaret za puštanje žene, kefaret za zaklinjanje Uzvišenim Allahom i da pješice ide na hadž. Razvod se odnosi na sve njegove žene i mora osloboditi sve svoje sluge i sluškinje. Ovo je ispravniji stav.

Po njihovom mezhebu, ako se neko zakune da će nešto uraditi, krivo se zakleo sve dok to ne izvrši i zabranjena mu je njegova žena.

Oni, također, kažu da ako dođe do trećeg puštanja, žena je istog trena razvedena.

Razlog svemu ovome jeste oprez.

Ako je kod nekog i skriveni dio odjevnog predmeta prljav, pravnici kažu da mora oprati čitav taj predmet. Ako mu je odjeća inače čista, a ima nešto što je prljavo pa nije siguran u kojoj je kla-

⁸² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Muslim i drugi.

⁸³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ahmed, Abdurrezzak i drugi.

njao, mora ponovo klanjati kako bi bio siguran da je izvršio svoju obavezu.

Po njima, ako se sumnja u čistoću posuđa, svega ga treba oprati i osušiti. Ako nismo sigurni u kojem je pravcu kibla, treba, prema mišljenju nekih imama, klanjati četiri namaza kako bismo bili sigurni da smo obavili ono što smo trebali.

Ako neko ostavi namaz pa zaboravi koji, po njima, obavezan je klanjati pet namaza. Poslanik, s.a.v.s., naredio je onome ko sumnja u svoj namaz da klanja tako da bude siguran. Zabranio je da se jede lovina za koju lovac nije siguran da li je ubijena njegovom strijelom ili nečijom drugom, ili ako je pala u vodu; zabranio je da se jede i ako su se njegov pas i pas drugog lovca pomiješali, jer tako postoji sumnja ko ju je ulovio.

Ovo nabranje moglo bi potrajati veoma dugo.

Oprez i uzimanje stvari sa sigurnošću nije u neskladu sa Šerijatom, čak i ako to nazovemo i nepotrebnim pretjerivanjem.

Ebu Hurejra bi, kada bi uzimao abdest, nakvasio ruke do ramena, a noge do koljena.

Ako smo oprezni, ako stvari uzimamo samo sa sigurnošću, ako ostavljamo sumnjivo zbog onog što to nije, ako napuštamo ono što ne znamo sigurno radi sigurnog i poznatog i ako se klonimo nesigurnih stvari, time nećemo izaći iz okvira Šerijata niti ćemo zagaziti u područje novotarstva. Ali, da li je ovo bolje nego olakšica? Ako čovjek zapostavlja svoju vjeru, ako nije oprezan, već sebi olakšava i tako se ponaša, ako ne vodi računa kako se abdesti i kojom vodom, na kojem mjestu klanja, ako ne vodi računa da li je nešto uprljalo njegovu odjeću, ako se ne pita da li je ispunio ono što je dužan, već se nemarno odnosi prema tome i smatra sve ovo ispravnim, on je nemaran prema svojoj vjeri i ne mari za ono u šta nije siguran.

Ovi sve mjere prema čistoći, a možda je upravo to najgora nečistoća. Oni ulaze sumnjajući i izlaze sumnjajući. Daleko su oni od onih koji predano izvršavaju ono što im je naređeno i koji se trude da ništa ne zapostave ulažući pri tome više napora zato što to žele uraditi dobro i bez nedostataka.

Oni govore da sve za šta ih se kritikuje rade iz opreza kako bi uradili ono što je naređeno, a klonili se zabranjenog, te da je to bolje nego zanemarivati ovo dvoje, jer to uglavnom vodi manjkavosti pri izvršavanju dužnosti i odlasku u haram. Ako bismo usporedili ovu neispravnost i neispravnost koja se ogleda u sitničarenju, onda je sitničaranje manje zlo. Mi to zovemo oprezom i zaštitom. I ne držite se vi sunneta više nego mi, mi mu se stalno vraćamo i želimo ga što bolje prakticirati.

Skromni i Poslaniku poslušni navode ajete:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ

“Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu” (El-Ahzab, 21);

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

“Reci: ‘Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti” (Alu Imran, 31);

وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٨﴾

“Njega slijedite da biste na Pravom putu bili” (El-E’raf, 158);

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن

سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٥٩﴾

“I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od puta Njegova - eto, to vam On naređuje, da biste se grijeha klonili” (El-Ena’m, 153).

Ovo je Pravi put koji nam je propisan da ga slijedimo, to je put kojim je hodio Božiji Poslanik, s.a.v.s., i njegovi drugovi. E, to je taj put, a svi drugi su putevi nepravde, ko god da je to rekao.

Nepravda može biti velika, a nekad je mala, sve između toga stepeni su koje zna samo Allah.

To je osjetljiva staza, jer je putnik nekad na ispravnom putu, nekad je veoma daleko, a nekad malo bliže. Vaga pomoću koje se spoznaje Pravi put jeste ono što su radili Poslanik, s.a.v.s., i njegovi drugovi. Onaj koji je skrenuo s Pravog puta može biti nepravedni nehajnik, mudžtehid ili tradicionalist bez znanja. Jedan od njih zasluži kaznu, jednom će biti oprošteno, a jedan ima jednu nagradu, i to sve shodno njihovim namjerama, ciljevima i trudu da budu pokorni Uzvišenom Allahu i Njegovom Poslaniku, i shodno njihovom nemaru.

Mi hodimo stazom Božijeg Poslanika i njegovih drugova, koja nam pokazuje koju skupinu treba slijediti i, s Božijom pomoću, odgovaramo na njihove argumente.

Prije ovoga bilo je govora o tome da su preuveličavanje, prelaženje granica i neskromnost zabranjeni. Skromnost i pridržavanje sunneta jesu ono u čemu se nalazi naša vjera. Uzvišeni Allah kaže:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ

“O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u svom vjerovanju” (En-Nisa, 171);

وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٧١﴾

“I ne rasipajte, jer On ne voli rasipnike” (El-En’am, 141);

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا

“To su Allahove granice pa ih ne prelazite” (El-Bekara, 229);

وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٢٢٩﴾

“I ne pravite prijestupe, Allah zaista ne voli prijestupnike” (El-

Bekara, 190);

أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يَحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

“Molite Gospodara svoga ponizno i u sebi, ne voli On one koji pretjeruju” (El-E’raf, 55).

Abdullah ibn Abbas, r.a., kaže da je Poslanik, s.a.v.s., uoči Akabe, dok je bio na devi, rekao:

"الْقَطُّ لِي، فَلَقَطْتُ لَهُ حَصِيَّاتٍ هُنَّ حَصَى الْحَذَفِ فَلَمَّا وَضَعْتَهُنَّ فِي يَدِهِ قَالَ:
بَأُمِّثَالِ هَؤُلَاءِ وَإِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّا أَهْلُكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوَّ فِي
الدِّينِ."

“Dajte mi jedan kamenčić”, te su mu donijeli sedam kamenčića s jedne hrpe. On ih je istresao na dlan i rekao: “Odbacite ovakve primjere.” Potom je rekao: “Ljudi, čuvajte se pretjerivanja u vjeri jer je pretjerivanje u vjeri uništilo one prije vas.”⁸⁴ Ovaj hadis prenose Ahmed i Nesai.

Enes, r.a., priča da je Poslanik rekao:

"لَا تُشَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَيُشَدَّدَ عَلَيْكُمْ، فَإِنَّ قَوْمًا شَدَّدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ، فَتِلْكَ بَقَايَاهُمْ فِي الصَّوَامِعِ وَالذِّيَارِ رَهْبَانِيَّةٍ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا
عَلَيْهِمْ."

“Ne otežavajte sebi, jer će vam onda Allah otežati. Ima ljudi koji su sebi pravili poteškoće, pa im je Allah otežao. Njihovi su ostaci po samostanima i manastirima, a to je monaštvo, što je kao novotarija uvedeno i koje im mi nismo propisali.”⁸⁵

Vjerovjesnik je zabranio prekomjerno obavezivanje u vjeri, i to radi boljeg izvršavanja onog što je propisano, i rekao da je to razlog zbog čega će Allah otežati čovjeku, bilo da se to odnosi na

⁸⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Ibn Madža i El-Hakim.

⁸⁵ Ovo predanje je slabo. Bilježe ga Ebu Davud i Taberani u djelu *El-Kebir*.

količinu obaveza ili na propise. Otežavanje u pogledu propisa je, recimo, kada se čovjek obaveže nekim zavjetom koji je teško ispuniti, a koji je obavezan ispuniti, a otežavanje u pogledu količine obaveza jeste ono što rade ovi sitničari. Oni su se prekomjerno obavezali, tako da su to uzeli sebi za obavezu, i to je postalo nešto što im je svojstveno.

Buhari veli da učenjaci mrze pretjerivanje u ibadetu i preko-
račenje onog što je radio Vjerovjesnik, Bog mu se smilovao i spa-
sio ga. Ibn Omer kaže da je propisno uzimanje abdesta bogoboja-
znost.

Fikh traži ekonomičnost u vjeri i držanje sunneta. Moj otac, Ibn Ka'b govorio je: "Držite se Pravog puta i sunneta, jer nema ni jednog čovjeka kojem, kad se spomene Allah, zadrhti koža zbog straha od Njega, a da s njega ne spadnu grijesi kao što s drveta spada suho lišće. Skromnost na Pravom putu i u slijeđenju sunneta bolja je nego ulaganje truda u suprotno. Zato pazite, ako ste eko-
nomični u djelovanju, da to bude onako kako su to radili vjerovje-
snici."

Šejh Ebu Muhammed el-Makdesi veli: "Hvala Allahu, Koji nas je Svojim blagodatima uputio, Muhammedom i njegovim pos-
lanstvom počastio, da ga slijedimo i da se njegovog sunneta pridr-
žavamo uputio. Uputio nas je da slijedimo nadređene koji su to
stekli znanjem da bi nas zavolio, grijehe nam oprostio, Svoju mi-
lost i uputu nam zapisao."

Uzvišeni Allah kaže:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

*"Reci: 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i
grijehe vam oprostiti'" (Alu Imran, 31);*

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ

“A milost Moja obuhvata sve; dat ću je onima koji se budu grijeha klonili i zekat davali i onima koji u dokaze Naše budu vjerovali, onima koji će slijediti Poslanika, vjerovjesnika koji neće znati ni da čita ni da piše” (El-E’raf, 156-157).

فَقَامُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبَعُوهُ
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٨﴾

Zatim kaže: *“Zato vjerujte u Allaha i Poslanika Njegova, vjerovjesnika koji ne zna ni da čita ni da piše, koji vjeruje u Allaha i riječi Njegove, njega slijedite – da biste na Pravom putu bili” (El-E’raf, 158).*

Na kraju, Allah, neka je hvaljen, šejtana je učinio čovjekovim neprijateljem, koji ga s Pravog puta skreće i prilazi mu sa svake strane i sa svakog puta, onako kao što Uzvišeni veli:

قَالَ فِيمَا أُغْوَيْنَنِي لِأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦٠﴾ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ
شَاكِرِينَ ﴿٦١﴾

“Kunem se da ću ih na Tvom pravom putu presretati, pa ću im i sprijeda i straga, i zdesna i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti” (El-E’raf, 16-17).

Uzvišeni Allah upozorio nas je da ne slijedimo šejtana, naredio nam je da mu budemo neprijatelji i da mu se suprotstavljamo: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ *“Šejtan je uistinu vaš neprijatelj i takvim ga smatrajte” (Fatir, 6); ﴿يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ﴾* *“O sinovi Ademovi, neka vas nikako ne zavede šejtan kao što je roditelje vaše iz Dženneta izveo” (El-E’raf, 27).* Obavijestio nas je šta je uradio našem ocu i majci da bi nas upozorio da ga ne slijedimo, ili da ne bismo opravdavali to slijeđenje. Uzvišeni nam je naredio da slijedimo Njegov pravi put, a zabranio slijeđenje drugih puteva rekavši:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن
سَبِيلِهِ

“I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od puta Njegova” (El-En’am, 153).

Njegov pravi put jeste onaj kojim je hodio Božiji Poslanik i njegovi drugovi, što dokazuju Njegove riječi:

يَسَّ ۝ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۝ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝ عَلَى صِرَاطٍ
مُّسْتَقِيمٍ

“Ja-Sin. Tako Mi Kur’ana mudrog, ti si, uistinu, poslanik, na Pravom putu” (Ja-Sin, 1-4);

إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ

“Ti si, uistinu, na Pravom putu” (El-Hadždž, 67) ili:

وَأَنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

“Ti zaista upućuješ na Pravi put” (Eš-Šura, 52).

Ko slijedi Poslanika, s.a.v.s., riječju i djelom taj je na Pravom putu, on pripada onima koje Allah voli i kojima će oprostiti grijeh. Ko svojom riječju i djelom bude suprotstavljen njemu, taj je novator, sljedbenik šejtanovog puta, i neće biti među onima kojima je Allah obećao Džennet, oprost grijeha i dobročinstvo.

KRIKA PRETJERIVANJA

Jedna grupa sitničara pokoravala se šejtanu dok nisu, zavedeni njegovim zlom, prihvatili njegov govor i pokorili mu se, a udaljili se od slijedenja Poslanika i ashaba. To je išlo dotle da su

neki pomislili da ako se budu abdestili kao Poslanik i ako budu klanjali poput njega, da će njihov abdest biti kvaran, a namaz neispravan. Oni misle da ako budu postupali kao Poslanik, koji je vjerovao u Allahovu riječ, približivši se učenju sofista koji su negirali nepobitno opipljive stvari i čovjekovo znanje o njegovom odnosu s realnošću. Tako neko od njih pere svoj ud gledajući ga i oholeći se, ili čita ustima, tako da čuje ušima, a sazna srcem, štaviše da saznaju i drugi i da budu uvjereni. Potom on posumnja je li to učinio ili nije. Tako mu šejtan izazove sumnju u njegovu namjeru i cilj koji ne pripadaju njegovom uvjerenju, a stjecajem okolnosti oni nisu u skladu s nečijim drugim uvjerenjem.

Pored toga, on prihvati šejtanove riječi, pa nanijeti da klanja, a ne klanja. Tako mu se on očigledno oholi, potiskujući u njemu ono u šta je siguran. Takvog ćeš čovjeka vidjeti oholog i zbunjelog: kao da se pokušava riješiti nečeg što ga jako privlači ili je našao nešto u sebi pa to pokušava izbaciti. Sve ovo spada u pokornost Iblisu i prihvatanje njegovog nagovaranja. Ko ovoliko bude pokoran Iblisu taj je dostigao vrhunac pokornosti njemu.

Potom mu se povinuje u samokažnjavanju i posluša ga, pa nanosi štetu svom tijelu: katkad tako što zaroni u hladnu vodu, nekad toliko ga izlažući teretu dok ne sastruže kožu. Nekad čak otvori oči u hladnoj vodi i pere njihovu unutrašnjost oštećujući tako vid, nekad pokazuje stidna mjesta ljudima ili dođe u situaciju da mu se rugaju djeca ili da ga ismijavaju oni koji ga vide.

Rekao sam već da Ebu el-Feredž prenosi od Ebu el-Vifaa el-Ukajla da mu je jedan čovjek rekao: "Znam zaroniti u vodu mnogo puta i sumnjam da li sam se dobro okupao ili ne. Šta ti misliš o tome?" Šejh mu je odgovorio: "Idi, spala je s tebe obaveza namaza." Ovaj je upitao: "Kako?", pa je on rekao: "Poslanik, s.a.v.s., rekao je da se od trojice dižu pera (tj. ne pišu se njihova djela – op.

prev.): ludaka, dok ne ozdravi, spavača, dok se ne probudi i djeteta, dok ne bude punoljetno.”⁸⁶ Onaj koji zaroni u vodu više puta i sumnja da li ga je ona nakvasila, je ludak.

Čak ga šejtan zadevera svojim vesvesama, pa zaboravi na džemat ili na vrijeme. Zaposli ga nijetom pa mu promakne početni tekbir u namazu, ili prvi rekāt, ili više njih. Među njima ima onih koji se kunu da ne pretjeruju, a lažu.

Pričao mi je jedan povjerljiv čovjek da je vidio jednog sitničara koji je ponavljao nijet mnogo puta, pa je unio veliki razdor među one koji su klanjali za njim. Naloženo mu je da se zakune razvodom da to više neće raditi, ali čim ga je Iblis pozvao, on je to ponovo uradio pa je razveden od svoje žene zbog čega je bio veoma tužan. Ostali su tako razdvojeni dugo, a ona se udala za drugog čovjeka s kojim je dobila dijete. Dakle, prekršio je zakletvu pa su rastavljeni, a ona se udala čim ju je napustio.

Čuo sam o drugom da je robovao riječima u nijetu i pridavao im veliki značaj, pa je utonuo jednog dana tako da je ponavljao *usallije* (da klanjam – op. prev.) više puta, pa je htio reći *eda'en* i stavio je tačku na *d*, te je umjesto *eda'en lillahi* (obaviti u ime Allaha) rekao *eza'en lillahi* (ometajući Allaha). Tada je čovjek do njega prekinuo svoj namaz i rekao: “I Njegovog Poslanika, meleke i one koji klanjaju.”

Neki od njih su zavedeni izgovaranjem jednog slova pa ga stalno ponavljaju. Vidio sam da neki od njih govore: 'Allahu ekkkkber.' Jedan od njih mi je rekao da ne može govoriti: 'esselamu alejkum', pa sam mu rekao da rekne ono što je upravo izgovorio i da će se onda odmoriti.

Šejtan ima toliku moć nad njima da ih je kaznio na dunjaluku prije ahireta, odvratio ih od slijeđenja Poslanika i uveo ih među one koji pretjeruju, a oni smatraju da dobro čine.

Ko se želi spasiti ovog belaja neka zna da je istina u slijede-

⁸⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i drugi.

nju Božijeg Poslanika riječju i djelom i neka donosi odluke zbog kojih neće sumnjati da li je na Pravom putu, a ono što se s tim ne poklapa šejtanovo je zavodenje i navraćanje na zlo. I neka bude siguran da mu je on neprijatelj koji ga ne navraća na dobro: ﴿إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ *“On poziva svoje sljedbenike da budu među stanovnicima ognja”* (Fatir, 6). Neka ostavi ono što nije u skladu s putem Božijeg Poslanika, bez obzira šta bude; neka ne sumnja da je Božiji Poslanik bio na Pravom putu, jer ko sumnja u ovo on nije musliman. Kada čovjek to zna, kako onda može ne slijediti njegov sunnet?! Šta osim njegovog puta treba čovjeku?! Neka svojoj duši (*nefsu*) kaže: “Zar ne znaš da je staza Božijeg Poslanika pravi put? Kad ona potvrdno odgovori, neka kaže: “Da li je on to radio?” Ona će reći: “Ne”, a ti joj reci: “Šta je poslije istine, osim zabluda? Zar pored Dženneta ne postoji samo vatra, a pored Allahovog i puta Njegovog Poslanika samo šejtanov put? Ako slijediš njegov put, bit ćeš njegov drug.” Ona će reći:

يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَيُتَسَّ الْقَرِينُ

“Da je bogdo između tebe i mene razdaljina dva istoka. Loš si ti drug” (Ez-Zuhruf, 38).

Neka pogleda kako su stari slijedili Poslanika i neka tako radi; neka izabere njihov put. Neki je od njih kazao: “Neki bi me ljudi preduhitrili. Da nisu pomoću abdesta zaslužili uspjeh, ne bih ih uspio preteći. Smatram da je to bio Ibrahim en-Nehai.”

Zejnul-Abidin jednog dana reče svom sinu: “Sinko donesi mi odjeću koju oblačim kada izvršavam neku obavezu, vidio sam da muhe slijeću na sve pa i na tu odjeću.” Potom je zastao pa je rekao: “Vjerovjesnik i njegovi drugovi imali su samo jednu odjeću, zato je ostavi.” Omer, r.a., istraživao je jednu stvar i donio odluku. Kad mu je rečeno da to nije radio Poslanik, on je rekao: “Naumio sam zabraniti oblačenje ove odjeće jer sam čuo da se boji mokraćom starica.” Moj otac mu je rekao: “Nije tvoje da zabranjuješ jer ju je i Poslanik ponekad oblačio i nošena je u njegovo vrijeme. Da je Allah odredio da je haram oblačiti je, objasnio bi to Svom Poslaniku.” Omer je rekao: “Tako je.”

I neka se zna da među ashabima nije bilo onih koji su sitničarili i pretjerivali. Da je navođenje na zlo dobro, ne bi ga Allah udaljio od Svog Poslanika i ashaba, a oni su najbolji ljudi. Da je Poslanik poznavao sitničare, sigurno bi ih ukorio; da ih je znao Omer, kaznio bi ih i podučio; da su ih znali ashabi, smatrali bi ih novotarima. A ja sam podrobno objasnio šta biva s onima koji pretjeruju u onome što je Allah propisao lahkim.

POGLAVLJE O MUZICI

U varke Allahovog neprijatelja kojima vara one čiji su znanje, razum i vjera oskudni i kojima zavodi srca nemarnih neznalica i besposličara spada: slušanje zviždukanja, pljeskanja rukama i muzike koju proizvode zabranjeni instrumenti, a koja odvraća srce od Kur'ana i podstiče ga na griješenje i nepokornost. To je šejtanski kur'an, gusti zastor i pregrada od Milostivog, talisman sodomije i zinaluka. Preko toga grješni zaljubljenik dobije ono što želi od svoje ljubavi. Na taj način šejtan zavarava besposlena srca i lukavo ubacuje lažne dileme i sumnje, a ona to upijaju, i zbog toga napuštaju Kur'an.

Da ti je vidjeti kako im u zanosu slušanja glasovi utihnu, pokreti se umire, srca usmjere ka slušanju, pa se počnu ljuljati više nego pripit čovjek, počnu se lomiti u plesu više nego dvospolci i žene. To im i priliči, jer su njihova srca opijena više nego što je to slučaj s onima koji izgaraju za čašom.

Tu se radi nečega drugog, a ne radi Allaha, a što je još gore radi šejtana, srca slamaju, odjeća cijepa, a imetak u ono što nije pokornost troši. Kada ih opijenost svlada, šejtan postigne ono što je želio, pa na njih navali svojim glasom, 'pješadijom i konjicom'. Potom na njihovom srcu napravi prolaz i navodi ih da udaraju nogama o zemlju i da poput magaraca kruže oko stožera, ili da plešu poput medvjeda. Neka Allah sačuva nebo i Zemlju od takvih nogu.

Takve je ružno porediti s magarcima i ostalom stokom. Treba žaliti neprijatelje islama koji su za njih mislili da su muslimanska elita, a oni život provode u uživanjima i muzici, praveći od života i vjere zabavu i igru. Draže su im šejtanske svirale nego slušanje kur'anskih sura. Kada bi neko od njih slušao Kur'an od početka do kraja, ne bi se mrdnuo, niti pokrenuo. To u njemu ne bi izmamilo nikakvu čežnju, niti bi upalilo plamen ljubavi prema Allahu, dž.š. Međutim, kada bi mu se ponudio 'šejtanski kur'an', iz njegovog srca provreli bi izvori ekstaze koji bi potekli preko očiju koje bi suzile, preko nogu koje bi zaplesale, preko ruku koje bi pljeskale i preko ostalih organa koji bi bili uzbuđeni i veseli. Nje-

govo disanje i uzdisaji pojačali bi se, a vatra čežnje bi se raspalila.

O ti koji zavodiš i koji si sam zaveden, ti koji si svoju sreću dobivenu od Allaha prodao šejtanu i time napravio propali pazar, zašto nema ove žudnje pri slušanju Kur'ana? Zašto izostaje slast i užitak pri učenju Kur'ana? Zašto nema uzvišenih osjećaja pri učenju sura i ajeta?

Imam Ebu Bekr Tartuši, u uvodu svoje knjige o zabrani slušanja muzike, kaže: "Hvala Allahu, Gospodaru svjetova. Sretan završetak pripada bogobožnim, a neprijateljstvo je upravljeno samo prema nasilnicima. Molimo Ga da nam istinu pokaže istinom pa da je slijedimo, a neistinu neistinom pa da je izbjegavamo. Ljudi su u prošlosti krili svoje grijehе i od Allaha tražili oprost i kajali se zbog njih. Nakon toga dolazi do širenja neznanja i smanjivanja znanja. Stvari se mijenjaju i ljudi javno čine grijehе. Kasnije stvari idu još dalje, tako da čujemo kako šejtan neku našu braću muslimane, da nas Allah sve uputi, navodi na grijeh i njihov razum usmjerava da budu odani muzici, zabavi i slušanju raznih zvukova i melodija. Oni smatraju da je to od vjere i da ih to približava Allahu, dž.š. To čine javno i time se suprotstavljaju muminskom putu i islamskim učenjacima iz različitih polja. Allah, dž.š., kaže:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
تُولِهُ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

"Onoga koji se suprotstavi Poslaniku, a poznat mu je Pravi put, i koji pođe putem koji nije put vjernika, pustit ćemo da čini šta hoće, i bacit ćemo ga u Džehennem, a užasno je on boravište!" (En-Nisa, 115).

Slušanje ove šejtanske muzike suprotno je slušanju Allahovih ajeta i ono u Šerijatu ima više od deset imena: *lehv* (zabava), *lagv* (besposlica), *batil* (laž), *zur* (obmana), *muka* (zviždukanje), *tasdija* (pljeskanje rukama), *rukjetuz-zina* (podsticaj na zinaluk), *kur'anuš-šejtan* (šejtanski kur'an), *munbitun-nifak fil-kalb* (uzročnik dvoiličnjaštva u srcu), *es-savtul-ahmak* (glupi zvuk), *es-savtul-fadžir* (grješni zvuk), *savtuš-šejtan* (glas šejtana), *mezmuruš-šejtan*

(šejtanske svirale) i *sumud* (zabavljanje).

Prvo ime *lebu* (zabava) i *lebvul-hadis* spomenuto je u Kur'anu:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ هُم عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَتُنَا وَلَّىٰ
مُتَّكِبًا كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَسَّثْهُ بَعْدَآبٍ أَلِيمٍ

“Ima ljudi koji kupuju priče za razonodu, da bi, ne znajući koliki je to grijeh, s Allahova puta odvodili i da bi ga predmetom za ismijavanje uzimali. Njih čeka sramna kazna. Kad se nekom od njih ajeti Naši kazuju, on obolo glavu okreće, kao da ih nije ni čuo, kao da je gluh – zato mu navijesti patnju nesnosnu” (Lukman, 6-7).

Vahidi i drugi mufessiri kažu: “Većina je mufessira na stanovištu da se pod *lebvul-hadis* misli na pjesmu.” Tako smatra Ibn Abbas u predanju koje je prenio Seid ibn Džubejr i Mukasem, te Abdullah ibn Mesud u predanju koje je prenio Ebu Sahba, a to je stav i Mudžahida i Ikrime.

Sevr prenosi od Ebu Fahite, a on od svoga oca Abbasa, da je o pitanju Allahovih riječi: *“Ima ljudi koji kupuju priče za razonodu...”*, rekao: “To je čovjek koji iznajmi robinju da mu pjeva danju i noću.” Ibn Ebu Nedžih prenosi od Mudžahida da je rekao: “To se odnosi na kupovinu ili iznajmljivanje pjevača ili pjevačice za određeni iznos novca, te slušanje njih ili nečeg sličnog, što spada u *batil* – neistinu i laž. Ovo je mišljenje i Mekhula, kao i Ebu Ishaka, koji kaže: “Najčešće tumačenje riječi *lebvul-hadis* jeste da se one odnose na muziku, jer ona zaokuplja i odvraća od zikra.”

“Mišljenje mufesira”, kaže Vahidi, “jeste da se pod ovim po-drazumijeva svako ko, pored Kur'ana, izabere i da prednost zabavi, muzici i muzičkim instrumentima. Ovdje se upotrebljava izraz: *kupiti* (*šira*), ali on također može značiti: zamijeniti i izabrati, što se u Kur'anu dešava na nekoliko mjesta.” Vahidi zatim dodaje: “Ovo nam potvrđuju i riječi Katade, koji za ovaj ajet kaže: 'Može

se to desiti a da i ne potroši novac.¹⁸⁷ Na kraju zaključuje: 'Čovjeku je dovoljno zablude da pored istine izabere ono što je *batil* – neistina.'

Drugi i treći naziv za muziku jesu *zur* (obmana) i *lagv* (besposlica). Allah, dž.š., kaže:

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا

"I oni koji ne svjedoče lažno, i koji, prolazeći pored onoga što ih se ne tiče, prolaze dostojanstveno" (El-Furkan, 72).

Muhammed ibnul-Hanefijja smatra: "*Zur* ovdje znači muzika." Ovakvo mišljenje prenosi i Lejs od Mudžahida. Kelbi drži da je značenje sljedeće: "Ne prisustvuju gdje se govore laž i neistina!"

Lagv u arapskom jeziku označava sve ono u čemu se griješi i što se odbacuje. Tako bi ajet značio: "Ne prisustvuju mjestima gdje se govori neistina i kada prolaze pored mjesta gdje se griješi u govoru ili djelima, ne zaustavljaju se niti teže za tim." Naši su pravovjerni prethodnici tumačili da se to odnosi na nevjerničke praznike, na muziku i sve vrste neistine. Zedždžadž tumači ovako: "Ne druže se s onima koji čine grijehe, niti ih to veseli, nego prođu ponosno poput onih koji nisu zadovoljni nikakvim lažima i besposlicama, jer oni sebe poštuju i ne dozvoljavaju luksuz da budu s takvim ljudima.

Prenosi se kako je Abdullah ibn Mesud prolazio pored neke zabave pa se okrenuo i prošao. Poslanik je, s.a.v.s., nakon toga rekao: "Ibn Mesud postupio je zaista dostojanstveno."

Allah, dž.š., hvali onoga ko se okrene od besposlice:

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ

"A kad čuju besmislicu kakvu, od nje se okrenu i reknu: 'Nama

¹⁸⁷ Ovo predanje prenose: Ibn Džerir, Ibnul-Munzir i Ibn Mirdevejh, kako to stoji u djelu *Ed-Durrul-mensur*.

naša djela, a vama vaša djela” (El-Kasas, 55).

Iako ovaj ajet ima povod objave, njegovo je značenje univerzalno i odnosi se na svakog ko čuje neku besmislicu i okrene se, govoreći svojim jezikom ili srcem: “Nama naša djela, a vama vaša djela.”

Četvrti naziv je *batil* (laž), a ta riječ suprotna je riječi *hakk* (istina). Pod tim se misli na ono što ne postoji ili na ono što postoji, ali je šteta od toga veća nego korist. Primjer za prvo je, recimo, kada onaj koji vjeruje u Jednog Boga kaže: “Svako božanstvo osim Allaha je *batil* – neistina”, a za drugo, uzmimo, riječi: “Sihr i kufr su *batil*.”

Allah, dž.š., kaže: “I reci: ‘Došla je istina, a nestalo je laži; laž, zaista, nestaje’” (El-Isra, 81).

Batil je ono što ne postoji, ili ono što postoji, ali od njega nema koristi. Nevjerovanje, grijешenje, neposlušnost, sihr, pjevanje i slušanje muzičkih instrumenata spada u ovo drugo.

Ibn Vehb prenosi da mu je saopćio Sulejman ibn Bilal, a ovaj prenosi od Kesira ibn Jezida kako je čuo Ubejdullaha da pita Kasima ibn Muhammeda: “Šta misliš o muzici?” Kasim mu je rekao: “To je *batil* (laž).” Ovaj mu je ponovo rekao: “Znam da je *batil*, ali kakvo ti je konačno mišljenja o *batilu*?” Tada Kasim njega upita: “Šta misliš gdje će *batil* završiti?” On odgovori: “U džehenemskoj vatri.” Kasim na kraju dodade: “To je tako.”

Prenosi se da je neki čovjek upitao Ibn Abbasa, r.a.: “Šta misliš da li je muzika halal ili haram?” On odgovori: “Haramom mogu proglasiti samo ono što je zabranjeno u Allahovoj knjizi.” Čovjek ponovo upita: “Je li onda halal?” Ibn Abbas odgovori: “Nisam to rekao.” Potom dodade: “Šta misliš gdje se muzika može svrstati na Sudnjem danu, s hакkom, istinom ili *batilom*, neistinom?” Čovjek odgovori: “Bit će s neistinom.” Ibn Abbas mu tada reče: “Možeš ići, dao si sebi fetvu.”

Sljedeći naziv jeste zviždanje i pljeskanje rukama. Allah, dž.š., o nevjernicima kaže: “*Molitva njihova pored Hrama svodi se samo na zviždanje i pljeskanje rukama.*” Ibn Abbas, Ibn Omer, Atijja, Mudžahid, Dahhak, Hasan i Katada kažu: “*El-muka* znači

zviždanje, a *tasdiye* pljeskanje rukama.”

Ibnul-Arefe i Ibnul-Enbari kažu: “Zviždanje i pljeskanje rukama nisu namaz, ali ih Allah obavještava da oni umjesto namaza, koji im je naređen, čine zviždanje i pljeskanje rukama, zbog čega sebi toware veliku odgovornost i grijeh.”

Što se tiče naziva *munbitun-nifak* (*uzročnik dvoličnjaštva*), Ali ibnul-Dža'd kaže: “Ispričao nam je Muhammed ibn Talha od Seida ibn Ka'ba el-Mirvezija, a on od Muhammeda ibn Abdurrahmana ibn Jezida, a ovaj od Ibn Mesuda, r.a., kako je rekao: 'Muzika izaziva dvoličnjaštvo u srcu kao što voda čini da niče bilje.'”⁸⁸

Šu'ba kaže: “Prenio nam je Hakem od Hammada ibnul-Ibrahima da je Ibn Mesud rekao: 'Muzika ubacuje dvoličnjaštvo u srce.'”

Znaj da je muzika specifična po tome što utječe da u srcu niče dvoličnjaštvo, kao što biljka niče pomoću vode. To se događa na taj način da muzika zabavlja i odvraća srce od razumijevanja i razmišljanja o Kur'anu, kao i od slijeđenja njegovih propisa. Nikada se Kur'an i muzika ne mogu sastaviti u jednom srcu, jer je među njima suprotnost. Kur'an zabranjuje slijeđenje strasti i insistira na čednosti, na izbjegavanju onoga što vodi hiru i strastima, kao što zabranjuje slijeđenje šejtanskih stopa. Muzika pak podstiče na suprotno i to prikazuje lijepim.

Što se tiče naziva 'šejtanski kur'an', on se prenosi od tabiina, kao i od Poslanika, s.a.v.s. Katada priča: “Nakon što je šejtan proklet, upitao je: 'Gospodaru, prokleo si me, pa šta mi je posao?' Allah, dž.š., odgovorio mu je: 'Sihr (magija i vradžbine).' Zatim je upitao: 'Šta je moj kur'an?' Odgovoreno mu je: 'Pjesme.' 'Šta je moje pismo?' Allah dž.š. mu je odgovorio: 'Tetoviranje.' Šejtan je ponovo upitao: 'Šta mi je hrana?' Dobio je odgovor: 'Ono što je krepalo i ono što je zaklano bez spominjanja Allahovog imena.' 'Šta ću piti?', ponovo je upitao. Allah mu je odgovorio: 'Sve što opija.' 'Gdje ću stanovati?' Allah mu je odgovorio: 'Po čaršijama.'

⁸⁸ Predanje je vjerodostojno, a prenose ga Ibn Ebi Dun'ja i Bejheki u *Sunenu el-kubra*, 10/223.

Potom je upitao: 'Šta je moj glas?' Dobio je odgovor: 'Svirale.' Na kraju je upitao: 'Koje su moje zamke?' Allah mu je odgovorio: 'Žene.'

Ovo je predanje poznato kao mevkuf (predanje od ashaba), ali ga Taberani u svome *Mu'džmeu* preko Ebu Uname prenosi od Poslanika, s.a.v.s.

Što se tiče nazivanja muzike *šejtanovim glasom*, Uzvišeni Allah kaže šejtanu i njegovim sljedbenicima: "Odlazi! Onima koji se za tobom budu povel i tebi – kazna džehenemska bit će vam puna kazna. I zavodi glasom svojim koga možeš i potjeraj na njih svoju konjicu i svoju pješadiju, i budi im ortak u imecima, i u djeci, i daji im obećanja – a šejtan ih samo obmanjuje" (El-Isra, 63-64).

Ibn Ebu Hatem u svome tefsiru kaže: "Ispričao nam je moj otac da je njima prenio Ebu Salih, Lejsov pisar, a njima je ispričao Muavija ibn Salih, a ovaj prenio od Alije ibn Ebu Talhe da je ajet: '*I zavodi glasom svojim koga možeš*' Ibn Abbas protumačio ovako: "To je sve ono što podstiče na grijehenje."

Poznato je da muzika spada u stvari koje u velikoj mjeri podstiču na grijeh, te je zato protumačeno da se pod šejtanovim glasom misli na muziku. Ibn Ebu Hatem kaže: "Obavijestio nas je Jahja ibnul-Mugira, koji kaže da im je prenio Džerir od Lejsa, a on od Mudžahida, da ajet: '*I zavodi glasom svojim koga možeš*' znači: navodi na grijeh od njih koga možeš, a šejtanov je glas muzika i sve što je neistina i beskorisno."

Prenosi se istim senedom, preko Džerira, a on od Mensura da je Mudžahid rekao: "Šejtanov su glas svirale."

ISKUŠENJE ZALJUBLJENIMA

U splotke i lukavstva spada i ono čime on iskušava zaljubljenice.

To je, tako mi Allaha, velika smutnja i ogromno iskušenje koje čini duše robovima onih koji nisu njihovi stvoritelji, ovladava srcima koja nisu ponižena od njihovih zaljubljenika, izaziva rat između ljubavi i *tevhida* (vjerovanja da je samo Allah Bog), i poziv na prijateljstvo sa svakim šejtanom prkosnim. Potom srce preob-

razi u zaljubljenika strasti koje učini njegovim vladarem i zapovjednikom uvećavajući tako patnju srca, puneći ih smutnjom i isprečavajući se između srca i zrelosti njihove. Onda ih od njihovih nakana udalji, a pozove ih na pijacu ljubaznosti pa ih proda za cijenu ništavnosti, u zamjenu za visoka staništa Dženneta, dā mu najniži oblik sreće i najgore potrepštine, a da ne govorimo o onome što je još više, a to je blizina Milostivog. Ta srca utočište nađu u ništavnim voljenima kojima njihov bol udvostručava zadovoljstvo. Postići ovo znači postići štetu, jer kako samo brzo voljeni postaje neprijatelj kad ga se pokušava otarasiti, isto kao da mu nije bio voljeni. Ko na ovaj način uživa nakon nekog će vremena iskusiti veliku bol, naročito onog dana kada prijatelji jedni drugima postanu neprijatelji, što jedino neće biti slučaj s bogobožnim.

Žalostan li je zaljubljenik koji za šaku para proda dušu i žudnju nekom drugom, a ne Onome Koga ponajprije treba voljeti. Otići će njena slast, a ostati gorčina, iščeznut će ono što joj koristi, a ostat će ono što joj šteti. Tako će otići njena radost, a ostati žalost, otići će njena sreća, ostat će tuga. On ima dvije tuge: onu što je izgubio Uzvišenog, Koga treba ponajprije voljeti, i vječni užitek i tugu zbog kazne koju će trpjeti u patnji bolnoj. Tek tada će prevareni shvatiti šta je izgubio, i shvatit će da onaj koji je vladao njegovim srcem nije bio nikad njemu na usluzi. A nema veće nesreće od nesreće vladara zbačenog s prijestolja koji je postao rob nekome nedoličnom čije naredbe i zabrane mora trpjeti.

Da pogledaš srce zaljubljenog dok njime vlada osoba koju voli, vidio bi ga:

*Poput vrapca u ruci djeteta koje se sprema
ubiti ga, a dijete se njim igra.*

Da si svjedok stanja u kojem se nalazi i života kojim živi, rekao bi:

*Na svijetu tužnijeg od zaljubljenog nema
pa i kad mu strast gorkog ukusa nema.
Vidiš ga, uvijek je uplakan*

*iz straha da napušten bude, ili otjeran.
On plače ako je voljena daleko, za njom čeznući,
a plače i kad su tu, plaši se da će ga napustiti.*

Kad bi vidio takvog čovjeka, rekao bi da se kod njega san i odmor nikada neće zajedno naći, a kad bi vidio kako lije suze ili plamen ognja u njegovoj utrobi, rekao bi:

*Hvaljen neka je Gospodar Arša, Koji ga je satkao,
koji miri suprotnosti da se ne sučeljavaju.
Kap stvorena od plamena u stomaku,
voda i vatra na jednome mjestu.*

Kad bi se moglo vidjeti kako ljubav putuje prema srcu i prodire u njega, znalo bi se da ljubav nježnije ulazi u njega nego duša u tijelo.

Da li bi pametan čovjek prodao ovoga Gospodara za onoga koga čeka najgora kazna? Između njega i njegovog prijatelja i zaštitnika od kojeg ne može pobjeći niti se rastati s njim nalazi se najveći zastor. Zaljubljenoga će ubiti onaj koga on voli, a on mu je rob, sluga ponizni. Ako ga ovaj pozove, on će mu se odazvati. Ako bi zaljubljeni upitan bio šta želi, odgovorio bi da je osoba koju voli krajnje što želi, i da se nikome drugome prikloniti ne želi niti smiraj igdje drugo potražiti. On doličnim drži da plemenitost voljenoj osobi poklanja te da je za cijenu nisku ne prodaje.

POKRETAČKA SNAGA

Pokretač svega na svijetu jeste ljubav i volja; oni su početak svih djela i kretanja kao što su ljutnja i mržnja, početak svakog ostavljanja i napuštanja. Kaže se da su ostavljanje i napuštanje normalne stvari jer većina ljudi to radi, ili su nečemu suprotne, a za to je dovoljno da imaju svoje suprotnosti.

Ustvari, postoje dvije vrste napuštanja, a to su: napuštanje koje je svakodnevna pojava, kao što je zatvaranje duše i zabrana njenog djelovanja. Uzroci su ovog svakodnevne pojave, a suprotno ovom ostavljanju je aktivnost. Ovdje je dovoljno postojanje

suprotnosti. Međutim, ostavljanje se dijeli na dva dijela: onaj kojem je za postojanje dovoljna suprotnost i dio koji mora imati razlog svog postojanja, kao što je mržnja. Ona sama po sebi ne vodi zatvaranju u sebe.

Spajanje je uzročnik ljubavi, a volja traži ono što nam je draže od onog zbog čega smo se zatvorili u sebe. Onda se kod čovjeka sastave ove dvije stvari i pobijedi ona koja je bolja, jača, korisnija za njega i draža mu od one koja je dalja. Mi ostavljamo onog koga volimo samo zbog nekog koga volimo više i držimo se onog koga mrzimo samo da bi se otarasili onog koji nam je mrži.

Trebamo odrediti koliko nešto volimo, a koliko nešto mrzimo, i to znalački, pa odabrati ono što više volimo od onog što nam je manje drago i podnijeti ono što nam je manje mrsko da bi se riješili onog što nam je mrže, sve to snagom strpljivosti, čvrsto i samouvjereno.

Nijedna duša ne ostavlja voljenog, osim zbog drugog voljenog, i ne podnosi ono što joj je mrsko, osim da bi dobila ono što joj je drago ili se riješila nečeg drugog što joj je mrsko, a želi ga se riješiti samo zato što je suprotstavljeno onom što ona voli. Tako joj je cilj dobiti ono što voli, a njegovi uzroci (pokretači) jesu sredstvo; cilj joj je riješiti se onog što mrzi, a njegovi uzroci su sredstvo. Čovjek želi stići do onog što voli jer mu je tako ugodno. Isto tako, želi se riješiti onog što ne voli, jer ako ga se riješi, bit će mu ugodno. Tako želi obaviti malu i veliku nuždu, želi da prestane krvariti i povraćati, želi se riješiti vrućine i hladnoće, gladi, žeđi i sl.

Ako znamo da nešto što mrzimo vodi onom što volimo, mi to zavolimo. Tako nam je s jedne strane drago, a s druge mrsko. Ili, ako znamo da nešto što volimo uzrokuje nešto što mrzimo, to nam postaje mrsko. Mrsko nam je s jedne strane, a drago s druge.

Čovjek ostavlja ono što voli samo zbog onog što više voli, prihvata ono što mrzi i čega se boji samo iz straha da ne bi upao u nešto drugo što mrzi i čega se boji. Samo pametan će čovjek napustiti manje korisno radi korisnijeg i prihvatit će manju štetu da bi izbjegao veću.

Iz ovog je jasno da su ljubav i volja pokretači mržnje i njen uzrok, i tu nema suprotnosti. Razlog svake mržnje jeste oprečnost onog što mrzimo s onim što volimo. Da nema onog što volimo, ne bi bilo ni mržnje prema drukčijem od toga. Ljubav jeste sama po sebi, a ne zbog oprečnosti s mržnjom. Ali, čovjek mrzi nešto zato što stoji naspram onog što voli, jer voli ono što je drukčije od toga. Sve što je ljubav jača veća je i snaga mržnje prema suprotnom.

Zato je najsigurniji iman "ljubav radi Allaha i mržnja radi Allaha."⁸⁹ I zato "ko voli radi Allaha, mrzi radi Allaha, daje radi Allaha i ne daje radi Allaha, taj je upotpunio svoje vjerovanje."⁹⁰ Vjerovanje se sastoji iz znanja i činjenja, s tim da je činjenje plod znanja. Postoje dvije vrste činjenja: činjenje srcem iz ljubavi i iz mržnje, na čemu se temelji činjenje organima, tj. djelovanje i ostavljanje ili davanje i zabranjivanje. Ako je ovo četvero radi Uzvišenog Allaha, onda je onaj kod koga se ova svojstva nalaze upotpunio svoje vjerovanje. Ako nešto od ovog nedostaje, to je radi nekog drugog i posrijedi je manjkavost vjerovanja.

VRSTE KRETANJA

Sad znamo da je uzrok i cilj svih kretanja na ovom i na onom svijetu ljubav i volja. Postoje tri vrste kretanja: voljne, prirodne i prisilne. Ako postoje osjećaji i volja za kretanje, onda su to voljne kretnje. Ako ne postoje osjećaji, ili postoje, ali ne postoji volja, ti su pokreti u skladu s prirodom, ili nisu. Prvi od ovih su prirodni, a drugi su prisilni.

Jasnije će biti ako se kaže da je početak kretanja nešto što je suprotstavljeno onom koji se kreće ili je snaga u njemu. Kretanje je prvog prisilno, a kretanje drugog je, u zavisnosti da li postoje osjećaji ili ne, voljno ili prirodno.

To znači da je voljno kretanje ono koje uključuje osjećaje i volju. Kad ne postoji ovo dvoje, ako je snagom onog koji se kreće,

⁸⁹ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ibn Ebu Šejba u *Musannefu* i drugi.

⁹⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud i Taberani u djelu *El-Kebir*.

onda je prirodno, a ako nije, onda je prisilno.

Sva kretanja na nebesima i na Zemlji, npr. kretanja nebeskih tijela, zvijezda, Sunca, Mjeseca, vjetrova, oblaka, biljaka i životinja polaze od meleka kojima su povjerena na brigu nebesa i Zemlja, kao što Uzvišeni veli: ﴿فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا﴾ "Tako Mi onih koji srediđu nesređeno" (En-Naziat, 5), ﴿فَالْمُفْسِدَاتِ أَمْرًا﴾ "Tako Mi onih što naredbe sprovode" (Ez-Zarijat, 4).

To su meleki za one koji vjeruju i slijede poslanike, Bog ih spasio. Lažljivci i oni koji negiraju Tvorca kažu da su to zvijezde.

Zadovoljit ćemo se njihovim pobijanjem u našoj staroj knjizi pod imenom *El-Miftah*.

Allahova knjiga i sunnet ukazuju na to da postoji više vrsta meleka koji su zaduženi za razne vrste stvorenja. On je, neka je hvaljen, povjerio planine nekim melekima, nekima je povjerio oblake i kišu, odredio je meleke za materice, i zaduženi su za sjeme dok se ne stvori dijete. Potom je odredio meleke koji čuvaju čovjeka i meleke koji bilježe sve što on radi. Neke je meleke zadužio za smrt, a druge je zadužio za ispitivanje u kaburu. Nebeska tijela povjerio je melekima koji ih pokreću, i Sunce i Mjesec povjerio je melekima. Melekima je povjerio vatru džehenemsku, njeno održavanje i kažnjavanje njenih stanovnika, povjerio im je Džennet, brigu o njemu i njegovim stanovnicima. Meleki su najveća Allahova vojska. Među njima su:

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَصِيفَتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّشِيرَاتِ تَشْرًا ﴿٣﴾
فَالْفَرِيقَتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾

"... oni koji se jedan za drugim šalju pa kao vihor bite, oni koji objavljuju, pa razdvajaju i Objavu dostavljaju" (El-Murselat, 1-5) kao i

وَالَّتَّرَعَتِ عَرَفًا ﴿٦﴾ وَالنَّشِطَتِ نَشْطًا ﴿٧﴾ وَالسَّابِحَتِ سَبْحًا ﴿٨﴾
فَالسَّابِقَتِ سَبْقًا ﴿٩﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿١٠﴾

“oni koji čupaju grubo, oni koji vade blago, oni koji plove brzo pa naređenja izvršavaju žurno i sređuju ono što nije sređeno” (En-Naziat, 1-5). Među njima su i:

وَالصَّافَّتِ صَفًّا ﴿٦٠﴾ فَالزَّجْرَاتِ زَجْرًا ﴿٦١﴾ فَالتَّلَيَّتِ ذِكْرًا ﴿٦٢﴾

“... oni u redove poredani, oni koji odvrćaju i oni koji opomenu čitaju” (Es-Saffat, 1-3).

U njih spadaju: meleki milosti, meleki kazne, meleki koji su zaduženi za držanje Arša, meleki zaduženi za nebesa, namaz, tesbih, i druge vrste meleka koje zna samo Uzvišeni Allah.

U riječi melek osjeća se da je to poslanik koji izvršava nečije naredbe. Oni nemaju vlast, vlast pripada Allahu, Jednom, Pobjedniku. Meleki sprovode Njegovu vlast:

لَا يَسْقُوتُهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٦٣﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْصُرَ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٦٤﴾

“Oni ne govore dok On ne odobri i postupaju onako kako On odredi. On zna šta su radili i šta će uraditi, i oni će se samo za onoga kojim On bude zadovoljan zauzimati, a oni su i sami, iz strahopoštovanja prema Njemu, brižni” (El-Enbija, 27-28);

تَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾

“Boje se Gospodara svoga, Koji vlada njima i čine ono što im se naredi” (En-Nahl, 50);

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦٦﴾

“Oni se onome što im Allah naredi neće opirati, oni će ono što im se naredi izvršiti” (Et-Tahrīm, 6).

Oni donose Objavu samo kad On naredi i ništa ne rade dok On ne dozvoli. Meleki su *“robovi poštovani”* (El-Enbija, 26), neki

su u safovima, neki tesbih čine, svakom se od njih zna mjesto kojeg se drži. Oni ono što im se naredi ne izvršavaju djelimično niti pretjeruju. Najviši položaj kod Uzvišenog imaju oni koji لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ * يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿ne zaziru da Mu se klanjaju i ne zamaraju se, hvale Ga noću i danju, ne malaksavaju﴾ (El-Enbija, 19-20). Njihovi su zapovjednici trojica meleka: Džibril, Mikail i Israfil. Vjerovjesnik, s.a.v.s., govorio je:

"اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ اهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ."

"Moj Bože, Džibrilov, Mikailov i Israfilov gospodar, Tvorče nebesa i Zemlje, Znalče nevidljivog i vidljivog svijeta, Ti presuđuješ među robovima Tvojim u onome u čemu se razilaze. Uputi me, s Tvojom pomoći, istini u kojoj se ljudi razilaze. Ti upućuješ na Pravi put koga hoćeš."⁹¹

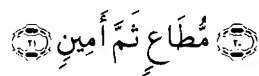
Nastojao je zadobiti Njegovu milost pomoću Njegove opće vlasti i posebne vlasti nad ovom trojicom meleka zaduženih za život. Džibril je zadužen za Objavu, koja znači život srca i duše, Mikail je zadužen za kišu, koja je život zemlji, biljkama i životinjama, a Israfil za puhanje u rog koje će označiti početak života poslije smrti.

Poslanik je molio Allaha Njegovom vlašću nad ovim melekima da ga uputi istini u kojoj se ljudi razilaze zato što je koristan život onoga za šta su oni zaduženi.

Allah je u Kur'anu dao najbolju pohvalu Džibrilu i opisao ga najboljim epitetima rekavši:

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ ﴿١﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿٤﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٥﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٦﴾

⁹¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ahmed, Tirmizi i Ibn Madža.

“I kunem se zvijezdama koje se skrivaju, koje se kreću i iz vida gube, i noću kad ona veo diže, i zorom kada diše - Kur'an je zaista kazivanje izaslanika plemenitog, moćnog, od Gospodara svemira cijenjenog, kome se drugi potčinjavaju, tamo pouzdanog” (Et-Tekvir, 15-21).

Džibril je Njegov izaslanik. On je kod Njega plemenit, on je moćan i cijenjen od Gospodara, neka je hvaljen. Njemu se povinuju meleki na nebesima i on je pouzdani dostavljač Objave.

Gospodar mu je ukazao čast, on je Njemu najbliži melek. Neki su stari govorili da je njegov položaj kod Allaha položaj vladarevog vratara.

Njegovu snagu pokazuje to što je na svojim krilima digao domove Lutovog naroda pa ih srušio na njih. On je, dakle, moćan u sprovođenju onoga što mu se naredi; nije nemoćan, jer mu se pokoravaju meleki na nebesima u onome što im on od Allaha naredi.

Ibn Džerir u svom *Tefsiru* prenosi od Ismaila ibn Ebu Hali-da, a on od Ebu Salih-a sljedeće: Pouzdan je da uđe u sedamdeset postaja svjetlosti bez dozvole.

Opisan je kao pouzdan, za što je potrebna iskrenost, srdačnost i dostavljanje poslanicima onoga što mu je naređeno bez pretjerivanja, umanjivanja i zatajivanja bilo čega. Kod njega su se sastale: čast, pouzdanost, moć i blizina Allahu.

O pitanju časti i pouzdanosti sličan je Jusufu, za kojega je vladar kazao: ﴿إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ﴾ *“Ti ćeš od danas kod nas utjecajan i pouzdan biti”* (Jusuf, 54). O pitanju snage i pouzdanosti sličan je Musau, za kojega je Šuajbova kćerka svome ocu kazala: إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ *“Najbolje je da unajmiš snažna i pouzdana”* (El-Kasas, 26). Opisujući ga, Uzvišeni kaže: ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى﴾ *“Uči ga jedan ogromne snage, razboriti (zū mirretin), koji se pojavio u liku svome”* (En-Nedžm, 5-6). Ibn Abbas, r.a., kaže da izraz *zū mirretin* znači: 'lijepog izgleda', a Katada kaže da

to znači: 'lijepog ponašanja', dok Ibn Džerir veli: "Ja mislim da je to zdravo tijelo, sigurno od bolesti. Kad je tijelo takvo, onda je ono jako."

Ovo je samo jedno od značenja koja označavaju čvrstinu i postojanost. Ja želim ukazati na snagu i zdravlje o čemu govori Vjerovjesnik, s.a.v.s.: "**Sadaka nije dozvoljena bogatom i onom ko je pri snazi (zū mirretin).**"⁹²

Ibn Zejd i Mudžahid smatraju da se u spomenutom ajetu misli na snagu, što je slabo održivo, jer je u prethodnom ajetu spomenuto: "... *onaj ogromne snage.*"

Nema sumnje da se u prethodnom hadisu radi o fizičkoj snazi, a ne lijepom izgledu. To je stanje kad je tijelo zdravo i sigurno od vidljivih i nevidljivih bolesti, i ta snaga podrazumijeva sama po sebi lijepo i dobro vladanje. Nekad se bolesti pojavljuju zato što je ponašanje neprihvatljivo, tako da je to snaga koja uključuje dobrotu i ljepotu, a Allah opet najbolje zna.

Jevreji su pitali Poslanika koji mu melek dolazi, jer ne može biti poslanik ako nema meleka koji mu donosi vijesti. Poslanik je odgovorio da je to Džibril, a oni su na to rekli: "Onaj koji ti donosi rat i ubijanje to je naš neprijatelj." "Da sam možda rekao da je to Mikail, koji spušta kišu i milost." Na to je Allah objavio:

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٨﴾

"Ko je neprijatelj Džibrilu? On, Allahovom voljom, tebi na srce stavlja Kur'an, koji potvrđuje da su i prijašnje objave istinite kao putokaz i radosna vijest vjernicima. Ko je neprijatelj Allahu i melekima Njegovim i poslanicima Njegovim i Džibrilu i Mikailu, pa, Allah je, doista, neprijatelj onima koji neće da

⁹² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

vjeruju” (El-Bekara, 97-98).

Allah, neka je hvaljen, i gornji i donji svijet povjerio je melekima. Oni uređuju svijet Njegovom dozvolom, voljom i naredbom. Nekad se uređenje pripisuje melekima, jer su oni direktno zaduženi za uređivanje, kao npr. u ajetu: “... *oni koji sređuju nesređeno*” (En-Naziat, 5). Nekad se, opet, uređenje pripisuje Allahu, kao npr. u ajetu:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدِيرُ الْأَمْرَ

“Gospodar vaš je Allah, Koji je nebesa i Zemlju za šest vremenskih razdoblja stvorio, a onda – upravljajući Aršom, svemir uredio” (Junus, 3) ili u ajetu:

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيتِ وَيُخْرِجُ الْمَمِيتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدِيرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ

“Upitaj: 'Ko vas hrani s neba i iz zemlje, čije su djelo sluh i vid, ko stvara živo iz neživog, a pretvara živo u neživo i ko uređuje sve?' Reći će: 'Allah'” (Junus, 31).

On uređuje naredbom, voljom i dozvolom, a meleki uređuju direktno.

Nekad se njima pripisuje usmrćivanje: ﴿تَوَفَّيْتُهُ رُسُلَنَا﴾ “Izaslanici naši dušu mu uzmu” (El-En’am, 61), a nekad Njemu: ﴿يَتَوَفَّى اللَّهُ النَّفْسَ﴾ “Allah uzima duše” (Ez-Zummer, 42) itd.

Meleki su zaduženi za čovjeka od vremena kad je on bio kap sjemena. Oni prate njegov prelazak iz jednog u drugi oblik do rođenja. Potom pišu njegovu opskrbu, njegova djela, smrtni čas, njegovu tugu i sreću, njegove potrebe. Oni bilježe njegove riječi i djela, čuvaju ga dok je živ, uzimaju mu dušu u času smrti i izlažu je

njegovom Tvorcu. Zaduženi su da ga kazne ili nagrade u berzehu i poslije proživljenja. Oni upravljaju sredstvima nagrade i kazne, oni ga, Allahovom dozvolom, učvršćuju na Pravom putu, uče ga onom što će mu koristiti, štite ga; oni su njegovi zaštitnici na dunjaluku i na ahiretu. Meleki mu u san donose ono čega se plaši, da bi ga upozorili, i ono što voli da bi ojačali njegovo srce i da bi bio zahvalniji. Oni ga navode na dobro, a odvaračaju ga od zla i upozoravaju ga na njega.

Meleki su njegovi zaštitnici, pomagači, čuvari, učitelji, pozivači, zalagači da mu se oprost; oni mole da mu se smiluje, sve dok je pokoran svom Gospodaru i sve dok ljude poučava dobru; donose mu radosnu vijest o časti od Allaha u njegovom snu, pri njegovoj smrti i proživljenju; oni ga odvrćaju od dunjaluka, a navode ga na ahiret; oni ga podsjećaju kad zaboravi, sokole ga kad postane lijen i smiruju ga kad je uznemiren. Oni su ti koji rade u interesu njegovog ovog i onog svijeta.

Meleki su Allahovi izaslanici u stvaranju i naredbama, oni su Njegovi izaslanici Njegovim robovima, nose Objavu od Njega na razne strane svijeta pa se onda vraćaju njemu, po naredbi. Nebo naprosto vrvi od meleka, nema prostora ni koliko jedan dlan, a da na njemu melek ne stoji, čini ruku' ili sedždu. Svaki dan sedamdeset hiljada meleka uđe u naseljenu kuću i ne vraćaju se Njemu dok ne izvrše ono što imaju. Kur'an je pun spominjanja meleka, njihovih vrsta, zaduženja i deredža, kao što je sljedeće:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۖ قَالُوْۤا اَنْجَعِلْ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۗ قَالَ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۱﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلٰی الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْۢبِئُوْنِیْ بِاَسْمَآءِ هٰۤؤُلَآءِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۵۲﴾ قَالُوْۤا سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَاۤ اِلَّاۤ مَا عَلَّمْتَنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِیْمُ الْحَكِیْمُ ﴿۵۳﴾ قَالَ یَتٰۤاَدُمُ اَنْۢبِئُهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۖ فَلَمَّا اَنْۢبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ غَیْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٦١﴾

“A kada Gospodar tvoj reče melekima: ‘Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!’ – oni rekoše: ‘Zar će ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv proljevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, poštujemo.’ On reče: ‘Ja znam ono što vi ne znate.’ I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: ‘Kažite Mi nazive njihove, ako istinu govorite!’ ‘Hvaljen neka si!’ – rekoše oni – ‘Mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio; Ti si Sveznajući i Mudri.’ ‘O Ademe’, – reče On – ‘kaži im ti nazive njihove!’ I kad im on kaza njihove nazive, Allah reče: ‘Zar vam nisam rekao da samo Ja znam tajne nebesa i Zemlje i da samo Ja znam ono što javno činite i ono što krijete!’ A kad rekosmo melekima: ‘Poklonite se Ademul!’ – oni se pokloniše, ali Iblis ne htjede, on se uzoholi i postade nevjernik.” (El-Bekara, 30-34). I tako do kraja kazivanja.

Oni se spominju i u sljedećem ajetu: ﴿تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ﴾ “Meleki i Džibril, s dozvolom Gospodara svoga, spuštaju se u njoj” (El-Kadr, 4). Spominju se također i u mnogim surama koje se nalaze između ove dvije.

Nema sure u Kur'anu u kojoj nisu spomenuti meleki, deklarativno, aludirajući ili ukazujući.

Što se tiče njihovog spomena u hadisima, suviše je poznat da bi se to sada ponavljalo.

Zbog toga je vjerovanje u meleke jedno od pet načela, sastavnih dijelova vjerovanja, a to su: vjerovanje u Allaha, Njegove meleke, knjige, poslanike i Sudnji dan.

Vratimo se našem cilju. Meleki pokreću i gornji i donji svijet. Voljni pokreti slijede volju koja nas pokreće da činimo nešto. Uzrok prirodnih pokreta jeste tendencija za njihovim okončanjem od onog koji se kreće, kao što je vatra, rast biljaka, kretanje vjetrova, kao i kretanje teškog tijela naniže jer ono traži stabilnost. Što se

tiče prisilnih pokreta, kao što je kretanje uvis, uzrok im je volja onog ko nas na to prisiljava. Tako nema kretanja čiji uzrok nisu volja i ljubav.

LJUBAV

Ljubav pokreće onog koji voli da dobije ono što želi kako bi se smirio. Ona pokreće onog koji voli Milostivog, koji voli Kur'an, znanje i vjerovanje, a pokreće i onog koji voli grijeh, koji voli idole, žene i djecu, zemlju i svoju braću. Iz svakog srca započinje put prema onom što se voli jer se onaj koji voli pokreće njegovim spomenom, a ne spomenom nečeg drugog. Zato se onaj koji voli žene i djecu, šejtanov Kur'an, koji znači samo melodiju i lijep glas, neće pokrenuti znanjem i dokazima vjere, a ni učeći Kur'an. Međutim, kad se spomene ono što on voli, sav će se zatresti, pokrenut će se njegova unutrašnjost i vanjština iz čežnje za tim i od dragosti zbog spominjanja toga.

Svi su voljeni lažni i prolazni, osim Allaha i onih koje On štiti, a to su Njegov Poslanik, Knjiga, Njegova vjera i vjernici. Ova je ljubav trajna, traju njeni plodovi, njeno uživanje traje koliko traje i onaj koji voli. Traje njena superiornost nad ostalim koji su voljeni, kao i superiornost onog ko ovo voli više od svega drugoga. Ako bi veze među onima koji se vole bile prekinute, ili ako bi nestali uzroci njihove ljubavi, opet, uzroci ljubavi prema Allahu ostaju. Uzvišeni kaže:

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمْ

الْأَسْبَابُ

“Kad će se glavešine za kojima su se drugi povodili svojih sljedbenika odreći i kad će veze koje su ih vezivale prekinute biti” (El-Bekara, 166).

Ibn Abbas veli da su ove veze ljubav, dok Mudžahid misli da su to ovosvjetske povezanosti. Ed-Dahhak kaže da to znači kad im dođe suđeni čas pa budu bačeni u vatru, a Ebu Salih smatra da su ove veze poslovne.

Svi oni imaju pravo, jer su te veze ovosvjetski interesi koji su postojali među njima. Bit će im uskraćeno ono što im bude najpotrebnije. S druge strane, veze onih koji čvrsto vjeruju u Allaha trajat će sve dok bude trajalo ono što obožavaju i što vole, jer veza slijedi svoj cilj, dok on postoji.

LJUBAV PREMA ALLAHU, KOJI NEMA DRUGA

Pošto smo sve ovo objasnili, znamo da je ljubav koju je Allah naredio i sve stvorio zbog nje ljubav prema Njemu, Onome Koji nema druga, i ona podrazumijeva robovanje samo Njemu.

Postoji više vrsta ljubavi po kvantitetu i kvalitetu, a najviše spomena bilo je o ljubavi prema Uzvišenom Allahu, o onom što je vezano za Njega, kao što je ibadet, pokajanje i skrušenost.

Zato se za nju ne kaže ni strast, ni požuda, ni čežnja, već samo ljubav, kao što je On rekao: ﴿... مَحِبَّتُهُمْ وَنُحُبُّهُمْ...﴾ “... oni koje On voli i koji vole Njega” (El-Maida, 54). ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ “Reci: ‘Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti...’” (Alu Imran, 31). ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ “Pravi vjernici još više vole Allaha” (El-Bekara, 165).

Sve Allahove knjige, od prve do posljednje, naređuju ljubav prema Njemu, a zabranjuju ljubav i povezanost s nekim drugim. Sve one za one koji imaju dvije ljubavi navode primjere i situacije iz prošlosti, navode se priče, o takvima, kako su završili i njihove nagrade i kazne. Slast i okus imana osjetit će samo oni kojima su Allah i Njegov Poslanik draži od drugih. Tako u Buharijevom i Muslimovom *Sahihu* stoji da je Enes, r.a., prenio kako je Vjerovjesnik rekao: “Slast će imana osjetiti onaj kod koga se nađe troje (u drugom predanju stoji da će slast imana osjetiti samo onaj kod koga bude troje): kome Allah i Njegov Poslanik budu draži od drugih, ko voli nekog samo u ime Allaha, i ko mrzi vraćanje nevjerništva, nakon što ga je Allah spasio od toga, isto koliko mrzi da bude bačen u vatru.”

Od njega se prenosi još jedan hadis u dva *Sahiha*:

”والذي نفسي بيده لا يؤمن أحدكم حتى أكون أحب إليه من والده وولده والناس أجمعين.”

“Tako mi Onog u Čijoj je ruci moja duša, niko od vas neće biti vjernik dok mu ja ne budem draži od njegovog oca, djeteta i svih ljudi.”⁹³

Zato su svi poslanici, od prvog do posljednjeg, pozivali na obožavanje samo Allaha, Koji nema druga.

Izvor ibadeta, njegov kraj i potpunost jeste ljubav, i to da je za nju vezan samo Gospodar, neka je hvaljen. Čovjek ne smije nikoga voljeti kao Njega.

Iskaz koji sadrži ova dva izvora jeste jedini pomoću kojeg se može ući u islam, jedino s njim su čisti krv i imetak, samo njegovim očitovanjem, srcem i jezikom, može se spasiti od Božije kazne. Izgovoriti to najbolje je što se može izgovoriti. Ibn Hibban prenosi hadis:

“أَفْضَلُ الذِّكْرِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.”

“Najbolje je reći: 'Samo je Allah Bog.’”⁹⁴

Ajet koji sadrži šehadet najbolji je ajet, a sura koja se bavi njegovim ostvarenjem vrijedi trećinu Kur’ana. S njim je Allah poslao sve poslanike, dao je sve knjige i propisao sve zakone kako bi ga potvrdili i upotpunili. S njim rob ide Gospodaru, on je utočište za njegove prijatelje i neprijatelje, jer njegovi neprijatelji, kad ih zadesi kakvo zlo na kopnu ili na moru, traže utočište kod Njega, rješavaju se širka i dozivaju ga iskreno vjerujući. Za Njegove prijatelje on je utočište od nevolja dunjaluka i ahireta.

Zato je dova potištenog sljedeća:

“لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ.”

“Nema boga osim Allaha, Velikog, Blagog. Nema boga osim Allaha, Gospodara Arša, Velikog. Nema boga osim Allaha, Gospodara nebesa, Gospodara Zemlje, Gospodara Arša,

⁹³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Nesai i drugi.

⁹⁴ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ibn Madža i Ibn Hibban.

Plemenitog.”⁹⁵

Dova Junusa, čijim učenjem Allah sigurno daje olakašanje jeste:

"لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ."

“Nema boga osim Tebe, hvaljen neka si, ja sam bio nepravedan.”⁹⁶

Sevban, r.a., priča da je Poslanik, kad bi ga nešto zabrinulo, govorio: “Allah je moj Gospodar, ne pripisujem Mu druga.”⁹⁷ U drugom predanju stoji: “On je Allah, Koji nema druga.” Esmu bint Umejs Poslanik je podučio riječima koje će izgovarati kad je tužna: “Allah, Allah, moj Gospodar, ne pripisujem Mu druga.”⁹⁸ U Tirmizijevoj zbirci nalazi se vjerodostojan hadis: “Junusova dova, kad je bio u utrobi ribe, bila je: 'Nema boga osim Tebe, havljen neka si, ja sam bio nepravedan.' Svakom muslimanu bit će dato ono što njom bude tražio.” U Ahmedovom *Musnedu* stoji: “Dove potištenog su: 'Moj Bože, tražim Tvoju milost, nemoj me ostaviti ni jednog trena, poboljšaj moje stanje, nema boga osim Tebe.’”

Tevhid je utočište onih koji traže, pribježište onih koji bježe, izlaz za potištene i radost za ožalošćene.

SPOZNAJA POKRETAČKE SNAGE

Ako je poznato da su ljubav i volja pokretači svega, onda mora postojati ono što se voli samo radi sebe, a da se ne voli radi nekog ili nečeg drugog. Jer ako se nešto voli radi nečeg drugog, to bi zahtijevalo čitav niz razloga što nije u skladu sa zdravim razumom. Sve što volimo volimo zbog nečeg drugog, samo se Allah voli u svakom pogledu. Samo je Njemu svojstveno da bude Bog, jer kad bi na nebesima i na Zemlji bilo još bogova pored Allaha, nastao bi nered na njima. Vjerovjesnici su pozivali ljude da vjeruju

⁹⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim i Ahmed.

⁹⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ahmed i Hakim.

⁹⁷ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Nesai i Taberani.

⁹⁸ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ebu Davud, Ahmed i Ibn Madža.

u samo jednog Boga (*tevhidul-ilahijja*), a u osnovi je toga pokoravanje i slijedenje. *Tevhidul-ilahijja* nužno podrazumijeva i vjerovanje da je jedino Allah gospodar (*tevhidur-rububijja*), što inače deklarativno priznaju i mnogobošci, i što će Allah uzeti kao dokaz protiv njih.

VOLJA STVORENJA

Svako živo biće posjeduje volju i djelovanje u skladu s njom. Ko god se kreće, ima cilj prema kojem ide, a Allah je jedini dostojan da bude njegov cilj i svrha njegove potrage. Ne bi on ni postojao da Allah nije njegov Gospodar i Stvoritelj. Dakle, postojanje može zahvaliti samo Allahu, njegovo savršenstvo pripada samo Allahu. Sve što nije od Njega nema koristi i kratkotrajno je. Zato Uzvišeni kaže: ﴿لَوْ كَانَ فِيهَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ *“Da nebesima i Zemljom vladaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se”* (El-Enbija, 22). Nije rekao da ne bi postojali, jer je On, neka je hvaljen, kadar da ih održi uprkos neredu, već nije moguće da budu uređeni, osim ako je njihov tvorac Onaj Koji se obožava i Koji nema druga. Djela i pokreti su ispravni ako su ispravne njihove namjere i ciljevi. Svako djelo zavisi od namjere i cilja onog koji ga čini, kao i od njegove volje.

Djela se dijele na dobra i loša, nekad s obzirom na njih same, a nekad s obzirom na namjere i ciljeve.

Ljubav i volja dijele se na korisnu i štetnu, s obzirom na ono čemu su upućene. Ljubav je korisna ako je voljeni i željeni samo On. On je najuzvišeniji među voljenima. Čovjek će imati dobro i bit će spašen i sretan samo ako On bude njegov voljeni, željeni i cilj svih njegovih potraga. Ako je to neko drugi, njegova će ljubav biti štetna, bit će mu kazna i nesreća.

Korisna je ljubav ona koja čovjeku pribavi sreću i spas, a štetna je ona koja mu pribavi nesreću, bol i tugu.

ČOVJEK JE STVOREN KAO NEPRAVEDNIK I NEZNALICA

Onaj koji sebi želi dobro neće se prepustiti ljubavi koja mu donosi bol i štetu. U tu zamku past će samo oni čije je znanje pogrešno, ili su pogrešne njihove namjere. U prvom slučaju riječ je o

neznanju, a u drugom o nepravdi.

Čovjek je stvoren kao nepravednik i neznalica. Od neznanja i nepravde može se spasiti samo ako ga Allah poduči onom što će mu biti od koristi. Kome On želi dobro naučiti će ga onom što će mu koristiti i izvest će ga iz neznanja. Tako će mu koristiti ono čemu je podučen, pa će biti izveden iz nepravde. Kome pak ne želi dobro ostavit će ga onakvog kakav je u osnovi stvoren. U *Musnedu* se nalazi hadis koji prenosi Abdullah ibn Omer:

"إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي ظُلْمَةٍ، فَأَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ، فَمَنْ أَصَابَهُ مِنْ ذَلِكَ النُّورِ اهْتَدَى، وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ."

"Allah je Svoja stvorenja stvorio u mraku. Potom im je darovao Svoje svjetlosti, pa koga zapadne ta svjetlost, on je upućen, a koga mimoide, on je u zabludi."⁹⁹

Duša (*nefs*) voli ono što je štetno za nju i od čega nema koristi. Nekad je razlog tome neznanje, nekad nečiste namjere, a nekad oboje zajedno. Uzvišeni je Allah u Svojim knjizi prekorio one koji se odazivaju pozivima neznanja i nepravde:

فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغْيَ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

"Pa ako ti se ne odazovu, onda znaj da se oni povode za strastima svojim. A zar je iko gore zalutao od onoga koji slijedi strast svoju, a ne Allahovu uputu? Allah, doista, neće ukazati na Pravi put narodu koji sam sebi nepravdu čini" (El-Kasas, 50);

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِّن رَّبِّهِمْ هُدًى

⁹⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Ibn Hibban, Hakim i drugi.

“Oni se povode samo za pretpostavkama i onim za čim duše žude, a već im dolazi od Gospodara njihova prava uputa” (En-Nedžm, 23).

Svako dobro potječe od znanja i pravednosti, a svako zlo rezultat je neznanja i nepravde.

Allah je, za pravednost koju je propisao, postavio granicu; ko je prijeđe, taj je nepravednik. On će biti ukoren i kažnjen za nepravdu kojom je prešao granicu pravednosti. Tako Uzvišeni Allah kaže: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ *“Jedite i pijte, ali ne pretjerujte; Allah zaista ne voli one koji pretjeruju”* (El-E’raf, 31). O onima koji traže nešto više od svojih žena i robinja On kaže: ﴿فَمَنْ سَلَطَ عَلَيْهَا شِرْكٌ مُّذُنِّبٌ﴾ *“Oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju”* (El-Mu’minun, 7); ﴿وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ *“Ne pretjerujte, jer Allah ne voli one koji pretjeruju”* (El-Bekara, 190).

Znači, ljubav prema zlu potječe od nevaljalog znanja, prljave namjere ili od oboga zajedno.

Kaže se da loše namjere dolaze od lošeg znanja iako, ako čovjek zaista zna šta je štetno za njega, on to neće raditi. Ko zna da je neka ukusna i sočna hrana otrovna sigurno je neće jesti. Zbog toga istinsko vjerovanje navodi čovjeka da radi ono što mu je od koristi, a da se prođe onog što će mu štetiti. Ako ne čini prvo i ne prolazi se drugog, onda njegovo vjerovanje nije istinsko i on je vjernik onoliko koliko se toga pridržava. Ko istinski vjeruje u Džehennem, kao da ga očima vidi, neće ići putem koji vodi u njega, a kamoli da ulaže trud na tom putu. Onaj ko istinski vjeruje u Džennet, njegova duša ga ne može spriječiti u traženju njega. Ovo će čovjek naći na dunjaluku, jer na njemu ide ka korisnom, a udaljava se od šetnog.

KAKO RAZLIKOVATI LOŠE I DOBRO

Pošto smo ovo razjasnili, vidimo da je čovjeku najpotrebnije da zna šta mu šteti kako bi se toga otarasio i da zna šta mu je korisno kako bi to sačuvao i činio ga. Tako će voljeti korisno, a mrziti štetno, i njegova ljubav i mržnja bit će u skladu s onim što voli, odnosno mrzi Uzvišeni Allah. Ovo je jedna od potrebnih stvari za robovanje i ljubav. Kad izađe iz ovih okvira, čovjek voli ono što

ljuti njegovog Gospodara, a mrzi ono što On voli, pa će njegovo robovanje biti manjkavo shodno tome.

Dva su puta do razlikovanja dobrog i lošeg: razum i zakon.

Što se tiče razuma, Allah je razumnim i prirodnim učinio: iskrenost i pravednost, dobro i dobročinstvo, oprost i snagu, plemenite čudi, povjerljivost, porodične veze, lijep savjet, držanje ugovora, čuvanje komšijskih odnosa, pomoć onom kome je učinjena nepravda, podršku onima koji govore istinu, gostoprimstvo i slično tome. Razumnim i prirodnim učinio je da mrzimo ono što je suprotno svemu ovom. Primjer toga je, recimo, napiti se hladne vode kad smo žedni, pojesti nešto ukusno i korisno, kad smo gladni, i obući nešto toplo, kad nam je hladno. Isto kao što ne možemo bez ovog, tako ne možemo ni bez lijepih i korisnih osobina. Onaj ko kaže da se to ne može spoznati razumom i prirodnim putem, već samo čulom sluha, njegove riječi ne vrijede. To je objašnjeno u našoj knjizi *El-Miftah* u 60 poglavlja. Naveli smo dokaze Kur'ana i sunneta te razuma i prirode o štetnosti toga.

Drugi način razlikovanja dobrog i lošeg djela jeste slušanje. Ovaj je način bolji i jasniji od prvog. Osobine djela i njihove namjere mogu biti skrivene. Jediní koji to potpuno zna jeste Poslanik, s.a.v.s. Najpametniji, najbolji i najispravniji je onaj čiji se stavovi i riječi slažu sa sunnetom, kao što je rekao Mudžahid: "Najbolji ibadet je dobro misliti, a to znači slijediti sunnet." Uzvišeni je rekao:

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ

"Oni kojima je dato znanje dobro znaju da je ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga istina" (Sebe, 6).

Prethodnici su one koji se nisu slagali sa sunnetom o pitanju znanja nazivali *haberijama*, tj. onima koji misle da sve znaju, a o pitanju praktičnih propisa zvali su ih sljedbenicima sumnje i strasti. Stav koji nije u skladu sa sunnetom jeste neznanje, a ne znanje, a strast nije vjera. Onaj koji tako postupa spada u one koji slijede svoje strasti, a ne Božiju uputu. On će imati zabludu na dunjaluku, a nesreću na ahiretu. Zabluda i nesreća zaobići će onog koji slijedi

Božiju uputu s kojom je poslao Svoje poslanike i objavio Svoje knjige:

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى

“Od Mene će vam uputa dolaziti, i onaj ko bude slijedio uputu Moju neće zalutati i neće nesretan biti. A onaj ko okrene glavu od knjige Moje, taj će teškim životom živjeti, i na Sudnjem danu ćemo ga slijepa oživiti” (Ta-Ha, 123-124).

Slijedenje strasti počiva na ljubavi i mržnji, kao što kaže Uzvišeni:

﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا كُفُونًا قَوْمِينَ بِالْأَلْقِسِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ﴾ إِنَّ يَكُفُّ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أُولَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا

“O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite Allaha radi, pa i na svoju štetu i na štetu roditelja i rođaka, bio on bogat ili siromašan, Allahovo je da se brine o njima. Zato ne slijedite strasti – kako ne biste bili nepravedni” (En-Nisa, 135);

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا ۖ أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ

“Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima osjećate nikako ne navede da nepravedni budete. Pravedni budite, to je najbliže čestitosti” (El-Maida, 8).

Strasti ne dozvoljavaju slijedenje upute, bile one usmjerene prema nekoj osobi ili prema nečemu drugom. Jedna strast isključuje drugu, a sve one su suprotne Božijoj uputi s kojom je poslao Svoje poslanike i objavio Svoje knjige.

REZULTAT POGREŠNE LJUBAVI

Korijen razvratnih djela jeste u ljubavi prema nekom drugom, a ne prema Allahu, bez obzira da li se radi o gledanju, spolnom općenju ili nečemu trećem. Mušrici su u tome više nego iskreni, kod njih se nalazi ono što kod iskrenih ne postoji.

Uzvišeni veli:

يٰۤيَبْنَىٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكَمُ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٰتِهِمَا ۗ اِنَّهٗ يَرٰنِكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِّنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٧٧﴾ وَاِذَا فَعَلُوْا فَحِيْشَةً قَالُوْا وَجَدْنَا عَلٰیہَا اٰبَاءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرْنَا بِهَا ۗ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ ۗ اَتَقُوْلُوْنَ عَلٰى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٧٨﴾ قُلْ اَمَرَ رَبِّىْ بِالْقِسْطِ ۗ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۝

“O sinovi Ademovi, neka vas nikako ne zavede šejtan kao što je roditelje vaše iz Dženneta izveo skinuvši s njih odjeću njihovu da bi im stidna mjesta njihova pokazao! On vas vidi, on i vojske njegove, odakle vi njih ne vidite. Mi smo učinili šejtane zaštitnicima onih koji ne vjeruju. A kada urade neko ružno djelo, govore: ‘Zatekli smo pretke naše da to rade, a i Allah nam je to zapovjedio.’ Reci: ‘Allah ne zapovjeda da se rade ružna djela! Zašto o Allahu govorite ono što ne znate?’ Reci: ‘Gospodar moj naređuje pravednost. I obraćajte se samo Njemu kad molite, i molite Mu se iskreno Mu ispovjedaajući vjeru” (El-E’raf, 27-29). Dalje kaže:

قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا وَّاَنْ تَقُوْلُوْا عَلٰى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٧٩﴾

“Reci: ‘Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijeh, i neopravdanu primjenu sile, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate’ (El-E’raf, 33).

Hvaljeni nas je obavijestio da je šejtane učinio prijateljima onih koji ne vjeruju, to su Njegove riječi:

أَفْتَحِدُونَهُ، وَذُرِّيَّتَهُ، أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ يَسْأَلُ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

“Zar ćete njega i porod njegov, pored Mene, kao zaštitnike prihvatiti, kad su vam oni neprijatelji. Kako je šejtan loša zamjena nevjernicima” (El-Kehf, 50).

Uzvišeni Allah o šejtanu kaže sljedeće:

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ، وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ

“Njegova je vlast jedino nad onima koji njega za zaštitnika uzimaju i koji druge Allahu ravnim smatraju” (En-Nahl, 100).

Također nas je obavijestio da se zakleo veličinom svog Gospodara da će zvesti sve Njegove robove, ali je izuzeo iskrene. Uzvišeni nas je upozorio da se šejtanovi prijatelji, kada učine kakvo razvratno djelo, pozivaju na to da su isto radili i njihovi preci i smatraju da im je Allah to naredio. Oni slijede lažne pretpostavke i pogrešnu strast.

Naš šejh priča da je u ovome velika nesreća za one koji se vežu za prošlost. Među njima ima: sufija, običnih ljudi, vladara, vojnika, filozofa, mutekellima, običnog svijeta, itd., koji dozvoljenim smatraju ono što su zabranili Allah i Njegov Poslanik, bilo da drže da je Allah to dozvolio ili da slijede svoje pretke. Ustvari, uzrok je ljubav koju Allah mrzi. Mnogi od njih to smatraju dijelom vjere i misle da će se tako približiti Allahu. Nekad smatraju da to odgaja i obrazuje čovjeka, a nekad da će ga to učiniti čovjekom i da robuje samo Allahu. Nekad se smatra da su lijepe slike proiz-

vod istine i njen odraz pa ih nazivaju "prizorima jedinstvene ljepote". Ponekad oni smatraju da ih je Gospodar učinio dozvoljenim i da se s njima mogu sjediniti. Zato ćeš vidjeti da ovi isposnici, njihovi podređeni, nadređeni i njihovi drugovi složno uzimaju nekog drugog, pored Allaha, i vole ga kao što Njega vole. Nekad je to vjera, nekad strast, a nekad oboje zajedno. Zato oni zajedno slušaju šejtana, koji navodi na zajedničku ljubav unoseći na taj način razdor u svako srce koje ima ljubavi.

Razlog je nepostojanje u srcu onog zbog čega je stvoreno, tj. robovanja Allahu koje uključuje ljubav i poštovanje, podređenost i poniznost, slaganje s Njegovim naredbama i zabranama te s onim što On voli i ne voli. Ko u svom srcu osjeća slast vjerovanja i njegov okus to će ga sačuvati od ljubavi prema drugima i njihovom obožavanju. Ako toga u srcu nema, ono traži za zamjenu ono što voli. To će uzeti za svoga boga i tako promijeniti svoje vjerovanje i prirodu po kojoj je Allah stvorio Svoje robove. On kaže:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ
لِخَلْقِ اللَّهِ

"Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik, vjeri, djelu Allahovu prema kojoj je On ljude načinio. Ne treba da se mijenja Allahova vjera" (Er-Rum, 30).

Znači, duša koju je Allah stvorio ne treba se mijenjati, jer svako se rađa u ispravnoj prirodi, kao što je tijelo stvoreno od organa u jednoj sigurnoj cjelini. Ova se duša ne bi trebala mijenjati, ali ljudi se promijene nakon stvaranja, što se vidi iz riječi Vjerovjesnika, Bog mu se smilovao i spasio ga, koji kaže:

"مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجَّسَانِهِ، كَمَا تُتَّبَعُ الْبُهِيمَةُ بِبُهِيمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ حَتَّى تَكُونُوا أَنْتُمْ تَجِدُونَهَا."

"Svako dijete rodi se u prirodnom stanju, pa ga roditelji učine jevrejom, kršćaninom ili vatropoklonikom, kao što se ži-

votinja rađa potpuno zdrava. Vidite li kakvog nedostatka na njoj dok je vi ne osakatite.”¹⁰⁰

Srca po prirodi vole i obožavaju svog Boga i Stvoritelja. Promjenom prirode promijeni se i to obožavanje i ljubav. Pošto se promijene prirode ljudi, Allah pošalje poslanike da ih poprave i vrata u stanje u kojem su stvoreni. Oni koji ih slijede vrata se na prirodno, a oni koji ne slijede ostanu takvi.

ISKUŠENJE KOJE SPREČAVA ROBA DA VJERUJE SAMO U ALLAHA

Varka koja se ogleda u zaljubljenosti u nešto pojavno sprečava čovjeka da u potpunosti vjeruje u Allaha, nedostaje mu toliko vjere u Allaha koliko mu je uzela ta ljubav. Nekad ona čovjeka ostavi bez imalo te vjere. Zato Allah poručuje:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ

“Borite se protiv njih dok mnogoboštvo ne iščezne i dok samo Allahova vjera ostane” (El-Enfal, 39).

Vjera u Allaha i zabluda dvije su oprečne stvari i jedna drugu isključuju. Zabluda se u tefsirima tumači kao mnogoboštvo (širk). Tako je zabluda srca širk ili jedan od njegovih uzroka. Ona podrazumijeva mnoge vrste sumnji i strasti.

Iskušenje¹⁰¹ onih koji vole druge, mimo Allaha, spada u najveća iskušenja. Iskušenje onih koji žure jeste primjer Musaa, kojem je Allah (pošto je požurio prije svog naroda) rekao:

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ

“Mi smo narod poslije tvog odlaska u iskušenje doveli” (Ta-

¹⁰⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Malik, Ebu Davud i Ahmed.

¹⁰¹ U arapskom tekstu spominje se riječ *fitna*, što, između ostalog, znači i zabluda i iskušenje. Dakle, autor spominje jednu riječ koju smo na bosanski prevodili različito, na što ukazujemo čitaocu da ne bilo nekih nejasnoća (Prevodilac).

Ha, 85).

Iskušenje ljubavi je među najvećim iskušenjima. Uzvišeni Allah kaže:

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِّي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا⁴

“Ima ih koji govore: ‘Oslobodi me i ne dovodi me u iskušenje.’ Eto, baš u iskušenje su pali” (Et-Tevba, 49).

Ovaj je ajet objavljen zbog Džedda ibn Kajsja. Pošto je Božiji Poslanik zauzeo Tebuk, rekao mu je: “Hoćeš li otići kod plemena Benu Asfer da od njih uzmeš robinje i robove.” Džedd je odgovorio: “Dozvoli mi da ostanem kod tebe. Moj narod zna da sam ja slab na žene. Bojim se, ako vidim djevojke Asfera, da se neću moći suzdržati.” Potom je Allah objavio ovaj ajet.¹⁰²

U vezi s Allahovim riječima: “... *eto, baš u iskušenje su pali*” Katada kaže sljedeće: “U najvećoj zabludi (iskušnju) jeste onaj koji se razilazi s Božijim Poslanikom i onaj koji ga ne voli.”

Iskušenje od kojeg je on bježao, prema njegovom mišljenju, jeste iskušenje žena i nemogućnost da se suzdrži, a iskušenje u koje je pao je širk i kufr na dunjaluku, a kazna na ahiretu.

Riječ *fitna* u Allahovoj knjizi ima značenje ispita kojim čovjek nije iskušan. Ima značenje ispita i iskušenja zajedno. U prvom značenju upotrijebljena je ondje gdje Allah Uzvišeni kaže Musau, a.s.: ﴿وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا﴾ “*Raznih nevolja smo te spasili*” (Ta-Ha, 40), u drugom značenju upotrijebljena je u ajetu koji kaže: ﴿اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا﴾ “*Eto, baš su u iskušenje pali*” (Et-Tevba, 49). Oba značenje prisutna su u sljedećem ajetu:

أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢٠٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٠٧﴾

¹⁰² Lanac prenosilaca ovoga hadisa je slab. Bilježi ga Taberani.

“Misle li ljudi da će biti ostavljeni na miru ako kažu: ‘Mi vjerujemo.’ I da u iskušenje neće biti dovedeni? A mi smo u iskušenje dovodili i one prije njih, da bi Allah sigurno ukazao na one koji govore istinu i na one koji lažu” (El-Ankebut, 2-3). Tu je i ajet u kojem se navode riječi Musaa, a.s.:

إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ^{١٠٣}

“To je samo iskušenje Tvoje kojim Ti, koga hoćeš, u zabludi ostavljaš, a kome hoćeš, na Pravi put ukazuješ” (El-E’raf, 155).

Nekad riječ *fitna* može imati i šire značenje kao:

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ

“Imanja vaša i djeca vaša samo su iskušenja” (Et-Tegabun, 15).

Ovo se odnosi na svu djecu jer svaki čovjek dolazi u iskušenje zbog svog djeteta. Čovjek će nekad učiniti grijeh prema Allahu zbog svog djeteta, upast će u haram zbog njega ili počiniti velike greške od kojih će se spasiti samo onaj koga Allah spasi.

O tome najbolje svjedoči slučaj kad je Poslanik držao govor, a slučajno su naišli Hasan i Husejn noseći na sebi crvene košulje. Poslanik, s.a.v.s., sišao je, uzeo ih i stavio na krilo na minberu rekavši: “Istinu je rekao Allah: *‘Imanja vaša i djeca vaša samo su iskušenje.’* Ko bude tražio utočište neka moli Allaha da ga spasi iskušenja.”¹⁰³

Uzvišeni je Allah rekao: ﴿وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً﴾ “Mi činimo da jedni druge u iskušenje dovodite” (El-Furkan, 20). Ovaj se ajet odnosi na sva stvorenja, i jedni će biti ispitani pomoću drugih. Poslanici su na ispitu pred onima kojima su poslani: kako su ih pozivali istini i kako su strpljivi bili u tome. Oni podnose razne tegobe u ispunjenju misija svog Gospodara. Ljudi su iskušani poslanicima:

¹⁰³ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Ibn Madža.

da li da im se pokore, pomažu im, da li da im vjeruju ili da ne vjeruju, suprotstave im se i bore se protiv njih? Učenjaci su na iskušenju zbog neznalica, da li ih poučiti, posavjetovati i biti strpljiv u tome? Ali, i oni su iskušenje nezalicama, tj. da li ih poslušati i pustiti da ih vode? Podanici su ispit za vladare, a vladari za podanike; bogataši su iskušenje siromašnima, a siromašni bogatima, slabi jakima i jaki slabima, gospodari robovima i robovi gospodarima. Muž je na iskušenju zbog svoje supruge, a ona je na iskušenju zbog njega, muškarci su na ispitu zbog žena, a žene zbog muškaraca, vjernici zbog nevjernika i nevjernici zbog vjernika, oni koji naređuju dobro iskušani su onima kojima se obraćaju i obratno. Zato su siromašni vjernici koji su slijedili poslanike bili kušnja bogatima i njihovim poglavarima koji nisu vjerovali, iako su znali da su poslanici u pravu i koji su govorili: ﴿لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ﴾ *“Da je kakvo dobro, oni nas ne bi u tome pretekli”* (El-Ahkaf, 11). Ovakvi su govorili Nuhu: ﴿قَالُوا أَتُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ﴾ *“Zar da ti vjerujemo, a najniži sloj ljudi te slijedi”* (Eš-Suara, 111). Na to Allah kaže:

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِن بَيْنِنَا

“I tako Mi jedne drugima iskušavamo da bi nevjernici rekli: ‘Zar su to oni kojima je Allah, između nas, milost ukazao?’ (El-En’am, 53).

Zato, ako bogataš vidi da ga je siromah pretekao i počeo vjerovati i slijediti Poslanika, odbija se pokoriti da ne bi bio kao on, i govori: “Zar da primim islam i budem na istom nivou kao ovaj bijednik?” Zedždžadž misli da je bogataš možda htio primiti islam, ali je odustao da se ne bi govorilo kako je to prije njega učinio neko drugi. Zato ostane i dalje nevjernikom kako onaj koji je prije njega prihvatio islam ne bi imao prednost u odnosu na njega.

Jedni su ljudi drugima iskušenje, pa siromašan ne želi biti kao bogataš, slabi ne želi biti poput jakog, onaj koji je u iskušenju ne želi biti kao onaj koji nije, a nevjernici govore:

لَنْ تُؤْمِنَ حَتَّى تُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ

“Nećemo vjerovati sve dok se i nama ne da nešto slično onome što je Allahovim poslanicima dato” (El-En’am, 124).

Mukatil veli da je ovaj ajet objavljen jer su mušrici pali u iskušenje zbog siromašnih muslimana: Bilala, Suhejba, Hubaba, Ebu Zerra, Ibn Mesuda, Ammara i drugih. Nevjernici Kurejšije govorili su: “Vidite ovih koji slijede muslimane, a pripadaju našim šticienicima i najnižim od nas.” Allah je rekao:

إِنَّهُمْ كَانُوا فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٠﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِحْرِيًّا حَتَّى أَنْسَوُكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١١﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿١١٢﴾

“Kad su neki robovi Moji govorili: ‘Gospodaru naš, mi vjerujemo, zato nam oprosti i smiluj nam se, jer Ti si najmilostiviji!’, vi ste im se toliko rugali da ste zbog toga na Mene zaboravljali i uvijek ste ih ismijavali. Oni su doista postigli ono što su željeli” (El-Mu’minun, 109-111). Gospodar ih je nagradio zbog toga što su bili strpljivi, kao što je rekao:

وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ

“Mi činimo da jedni druge u iskušenje dovodite, pa se strpite!” (El-Furkan, 20).

Allah je iskušenje poistovjetio sa strpljenjem u ovom slučaju i u sljedećem:

ثُمَّ إِنِّي رَأَيْتُكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِن بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا

“Gospodar tvoj će onima koji se isele, nakon što su na iskušenju bili, pa se onda budu borili i sve strpljivo podnosili...” (En-Nahl, 110).

Ko bude iskušán strpljivošću pa se strpi, strpljenje će ga očistiti i skinuti mu grijehe, isto kao što kovački mijeh čisti zlato i srebro. Iskušenje je kovački mijeh srca, proba vjerovanja i, zahvaljujući njemu, možemo razdvojiti iskrenog i lažljivog. Uzvišeni kaže:

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ^ط فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ

الْكَاذِبِينَ ﴿٣٠﴾

“Mi smo u iskušenje dovodili i one prije njih, da bi Allah sigurno ukazao na one koji govore istinu i na one koji lažu” (El-Ankebut, 3).

Iskušenje dijeli ljude na iskrene i lažljive, vjernike i licemjere, na dobre i loše. Ko se pri iskušenju strpi sačuvati će se većeg iskušenja, a ko ne izdrži past će u gore iskušenje.

Iskušenje je neminovno i na ovom i na onom svijetu, kao što kaže Uzvišeni: ﴿ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ ﴿يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ﴾ “Onoga dana kada se u vatri budu pržili...” “Iskusite kaznu svoju - to je ono što ste požurivali” (Ez-Zarijat, 13-14). Vatra je, dakle, kazna onome ko ne izdrži iskušenje dunjaluka. Uzvišeni o drvetu zekum veli: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ﴾ “Mi smo ga nevjernicima kao kaznu odredili” (Es-Saffat, 63). Katadin je stav: “Čim je Allah spomenuo ovo drvo, učinio ga je iskušenjem nepravednima koji su rekli: ‘Kako će u vatri biti drvo, kad vatra guta drva?’” Potom je Allah objavio sljedeće: ﴿إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾ “To je drvo koje će usred Džehennema rasti” (Es-Saffat, 64). Obavijestio ih je da se ono hrani iz vatre.

Ibn Kutejba kaže da je drvo zekum možda plod vatre, od materijala koji ne gori, kao što su njeni lanci i okovi. Da je onakvo kakvo mi drvo znamo, ne bi moglo ostati u vatri. To nas Allah samo upućuje na onostrano i nama nepoznato (gajb) pomoću onoga što je prisutno kod nas. Imena se slažu, ali su značenja različita, znači to nije drvo kao zemaljsko. Tako je i s Džennetom i njegovim plodovima, posteljama, drvećem i slično.

Smisao ovog ajeta jeste u tome da se kaže kako će to drvo bi-

ti njihovo iskušenje na dunjaluku, tako što ga nisu smatrale stvarnim, a bit će im kazna na ahiretu jer će kušati njegove plodove.

Isti je slučaj i s onim o čemu nas je On obavijestio, a to je da će devetnaest meleka biti zaduženo za vatru. To je bilo iskušenje za nevjernike, tako da je Ebu Džehl rekao: "Zar će vas Muhammed uplašiti s njih devetnaest, a vas je mnogo? Zar ne mogu stotine vas napasti svakog od njih, pa da tako izađete iz vatre?" Na to je Ebul-Esed rekao: "Kurejšije, kad nastupi Sudnji dan i ja pred vama budem prelazio preko sirat-čuprije, nosit ću desetericu na desnom, a devetericu na lijevom ramenu. Mi ćemo je prijeći i ući u Džennet.

Spominjanje ovog broja bilo je njihovo iskušenje na dunjaluku, a bit će njihova kazna na Sudnjem danu.

Nevjernik na dunjaluku biva iskušán vjernikom, kao što i vjernik biva iskušán njime. Zato su vjernici tražili od Allaha da ne budu iskušenje za nevjernike:

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنْتَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿١﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا

"Gospodaru naš, u Tebe se uzdamo, Tebi se obraćamo i Tebi ćemo se vratiti. Ne dopusti, Gospodaru naš, da nas nevjernicima staviš u iskušenje" (El-Mumtehina, 4-5). A Musaovi su drugovi govorili:

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

"Gospodaru naš, ne učini da zbog nas dođu u iskušenje ljudi koji nasilje čine" (Junus, 85).

Mudžahid kaže da to znači: nemoj nas kazniti pomoću njih i nemoj nas kazniti Tvojom kaznom da oni ne bi rekli: "Da su ovi bili u pravu, ne bi ih ovo zadesilo." Zedždžadž kaže: "Nemoj ih nadrediti nama da ne pomisle kako su u pravu, te da to bude njihovo iskušenje." Ferra misli: "Nemoj ih uzdići nad nama kako ne bi pomislili da su oni u pravu, a da mi griješimo." Mukatil opet

veli: "Nemoj nam umanjiti opskrbu i dati je njima da im to ne bude iskušenje."

Allah, neka je hvaljen, obavještava nas da je svaka skupina iskušana onom drugom riječima:

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾

"I tako Mi jedne drugima iskušavamo da bi nevjernici rekli: 'Zar su to oni kojima je Allah, između nas, milost ukazao?' A zar Allah dobro ne poznaje one koji su zahvalni" (El-En'am, 53).

Allah, neka je hvaljen, iskušao je one koji slijede strasti lijepim licima i obratno. Svaka skupina je iskušenje drugoj, pa ko izdrži to iskušenje spasit će se kazne, a onoga ko padne u iskušenje čeka gora kazna. Takvi se moraju iskreno pokajati, ili će, u suprotnom, propasti. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao:

"مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِي النَّاسِ فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرَّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ".

"Poslije sebe neću ostaviti većeg iskušenja od iskušenja žena za muškarce."¹⁰⁴

Čovjek je na ovom svijetu na kušnji zbog svojih strasti i duše koja ga podstiče na zlo, zbog šejtana, svojih prijatelja, onoga što vidi i od čega se ne može suzdržati. Tako slabi njegov iman i uvjerenje, slabi njegovo srce, brzoplet je, njegova duša teži cvijetu ovoga svijeta. Čovjek je zadužen da napusti svoju strast, radi gajba, što zahtijeva vjerovanje u njega.

*Boga mi, da Allah roba
Svoga odredbom Svojom ne usreći,
a On je prema robu najmilostiviji,
Tad ne bi iman čvrst u srcu njegovom
bio, kako jest, a vjera je preča.*

¹⁰⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ahmed i Tirmizi.

*Ne bi duša njegova strast ostavila
iz straha od vatre koja se rasplamsala.
Ne bi se tog dana Boga bojao,
Pravednog, jer nepravdu nije činio.*

ISKUŠENJE U SUMNJVIM STVARIMA

Postoje dvije vrste iskušenja: iskušenje sumnjivim stvarima, koje je veće, i iskušenje strastima. Nekad se oba ova iskušenja mogu pojaviti kod čovjeka, a moguće je da bude i samo jedno.

Iskušenje sumnjivim stvarima dolazi zbog slabe pronicljivosti i neznanje. Kad se tome pridodaju loše namjere i strast, dobije se veliko iskušenje i ogromna nesreća. Šta god mi rekli, ako je u pitanju loša namjera, time vlada strast, a ne uputa. To je glupost i slaba upoznatost s onim zbog čega je Allah poslao Svog Poslanika. Takve je ljude Allah opisao ovako:

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ

“Oni slijede pretpostavke i ono za čim duše žude” (En-Nedžm, 23).

Allah nas je obavijestio da slijeđenje strasti skreće s Njegovog puta rekavši:

يٰۤاٰدٰمُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاٰمُرُكَ بِالنَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ
شَدِيْدٌۢ بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

“O Davude, Mi smo te namjesnikom na Zemlji učinili, zato su-
di ljudima po pravdi i ne povodi se za strašću da te ne odvede s
Allahova puta; one koji skreću s Allahova puta čeka teška pat-
nja na onom svijetu zato što su zaboravljali na Dan u kojem će
se račun polagati” (Sâd, 26).

Ishod ovog iskušenja jeste nevjerništvo i licemjerje. Ono je

iskušenje munafika i iskušenje novatora shodno njihovom novatorstvu. Svi oni su izmišljali novotarije iz sumnjivih stvari, jer im je istina ličila laži, a uputa je bila slična zabludi.

Sačuvati se ovoga iskušenja moguće je samo slijedenjem Poslanika, uzimanjem njega za onog koji objašnjava vjeru, ono što je u vjeri unutrašnje i izvanjsko, šta treba vjerovati i činiti, u čemu je suština i šta su propisi. Treba od njega uzeti istine imana i zakone islama. Od njega ćemo naučiti kako se ponašati i šta raditi, prihvatit ćemo obavezu namaza, vrijeme klanjanja kao i broj namaza, koliko ćemo dati zekata i kome, obavezu abdesta, kupanja i post ramazana.

On nije učinjen poslanikom za neke stvari, on je poslanik za sve što je umetu potrebno znati i činiti. Samo od njega treba uzimati primjer. Uputa se nalazi u njegovoj riječi i djelu, a sve što prelazi preko toga jeste zabluda. To treba prihvatiti, a odbiti ostalo. Sve se vaga onim što je donio Poslanik, srce se s time treba složiti. Ko se s njim razilazi on nešto dodaje, ma ko to bio. Ovo će sve spasiti od iskušenja sumnjivih stvari. Ko ovo zapostavi past će u iskušenje onoliko koliko je to zapustio.

Ova zabluda nekada se zna pojaviti zato što je nešto pogrešno shvaćeno, nekada zbog lažnog prenošenja istine, nekada zato što je ljudima prava istina sakrivena, a nekada zbog loših namjera i slijedenja strasti. U ovo iskušenje pada onaj ko je slijep i onaj koji se pravi slijep.

ISKUŠENJE STRASTIMA

Druga vrsta iskušenja jesu strasti. Uzvišeni spominje oba iskušenja govoreći:

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَكَثَرُوا أَمْوَالًا وَأَوْلَدُوا
فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ

“Vi ste kao i oni prije vas! Oni su jači od vas bili i više su blaga i djece imali, i slatkim životom su živjeli, a i vi slatkim životom živite” (Et-Tevba, 69). Ovo se odnosi na strasti. Zatim

kaže:

وَحُضِّتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

“I vi se upuštate kao što su se oni upuštali” (Et-Tevba, 69).

Ovo je upuštanje u nevaljalštine, a tu dolazimo do sumnjivih stvari.

U ovom ajetu, On je, neka je hvaljen, pokazao do čega do-
vodi loše srce i loša vjera,¹⁰⁵ a to je lagodan život i upuštanje u ne-
valjalštine, jer loša vjera može biti samo pogrešno uvjerenje i pri-
čanje na osnovu toga ili rad u neskladu s ispravnim znanjem. Prvo
su po vjeru štetne novotarije i ono što one za sobom povlače, a
drugo su grješna djela. Prvo je proizvod sumnjivih stvari, a drugo
strasti. Zato su stari govorili: “Čuvajte se dvije vrste ljudi: onih
koje su zavele strasti i onih koje je zaslijepio dunjaluk.” Govorili
su i: “Čuvajte se pokvarenih učenjaka i robova neznalica, jer je njih
zadesilo svako iskušenje (zabluda).”

Svaka zabluda potječe od toga što se vlastitom nahodenju
daje prednost u odnosu na Šerijat, i strastima u odnosu na razum
(iskkušenje strastima).

Sumnjive stvari potiskuju se čvrstim vjerovanjem, a strastima
se ovladava pomoću strpljenja. Stoga je Allah odredio one koji će
voditi vjernike u ovim iskušenjima:

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَيْمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ

*“Između njih Mi smo vođe određivali koji su, s Našom zapovi-
jedi, na Pravi put upućivali, jer su strpljivi bili i u dokaze Naše
čvrsto vjerovali”* (Es-Sedžda, 24).

¹⁰⁵ “To su oni čija će djela biti poništena i na ovom i na onom svijetu; i njima
propast predstoji.”

Znači, ukazao nam je na to da ćemo strpljenjem i čvrstim vjerovanjem dobiti one koji će nas voditi u vjeri.

Obje ove osobine, također, spomenute su u Njegovim riječima:

وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

“Jedni drugima istinu preporučuju i jedni drugima preporučuju strpljenje” (El-Asr, 3),

tj. preporučujući istinu odagnavaju sumnju, a strpljenjem vladaju strastima. Još na jednom mjestu Uzvišeni zajedno spominje čvrstu vjeru i pronicljivost:

وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

“Sjeti se robova Naših: Ibrahima, Ishaka, Jakuba, sve u vjeri čvrstih i dalekovidih” (Sâd, 45).

Ibn Abbas, tumačeći ovaj ajet, navodi da su bili čvrsti u pokornosti Allahu i da su Ga spoznali. El-Kelbi veli da su bili čvrsti i pronicljivi u ibadetu, Mudžahid smatra da su bili čvrsti u pokornosti Allahu i pronicljivi u istini, a Seid ibn Džubejr misli da je u pitanju čvrstina u radu i pronicljivost u vjeri.

Jedan mursel-hadis glasi: “Allah voli pronicljivost kad se pojave sumnje i voli prisebnost kad se pojave strasti.”

Dakle, pomoću razuma i strpljivosti vlada se strastima, pronicljivošću i čvrstim vjerovanjem odagnava se sumnja, a Allah je Taj Kome se obraća za pomoć.

KAKO ZASLUŽITI UPUTU I MILOST

Ako se čovjek spasi sumnjivih stvari i strasti, postići će dva najveća cilja koji će ga usrećiti i spasiti, a oni su uputa i milost.

Uzvišeni, govoreći o Musau i njegovom slugi, veli:

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا

“I nadoše jednoga Našeg roba kojem smo milost Našu darovali i onome što samo Mi znamo naučili” (El-Kehf, 65).

Znači, data mu je milost i znanje, što je slično onom što su govorili stanovnici pećine:

رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾

“Gospodaru naš, daruj nam od Sebe milost i pruži nam u ovom našem postupku prisebnost” (El-Kehf, 10).

Prisebnost znači znati ono što je korisno i raditi po tom znanju; prisebnost i uputa podrazumijevaju jedno drugo, a ako bi ih poredili, uputa bi bila istinsko znanje, a prisebnost rad po nje-mu, dok bi nasuprot njima stajale zabluda i strasti.

Nasuprot prisebnosti stoji šteta i zlo. Uzvišeni kaže:

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

“Reci: ‘Ja nisam u stanju da od vas kakvu štetu otklonim niti da nekom od vas kakvu korist¹⁰⁶ pribavim” (El-Džinn, 21). Vjernici među džinima govorili su:

وَأَنَّا لَا تَدْرِي أَشَرُّ أَرِيدَ يَمَنَ فِي الْأَرْضِ أَمَرَأَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠٧﴾

“Mi ne znamo da li se onima na Zemlji želi zlo ili im Gospodar njihov želi dobro”¹⁰⁷ (El-Džinn, 10).

Prisebnost stoji i nasuprot zablude kao u ajetu:

وَأَن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا

¹⁰⁶ Upotrijebljena je riječ *rešed* - prisebnost (Prevodilac).

¹⁰⁷ *Rešed* (Prevodilac).

وَأِنْ يَّرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا

“Ako vide Pravi put (rušd – prev.), neće ga kao put prihvatiti, a ako vide stranputicu, kao put će je prihvatiti” (El-E’raf, 146).

Ona je u suprotnosti i sa zlom i štetom, kao što je naprijed rečeno, jer je zabluda uzrok zla i štete, a zlo i šteta vrhunac su zabludenosti i njegov plod isto kao što su milost i spas vrhunac upute i njen plod.

Zato se svaki od njih suprotstavljaju onom drugom i njegovom uzroku. Tako je uputa suprotstavljena zabludi:

يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

“On u zabludi ostavlja onoga koga hoće, a upućuje onoga koga hoće” (En-Nahl, 93);

إِنْ تَحَرَّصَ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ

“Ma koliko ti želio da oni budu na Pravom putu, Allah neće ukazati na Pravi put onome koga je u zabludi ostavio” (En-Nahl, 37). Ovo se spominje i u mnogim drugim ajetima.

Uputa je nasuprot zablude i kazne, odnosno nesreće:

فَمَنْ أَتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ

“Ko bude slijedio Moju uputu neće zalutati i neće nesretan biti” (Ta-Ha, 123).

Uputa i spas idu zajedno, i uputa i milost po istom principu kao zabluda i nesreća, i zabluda i kazna. ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُورٍ﴾ “Grješnici će sigurno stradati i u ognju biti” (El-Kamer, 47). Zabluda je suprotna uputi, a oganj i kazna stoje na suprotnim polovima u odnosu na milost.

On kaže:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
أَعْمَى ﴿١٤٤﴾

“A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti, i na Sudnjem danu ćemo ga slijepa oživiti” (Ta-Ha, 124).

Onaj koji se spasi sumnjivih stvari i strasti zaslužio je uputu i milost, uputu i spas.

Uzvišeni kaže da Njegovi dobri robovi govore:

رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ
الْوَهَّابُ ﴿١٤٥﴾

“Gospodaru naš, ne dopusti srcima našim da skrenu kad si nam već na Pravi put ukazao, i daruj nam Svoju milost; Ti si, uistinu, Onaj Koji mnogo daruje” (Alu Imran, 8);

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ
لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٤٦﴾

“Kad Musaa srdžba minu, on uze ploče na kojima je bila ispisana uputa i milost za one koji se Gospodara svoga boje” (El-E’raf, 154);

هَٰذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكَ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٤٧﴾

“Ovo su jasni dokazi od Gospodara vašeg i uputa i milost za ljude koji vjeruju” (El-E’raf, 203);

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۚ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ

وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

“U kazivanjima o njima je pouka za one koji su razumom obdareni. Kur'an nije izmišljena besjeda, on priznaje da su istinite knjige prije njega objavljene, i objašnjava sve, i uputa je i milost naroda koji vjeruju” (Jusuf, 111);

يَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

“O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca, i uputa i milost vjernicima” (Junus, 57).

Riječi: “Ovo su jasni dokazi od Gospodara vašeg” odnose se na sve, a riječi: “I uputa i milost za ljude koji vjeruju” posebno su spomenute za one koji čvrsto uvjerenje posjeduju. Slična situacija je i u 57. ajetu sure Junus te u riječima: ﴿هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ “Uputstvo je onima koji se Allaha budu bojali” (El-Bekara, 2); ﴿يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ﴾ “Njom Allah upućuje na puteve spasa one koji nastoje steći zadovoljstvo Njegovo” (El-Maida, 16). Takva situacija ogleda se i u riječima Uzvišenog: ﴿هَٰذَا بَيَّانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ﴾ “To je objašnjenje svim ljudima, a putokaz onima koji se Allaha boje” (Alu Imran, 138).

Allah nas obavještava da je Kur'an putokaz (*besair*) svim ljudima. Riječ istog korijena koristi se u ajetu: ﴿وَاتَيْنَا مُوسَى الْبَاقَةَ مُبْصَرَةً﴾ “Semudu smo kamilu pokazali” (El-Isra, 59).

Glagol izveden od ove riječi može imati dva značenja: pokazati i vidjeti. U ovom ajetu znači pokazati, a ne vidjeti. Oni koji misle drukčije griješe i zbunjeni su u vezi s njegovim značenjem.

Kur'an je dokaz i pouka, uputa, lijek i milost. Zato Allah spominje jedno i drugo, Kur'an je uputa svim svjetovima, opomena bogobojažnima; uputa bogobojažnima, lijek svim svjetovima, lijek vjernicima, opomena svim svjetovima. On je sam po sebi

uputa i milost, lijek i opomena.

Ko u njemu traži uputu, opomenu i lijek, bit će kao onaj ko koristi lijek koji će ga izliječiti. Kur'an je zaista lijek čovjeku, i uputa.

Kur'an upućuje one koji ga slijede u njihovom djelovanju, a one koji ga ne slijede upućuje silom. Zaista su njime vođeni bogobojažni i čvrsti vjernici, on im je milost i opomena.

Ko ne bude radio prema njemu neće biti upućen, kao što stoji u eseru: "Kome se poveća znanje, a ne poveća mu se uputa, povećat će se samo njegova udaljenost od Allaha. Njegovo ime je Uputa jer mu je uloga uputa." Ovaj je stav ispravniji od onog da je Kur'an uputa u značenju upućivač, kao npr. pravda u značenju pravedan ili posjeta u značenju posjetilac, jer je Allah Taj Koji njime upućuje.

On je Upućivač, a Njegova knjiga uputa kojom upućuje jezikom Svoga Poslanika, s.a.v.s.

Tako imamo tri stvari: izvršitelj, primalac i sredstvo. Izvršitelj je Uzvišeni Allah, primalac je čovjekovo srce, a sredstvo ono čijim posredstvom ono dolazi do upute, tj. knjiga koju je Allah stvorio da bude uputa.

Mjesto primanja upute jeste srce bogobojažnog, onog koji se obraća Bogu, onog koji Ga se boji i koji žudi za Njegovim zadovoljstvom. Kad ga Allah uputi, to je kao da je ostao trag Njegovog djelovanja na tom mjestu. Tako čovjek primi to što mu postane uputa, lijek, milost i opomena. Ako srce nije takvo, uputa dođe do njega, ali ne ostavi traga. To je isto kao kad hranu stavljamo ondje gdje ona nema utjecaja da nekog nahrani. Takvima se samo povećava slabost i propast, prema riječima Uzvišenog:

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَرَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٥﴾

"Što se tiče vjernika, njima je učvrstila vjerovanje i oni se raduju" (Et-Tevba, 124-125);

وَتُنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا

خَسَارًا

“Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima, a nevjernicima on samo povećava propast” (El-Isra, 82).

Upućenosti manjka, nekad zbog nepostojanja mjesta primanja, nekad jer nema sredstva upute, a nekad jer to želi Upućivač. Prava uputa dolazi samo kad je sve troje prisutno.

Allah, neka je hvaljen, veli:

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ

“Da Allah zna da od njih može biti kakva dobra, učinio bi da čuju, a da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni i inače glave okreću” (El-Enfal, 23).

Allah im je uskratio način upućivanja, tj. da njihova srca čuju i razumiju, jer ne žele primiti uputu. U njima nema dobra, jer se čovjek pokorava istini zato što je dobar, zato što joj teži; što je traži, voli, želi, raduje se njenoj pobjedi, a u srcima ovih ne postoji ništa od spomenutoga. Uputa dolazi do njihovih srca i pada na njih poput kiše koja pada na grubu i neplodnu zemlju koja ne zadržava vodu niti daje kakvog ploda. Ona ne prima vodu niti daje plodove, iako je voda, po svojoj biti, milost i život, ona je opet ne prima.

Potom Allah potvrđuje ovo značenje: *“A da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni inače glave okreću”*, tj. pored toga što uputu ne primaju i ne razumiju, kod njih ima još jedno zlo, a to je oholost, odbijanje i pokvareni ciljevi. I da su razumjeli, ne bi se pokorili, ne bi slijedili istinu i ne bi radili po njoj. Uputa je, po njima, objašnjavanje i izvođenje argumenata, a ne uspjeh i pouka. Zato se kod njih uputa nije spojila s milošću.

A što se tiče vjernika, kod njih se uputa spojila s milošću, pa je Kur'an postao njihova uputa i milost, a ovima uputa, ali ne i milost.

Kod vjernika će se milost i uputa sjediniti, i odmah i kasnije.

Odmah je to što će im Allah na dunjaluku dati ljubav prema dobru, okusit će iman i osjetiti njegovu slast, radovat će se što ih je Allah, s Njegovom pomoći, uputio onom čemu druge nije i onom što je predmet razilaženja. Oni posjeduju svjetlo Njegove upute i hode među ljudima pomoću nje, a druge gledaju zbunjene i u mraku. Oni su najradosniji ljudi jer im je Allah darovao dio Svoje upute. Uzvišeni kaže:

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ

“Reci: ‘Neka se zato Allahovoj milosti i blagodati raduju, to je bolje od onog što gomilaju’” (Junus, 58).

Dakle, vjernicima je naređeno da se raduju Njegovoj blagodati i milosti.

Veliki broj poslanika govori da su blagodat i milost znanje, vjerovanje i Kur'an, slijeđenje Poslanika, a to je najveća milost kojom Allah obuhvata onoga koga hoće od Svojih robova. Sigurnost, oprost, sreća, smiraj srca i njegov užitak postižu se vjerovanjem i hodom putem spasa i sreće, a strah, briga, bol, tuga i iskušenje dolaze sa zabludom i zbunjenošću.

Slična je stvar s putnicima. Jedan zna svoj put i zato putuje sigurno i smireno, dok je drugi zalutao, pa ne zna gdje ide. Uzvišeni veli:

قُلْ أُنذِعُوا مِنْ دُوبِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرُدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ لَهُدًى أَصْحَابُ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ أَتَيْنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ

“Reci: ‘Zar da se, pored Allaha, klanjamo onima koji nam ne

mogu nikakvu korist pribaviti ni neku štetu otkloniti pa da budemo vraćeni stopama našim i da budemo kao onaj koga su na Zemlji šejtani zaveli pa ništa ne zna, a koga drugovi njegovi zovu na Pravi put: 'Hodi nama!' Reci: 'Allahov put je jedini pravi put'" (El-En'am, 71).

Milost koja se dobija uputom zavisi od nje. Što je neko više upućen više će milosti zaslužiti. To je ta milost koja se odnosi samo na vjernike, a ne ona koja se odnosi na dobro i zlo.

Onima koji su upućeni Allah je darovao oprost, milost i uputu zajedno:

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

"Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost, oni su na Pravom putu" (El-Bekara, 157).

Omer ibn el-Hattab kaže: "Lijepi li su namaz i milost i lijepa li je i uputa."¹⁰⁸ Oni su se pomoću upute spasili od zablude, milost ih je izbacila od nesreće i kazne, a oprostom su dobili blisko i plemenito mjesto.

Oni koji su zalutali zaslužili su suprotno: skretanje s puta sreće, padanje u nemilost, kao što su bol i kazna, i prokletstvo i poniženje koji su suprotni oprost.

Pošto milost zavisi od upute, bit će da su najbolji vjernici oni koji zaslužuju najviše milosti, kao što Uzvišeni Allah kaže za drugove Božijeg Poslanika:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

"Muhammed je Allahov poslanik, a njegovi sljedbenici strogi su prema nevjernicima, a samilosni među sobom" (El-Feth, 29).

¹⁰⁸ Za namaz i milost upotrijebljena je riječ *adlan* a za uputu *hidaja*.

Ebu Bekr je jedan od onih koji su zaslužili najviše milosti u cijelom umetu, a Vjerovjesnik je rekao: **“Najmilostiviji u mom umetu prema umetu je Ebu Bekr.”**¹⁰⁹ Ashabi su se složili da je on među njima imao najviše znanja. Ebu Seid el-Hudri kaže: “Ebu Bekr ga je među nama najviše poznavao, tj. Vjerovjesnika.” Dakle, kod njega su se sastali veliko znanje i milost.

Takav je čovjek. Što mu se više povećava znanje, povećava mu se i milost, a naš Gospodar milošću i znanjem obuhvata sve. On je milostiviji prema Svom robu nego majka prema svom djetetu, milostiviji je prema čovjeku od njega samog i bolje zna njegov interes od njega. Čovjek nanosi bol i štetu samom sebi jer ne zna svoj interes i nepravedan je prema sebi. On uskraćuje sebi sreću i udaljava se od Allaha, a pritom misli da sebi čini korist i dobro. To je vrhunac neznanja i nepravde, a čovjek je neznalica i nepravednik. Koliko je samo onih koji, prema njihovom mišljenju, oplemenjuju dušu, a ustvari je ponižavaju; odmaraju je, a ustvari zamaraju; daju joj neke slasti, a ustvari staju na put između nje i svih njenih užitaka. Oni ne znaju prave interese duše niti su milostivi prema njoj, i njihov neprijatelj neće postići ono što će postići sami oni o tom pitanju. Umanjit će njenu sreću, izgubit će njeno pravo, pokvariti njene interese, prodati vječni užitak, za onaj koji je prolazan. Ona je kao zamršeni san, kao sablast koja se pojavljuje dok spava, a to za njih nije čudno jer su izgubili uputu i milost. Kad bi ih imali, postali bi drukčiji, ali Gospodar najbolje zna mjesto za Svoju uputu i milost, On ih robu daje, kao što je rekao o Svom robu Hidru:

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا

“I nađoše jednoga Našeg roba kojem smo milost Našu darovali i onome što samo Mi znamo naučili” (El-Kehf, 65).

¹⁰⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Tirmizi, Abdurrezzak i Hakim.

رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾

“Gospodaru naš, daruj nam od Sebe milost i pruži nam u ovom našem postupku prisebnost.” (El-Kehf, 10).

ISTINSKA MILOST

Treba znati da milost znači dobro za čovjeka, pa čak i ako to njegova duša mrzi i ako mu je to dosadilo. To je istinska milost. Najmilostiviji čovjek prema tebi jeste onaj koji krči put onom što je za tebe dobro, a udaljava ono što je loše.

Dešava se da se očeva milost prema djetetu ispoljava kao nasilno odgajanje u svrhu stjecanja znanja i rada. On ga na to prisiljava udaranjem i sličnim metodama. Zabranjuje mu tako strast koja je štetna za njega. Ako to dijete zanemari, razlog je nedovoljno iskazivanje milosti prema njemu, iako otac misli da je dobar prema djetetu i da ga ne zamara. Ova je milost isto što i neznanje, sličan je slučaj majke.

Milost Najmilostivijeg ispunjava se stavljanjem roba na iskušenja. On najbolje zna šta je dobro za njega. Njegovo iskušavanje, stavljanje na ispite i zabrana mnogih stvari jeste zbog milosti prema robu, ali rob, zbog svog neznanja i nepravde, optužuje Gospodara što ga iskušava ne poznajući Njegovo dobročinstvo prema onima koje iskušava i stavlja na ispit.

U jednom eseru stoji: “Kad se za onog ko je stavljen na iskušenje zamoli: 'Bože, smiluj mu se!', Allah kaže: 'Kako ću mu se smilovati za nešto za što sam se već smilovao?’”

U drugom stoji: “Kad Allah zavoli roba, zaštititi ga od dunjaluka i njegovih dobara i strasti, kao što neko od vas štiti svog bolesnika.”¹¹⁰ Ovo je milost prema robu, a ne škrtost.

Kako? Pa, On je plemenit i dobar, On posjeduje svu dobrotu. Dobrota svih stvorenja u odnosu na Njegovu dobrotu manja je

¹¹⁰ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ebu Šejba, Tirmizi i Hakim.

nego trun u planinama zemlje i njenom pijesku (odnosno, kap u moru, kako bi to mi rekli, prev.).

U Njegovu milost prema robovima spada i iskušenje naredbama i zabranama. To je milost i zaštita jer Njemu nije potrebno da naređuje, On je neovisan i hvaljen. On nije škrt ako zabranjuje, On je Dobri i Plemeniti.

Njegova je milost što nam je dunjaluk učinio teškim. Nije htio da nam on bude vječnim staništem gdje bismo trajno uživali u svojoj kući i komšiluku. To nam je omogućio putem iskušenja i ispita. Zabranjivao nam je da bi nam dao, iskušavao nas je da bi nam oprostio, usmrtit će nas da bi nas oživio.

Njegova je milost što robove podsjeća na Sebe da Ga ne bi zanemarili i da se prema Njemu ne bi ophodili kako ne treba. Kaže: ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ﴾ *“A Allah vas na Sebe podsjeća i Allah je milostiv prema svojim robovima”* (Alu Imran, 30). Koliko je samo prethodnika govorilo da je Njegova milost prema robovima to što ih je podsjećao na Sebe da Ga ne bi zanemarili.

ZABLUDA I (BOŽIJA) SRDŽBA

Uputa i milost ljudima jesu blagodati, a one imaju svoje suprotnosti: zabludu i srdžbu.

Allah, neka je hvaljen, naredio nam je da Ga molimo svakog dana i noći, mnogo puta, da nas uputi na put onih kojima je darovao Svoje blagodati, a oni su upućeni i oni kojima se smilovao; a da nas udalji od puta onih koji su izazvali Njegovu srdžbu, onih koji su nasuprot onih kojima se smilovao, te od puta onih koji su ostali lutati. Zato je ova dova među najsveobuhvatnijim, najboljim i najobaveznijim dovama.

A uspjeh je uz Allahovu pomoć.

UŽIVANJE

Ako svako djelo potječe od ljubavi i volje i ako se njime želi postići užitak u onome što se voli, onda je svaka ljubav tu zato što je prisutan njen užitak i slast. Užitak je glavni cilj svake namjere i kretanja, isto kao što kazna i bol dolaze zbog ljutnje i zabrane.

Ademovim sinovima nepravda i neznanje dolaze zbog dvije stvari: vjerovanja koje nije valjano i razvratnog dunjaluka, jer pomoću njih traže uživanje, a ustvari ono je u onom njima suprotnom. Tako ih je mimoišlo uživanje tamo gdje su ga tražili, ali ih je sustigla kazna, i to tamo gdje su od nje bježali.

Da pojasnimo. Sve što ljudi rade oni to drže za vjeru. Oni koji to drže za vjeru, njihova vjera može biti istinska ili lažna. Zato ja kažem da je potpuno uživanje istinska vjera riječju i djelom. Oni koji tako postupaju potpuno će uživati, kao što nas Allah u Svojoj knjizi obavještava na više mjesta:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٦٠﴾ أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦١﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٦٢﴾

“Uputi nas na Pravi put, na put onih kojima si milost Svoju darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali” (El-Fatiha, 5-7).

Njegove riječi upućene bogobožnim su:

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٦٣﴾

“Njima će Gospodar njihov na Pravi put ukazati i oni će ono što žele ostvariti” (El-Bekara, 5).

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿٦٤﴾

“Od Mene će vam dolaziti uputa, i onaj ko bude slijedio Moju uputu neće zalutati i neće nesretan biti” (Ta-Ha, 123). U drugom ajetu stoji:

فَمَنِ تَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَخْوَفُ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٥﴾

“Oni koji uputstvo Moje budu slijedili ničega se neće bojati i ni za čim neće tugovati” (El-Bekara, 38).

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي حَيْمٍ ﴿١٤﴾

“Čestiti će sigurno u Džennet, a grješnici sigurno u Džehennem” (El-Infitar, 13-14).

Kur'an je pun ovakvih ajeta. Onima koji slijede uputu i čine dobra djela obećano je potpuno uživanje na ahiretu, a onima koji su u zabludi i koji se ponašaju nemoralno obećana je nesreća u čemu su se složili svi poslanici, od prvog do posljednjeg, i što su potvrdile knjige. Recimo ovdje nešto što će nam biti od koristi.

Čovjek može vidjeti i čuti kako vjernike na dunjaluku pogađaju mnoge nesreće, a kako nevjernici, nemoralni i nepravednici imaju vlast, imetak i ostalo, i pomisliti da je uživanje na dunjaluku rezervirano za nevjernike i razvratnike, a da vjernici na ovom svijetu imaju samo neznatna uživanja. Također smatra da će nevjernici i licemjeri na dunjaluku nadjačati vjernike. Kad čuje Njegove riječi:

وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

“Snaga je u Allaha i u Poslanika Njegova i u vjernika” (El-Munafikun, 8);

وَإِنْ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

“Vojska će Naša zacijelo pobijediti” (Es-Saffat, 173);

كَتَبَ اللَّهُ لَا غَلِبَ إِلَّا أَنَا وَرُسُلِي

“Allah je zapisao: ‘Ja i poslanici Moji sigurno ćemo pobijediti’” (El-Mudžadela, 21);

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢١﴾

“Lijep će ishod biti za one koji se Allaha budu bojali” (El-

E'raf, 128).

Dakle kad čuje ove i slične ajete, a smatra Kur'an istinitim, misli da se to odnosi samo na ahiret i kaže: "Što se tiče dunjaluka, mi mislimo da nevjernici i licemjeri pobjeđuju na njemu i da njima pripada trijumf." Međutim, Kur'an je nepobitan, bez obzira na nečije osjećaje, a čovjek podlegne ovakvom mišljenju kad njim ovladaju neprijatelji među nevjernicima i licemjerima ili nemoralnim nepravednicima, mada on u sebi i dalje vjeruje i boji se Boga. Tako pomisli da je lažov iznad iskrenog i govori sebi da je u pravu, ali je poražen. To znači da je onaj ko je u pravu na ovom svijetu poražen, a vlast pripada neistini, po njegovom mišljenju. Kad se sjeti lijepog ishoda koji je Allah obećao vjernicima i bogobožnim, on misli da se to odnosi samo na ahiret. Ako tog čovjeka upitate kako će Allah to uraditi Svojim dobrim robovima i miljenicima, ukoliko nije od onih koji ne smatraju da su Božija djela u interesu dobra i reda, on kaže da Allah, vladajući, radi šta hoće: *لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ* "On neće biti pitan za ono što radi, a oni će biti pitani" (El-Enbija, 23). Ako nije od tih, reći će da ih On tako iskušava da bi im dao ahiret, podigao im deredže i dao im nagradu bez polaganja računa.

Svako o ovom pitanju ima neka razmatranja, argumente na koje se poziva, pitanja i odgovore u zavisnosti od stupnja spoznaje Allaha, Njegovih imena, svojstava i mudrosti, kao i neznanja o tome. Srca su prevrtljiva, kao što je sudbina promjenljiva.

Bili smo svjedoci mnogo neznanja o Uzvišenom Gospodaru i optužbi na Njegov račun što dolazi samo od neprijatelja (šejtana). Džehm je izašao sa svojim prijateljima i pokazao im Džezemiju i one koji su u iskušenju rekavši: "Pogledajte, zar Najmilostiviji radi ono što je u suprotnosti s Njegovom milošću i mudrošću?" Allah za Džehma i njegove prijatelje, znači, nije mudar i milostiv. Jedan drugi velikan kaže: "Stvorenjima najviše štete čini Stvoritelj." Neki od njih su uobrazili kazati i ovo:

*Ako ovo čini onima koje voli,
šta misliš da će činiti onima koje ne voli.*

Možete vidjeti da mnogi ljudi kad padnu u iskušenje, kažu: "Gospodaru, šta sam zgriješio da mi ovo uradiš?"

Meni je više ljudi govorilo: "Kad Mu učinim tevbu, pokajem se i radim dobra djela, On mi smanji opskrbu i život mi učini teškim. A kad se vratim griješenju i dam duši ono što želi, dođe mi opskrba, pomoć i slično." Ja sam im rekao da je to Njegovo iskušenje kako bi se uvjerio u njihovo strpljenje i iskrenost. Da li ste iskreni u približavanju Njemu da se strpite u iskušenjima i zaslužite lijep ishod, ili ste neiskreni pa da se vratite griješenju?

Ove pogrešne i neistinite tvrdnje zasnovane su na dvije stvari.

Prva je što čovjek misli samo dobro o svojoj duši i tijelu, smatra da se ponaša kako treba, da ostavlja ono što mu je zabranjeno, a da njegov neprijatelj radi suprotno, tj. ostavlja ono što mu je naređeno, a čini ono što je zabranjeno, te da je tako on bliži Allahu, Njegovom Poslaniku i Njegovoj vjeri nego ovaj drugi.

Drugi razlog je što smatra da Allah iskrenog vjernika ne pomaže i ne daje mu lijep ishod na dunjaluku na bilo koji način, već da živi kao onaj kome se čini nepravda, kao pobijeden, obavljajući ono što mu je naređeno i ostavljajući ono što mu je zabranjeno. On, prema svom mišljenju, izvršava dužnosti islama, drži se istina imana, a potlačen je od nepravednih, nemoralnih i neprijateljski nastrojenih.

Bože dragi, koliko je samo ova obmana pokvarila neznalih robova, vjernika koji ne posjeduju pronicljivost, onih koji traže znanje, a ne posjeduju znanje o vjerskim istinama.

Zna se da čovjek, iako vjeruje u ahiret, treba tražiti na dunjaluku ono što mora, a to je korisno, i bježati od štetnog, ujedno tu osobinu smatrajući potrebnom i poželjnom ili dozvoljenom. Ako misli da prava vjera i slijedenje upute, tevhida i sunneta isključuje to i da se on treba boriti protiv cijelog svijeta, izlagati se iskušenjima koja mu nisu određena i davati svoju sreću i ovosvjetsko dobro, on se suprotstavlja želji da upotpuni svoju vjeru i da se preda Allahu i Poslaniku. On svoje srce suprotstavlja onom što su radili stari koji su postigli blizinu. Štaviše, suprotstavlja se pamet-

nim i uspješnim. Ulazi među nepravedne, čak među dvolične. Iako ovo ne spada u stablo vjere, nalazi se u njenim mnogim ograncima i dijelovima, kao što kaže Vjerovjesnik:

بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا،
وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا، يَبِيعُ أَحَدُهُمْ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا".

“Preduhitrite iskušenja djelima, kao što tamna noć brzo prolazi. Čovjek osvane kao vjernik, a omrkne kao nevjernik; omrkne kao nevjernik, a osvane kao vjernik. On prodaje svoju vjeru za nešto ovosvjetsko.”¹¹¹

To je kada smatra da se potpuna vjera postiže samo bježanjem od dunjaluka, kao što su štete koje ne podnosi i koristi koje su neophodne. On se ne odvažava podnositi ove teškoće ili propustiti te koristi.

Hvaljen neka je Allah! Koliko je ovo iskušenje samo ljudi upropastilo, većina njih je daleko od prave vjere. A ono potječe iz dvije velike zablude: zablude o pravoj vjeri i zablude o istinskom uživanju koje je cilj svih duša, njihovo savršenstvo, radost i slast. Ove dvije zablude rađaju ono što je suprotno pravoj vjeri i traženju istinskog uživanja.

Poznato je da je savršen čovjek onaj koji poznaje uživanje koje traži i čin koji ga vodi njemu, koji je odlučan u tome što radi i iskreno voli to uživanje.

Inače, neće imati znanja o onom što traži niti će znati put do toga ako se ne poveže s tim činom, a odlučnost podrazumijeva postojanje željenog samo ako je neodvojiva od strpljivosti.

Tako sreća, slast i uživanje čovjeka zavise od pet stvari: od znanja o traženom uživanju, ljubavi prema njemu, znanja o načinu postizanja toga, rada u skladu s tim i strpljivosti u tome.

Uzvišeni kaže:

¹¹¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Tirmizi, Ahmed i drugi.

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

“Tako Mi vremena, čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugima preporučuju strpljenje” (El-Asr, 1-3).

Dvije osnove na kojima čvrsto stoji ovo iskušenje potječu od nepoznavanja Božijih naredbi, Njegove vjere, nagrade i kazne.

Kad čovjek misli da ispravno vjeruje, on misli da naređeno izvršava, i suštinski i formalno, kao i da ostavlja zabranjeno, i suštinski i formalno. To se pojavljuje zato što ne poznaje pravu vjeru, svoje obaveze prema Allahu i ono što želi. On ne poznaje Božije pravo nad sobom, ne poznaje svoju vjeru, kako s obzirom na količinu tako i s obzirom na vrstu znanja.

Ako smatra da onom ko je u pravu ne pomaže Allah i na ovom i na onom svijetu, već da je na dunjaluku lijepo kafirima i munaficima, a ne vjernicima, razvratnicima i nepravednicima, a ne čestitima i bogobožaznima, razlog je nepoznavanje Allahove nagrade i kazne.

U vezi s prvom od ovih pet stvari čovjek često ostavlja neke obaveze, jer ih ne poznaje i ne zna čak ni da su to obaveze, te tako zanemaruje znanje. Međutim, često ih ostavlja i kad ih poznaje i zna za njihovu obaveznost, iz lijenosti i nemara, zbog pogrešnog tumačenja, tradicije, ili što smatra da je zauzet stvarima koje su preče od toga ili tome slično. Dužnosti srca preče su od dužnosti tijela, a one kao da nisu vjerske obaveze kod mnogih ljudi, već su lijepa i poželjna djela.

Tako ćete vidjeti da se neko boji ostaviti farz ili jednu od obaveza tijela, a ostavio je važnije i preče, tj. obaveze srca. Boji se činjena najmanjih zabrana, a čini prijestupe srca koji su energičnije zabranjeni i koji su veći grijesi. Još je više onih koji robuju Allahu, a napuštaju obaveze, pa tako prestanu naređivati dobro i odvrćati od zla onoliko koliko mogu smatrajući da će se tako približiti Uzvišenom Allahu, usaglasiti se sa svojim Gospodarom i ostaviti ono

što ih se ne tiče. Ovo su najmrže osobe Allahu, mada oni smatraju da vjeruju u istine imana i da obavljaju dužnosti, a Allah čuva one koji su s Njim.

A koliko je samo onih koji služe Bogu onim što je On zabranio smatrajući to pokornošću i približavanjem Allahu. Njihovo je stanje gore nego stanje onih koji to smatraju grijehom. Takvi su oni koji kad slušaju poeziju, misle da se približavaju Allahu i da su prijatelji Milosnog, a ustvari su prijatelji šejtana.

Veliki je broj onih koji smatraju da im je učinjena nepravda i da su obespravljeni, ali nije tako. Oni su unekoliko u pravu a unekoliko nisu. Isti je slučaj i s onima s kojima se spore. Ljubav prema nečemu čini ih slijepim i gluhim. Čovjek je opsjednut onim što voli njegova duša i vidi samo ono što je za nju dobro, a loše za onoga s kim je u sukobu. On vidi samo ravne sebi. Nekad se ova ljubav još pojača, pa loše stvari smatra dobrim, kao što kaže Uzvišeni:

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا

“Kako mogu biti isti: onaj kome su njegova ružna djela prikazana lijepim, a i on ih smatra lijepim...” (Fatir, 8).

Njegova mržnja prema suparniku povećava mu se toliko da njegove lijepe stvari smatra lošim, kao što je rečeno:

Gledali su okom neprijateljstva, a da su gledali okom zadovoljstva, voljeli bi ono što mrzili su.

Ovo je neznanje uglavnom identično strasti i nepravdi jer je čovjek neznalica i nepravednik.

Većina ljudskih vjerovanja jesu običaji koje su oni uzeli od svojih predaka i oponašaju ih u potvrđivanju ili negiranju nečega, u ljubavi i mržnji, u prijateljstvu i neprijateljstvu. Uzvišeni Allah garantuje pomoć Svojoj vjeri, Svojoj strani i prijateljima koji su vjernici riječju i djelom. On ne garantuje pomoć neistini, iako neki misle da su u pravu. Tako i snaga i visok položaj pripada onima

koji slijede vjerovanje s kojim je Allah poslao Svoje poslanike, objavio Svoje knjige, i to riječju, djelom i Svojim bičem. Uzvišeni veli: ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ “*Vi ste na višem položaju ako budete vjerovali*” (Alu Imran, 139). Čovjek je na visokom položaju onoliko koliko vjeruje, ﴿وَاللَّهُ الْعَزَّ وَالرَّسُولُ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ “*... a snaga je u Allaha i u Poslanika Njegova i u vjernika*” (El-Munafikun, 8). Snažni smo onoliko koliko smo vjernici. Čovjek gubi položaj i snagu shodno onome koliko gubi od istinskog vjerovanja, znanja i rada, bilo da se to posmatra izvana ili suštinski.

Isti je slučaj i s čovjekovom zaštitom, ona je proporcionalna vjerovanju. Uzvišeni je rekao: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ “*Allah doista štiti vjernike*” (El-Hadždž, 38). Ako oslabi zaštita, to je zbog nedostatka u vjerovanju.

Tako je i sa dovoljnošću: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ “*O Vjerovjesniče, Allah je dovoljan tebi i vjernicima koji te slijede*” (El-Enfal, 64). Znači, dovoljan je tebi i onima koji te slijede, i to u onoj mjeri koliko slijede svog Poslanika, koliko ga slušaju i pokoravaju mu se. Ako je iman krnjav, i to će biti nepotpuno.

Vjernici i sljedbenici sunneta znaju da se iman povećava i umanjuje.

Isto se odnosi i na Allahovu zaštitu čovjeka, i ona je onolika koliki je iman jer Uzvišeni Allah kaže: ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾ “*Allah je zaštitnik vjernika*” (Alu Imran, 68); ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ “*Allah je zaštitnik onih koji vjeruju*” (El-Bekara, 257).

Allah je zajedno s vjernicima: ﴿وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ “*...jer je Allah na strani vjernika*” (El-Enfal, 19). Ako oslabi iman, Allahova zaštita i zajedništvo bit će isti takvi.

Pomoć i potpuna podrška pripadaju onima koji potpuno vjeruju:

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهُدُ

“*Mi ćemo doista pomoći poslanike Naše i vjernike u životu na ovom svijetu i na Dan kada se dignu svjedoci*” (El-Mu'min, 51);

فَإَيَّدْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

“Mi smo one koji su povjerovali protiv neprijatelja njihova pomogli i oni su pobijedili” (Es-Saff, 14).

Nema pomoći i podrške onaj čiji iman ima nedostataka. Zato, ako čovjeka zadesi kakva nesreća, njega ili njegov imetak, ili ga njegov neprijatelj nadvlada, to je zbog njegovih grijeha: zbog ostavljanja obaveza ili činjenja zabranjenog, a to dolazi od nepotpunog ili iskrivljenog imana.

U sljedećim slučajevima pojavljuje se dvosmislenost koju mnogi ljudi uvode u riječi Uzvišenog:

وَلَنَجْجِلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

“Allah neće dati priliku nevjernicima da unište vjernike” (En-Nisa, 141).

Mnogi misle da se to odnosi na ahiret, a ima ih i koji misle da je u pitanju uništenje pomoću argumenata.

Ako oslabi iman, nevjernici dobijaju priliku da oslabe vjernike, onoliko koliko je on oslabio. Oni su im dali priliku jer nisu bili pokorni Allahu. Vjernik je snažan, on je potpomognut, on je pobjednik, dovoljan mu je Allah, zaštićen je na svakom mjestu, pa i ako se svi urote protiv njega. To je sve tako ako istinski vjeruje i potpuno izvršava svoje obaveze. Uzvišeni je Allah vjernicima rekao:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢٩﴾

“Ne gubite hrabrost i ne žalostite se; vi ćete pobijediti ako budete pravi vjernici” (Alu Imran, 139);

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ

أَعْمَلُكُمْ ﴿٢٠٧﴾

“I ne budite kukavice i ne nudite primirje kad ste jači, jer Allah je s vama, On vas neće nagrada za vaša djela lišiti” (Muhammed, 35).

Ova garancija jeste zbog njihovog imana i djela koja im Allah neće prekinuti i uskratiti, a ni poništiti. A nevjernici i licemjeri čine nepravdu svojim djelima, jer ih čine u ime nekoga drugog i nisu u skladu s Njegovom naredbom.

POMAGANJE MEĐU VJERNICIMA

Što se tiče druge stvari u vezi s kojom se pojavljuju greške, mnogi ljudi smatraju da su vjernici na dunjaluku uvijek poraženi i poniženi, nasuprot drugih koji se pokoravaju nekom drugom. Oni ne vjeruju u Allahovo obećanje da će pomoći vjernicima i vjeri, već misle da se to odnosi samo na neke, ili na određeno vrijeme, ili da je to Božija volja, iako to nisu izjavili.

Ovo spada u nepovjerenje prema Njegovom obećanju i u loše razumijevanje Njegove knjige. Jer, Allah je u Svojoj knjizi jasno kazao da je On pomagač vjernika na dunjaluku i na ahiretu. On kaže:

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهُدُ ﴿٥١﴾

“Mi ćemo doista pomoći poslanike Naše i vjernike u životu na ovom svijetu i na Dan kada se dignu svjedoci” (El-Mu'min, 51);

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

“Onaj ko za zaštitnika uzme Allaha i Poslanika Njegova i vjernike – pa Allahova strana će sigurno pobijediti” (El-Maida, 56).

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٥٧﴾ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ

“Oni koji se suprotstavljaju Allahu i Poslaniku Njegovu bit će, sigurno, najgore poraženi. Allah je zapisao: ‘Ja i poslanici Moji sigurno ćemo pobijediti’” (El-Mudžadela, 20-21).

Ovakvih je ajeta u Kur'anu mnogo.

Uzvišeni je jasno kazao da čovjeku nesreće ili nadvladavanje njegovog neprijatelja i druge slične situacije dolaze zbog njegovih grijeha.

Allah ti je objasnio u Svojoj knjizi obje stavke, pa ako ih se budeš držao bit će ti jasna istina, nestat će nedoumica i riješit ćeš se bespotrebnih obavezivanja i pogrešnih tumačenja.

Allah je prvu stvar (od onih pet) riješio, i to smo već rekli. U nju spada i sljedeće: On prekora onoga ko traži pomoć i snagu od nekog drugog, a ne vjernika, kao u riječima:

﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَرَىٰ أَوْلِيَآءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ٥١﴾
 فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ ۚ فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ ۖ فَيُصِيبُحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَدِمِينَ ٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَهْتَؤُلَآءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَعَمْرُكُمۡ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ٥٣﴾ يَتَأْتِيَ
 الَّذِينَ ءَامَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ ۖ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ۖ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةً لَّآ يَمُرُّ بِكَ ذَلِكَ فَضَّلُ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ٥٤﴾
 إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
 الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ

اللَّهُ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

“O vjernici, ne uzimajte za zaštitnike jevreje i kršćane! Oni su sami sebi zaštitnici! A njihov je i onaj među vama koji zaštitnike prihvati; Allah uistinu neće ukazati na Pravi put ljudima koji sami sebi nepravdu čine. Zato ti vidiš one čija su srca bolesna kako se žure da s njima prijateljstvo sklope, govoreći: ‘Bojimo se da nas kakva nevolja ne zadesi.’ A Allah će sigurno pobjedu ili nešto drugo od Sebe dati, pa će se oni zbog onoga što su u dušama svojim krili kajati, a oni koji vjeruju reći će: ‘Zar su to oni koji su se zaklinjali Allahom, svojom najtežom zakletvom, da su zaista s vama?’ Djela njihova bit će poništena, i oni će nastradati. O vjernici, ako neko od vas od vjere svoje otpadne, pa, Allah će sigurno umjesto njih dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole, prema vjernicima ponizne, a prema nevjernicima ponosite; oni će se na Allahovu putu boriti i neće se ničijeg prijekora bojati. To je Allahov dar, koji On daje kome hoće – a Allah je neizmjereno dobar i zna sve. Vaši su zaštitnici samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju. Onaj ko za zaštitnika uzme Allaha i Poslanika Njegova i vjernike, pa, Allahova će strana svakako pobijediti” (El-Maida, 51-56).

On je osporio one koji traže pomoć od nekog drugog, a ne od Njega i obavijestio da je Njegova strana pobjednik.

Slično tome je i sljedeće:

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنَهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

“Oni govore: ‘Ako se vratimo u Medinu, sigurno će jači istjerati iz nje slabijeg.’ A snaga je u Allaha i u Poslanika Njegova i u vjernika, ali licemjerni neće da znaju” (El-Munafikun, 8).

Kaže Uzvišeni:

بَشِيرِ الْمُتَنَفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِيتُوا لَهُمْ عِنْدَهُمْ الْعَزَّةَ فَإِنَّ الْعَزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾

“Bolnu patnju navijesti licemjericima, koji prijateljuju s nevjernicima, a ne s vjernicima! Zar kod njih traže snagu, a sva snaga pripada samo Allahu?” (En-Nisa, 138-139);

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ
الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴿١٤٠﴾

“Ako neko želi veličinu, pa – u Allaha je sva veličina! K njemu se dižu lijepe riječi, i dobro djelo On prima” (Fatir, 10).

Znači, ko želi snagu neka je traži pokornošću Allahu, lije-
pom riječju i dobrim djelima. Uzvišeni veli:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ
كُلِّهِ ﴿١٤١﴾

*“On je poslao Poslanika Svoga s uputstvom i pravom vjerom
da bi je uzdigao iznad svih vjera”* (Et-Tevba, 33). Također,
kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا هَلْ أَذِلُّكُمْ عَلَىٰ تَحَرُّةٍ تُنَجِّكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿١٤٢﴾
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَىٰ مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسْكِنٌ طَيِّبَةٌ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٤٤﴾ وَأُخْرَىٰ
تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٥﴾

“O vjernici, hoćete li da vam ukažem na trgovinu, ona će vas spasiti patnje nesnosne; u Allaha i Poslanika Njegova vjerujte i imecima svojim i životima svojim na Allahovu putu se borite – to vam je, da znate, bolje. On će vam grijehе vaše oprostiti i u dženetske bašče vas, kroz koje će rijeke teći, uvesti, i u divne dvorove u edenskim vrtovima: to će biti uspjeh veliki – a dat će vam i drugu blagodat koju jedva čekate: Allahovu pomoć i skoro pobjedu! Zato obraduj radosnom viješću vjernike!” (Es-Saff, 10-13).

Dakle, dat će vam drugu blagodat pored oprosta grijehа i ulaska u Džennet, a to je pomoć i pobjeda:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا كُوْنُوْا اَنْصَارَ اللّٰهِ كَمَا قَالَ عِيسٰى ابْنُ مَرْيَمَ لِّلْحَوَارِیْنَ
مَنْ اَنْصَارِیْ اِلَى اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِیُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاَمَنْتَ طَآئِفَةٌ مِّنْ
بَنِیْۤ اِسْرَءٰیْلَ وَكَفَرْتَ طَآئِفَةٌ فَاٰیْدَنَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا عَلٰی عَدُوِّهِمْ
فَاَصْبَحُوْا ظٰهَرِیْنَ ﴿١٤﴾

“O vjernici, pomozite Allahovu vjeru, kao što su učenici rekli: ‘Mi ćemo pomoći Allahovu vjeru!’ – kad ih je Isa, sin Merjemina, upitao: ‘Hoćete li me pomoći Allaha radi?’ I neki od sinova Israilovih su povjerovali, a drugi nisu, pa smo Mi one koji su povjerovali – protiv neprijatelja njihova pomogli, i oni su pobijedili” (Es-Saff, 14).

Uzvišeni je rekao Mesihu:

اِنِّیْ مُتَوَفِّیْکَ وَرَافِعُکَ اِلَیَّ وَمُطَهِّرُکَ مِنَ الَّذِيْنَ کَفَرُوْا وَجَاعِلُ الَّذِيْنَ
اَتَّبَعُوْکَ فَوْقَ الَّذِيْنَ کَفَرُوْا اِلٰی یَوْمِ الْقِیَمَةِ ﴿٥٥﴾

“Dušu ću ti uzeti i k Sebi te uzdignuti i spasit ću te od nevjernika i učinit ću da tvoji sljedbenici budu iznad nevjernika sve do smaka svijeta!” (Alu Imran, 55).

Pošto ga kršćani unekoliko slijede, bit će iznad jevreja do

Sudnjeg dana, a pošto ga muslimani više slijede nego kršćani, oni će biti iznad kršćana do Sudnjeg dana.

Vjernicima Uzvišeni poručuje:

وَلَوْ قَتَلْتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا إِلَّا دَبْرَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٢﴾
سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿١٢٣﴾

“A da su nevjernici borbu s vama zametnuli, sigurno bi se u bijegu dali i poslije ne bi ni zaštitnika ni pomagača našli - prema Allahovu zakonu koji oduvijek važi, a ti nećeš vidjeti da se Allahov zakon promijeni” (El-Feth, 22-23).

Ovo je poruka vjernicima koji se drže vjerskih istina, vanjštine njihove i suštine njihove. Uzvišeni kaže: ﴿إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ *“Ishod će, zaista, u korist čestitih biti”* (Hud, 49); ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾ *“A samo one koji se budu Allaha bojali i grijeha klonili čeka lijep ishod”* (Ta-Ha, 132).

To se odnosi na ishod na dunjaluku, prije ahireta, jer je taj ishod spomenut u vezi s Nuhom, gdje je spomenuta Allahova pomoć i strpljenje koje mu je dao da bi se s narodom svojim mogao iznijeti:

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٤﴾

“To su nepoznate vijesti koje ti objavljujemo; ni ti ni narod tvoj niste prije ovoga ništa o tome znali. Zato budi strpljiv, ishod će, zaista, u korist čestitih biti” (Hud, 49),

tj. pomoć je za tebe i za one koji te slijede, kao što je bila Nuhu i onima koji su s njim vjerovali.

Isto je:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا لَّحْنُ نَزْرُفِكَ وَالْعَاقِبَةُ

لِلتَّقْوَى

“Naredi čeljadi svojoj da obavlja molitvu i ustraj u tome! Mi ne tražimo od tebe da se sam braniš, Mi ćemo te braniti! A samo one koji se budu Allaha bojali i grijeha klonili čeka lijep svršetak” (Ta-Ha, 132);

وَأِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا

“Ako budete trpjeli i ono što vam se zabranjuje izbjegavali, njihovo lukavstvo vam neće nimalo nauditi” (Alu Imran, 120);

بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ
 ءَالْفِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ

“Hoće! Ako budete izdržljivi i poslušni, i ako vas oni napadnu odmah, Gospodar vaš poslat će vam u pomoć pet hiljada meleka, sve obilježenih” (Alu Imran, 125).

Jusuf je bio potpomognut bogobožnošću i strpljenjem:

قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُسُفُ قَالَ أَنَا يُسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا
 إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

“Da, ja sam Jusuf, a ovo je brat moj, Allah nam je milost darovao; ko se bude Allaha bojao i ko strpljiv bude bio - pa Allah, uistinu, neće dopustiti da propadne nagrada onima koji dobra djela čine” (Jusuf, 90).

On kaže:

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ سَجَعَلْ لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ

سَيِّئَاتِكُمْ

“Vjernici, ako se budete Allaha bojali, On će vam sposobnost darovati pa ćete istinu od neistine moći rastaviti i preko ružnih postupaka vaših će preći” (El-Enfal, 29).

Riječ *furkan* (spomenuta u ajetu – prev.) označava snagu i pomoć, uspjeh i svjetlo koje rastavlja laž od istine. Uzvišeni veli:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۖ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَلِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝

“Onome koji se Allaha boji On će izlaz naći i opskrbit će ga odakle se i ne nada; onome koji se u Allaha uzda On mu je dosta. Allah će, zaista, ispuniti ono što je odlučio, Allah je svemu već rok odredio” (Et-Talak, 2-3).

Ibn Madža i Ibn Ebu ed-Dun'ja prenose od Ebu Zerra, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s.:

"لو عمل الناس كلهم بهذه الآية لوسعتهم."

*“Da svi ljudi rade po ovom ajetu, on bi im bio dovoljan.”*¹¹²

Ovo je o prvoj stvari.

Što se tiče druge stvari, Uzvišeni, veli:

أَوَلَمْ أَصْـبِتْكُمْ مِصْبَةَ ۖ قَدْ أَصْبِتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنِّي هَذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ۚ

“Zar kad vas je snašla nevolja koju ste vi njima dvostruko nanijeli možete reći: ‘Otkud sad ovo?!’ Reci: ‘To je od vas samih!’” (Alu Imran, 165);

¹¹² Lanac prenosilaca ovog hadisa je slab. Bilježe ga Ibn Madža i Ahmed.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ
مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

“One među vama koji su uzmakli na dan kad su se dvije vojske sukobile uistinu je šejtan naveo da posrnu, zbog onoga što su prije počinili” (Alu Imran, 155);¹¹³

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

“Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijeha koje ste zaradili, a On mnoge i oprost” (Eš-Šura, 30);

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ
الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

“Zbog onog što ljudi rade pojavio se metež i na kopnu i na moru, da im On dā da iskuse kaznu zbog onoga što rade, ne bi li se popravili” (Er-Rum, 41);

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

“Kad čovjeku damo da blagodat Našu osjeti, on joj se obraduje, a kad ga zadesi kakva nesreća zbog onoga što su uradile ruke njegove, onda čovjek blagodati ne priznaje” (Eš-Šura, 48);

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا

¹¹³ Ajet se odnosi na Bitku na Uhudu, a šejtan je naveo da posrnu oni koji su napustili položaje na koje ih je postavio Poslanik, pa su zbog toga muslimani izgubili bitku (Prevodilac).

هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

“Kad dopustimo ljudima da se blagodatima naslađuju, oni im se obraduju, a kad ih pogodi nevolja, zbog onog što su ruke njihove činile, odjednom očajavaju” (Er-Rum, 36);

أَوْ يُوقَهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٧﴾

“Ili ih potopi, zbog grijeha koje su zaradili, a mnogima i oprostiti” (Eš-Šura, 34);

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ﴿٧٩﴾

“Sreća koja ti se dogodi, od Allaha je, a nesreću koja te zadesi, sam si zaslužio” (En-Nisa, 79).

Zato je Allah, neka je hvaljen, naredio Svom Poslaniku i vjernicima da slijede ono što im je objavio, a to je da Mu budu pokorni – to je prva stepenica, naredio je da se iščekuje ono što je obećao, a to je druga stepenica, naredio je traženje oprosta i strpljivost, jer čovjeku se neizostavno dešavaju manjkavosti koje uklanja traženje oprosta, a mora čekati nagradu, strpljivo. Traženjem oprosta upotpunjuje se pokornost, a strpljivošću se upotpunjuje vjerovanje u ono što je Allah obećao. Allah je je to doveo u vezu kazavši:

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

“Zato ti budi strpljiv – Allahovo obećanje je istina – i moli da ti budu oprosteni tvoji grijesi, i Gospodara svoga krajem i početkom dana veličaj i hvali” (El-Mu'min, 55).

Allah je u Svojoj knjizi spomenuo priče o Svojim poslanicima i njihovim sljedbenicima, kako ih je spasio pomoću njihove strpljivosti i pokornosti, pa je potom rekao:

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ

“U kazivanjima o njima jeste pouka za one koji su razumom obdareni” (Jusuf, 111).

POTPUNI GOVOR

Potpuni govor o ovoj velikoj stvari objašnjava univerzalne osnove, uvijek korisne.

Prvo: zlo i nedaće koje pogađaju vjernike drukčije su od onih koje pogađaju nevjernike, što potvrđuju i činjenice. Tako i ono što zadesi čestite umnogome se razlikuje od onoga što je snašlo razvratnike, grješnike i nepravednike.

Drugo: ono što vjernike zadesi od Allaha identično je zadovoljstvu, a ako ih zaobiđe zadovoljstvo, spas im je u strpljivosti i nadi da će im olakšati iskušenje. Kako god bilo, znaju da će dobiti naknadu, lakše podnose nedaće i iskušenja, a nevjernici nemaju ni zadovoljstva ni nade. Ako se strpe, njihovo je strpljenje kao kod životinja. Na to je ukazao Uzvišeni:

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ

“Nemojte malaksati tražeći neprijatelja; ako vi trpite bol, trpe i oni bol kao i vi, a vi se još od Allaha nadate onome čemu se oni ne nadaju” (En-Nisa, 104).

Znači, oni učestvuju u bolu, a vjernici se odlikuju čekanjem nagrade i uspjeha od Allaha Uzvišenog.

Treće: kad vjernika zadesi kakva teškoća, ona će biti umanjena proporcionalno njegovoj pokornosti, iskrenosti i iskrenoj vjeri u njegovom srcu, dok od njega ne odu nevolje koje, da su zadesile nekog drugog, ne bi ih mogao ni podnijeti. To je jedan vid Allahove zaštite Svog roba vjernika, jer ga On štiti od mnogih iskušenja, i ako je na nešto prisiljen, On mu umanjuje teškoće i na-

pore.

Četvrto: sve što je ljubav čvršća u srcu, zadovoljstvo je veće, a ne manje. Oni koji vole ponose se ovom osobinom pred voljenom osobom. Jedan od njih je govorio:

*Ako bi me rastužilo da nas zadesi zlo,
sigurno bi me usrećilo kad bih te se sjetio.*

Šta mislite o ljubavi prema Najvećem, Voljenom, Koji onog koga voli iskušava da bi mu se smilovao i dobro mu učinio.

Peto: ako nevjernika i licemjera zadesi dobro ili bude potpomognut i stekne ugled, to nije isto kao za vjernike, mnogo se razlikuje. U tome je poniženje, iako se pokazuje suprotno.

Hasan, r.a., veli: "Iako im kaskaju konji i kuckaju magarci, ako je neposlušnost nevažna, to je u njihovim srcima. Allah će poniziti samo onog ko Mu otkaže poslušnost."

Šesto: iskušenje je vjernika kao lijek koji odstranjuje bolesno tkivo koje bi bolesnika uništilo i umanjilo njegovu nagradu te srozalo njegov ugled da je ostalo u njemu. Iskušenje odstranjuje iz njega to bolesno tkivo da bi ga pripremilo za potpunu nagradu i podizanje deredža. Zna se da je postojanje ovoga dobro za vjernika, kao što kaže Vjerovjesnik:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يَقْضِي اللَّهُ لِلْمُؤْمِنِ مِنْ قَضَاءٍ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهُ. إِنْ أَصَابَتْهُ
سَرَّاءٌ شُكِّرَ وَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ وَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَلَيْسَ ذَلِكَ
إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ.

"Tako mi Onog u Čijoj je ruci moja duša, Allah vjerniku određuje samo ono što je dobro za njega. To je samo za vjernika. Ako ga zadesi kakvo dobro, on je zahvalan i to bude njegovo dobro; a ako ga zadesi kakvo zlo, on se strpi i to bude njemu dobro."¹¹⁴

¹¹⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ahmed i Darimi u *Sunenu*.

Iskušenje dolazi radi potpune pomoći, potpore i oprosta. Zato su najveća iskušenja među ljudima imali vjerovjesnici, pa najbliži njima, pa najbliži njima... Čovjek je na iskušenju zavisno od svoje vjere. Ako je čvrst vjernik, iskušenje je jako, a ako je slabiji, i iskušenje će biti slabije. Vjernik će uvijek biti na iskušenju, sve dok je na Zemlji.

Sedmo: ono što zadesi vjernika na ovom svijetu: vladanje neprijatelja njime i njegov trijumf, nanošenje boli, ponekad, to je neophodno, mora se desiti, to je kao jaka toplota i žestoka hladnoća, bolest, briga, tuga. To je potrebno za prirodu i stasavanje čovjeka na ovom svijetu, pa čak i kad su u pitanju djeca i životinje. To ukazuje na mudrost Najmudrijeg među mudrima. Kad bi na ovom svijetu bilo samo dobro, samo korisno i lijepo, to bi bio drugi svijet, ne ovaj. Ne bi bilo mudrosti zbog koje se isprepliću dobro i zlo, bol i slast, korisno i štetno, postojalo bi jedno bez drugog, a to je odlika onog svijeta, ne ovog, kao što kaže Uzvišeni:

لَيَمِيزُ اللَّهُ الْخَيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلُ الْخَيْثَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ
فَيَرْكُمُهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ أَوْ لَيْسَ لَهُمْ الْخَسِرُونَ

“... da bi Allah dobre od nevaljalih odvojio i da bi nevaljale jedne na druge naslagao, a onda ih sve u gomilu zbio i u Džehennem bacio. Oni će doista biti izgubljeni” (El-Enfal, 37).

Osmo: iskušenje vjernika, tako što ih neprijatelj nekad porazi, sadrži ogromnu mudrost, koju u tančine poznaje samo Allah.

U nju spada to što Mu robuju i ponizni su, skrušeni, što im je potreban, što od Njega traže pomoć protiv svojih neprijatelja. Da uvijek imaju pomoć i da pobjeđuju, uobrazili bi se i pokvarili, a da su uvijek pobijedeni i da je njihov neprijatelj potpomognut protiv njih, vjera ne bi imala mjesta, a istina ne bi imala vlasti. Mudrost Najmudrijeg među mudrima iziskuje da mijenja njihov položaj tako da su nekad pobjednici, a nekad pobijedeni. Tako, kada su pobijedeni, skrušeno Mu se mole, kaju se, ponizni su, skrušeni, čine tevbu; a kada pobijede, uspostave Njegovu vjeru i zakon, na-

ređuju dobro, a zabranjuju zlo, bore se protiv Njegovog neprijatelja, a pomažu Njegove prijatelje.

Mudrost je i to da kad bi uvijek bili pobjednici, među njih bi ušli i oni čiji cilj nije vjerovanje i slijeđenje Poslanika, jer su takvi prijatelji s pobjednicima i snažnima. A kad bi stalno bili pobijedeni, niko im ne bi prišao. Zato Božija mudrost iziskuje da nekad imaju vlast, a da su nekad nadvladani. Tako će se izdvojiti oni koji teže Allahu i Njegovom Poslaniku od onih koji žele samo dunjaluk i ugled.

U mudrost spada i to što On, neka je hvaljen, voli kod Svojih robova da upotpunjuju svoje robovanje u dobru i u zlu, kad će im biti oprošteno i kad su na iskušenju, kad su na vlasti i kad se njima vlada. Dužnost je ljudi robovati Allahu u oba stanja (dobru i zlu – prev.) onoliko koliko dato stanje zahtijeva. Samo tako će se uspjeti, srce bez robovanja neće biti na Pravom putu, kao što ni tijelo nije na "ispravnom putu" bez toplote i hladnoće, bez gladi i žeđi, umora i nezgoda, i njima oprečnih stvari. Ta su iskušenja uvjet postizanja ljudske savršenosti, Pravog puta koji se traži od njih i postojanja potrebnog koje ne zabranjuje njegovo nužno.

Mudrost je to što ih ispiti vlasti njihovih neprijatelja nad njima oporavljaju, pročišćavaju i uče. Uzvišeni o mudrosti koja se krije u vlasti nevjernika nad vjernicima kaže:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ يَمَسُّكُمْ
 قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ
 اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣٧﴾
 وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٣٨﴾ أَمْرٌ حَسِبْتُمْ أَنْ
 تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٣٩﴾
 وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٠﴾
 وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ أَفَلَا يَنْبَغُ أَنْ يُكْفَرُوا بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١٤١﴾

عَلَىٰ أَعْقَبِكُمْ ۖ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا ۚ وَسَيَجْزِي اللَّهُ
الشَّكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

“I ne gubite hrabrost i ne žalostite se; vi ćete pobijediti ako budete pravi vjernici. Ako vi dopadate rana, i drugi rana dopadaju. A u ovim danima Mi dajemo pobjedu sad jednima, a sad drugima, da bi Allah ukazao na one koji vjeruju i odabrao neke od vas kao šehide – a Allah ne voli nevjernike – i da bi vjernike očistio, a nevjernike uništio. Zar mislite da ćete ući u Džennet, a da Allah ne ukaže na one od vas koji se bore i na one koji su izdržljivi? A vi ste smrt priželjkivali prije nego što ste se s njom suočili, pa ste je, eto, očima svojim vidjeli. Muhammed je samo poslanik, a i prije njega je bilo poslanika. Ako bi on umro ili ubijen bio, zar biste se stopama svojim vratili? Onaj ko se stopama svojim vrati neće Allahu nimalo nauditi, a Allah će zahvalne sigurno nagraditi” (Alu Imran, 139-144).

Hvaljeni spominje dio mudrosti zbog koje su ih nevjernici nadvladali nakon što ih je učvrstio, ojačao i obradovao da su oni pobjednici s imanom koji im je dat i obradovao ih da su, ako su oni dopali rana u pokornosti Njemu i Njegovom Poslaniku, i njihovi neprijatelji dopali rana u neprijateljstvu prema Njemu i Njegovom Poslaniku. Zatim ih je obavijestio da On daje pobjedu sad jednim sad drugim, tako da će je svako iskusiti, kao što je nafaka i smrtni čas.

Potom ih obavještava da je to učinio kako bi među njima ukazao na one koji su vjernici. On sve zna prije nego što se to desi i nakon što se desi, ali želi da ih upozna tada da bi znao njihovo trenutno vjerovanje.

Nakon toga, govori im da On voli da od njih odabere šehide, jer to predstavlja uzvišen stepen kod Njega i visok položaj koji se stječe pogibijom na Njegovom putu. Da nije vlasti neprijatelja, ne bi bilo šehidskog stepena koji je jedna od najdražih stvari Njemu, a najkorisnijih robu.

Zatim veli da On želi očistiti vjernike, tj. skinuti im grijeh

tevbom, vraćanjem Njemu i traženjem oprosta za grijehе pomoću kojih je neprijatelj zavladao njima, On uz to želi uništiti nevjernike njihovim nasiljem, tiranijom i neprijateljstvom kad pobijede.

Poslije toga zanijekao je njihove proračune i mišljenja da će ući u Džennet bez borbe i strpljivosti. Tu dolazi mudrost, jer će u njega ući samo pomoću borbe i strpljivosti. Kad bi uvijek bili poraženi, ne bi se niko protiv njih borio i ne bi došli u iskušenje onim zbog čega trpe nepravdu svojih neprijatelja.

Deveto: On je, neka je hvaljen i uzvišen, stvorio nebеса i Zemlju, stvorio je smrt i život i ukrasio Zemlju onim što je na njoj da bi iskušao Svoje robove, da bi ih stavio na ispit, kako bi razlikovao one koji teže Njemu i onome što je kod Njega od onih koji žele dunjaluk i njegove ukrase. Uzvišeni kazuje:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى
الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

“On je u šest vremenskih razdoblja nebеса i Zemlju stvorio – a Njegov je prijesto iznad Zemlje bio – da bi vas iskušao koji će od vas bolje postupati” (Hud, 7);

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٢٠﴾

“Sve što je na Zemlji Mi smo kao ukras njoj stvorili da iskušamo ljude, koji će se od njih ljepše vladati” (El-Kehf, 7);

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

“Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati” (El-Mulk, 2);

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوَكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

“Mi vas stavljamo na kušnju i u zlu i u dobru i Nama ćete se

vratiti” (El-Enbija, 35);

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجْتَهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣٥﴾

“Mi ćemo vas provjeravati sve dok ne ukažemo na borce i postojane među vama, a i vijesti o vama provjeravat ćemo” (Muhammed, 31);

الْم ﴿٣٦﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

“Elif-Lam-Mim. Misle li ljudi da će biti ostavljeni na miru ako kažu: ‘Mi vjerujemo’ a da u iskušenje neće biti dovedeni? A Mi smo u iskušenje dovodili i one prije njih, da bi Allah sigurno ukazao na one koji govore istinu i na one koji lažu” (El-Ankebut, 1-3).

Kad ljudima budu poslani poslanici između dvije stvari: da vjeruju ili ne vjeruju, već ustrajavaju u ružnim postupcima i nevjerovanju, mora postojati iskušenje za jedno i za drugo.

Što se tiče onoga koji kaže: “Vjerujem!”, mora ga iskušati da bi bilo jasno da li on govori istinu kad kaže da vjeruje, ili laže. Ako laže, vratit će se na staro i pobjeći od ispita, kao što bježi od Allahove kazne. Ako je iskren, potvrdit će svoje riječi, a iskušenje će mu povećati samo vjerovanje u odnosu na vjerovanje koje je imao dotad.

Uzvišeni veli:

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿١٢٩﴾

“A kad su vjernici saveznike ugledali, rekli su: ‘Ovo je ono što su nam Allah i Poslanik Njegov obećali, i Allah i Poslanik Njegov istinu su govorili!’ – I to im je samo učvrstilo vjerova-

nje i predanost” (El-Ahzab, 22).

Onaj koji ne vjeruje na ahiretu će biti iskušan kaznom, a to je veće iskušenje. To će biti ako ne iskusi dunjalučku kaznu i nesreće u koje je Allah bacio one koji ne slijede Njegove poslanike i ne pokoravaju im se. Iskušenje je neizbježno na ovom svijetu, u berzehu i na ahiretu, i to za sve, samo što će vjerniku biti lakše jer ga Allah štiti imanom. Skinut će teret s njega i opskrbiti ga strpljivošću, čvrstinom, zadovoljstvom i predanošću, a to će mu olakšati njegovo iskušenje. A što se nevjernika, nemoralnog i licemjera tiče, njihovo će iskušenje biti žestoko. Iskušenje je vjernika, dakle, slabo i isprekidano, a iskušenje nevjernika, nemoralnog i licemjera jako i stalno.

Svaka duša mora okusiti bol i iskušenje, vjerovala ona ili ne vjerovala. Međutim, vjernik kuša bol na dunjaluku u početku, potom mu slijedi lijep ishod i na dunjaluku i na ahiretu. A nevjernik, razvratnik i licemjer u početku uživaju, ali poslije toga dobiju bol, i nijedan se ne želi otarasiti iskušenja i bola. To pojašnjava ono što slijedi.

Deseto: čovjek je po prirodi društveno biće, mora živjeti s ljudima, a ljudi imaju svoje želje, predodžbe i mišljenja i traže od njega da se s njima složi. Ako se ne složi, oni ga proganjaju i kažnjavaju, a ako se slaže s njima, ima nevolju i kaznu, s druge strane. On mora općiti s njima. U slaganju je bol i kazna, ako se slaže u pogrešnom, a i u neslaganju je bol i kazna, ako se ne slaže s njihovim strastima i željama. Dakle, nema sumnje da je bol ako se ne slaže s njima u pogrešnom slabiji i podnošljiviji od onog kada se slaže s njima.

Ovo se odnosi na one koji traže da se složi s njima u činjenju nepravde, nemoralu, ili u krivokletstvu, te da pomaže u haramu. Ako se ne složi s njima, oni mu natovare nevolje, zlostavljaju ga i neprijateljski se odnose prema njemu. Međutim, on će imati lijep ishod i bit će potpomognut protiv njih ako bude strpljiv i ako se bude bojaio Boga. A ako se složi s njima bježeći od bola koji zado-bija zbog neslaganja, čeka ga teži bol od onog od kojeg je bježao. U najviše slučajeva oni ovladaju njime i osjeti dvostruko veću bol nego što je bio užitak na početku, kad se složio s njima.

Znati ovo i držati ga se jedna je od najkorisnijih stvari za čovjeka, jer slaba bol za posljedicu ima veliki stalni užitak, što je lakše podnijeti od slabog užitka koji za posljedicu ima jaki stalni ugledom ili porodičnom i onima koje voli. Iskuse koje njemu samom može biti neka šteta, ili bol bez štete. Ovo obuhvata sve što čovjeka iskušava od Allaha. To je i najjače iskušenje.

Poznato je da svi ljudi umiru, a cilj vjernika jeste da umre kao šehid, to je najplemenitija i najlakša smrt, jer šehid ne osjeti boli više nego jedan ugriz, smrt šehida ne nosi veliku bol, kao što je slučaj s ostalim Ademovim potomcima. Onaj ko smatra da je ova smrt bolnija od umiranja na postelji on je neznalica. Smrt je šehida među najlakšima i najboljim umiranjima. Onaj koji bježi misli da će bježeći duže živjeti i uživati u životu, a Allah je ovo mišljenje prikazao lažnim rekavši:

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُنْتَعُونَ
إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾

“Reci: ‘Ako bježite od smrti ili pogibije, bježanje vam neće pomoći, opet ćete samo kratko uživati.’” (El-Ahzab, 16).

Allah obavještava da je bježanje od smrti šehadetom beskorisno, od toga nema koristi. I ako je korisno, to je samo kratko, jer se mora umrijeti i s ovim kratkim životom, zaobići će ga bolje i korisnije, jer je šehid živ kod svog Gospodara.

Potom kaže:

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا تَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

“Reci: ‘Ko će vas od Allaha zaštititi ako On hoće da vas zlo

snade, ili, ko vam može nauditi ako On hoće da vam milost ukaže?’ Osim Allaha oni neće naći sebi ni zaštitnika ni poma-gaća” (El-Ahzab, 17).

Allah potvrđuje da nas niko od Njega neće zaštititi ako želi da nas zlo snade nečim drugim pored smrti od koje bježimo. Ljudi bježe od smrti jer je smatraju lošom, pa Allah obavještava da ih niko od Njega neće zaštititi ako nam želi zlo pored smrti, jer ljudi bježe od pogibije na Allahovom putu, koju smatraju lošom, a za-desi ih gore od toga.

Ako je tako o pitanju čovjekove duše, isto je za imetak, ugled i tijelo. Onome ko škrtari, tako da ne troši imetak na Allahovom putu i uzdizanju Njegove riječi, Allah će mu ga oduzeti ili će dati ono što mu neće koristiti ni na dunjaluku ni na ahiretu, već će mu biti štetno i sada i kasnije. Njegov će mu račun i štednja oduzeti zadovoljstvo i prijenos na drugog. Allahu je to lahko učiniti, bez obzira na ugled čovjeka.

Isto je s onim koji čuva tijelo i ugled, živi lagodno i ne zama-ra se na Allahovom putu, Allah će mu dati duplo veći umor, što ljudi znaju iz iskustva.

Ebu Hazim veli: “Ono što zadesi onoga koji nije bogoboja-zan, kad popravlja ponašanje, gore je od onog što zadesi bogobo-jaznog, dok popravlja bogobojaznost.”¹¹⁵

Ovo se smatra poljem djelovanja Iblisa, jer je on Ademu od-bio učiniti sedždu da ne bi bio ponižen i tražio je da ojača sebe, pa ga je Allah učinio najponiženijim i slugom grješnika i razvratnika njegovog poroda. Nije bio zadovoljan time da učini sedždu Ade-mu, a zadovoljio se da on i njegovi potomci služe grješnicima nje-govog poroda.

Tako i oni što robuju kipovima odbijaju slijediti poslanika među ljudima i obožavati Jednog Boga, neka je hvaljen, a zado-voljni su robovanjem bogovima od kamena.

Svako ko se neće poniziti radi Allaha, tražiti imetak za ono

¹¹⁵ Ebu Nuajm el-Hil'ja.

čime je On zadovoljan ili zamarati dušu i tijelo u pokornosti Njemu mora biti ponižen zbog nekog ko Mu nije ravan, da za njega troši imetak i da zamara dušu i tijelo u pokornosti njemu i onim čime je taj zadovoljan, a to je sve kazna, kao što stari kažu: "Ko ne želi zajedno s bratom putovati radi njegove potrebe, Allah će mu dati da više putuje zbog nečega drugog."

ZAVRŠETAK OVOG DIJELA

U završetku ovog dijela nalazi se traženi cilj i sredstvo kojim se on postiže.

To je ljubav prema Allahu, žudnja za susretom s Njim, zadovoljstvo Njim u vjeri, radu i želji, u spoznaji i znanju Njegovih imena, osobina i djela, što predstavlja vrhunac znanja o vjeri. Spoznaja Njega vrhunac je svih spoznaja, želja za Njegovim licem je kraj svih stremljenja. Robovati Mu najplemenitije je djelo, a stalno Mu zahvaljivati Njegovim imenima i svojstvima najplemenitije su riječi. To je osnov čistote Ibrahimovog milleta.

Uzvišeni je Svom Poslaniku rekao:

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

"Poslije smo tebi objavili: 'Slijedi vjeru Ibrahimovu, vjeru pravu, on nije Allahu druge ravnim smatrao'" (En-Nahl, 123).

Vjerovjesnik, s.a.v.s., oporučio je svojim drugovima da ujutro govore:

"أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَذِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ."

"Osvanuli smo u prirodi islama, riječi iskrenosti, vjeri našeg vjerovjesnika Muhammeda i u umetu našeg oca Ibrahima, koji je bio pravi musliman i nije Allahu druge smatrao rav-

nim.”¹¹⁶

To je suština svjedočenja da je samo Allah Bog. Na njoj stoji vjera islam, vjera svih vjerovjesnika i poslanika. Kod Allaha ne postoji slična vjera i ni od kog neće biti primljena druga:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ

“A onaj ko želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena i on će na onom svijetu nastradati” (Alu Imran, 85).

Voljeti Uzvišenog više nego sve ostalo jedna je od najvećih obaveza vjerovanja, jedan od njegovih prvih postulata i glavnih pravila. Ko pored Njega voli neko stvorenje, kao što voli Njega, taj čini širk koji neće biti oprostjen i neće mu biti primljeno ni jedno djelo.

Uzvišeni Allah kaže:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

“Ima ljudi koji su umjesto Allaha kumire prihvatili, vole ih kao što se Allah voli, ali pravi vjernici još više vole Allaha” (El-Bekara, 165).

Niko neće biti vjernik sve dok mu Allah i Njegov Poslanik ne budu draži od njega samog, porodice, djeteta, roditelja i svih ljudi i dok njegova ljubav ne bude slijedila Allahovu. Šta mislite o ljubavi prema Allahu? On je stvorio džine i ljude samo da Mu robuju, a to robovanje podrazumijeva da Ga potpuno vole i veličaju. Zbog toga je poslao poslanike, objavio knjige i dao zakone. Od toga zavisi nagrada i kazna, zato su stvoreni Džennet i Džehen-

¹¹⁶ Hadis je hasen (dobar). Bilježe ga Ahmed, Ibn Ebu Šejba i Ibn Sinni.

nem, a ljudi podijeljeni na sretne i nesretne. Kao što Njemu ništa nije slično nema ni ljubavi prema Njemu i straha od nekog kao od Njega.

Što se više bojimo stvorenja, mi bježimo od njih, a što se više bojimo Allaha, bježimo Njemu. Što se tiče stvorenja, treba se bojati njihovih nepravdi i neprijateljstva, a što se tiče Allaha, treba se bojati Njegove pravde.

Ista je stvar s ljubavlju. Ljubav prema nekom drugom, ako nije radi Allaha, kazna je i nesreća za onog koji voli. Tu je veća bol nego užitak i sve što je neko dalji od Allaha, bol i kazna će biti veći.

Kad je u pitanju ljubav prema Allahu, ona je drukčija, srcima ništa draže nema od njihovog Tvorca, On je njihov Bog i Njega obožavaju, On ih štiti i pruža im utočište, On je njihov Gospodar, On ih je takve stvorio i opskrbu im dao, On ih usmrćuje i život im daje.

Voljeti je Njega užitak, život, sreća duše, snaga srca, svjetlo uma, zjenica oka, izgradnja naše unutrašnjosti. Za zdrava srca, dobre duše i pametne glave ništa nije slađe, ukusnije, prirodnije, sretnije i bolje od ljubavi prema Njemu i naklonosti, žudnje za susretom s Njim. Slast koju tako vjernik osjeća u svom srcu iznad je svake druge slasti, uživanje koje tako osjeća potpunije je od bilo kojeg drugog, ta slast je veća od svake druge.

Neki, koji su to postigli, govore: "Uistinu se dešava da srca tako ustreptaju, ako stanovnici Dženneta budu osjećali isto, bit će im zaista dobro."

Ili: "Srce u nekim trenucima doživi takvu ustreptalost zbog naklonosti i ljubavi prema Allahu."

Drugi pak govore: "Ubogim nemarnicima odlaze s ovoga svijeta ne okusivši ono što je na njemu najbolje."

U to spadaju i ove riječi: "Kad bi kraljevi i njihovi sinovi znali šta imamo, navalili bi na nas sabljama."

Pronalaženje i kušanje rečenog zavisi od snage ljubavi, znanja o ljepoti Voljenoga i blizine Njemu. Sve što je ljubav savršeni-

ja, znanje o Voljenom potpunije i udaljenost manja, slast, užitak i sreća jači su.

Onaj ko najbolje zna Njegova imena i osobine, ko Njega najviše želi i voli, ko Mu je najbliži u srcu će osjetiti slast koja se ne može iskazati i koja se može znati samo kušanjem. Kad to srce okusi, ne može više voljeti nikog drugog od Njega, niti mu biti naklonjeno. Sve što više voli Allaha, to Mu se jače pokorava, poniznije je prema Njemu i slobodnije je od robovanja drugom.

Srce se raduje, dobro čini, uživa i smiruje se samo robujući svom Gospodaru, voleći Ga i predajući se Njemu. Da ima sve slasti stvorenja, ne bi se smirilo, samo bi mu se povećali siromaštvo i briga. To je tako dok ne pobijedi tako što će mu Allah biti krajnji cilj i potreba. Čovjek je ovisan o svome Gospodaru jer Njega voli, robuje Mu i traži Ga, kao što je ovisan jer ga On stvara, daje mu opskrbu i život mu uređuje. Sve što je ljubav prema Allahu u srcu jača, to je u srcu manje robovanja nekom drugom:

*Postao je slobodan, snažan i zaštićen.
Na licu mu svjetlosti Njegove svijetle.*

U srcu je svakog vjernika ljubav prema Uzvišenom Allahu, ono nalazi mir u spominjanju Allaha, uživanje u spoznavanju Allaha, slast i sreću nalazi dok razmišlja o Njemu, žudi za susretom s Njim, razdragano je Njegovom blizinom. Srce onoga ko takvo što ne osjeća zauzeto je nečim (nekim) drugim, i nečemu drugom teži. Jačina ili slabost, povećanje i smanjenje tog osjećaja u ovisnosti je o snazi ili slabosti, povećanju ili smanjenju imana.

Ako Allah nije krajnji čovjekov cilj i želja – a On je sam po sebi Najvoljeniji, i sve drugo se voli zbog Njega, neće se ostvariti svjedočenje da je samo Allah Bog, i pojavit će se nedostatak i širk, a u zavisnosti od toga koliko je propustio, doživjet će bol, tugu i kaznu.

Ako čovjek ne bi ovim putem išao, ako ne bi otvarao sva vrata tražeći pomoć od Allaha, ako se ne bi oslanjao na Njega, ako ne bi bio uvjeren da će stići Njegovom voljom i pomoći, ako ne bi bio

siguran da nema drugog puta za njega, onda ne bi našao ono što traži, jer ono što Allah hoće, to biva, a što neće, ne biva. Njemu ne vodi niko drugi, niti upućuje, robuje se samo Njegovom pomoći i pokorava:

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ۖ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ

“Onome od vas koji hoće da je na Pravom putu, a vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!” (Et-Tekvir, 28-29).

Ako je ovo poznato, čovjek koji griješi i zauzet je slastima, slast njegova imana bit će mu pokvarena, bit će manjkava, ili će iščeznuti. Da je ona potpuna, ne bi nad njom prednost imala strast i ne bi među njima ni u kojem slučaju bilo veze i ne bi bila veća od zrna gorušice, kad je u pitanju dunjaluk i ono što je na njemu. Zato Vjerovjesnik kaže:

"لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ
مُؤْمِنٌ وَلَا يَشْرِبُ الْخَمْرُ حِينَ يَشْرِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ."

“Bludnik nije vjernik u času dok čini blud, niti je kradljivac vjernik u času dok krade, niti je onaj ko pije alkohol vjernik u času dok pije.”¹¹⁷

Okus pravog imana i njegov direktni kontakt sa srcem zabranjuje mu da to na njega utječe i zabranjuje mu ono što je loše za njega.

Ovako nešto čeka čovjeka ako je iskren prema Allahu, kaje Mu se, smiruje se Njegovim spominjanjem, njegovo srce žudi da Ga susretne, a bježi od zabranjenih stvari, ne okreće se za njima i ne namjerava ih činiti. Mijenjanje toga dvoga vidi kao mijenjanje odvratnog izmeta za skupocjeni dragulj, kao davanje zlata za neje-

¹¹⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ebu Davud i Tirmizi.

stive žile zaklane životinje, davanje miska za izmet.

Nema sumnje da među ljudima ima i takvih koji čeznu za onim što im odgovara i teže za onim što im je slično, a bježe od

Onaj ko je stvoren da radi s kožom ne može praviti mirise niti mu to dolikuje. Duše ostavljaju voljenog samo radi onog koji im je draži ili iz straha koji ih više pritišće nego rastanak s voljenim.

Grieh nekada izostaje jer izostaje ono što vodi grijehu, nekada jer je srce zauzeto onim što mu je draže, nekada zato što postoji nešto što zabranjuje, a nekad, opet, iz straha od rastanka s onim koga više volimo:

prvo: to je stanje koje dolazi s okusom slasti imana, njegovih istina i užitaka što nadomješta srcu padanje u grijehe;

drugo: to je stanje onoga koga nešto zove da učini grijeh i koji ima želju da ga učini, a istovremeno posjeduje vjeru i vjerovanje u Allahovu nagradu i kaznu. On se boji da će ako poćini grijeh, zapasti u ono što mu je mrže i gore po njega.

Prvo se odnosi na duše koje se smiruju kod svog Gospodara, a drugo na borce i strpljive. Ove će dvije duše imati posebnu sreću i spas.

O prvoj duši Uzvišeni veli:

يَتَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٧٧﴾ أَرْجَعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٧٨﴾ فَادْخُلِي
فِي عِبَادِي ﴿٧٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٨٠﴾

“A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među robove Moje, i uđi u Džennet Moj!” (El-Fedžr, 27-30).

A o drugoj kaže:

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

“Gospodar će tvoj onima koji se ise, nakon što su zlostavljani bili, pa se onda budu borili i sve strpljivo podnosili – Gospodar tvoj će im, poslije toga, doista, oprostiti i samilostan biti” (En-Nahl, 110).

Postoje tri vrste duša:

- 1- duše koje se smiruju kod svog Gospodara, koje su najplemenitije i najčišće;
- 2- duše koje se bore i strpljive su;
- 3- duše obuzete strastima, koje su nesretne i koje čeka bol, kazna, udaljenost i zastor od Uzvišenog Allaha.

SADRŽAJ

Biografija imama Ibn Kajjima El-Dževzijje	5
---	---

PRVO POGLAVLJE

○ podjeli srca na zdrava, bolesna i mrtva.....	13
○ mrtvom srcu.....	15
○ bolesnom srcu.....	16

DRUGO POGLAVLJE

○ suštini bolesti srca	23
○ uzrocima koji dovode do bolesti tijela i srca te o njenim osobenostima	26

TREĆE POGLAVLJE

Lijekovi za bolest srca dijele se na prirodne i vjerske	31
---	----

ČETVRTO POGLAVLJE

Životnost i prosvijetljenost srca temelj su svakog dobra u njemu, a njegova umrtvljenost i pomračenost temelj su svakog zla u njemu	35
---	----

PETO POGLAVLJE

Život i zdravlje srca mogući su samo ako ono shvata istinu, želi je i daje joj prednost nad onim što nije istina	45
--	----

ŠESTO POGLAVLJE

Sreća, uživanje blagodati i zdravlje u srcu mogući su samo ako ono vjeruje da je jedino Allah bog, ako vjeruje da je On jedini njegov stvoritelj, ako jedino Njemu robuje, ako mu je krajnji cilj postići njegovo zadovoljstvo i ako mu je On draži od svega drugoga.....	49
Uživanje u gledanju Allahovog lica na Sudnjem danu plod je spoznaje Allaha i ljubavi prema Njemu na ovom svijetu	61

Završetak ovog poglavlja	80
--------------------------------	----

SEDMO POGLAVLJE

Kur'an u sebi sadrži lijek za srce i njime se liječe sve bolesti srca	82
---	----

OSMO POGLAVLJE

O čistoti srca	87
----------------------	----

DEVETO POGLAVLJE

Čišćenje srca od nečistota i prljavština	95
O nečistoti koju sa sobom nose mnogoboštvo, blud i sodomija	104
O nečistoći	111

DESETO POGLAVLJE

O znakovima bolesti i zdravlja srca	119
---	-----

JEDANAESTO POGLAVLJE

Liječenje bolesti srca kako ne bi njime ovladala strast	128
Duša koja sama sebe kori	132
Dvije vrste svođenja računa sa samim sobom	138
U svođenju računa sa samim sobom ima nekoliko koristi	143

DVANAESTO POGLAVLJE

O liječenju srca koje je oboljelo usljed šejtanovog djelovanja	149
O traženju utočišta od šejtana	150
Dokidanje šejtanove vlasti	157

TRINAESTO POGLAVLJE

O spletkama kojima šejtan obmanjuje čovjeka	163
Kako šejtan čovjeku prikazuje lijepim ono što je loše	172
Kako šejtan plaši vjernike svojim pristalicama i vojskom	175
Spletke protiv Adema i Have	177
Odvažnost i suzdržljivost	182

Lažne riječi	185
“Allahov i Poslanikov govor samo su jezički fenomen”	185
Njegove spletke protiv sufija	186
Spletka protiv čovjeka lijepim ponašanjem	186
Spletke protiv čovjeka siljenjem i uzdizanjem	187
Povlačenje u džamije.....	188
Ohrabrivanje	189
Napuštanje šerijatskih propisa	189
Davanje obaveza.....	192
Navođenje na zlo	193
Kritika pretjerivanja	203
POGLAVLJE O MUZICI	209
Iskušenje zaljubljenima.....	215
Pokretačka snaga.....	217
Vrste kretanja	219
Ljubav	228
Ljubav prema Allahu, Koji nema druga.....	229
Spoznaja pokretačke snage	231
Volja stvorenja	232
Čovjek je stvoren kao nepravednik i neznalica.....	232
Kako razlikovati loše i dobro	234
Rezultat pogrešne ljubavi	237
Iskušenje koje sprečava roba da vjeruje samo u Allaha	240
Iskušenje u sumnjivim stvarima	248
Iskušenje strastima.....	249
Kako zaslužiti uputu i milost	251
Istinska milost.....	261
Zabluda i (Božija) srdžba	262
Uživanje.....	262
Pomaganje među vjernicima.....	272
Potpuni govor	282
Završetak ovog dijela	292

Ibn Kajjim el-Dževzije
Izvod iz knjige
Šejtanove zamke

Izdavač:
Bookline d.o.o.
El-Kelimeh

Za izdavača:
Edin Bećirović
Malik Nurović

Redaktura i recenzija:
Prof. dr. Izet Terzić
Hfz. Dževad Hrvaić, prof.

Lektura:
Mr. Ismail Palić

Korektura:
Fatima Zimić

Štampa:
Bemust, Sarajevo

Za štampariju:
Mustafa Bećirović

Tiraž:
1.000